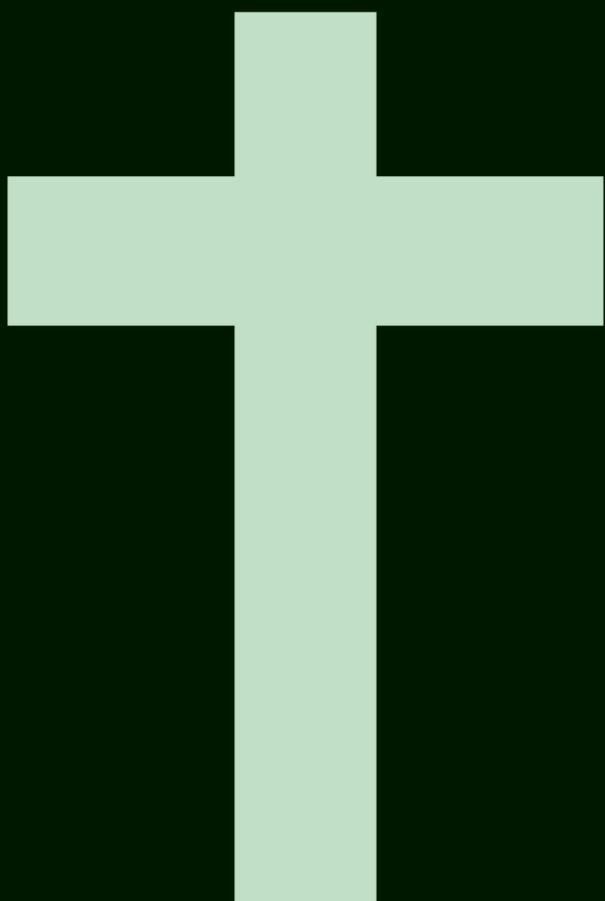

Miti yan Papia

Ruth, Mark, Luke, and Acts in the Nukna Language of Papua
New Guinea

Miti yan Papia

Ruth, Mark, Luke, and Acts in the Nukna Language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nukna long Niugini

copyright © 2013, 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nukna

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2019 from source files dated 26 Dec 2018

a89ec59a-f2e8-504d-b0fa-4fd1a6687573

Contents

RUT	1
Mak	6
Luk	39
Aposel	97

Rut

Naomi yan káin rám wáik ká tunggafiuk

¹ Uláp rám ámna yáilá yá Israel pin yáni tángga áturáng hára, pana ore káman wahára kesák maming táwi Israel káwak káin tunggafiuk. Rám wahára ámna káman it Betlehem Juda ále káinnan dá kung hánámá Moab káwak káin rám kimo árin ingga áwáná nanggená yará yot kámuk kuráng. ² Ámna wata kutná ku Elimelek, hang áwáná kutná ku Naomi, iná nanggená yará wata kut yándi ku Malon káling Kilion. Wawu hun yáni ku Efrata háranan, it Betlehem Juda ále káinnan, watá kung Moab káwak káin átkiuráng.

³ Átang Naomi náulá Elimelek ká kámurán du áwáná yá nanggená yará yot yáni rewe áturáng. ⁴ Nanggená yará yá Moab náráwa yará áwá yándi ya ihumálák. Káman da kutná ku Rut, hang nukngá wata kutná ku Orpa. Kulá wakáin yara 10 hám wáina áturáng. ⁵ Kulá Malon káling Kilion dá hányon kámurán du, Naomi wu náulá me nanggená yará wa muná.

⁶ Átang árongga Naomi yá naruk ku Juda ále káin TÁWI yá rám álosim ámna náráwaná yámán sungngi yáni yá tunggafengga árán du málám Moab káwak wa nambáná yará yot sangga kukuya tiktiyawik táuráng. ⁷ Kulá málám ále átuk wa sangga nambáná yará yot Juda ále ya kukuya kálu hulátiuráng.

⁸ Kungga átang, Naomi yá nambáná yará wa yánuk, “Mamam sándi yan it hulá ya son sándi kundimálák. TÁWI yá sán sáháng tolinek, náuta sándá nánáun sándi há kámutumálák wa iháng toliumálák me nák neháng tolingga áwánggoemálák wainanyon. ⁹ Wáina wata ku TÁWI yá háláng sámán du, nánáun sándi nukngá ihángga watán it káin álosim átkuineráng.”

Wáina yánangga ku, árong Naomi yá kápáng kumen kutkáyawát táwi hánám táuráng. ¹⁰ Wáina tángga sangga nambáná yará yá son inumálák, “Muná, nát tu kákkot kákkán tombongga há hánám kuinemán.”

¹¹ Enendu Naomi yá miuk, “Son kundimálák, uriwana yará. Náuta ku nákkot kuinemán? No nangge son iháng te sán nánáun sándi háháleyan tárák ma árat, ¹² wata ku son sándi kundimálák, uriwana yará. Nák ku náráwa há hálet, son náunna ma táindát. Kálu kámá ing árán iná ku ing tátáyan, kula yáungán no náunna tángga, wahára kungga nángánanggena iháng te ¹³ sándá háleng yámángga árán titiha wawu káluná muná. Sándá nánáun sándi muná átnát tán tárák ku muná. Uriwana yará, pahán márapmá náni wu tárák wáina re, enendu nákkán du táwi hánám. TÁWI yá neháng wáik tán átkoet.”

¹⁴ Naomi yá wáina yánán son kutkáyawát táwi hánám táuráng. Kulá Orpa yá ku nambáná sangga kukuya pukon kang kumiuk, iná Rut tá ku nambáná káto poláng mángga tángga átuk.

¹⁵ Wáina tángga árán du Naomi yá inuk, “Kang, nukka wu son há koek, málámbán tombong me málámbán ánutuná ya, máriná ya isutang kung.”

¹⁶ Wáina inán, Rut tá miuk, “Kepmangga son kukuya ma nanáng seindalák. Ko rekáin kuinelák, nák ku wakáin kuinet; me rehára átnelák, nák ku wakáin átnet. Kákkán tombong wawu nákkán tombong, me kákkán Ánutu wawu nákkán Ánutu. ¹⁷ Ko rekáin kámutnelák, nák ku wakáin yon kámure neháng usineráng. Náut kámá káman dá ma náháng horeindák. Kátkámut tá rewe náháng horeinek. No mena ná met ná ma isure hálendu TÁWI yá álo neháng wáik hánám táinek.” ¹⁸ Kulá Naomi yá kan Rut tá kikilingga málám bot kukuya tán kangga ku, Naomi yá me kámá son ma inuk.

¹⁹ Yándi wu yayará kungga kungga Betlehem káin kung hiumálák. Rám it wahára kung hiumálák hára, it pálak hárámutang áwáng kápángga ku náráwa yá miuráng, “Kák ka Naomi puk me?”

²⁰ Wáina met, Naomi yá yánuk, “Naomi* ing ma mantáng namindaráng. Ináku Mara† ing mantáng namineráng, náuta Ánutu Uliháláng Márumá watá neháng wái kín watá pahánná kinan ukuro hánám átak. ²¹ No kut wawu kutná kutná na pálak, iná TÁWI yá nangot áwáng sáek wawu kutná kutná na muná. Náuta Naomi ing mantáng nameráng? TÁWI Uliháláng Márumá yá neháng wái kín márapmá yá nákkot átak.”

²² Náwu Naomi yá Moab káwak sangga áwuk watán pingnga. Nambáná Moab náráwa Rut watoyt áwumálák. Wa áwumálák wawu bali‡ mamará hulátitiná kálu.

2

Rut tá Boas yan hái káin sungngi ya suliuk

¹ Kulá Naomi káungáná káman kutná ku Boas. Ámna wawu Elimelek kán hun háranan, hun wata kinan ámna kutná pálak átnándak.

² Kulá hang Moab náráwa Rut watá Naomi ing inuk, “Nepmatá hái káin kungga bali kátu yákyákmak táená wa kámolin. Káman niyá nahángga álo ingga nanán hálendu kámonet.”

Wáina men Naomi yá inuk, “Álo kuinelák, uriwana.” ³ Wáina inán Rut málám kungga hái káin yáup ámna yá bali marángga ihángga kut márín yáni ya kátu yákyákmak táená wa kámondang kuk. Kulá Rut tá hái wawu Boas yan ingga ma narená kuk, iná Boas wawu Elimelek kán hun háranan.

⁴ Rám waháranyon, Boas yá Betlehem kálu áwángga yáup ámnaná yánuk, “TÁWI yá sányot átnék.”

Ing yánán watá inuráng, “TÁWI yá kuram táng kaminek.”

⁵ Wáina inát átang sangga, kulá Boas yá yáup ámnaná táwi yáni ya átuk wa ináng suliuk, “Náráwa máto áning gu niyan hun háranan?”

⁶ Wáina inán yáup ámna táwi yáni watá inuk, “Wawu Moab náráwa máto Naomi yot Moab ále káwak sangga áwumálák. ⁷ Náráwa watá ing nanek, ‘Álo satá no yáup ámna yá bali marángga hárotang tingga kungga árát, márín yáni káin yákyákmak táená wa kámondang urum tinet me?’ Iná náráwa wawu yáup hárá re átak, hilápmá hánám áwángga inggálu. Rám hâtetná kimo re sima kinan putung hangga sek narek.”

⁸ Kulá Boas yá kung Rut wáina inuk, “Náráwa máto, kándáng narinelák. Ko kung hái nukngá káin bali ma kámonándlák. Hái ná sangga ma kuindalák. Nákkán yáup náráwa yot nahára átnérang. ⁹ Hálengga katá hái rehára yáup ámna yá marángga árát tu nákkán yáup náráwa yásutang wakáin kungguinelák. No yáup ámna na há yánang rákit táet, kák keháng lem ma tátáya. Sala yá manmanin du, umi yáup ámna yá kátnáwáng kulená kárangngá káin átak kungga waháranan náinelák.”

¹⁰ Wáina inán Rut tá turingga hangga kurákmáta táng hang káwak káin tingga Boas inuk, “Nák ku áwená. No náut álosim kákkán kálu táng tunggap téko nák nahángga neháng tolelák?”

¹¹ Wáina inán Boas yá hurik tángga ing inuk, “Ko náula yá kámurán nan mamya me it káwakka yápmangga áwulák ngáyá áwáng ámna náráwa uláp ma naráng yámená watoyt átang nambáka ya rina rina táng mángga áwánggoelák, wawu erek hánám há met narut.

¹² TÁWI Israel yan Ánutu ya hitná tárang káin árátá watá pinya tátáya áwulák. TÁWI yá álosim rina táulák wáinanyon tán sambe yá kákkán káin táwi hánám tungafeinek.”

¹³ Wáina inán Rut tá inuk, “Táwina, nák ku yáup náráwa ka waháranan muná, me kutna muná, enendu ko nák nahángga neháng tolelák. Ko sutna táng láláp táelák, hang ko me nuk hárá naháng melák.”

¹⁴ Kulá sungngi nana rám hárá ku Boas yá Rut inuk, “Nákáin áwángga másáng kámá ihángga másáng kátu kimo satá wáin ingirángngá kinan han nang.”

Kulá Rut tá yáup ámna tangtang putung han Boas yá bali sená kámá imán Rut tá nangga kawilá hahatin kátu yápmán áturáng. ¹⁵ Wáina tángga ku Rut tá tárutang yáup

* 1:20: Kut Naomi watá hulá ku ‘kikngá pálak.’ † 1:20: Kut Mara watá hulá ku ‘áyák hánám.’ ‡ 1:22: Bali wawu rais ina.

káin kun, Boas yá yáup ámna náráwaná yánuk, “Sat Rut tá bali máran tangtang álo kámonek, ma me táng mindaráng. ¹⁶ Hang sándá bali kámá hárorená waháranan watán da uying hirarát han áwáng ihán kangga ku ma me táng mindaráng,” ingga yánuk.

¹⁷ Kulá Rut tu hái káin bali kámondang átnárán du it tá yonyon tin kangga ku málám bali kámonduk wa kátingga páliná ihuk, wata márapmá náwu isikimo muná táwi sim, kilo náwu 10 kilo wáina ina. ¹⁸ Rut tá árong bali bek wa táng hip tánggatang it Betlehem káin son kun, nambáná yá bali kámondang ihángga kuk wa káuk. Hang káen sungngi náukngá kátu ihángga kuk wa Naomi imuk.

¹⁹ Wáina tán kangga nambáná yá inuk, “Kula rekáin yáup tángga bali táwi hánám kámondalák? Ni ámna yá kaháng tunggap tángga keháng tolek wawu TÁWI yá kuram táng minek.”

Kulá wahára ku Rut tá niyan hái káin yáup táuk wa nambáná inuk, “Ámna kutná niyan hái káin no kula yáup táet wawu Boas.”

²⁰ Wáina inán Naomi yá nambáná inuk, “TÁWI yá kuram táng minek. Málámbá há átaráng me há kámurená álosimmá wa hiták nálengngátak.” Wáina inángga son hang miuk, “Ámna wawu nánin sip kátu, watá kák kehángga náula kámutuk wata kutná meng mirak tátáyan álo kámá*.”

²¹ Kulá Moab náráwa Rut watá miuk, “Me nukngá káman Boas yá ing nanek, ‘Kák ku nákkán yáup ámna náráwa tangtang rewe árátá kungga bali yot wit† mamará watán rám bá sáliknginek.’”

²² Wáina inán Naomi yá nambáná Rut inuk, “Wawu álosim, uriwana, ko watán yáup náráwa wavyot re átnelák. Hái kámá káin kungngará keháng lem tánirot.”

²³ Wáina inuk wata ku Rut tá Boas yan yáup náráwa wavyot átang bali yot wit kánkámon tángga átningngárán bali yot wit mamará watán rám bá sálikngiuk. Kulá rám ore wahára Rut tá nambáná yot átkiumálák.

3

Boas yá Rut táng áolo táuk

¹ Rám káman Naomi yá Rut inuk, “Uriwana, no kák pinya tátáyan da sulindet, watá ku pinya táinek. ² Kulá Boas wawu nánin hun háraranan ámna ni watán yáup náráwa yot ko yáup tángngátlák. Kula yáungán wawu bali komená káin bali kipmá kotnándeck. ³ Wata ku umi kuhángga sutya oel mungnganá kikiná kuhángga lap álosim wa tawinelák. Wáina táng hálingga ku bali itná káin hang heinelák. Enendu ámna wata rahálá hárma tunggafená árátá umi sungnginá wa erek nang hárlinek. ⁴ Kulá rám watá pándák hangga ruhán, ko ále rehára ruhek wa kándáng káinelák, kulá wahára ku kuinelák ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang pándák átnelák*. Wahára ku rina rina tátá wa watá kaninek.”

⁵ Wáina inán Rut tá Naomi inuk, “Rina rina nanelák wawu álo isutang táinet.” ⁶ Kulá Rut tá bali itná káin kung hangga nambáná yá rina rina tátáya inuk wa erek hánám táng hálíuk.

⁷ Kulá Boas yá umi sungnginá nang hálingga pahálá yá álosim hárén málám ruruháya bali tená tangtang káin kung háróuk. Wáina kangga Rut tá kilakkón hánám kuk ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang hárammá hulá káin pándák átuk. ⁸ Kálu wa tunggafiu wawu yáung táitná Boas yá ruhángga átnárán náut kámá yá táng mirak tán hurik tángga numkálu hangga káuk ku náráwa káman dá hárammá hulá káin pándák árán ikik hárámutuk.

⁹ Wáina kangga Boas yá inuk, “Kák ku ni?”

* 2:20: Juda yan kálu wu ing, ámna káman dá áwáná tángga kámurán náráwa watá máto yon árán hálendu ámna watán sipmá kátu yá wa áwáná ya táinek. Kulá Naomi yá me Rut inuk wawu wáina wata. † 2:21: Wit wawu rais ina. * 3:4: Rut tá tárák wa táuk, wawu Juda yan kálu isutang táuk, wawu Boas yá tárák wa kangga áwáná ya tátáya.

Ing inán náráwa watá inuk, “Nák ku Rut, kangán yáup náráwa. Kák ku Elimelek sipmá kátu wata ku ko nák nehángga náunna kámutuk wata kutná meng mirak táinelák.”

¹⁰ Wáina inán Boas yá inuk, “Náráwa máto, TÁWI yá kuram táng kaminek. Ko náwu kangán álosim wa pukon náula yan hun wa elelák. Álosim wa kálak táulák wawu wáina sim, iná kula pálik táelák nátá ku álosim hánám, náuta ko ámna máto kutná kutná yáni pálak me kutná kutná yáni muná yan káiñ ma kulák. ¹¹ Wáina ta ku, náráwa máto, ma pitáindalák. No kákkán kálu sareng kaminet. Tárák rina tángngátalák watá ku it náta kinan nan ámna náráwa kámuk watá kák ku náráwa kándáng hánám ingga naráng kameráng. ¹² Wawu pálipuk nák ku kákkán hun tangtang nan no álo pinya tánggem, enendu nák ku mulangán sim, iná ámna káman sip kátu hánám átak. ¹³ Yáungán nahára álo átnelák. Hilápmá no ámna wa ine káinemán. Watá álo háláng kamámáyan hálendu álo wáina táinek, iná watá ma háláng kaminán men, wawu no álo háláng kaminet pálipuk TÁWI rahálá hára. Álo son pándák átnará it tá háinek.”

¹⁴ Wáina inán Rut tá son Boas hárammá hulá káiñ pándák átnaráń it tá háiháiya tángga átuk kálu Rut tá tárutuk hára yáup ámna ruhángga áturáng watá kámá ma káuráng. Wáina tárurán du Boas yá inuk, “Náráwa yá bali itná káiñ áwelák ka ku ni kámá káman dá ma hánám narindak.”

¹⁵ Ing inángga son Boas yá miuk, “Lap kátu yáila káiñ uselák wa táng áwáng táng hálak tángga álák.” Ing inán wáina tángga árán, Boas yá bali 20 kilo hám wáina kulin wata kinan han, háláng mangga táng hip tángga málámba ketnán tin du háná kuk. Kulá wata torong hára ku Boas yá hangga it táwi káiñ kuk.

¹⁶ Rut tá nambáná yá átuk káiñ kung hen kangga Naomi yá ináng suliuk, “Uriwana, kuelák ka rina hánám hálek?”

Ing inán Rut tá me pingnga Boas yá me rina rina inuk wa erek hánám Naomi ináng háliuk. ¹⁷ Kulá son Rut tá ing miuk, “Boas yá ing nanek, ‘Ketya páliná muná nambáka yan káiñ ma kuindalák,’ ing mengga, bali 20 kilo hám wáina ná namán tángga áwet.”

¹⁸ Wáina inán Naomi yá miuk, “Uriwana, me yá rina kuinek wata hálengga yolop átnará, náuta Boas yá emá me yáupmá tángga árán kungga kula re me yá kándáng hálezindek.”

4

Boas yá Rut áwáná ya táuk

¹ Kulá hang Boas yá it Betlehem kumbi kálu munganganá* káiñ árongga wahára putung háuk. Waháranyon sip kátu ni Boas yá miuk watá áwán kangga Boas yá mantángga inuk, “Nukna, áwángga nahára putung hang.” Wáina mantángga inán ámna watá áwáng putung háuk.

² Boas yá ámna yáilá 10 it waháranan watá áwát ing yánuk, “Áwáng nahára putung haniráng.” Wáina yánán áwáng wahára málám bot putung áturáng. ³ Kulá Boas yá sipmá kátu wa inuk, “Naomi, ni Moab ále káwak sangga áwuk, watán káwak kátu káman yuyuwáyan átak wawu náti ya sip náti kátu Elimelek watán hára. ⁴ Wata ku kák kaninet ingga naret wa kanin, káwak wawu ko yuwinelák. No mená met náwu ámna náráwa me ámna yáilá putung átaráng wata rahán yáni hára. Álo yuyuwáya hálendu, ko yuwáng. Iná muná hálendu, nanátá no narin. Nukngá yá wáina tátáyan muná wawu ko rewe yuwinelák, enendu ko muná ing metá ámna nukngá wa yuyuwáyan wawu nák.”

Wáina inán du Boas yan sip kátu watá miuk, “Álo no yuwinet.”

⁵ Wáina men Boas yá miuk, “Rám rina hára ko káwak kátu Naomi ketná hára átak wa yuwinelák, waháranyon Rut kámurená kawátná wa áwáka ya táinelák, wáina tátá ku kámurená wata kutná me watán káwak watá hiták átneráng.”

* ^{4:1:} Juda yan it yáilá me it kikimo yan kumbi kálu munganganá tangtang wahára wawu ámna yá urum tátá komená.

⁶ Wáina men kangga sipmá kátu watá miuk, “Nák ku ma yuwindát, náuta no kutná kutná na wa horengga naya nángánanggena wa yámángga kátu nangge nukngá yáyámáya takta naret. Ko kaya yuwáng, náuta no ma yuwindát wata.”

⁷ (Uláp Israel káwak káiñ kutná son yuyuwá me imán kamán tátá mená watá sálíkngék ingga wawu ámna káman dá málámbán sendol yalingga táng nukngá imánggiuk. Kálu watá ku Israel káiñ hiták meng tunggap tánggiuk me yá sopsowek ingga.)

⁸ Kulá hang ámna sip kátu watá Boas inuk, “Ka yuwinelák.” Wáina mengga sendol ná yalingga táng Boas imuk.

⁹ Kulá Boas yá ámna yáilá me ámna náráwa kámuk yánuk, “Náwu sándá wa há káeráng, no Naomi ketná hárá kutná kutná Elimelek kán me Kilion káling Malon dán hárá átak wa há yuwest wata ku sárumna káiñ namáng rosingga átkuineráng. ¹⁰ Wata kátu háranyon, no Moab náráwa Rut wa hányon táinet, Malon kawátná wa áwána háléninek, watá ku kámurená yan kut me watán káwak ká hiták átneráng, hang kámurená kutná watá ma muná kuindák, hunná hárá me itná hulá nahára. Sán du háláng namámáya átneráng.”

¹¹ Ámna náráwa kámuk urum wahára áturáng me ámna yáilá watá miuráng, “Nán du háláng kakamá. TÁWI yá tán náráwa ni kákkán it káiñ áwáng háléninek wawu Resel káling Lea ina háléninek, yarán watá tombong Israel táng tunggap táumálák wáina. Iná kák ku ámna kutná kutná pálak Efrata hun hárá it Betlehem kinan kutya táwi átnelák. ¹² Hang TÁWI yá ráulaka kaminek, náráwa máto wata kinan nan wawu Juda káling Tamar nangge yándi Peres[†] yan hun ina.”

Rut tá Naomi ená táng tiuk

¹³ Kulá hang Boas yá Rut tu áwáná ya táuk. Tángga Boas yá Rut yot káman hálen TÁWI yá táng álolo tán kawilá átang nanggená ámnaná táng tiuk. ¹⁴ Kulá hang náráwa yá Naomi inuráng, “TÁWI kutná meng téruit táníñ, TÁWI yá eka káman háláng kakamáya kamek. Nangge wata kutná yá Israel kinan táwi hánám háléninek. ¹⁵ Nángánanggeka ámnaná 7 dá átang keháng tolinggałat wawu hangga sim, iná nambáka watá kák ka kikiná narángga mángngáatak wawu táwi hánám. Iná nambáka yá nanggená táng tek, wata ku nangge watá kákkán átkuku táng mirak táinek, me tátáwi hález pinya táinek.”

¹⁶ Kulá Naomi yá nangge kimo wa tángga táng poláng mángga pinna kándáng tángga átkiuk. ¹⁷ Náráwa nuknukngá wahára árená watá ing miuráng, “Naomi yan nangge ámnaná káman tunggafeng mek!” Iná nangge kimo wata kutná ku Obed ing mantáuráng. Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

King Devit tán tombong

¹⁸ Kulá náwu Peres yan hun tombong: Peres wawu Hesron naning, ¹⁹ iná Hesron wawu Ram naning, iná Ram wawu Aminadap naning, ²⁰ iná Aminadap wawu Nason naning, iná Nason wawu Salmon naning, ²¹ iná Salmon wawu Boas naning, iná Boas wawu Obed naning, ²² iná Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

[†] ^{4:12:} Peres yan hun wawu kut yáni árená hang tombong hásák máringga kuená.

Mak ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

*Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálu tiyawiuk
(Mat 3.1-12; Luk 3.1-9,15-17; Jon 1.19-28)*

¹ Náwu Ánutu Nanggená Jesu Ámna Náráwaná Son Iháhá watán me pingnga álosim watá hulátek.

² Ánutu yá Nanggená me ing inán Aisaia yá me wanyon uyiuk ngá ná:
“Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,
watá kálus tiyawing kaminek,”*

³ wawu “man dá ále komkomá páliná muná káin ing mantáinek,
‘Táwi yan kálus tiyawineráng,

kálus kándáng hánám wa táng toling mineráng,’ ”† wáina uyiuk.

⁴ Kulá me wa isutang gu Jon Umi Kuháng Yámámá yá ále komkomá páliná muná káin áwángga yánuk, “Pahán hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek.” ⁵ Wáina yánán du Judia ále káinnan me Jerusalem ámna náráwa táup hánám watá watán káin kuráng ngáyá kung mukmuro yáni meng tunggap tángga Jodan umi kinan árat Jon dá umi kuháng yámuk. ⁶ Jon dá kutná kutná mongiuk wawu kamel rommá yá táng tolená, iná let songgo kepmá yá táng tolená watá ku pánápmá hára táng kik tángga, sungnginá ya wu yot maming tátáwi watyot kitembong páyom tunggun yáni wa nanggiuk. ⁷ Kulá watán me wu ná: “Nák torong káin ámna káman áwinek wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna nák ina tá turing hang watán sendol páupmá yayaliyan tárák muná. ⁸ No ku umi hánám watá kuháng sámet, iná watá ku Iruk Káungá watá kuháng sáminek.”

*Jon dá Jesu umi kuháng muk
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)*

⁹ Rám wahára Jesu wu it Nasaret ále Galili kálus áwáng kung Jodan umi kinan han Jon dá umi kuháng muk. ¹⁰ Rám Jesu yá umi sangga kep káin árángga áwuk, wahára hánám Jesu yá káuk ku alek ká ang tán Iruk ká iráp tánarám bá ina kahet hang málám hára ep tángga árán, ¹¹ rám waháranyon me káman alek kálus ing háuk: “Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánna álosim hánám naret.”

*Satan dá Jesu ingirungngingya táuk
(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)*

¹² Rám waháranyon Iruk ká Jesu suring mán ále komkomá páliná muná káin kung ¹³ rám 40 átuk wata kinan Satan dá ingirungngingga kungga átuk. Málám songgo páyom bá árená káin wa árán angelo yá pinná tángga áturáng.

*Jesu yá disaepel hulátingga mantágga ihuk
(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)*

¹⁴ Kulá Jon táng it káto káin tit wata torong káin du Jesu yá Galili ále káin son kungga Ánutu yan pingnga álosim wa meng táirut tángga kuk. ¹⁵ “Kulá rám bu áwek, Ánutu yan átkuku wu enanggon áwek. Pahán hurik tángga pingnga álosim wa narángga pahán sáni káin káto tingga átkuineráng!” ing yánuk.

¹⁶ Kulá Jesu málám umi párum Galili wata tákto kálus kungga kápuk ku Saimon yot kulaná Endru wu umben san umi párum kinan han átnárán, náuta yándi wu káut iháhá ámna. ¹⁷ Wa kápángga Jesu yá yánuk, “Áwáng nák nasurán du no sále ámna nangge iháháyan hálezinemálák.” ¹⁸ Wáina yánán waháranyon yándi wu umben yápmangga Jesu isutang kumálák.

* 1:2: Malakai 3.1 † 1:3: Aisaia 40.3

¹⁹ Málám kimo hásák sim kungga kápuk ku Sebedi nanggená Jeims yot kulaná Jon du bot kinan umben yándi iháng toktolik tángga átnárán, ²⁰ málám kung ma táng husiuk ináku háng hánám mantáng yámán, nan yándi Sebedi san bot kinan ámna iháng yuwán áwuráng watoyot árat, yándi wu Jesu isutang kumálák.

Jesu yá iruk wáik isutuk

(Luk 4.31-37)

²¹ Wahára átang gu it Kapaneam káin kung wakáin átang Sabat hára Jesu yá kungga miti itná kinan hangga Táwi yan me yánang tolíuk. ²² Rám Jesu yá wa yánang tolingga átuk wahára ámna náráwa wa narángga áturáng watá kangga hárámuturáng, náuta Jesu káuráng wawu ámna kutná pálak ká ina yánang tolingga átuk, lo yan tiksa yá yánang tolingngátaráng wáina muná.

²³ Waháranyon ámna káman iruk wáik ká ep táená miti itná wata kinan yon átuk watá mantáuk, ²⁴ “Jesu Nasaret nan, rina táng námámáya áwelák? Kák ka nán hám náháng lem tátáya áwelák? Nák ku há naret kák ku wa ingga, kák ku káungá hánám Ánutu yan káinnan dá áwelák!”

²⁵ Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, “Yolop átang ámna wa sangga hang!” ²⁶ Wáina inán iruk wáik watá ámna wa muwantang manná mantángga sangga hangga kuk.

²⁷ Wáina kangga ámna náráwa watá hárámutang yáni meme táuráng, “Náwu rina? Me náwu hurápmá hálángngá pálak! Iruk wáik me yánán watán milun suweráng,” ingga yáni miuráng. ²⁸ Kulá wata pinganganá watá sokmuná hánám Galili ále wa kung hilák táuk.

Jesu yá ilalák mara máro hánám iháng táirut táuk

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Kulá rám miti itná wa sangga Saimon káling Endru yan it káin kuráng, wahára wu Jeims káling Jon du káman kuráng. ³⁰ Rám wahára wu Saimon silummá wu ilalák tángga sutná yá ángárángin kome káin átak ingga Jesu inát naruk. ³¹ Wáina hálendu kung ketná hára tángga táng tárut tán, ilalák watá san náráwa málám sungngi tiyawing yámuk.

³² Kulá yonyon kálu káe yá kung han it tá pup táuk kálu, ámna náráwa yá ilalák mara me iruk wáik ká ep ihená wa ihángga Jesu yan káin áwuráng. ³³ It waháranan táup hánám watá áwáng it kálu mungnganá kálu tuwatang áturáng. ³⁴ Ámna náráwa táuppon áwát Jesu yá ilalák yáni hulá hulá wa iháng tolíuk. Hang iruk wáik ká ep ihená wa táuppon yásut yámuk, iná iruk wáik ká kutná hiták meng tunggap tátá wa olet yáni máuk, náuta há naráng meráng wata.

Jesu yá ále rákit káman káin sáponga táuk

(Luk 4.42-44)

³⁵ Hilápmá hánám it tá páyung átuk kálu Jesu yá táirutang it sangga ále rákit ore káman káin kung sáponga táuk. ³⁶ Átang sim bu Saimon yot nuknuungá watá suling muráng. ³⁷ Yáni waku kung kangga sat warán du inuráng, “Kámuk hánám kák ka sulingga átaráng!” ³⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánu, “Wa sat nándá ku rehára kámá kunin – it kámá enang nákáin – náuta wakáin me pingnga hányon yáni net. Wata hánám bu no áwut.” ³⁹ Wáina mengga hangga Galili ále kinan átkungga miti itná kinan Táwi yan me pingnga yánangga, hang iruk wáik yásut yámangga kuk.

Ámna ilalák lepra ná pálak

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Ámna káman ilalák lepra pálak watá áwáng tulá hára imángga hangga kiling muk, “Ko narátá álo hálendu neháng tolítá no Táwi rahálá hára rongrongngá hálín‡.”

⁴¹ Ing inán Jesu málám pahán ukuro pálak ketná kálan kung tánggangga inuk, “No pahán kamet, rongronging!” ⁴² Wáina inán waháranyon ilalák lepra watá san sutná yá rongronggiuk.

‡ 1:40: Juda yan kálu ku ing ilalák lepra pálak wawu Táwi rahálá hára ku rongrongngá muná.

⁴³ Wáina táingga Jesu yá suring mán háná kuinán tán ing inuk, ⁴⁴ “Kándáng narinelák, ko ni kámá káman ma inindalák, ináku kung sutya wa pris káman elengga ku Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá ilalák ká álo hálen rina tátáya miuk wáina tátá ku kámá yá kahángga ku ilalákngá yá álo hálek ingga kahineráng.” ⁴⁵ Enendu ámna watá kuk ngáyá kung me wa raták yánang halingga kuk. Hulá wata ku Jesu yá itná itná áturáng watán káiñ raták kung áwáng tátá wawu muná, ináku ále rákit wakáin re átuk, enendu ámna náráwa wakáinnan wakáinnan watá watán káiñ áwuráng.

2

*Jesu yá ámna ket hárammá wáik táng toliuk
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Rám kámá átang sangga Jesu yá it Kapaneam kinan son kung hen ámna náráwa yá wáina áwángga it káman da kinan átak ingga naruráng. ² Wáina hálen táup hánám watá áwáng it pahálá kinan me kep káiñ wa áwáng tuwatang árát Jesu málám wahára Táwi yan me yánuk. ³ Waháranyon, ámna káman kuratná náut wawu erek kámum hálená wawu málám re áwáwáyan muná, wata ku ámna ⁴ yá sum tát kámuk áwuráng. ⁴ Áwángga káuráng gu Jesu rupmá káiñ kung heheyen du muná náuta ámna náráwa yá kik hánám árát, áwáng it ketnán árángga kung it hungnganá yalingga wakálu kangkang pálak sat Jesu rupmá hárá háuk. ⁵ Wáina tát Jesu yá málámba naráng háting muráng wa kangga ku ket hárammá wáik wa inuk, “Nanggena, no mukmuroka wa yawondat.”

⁶ Wáina inán lo yan tiksa kámá wahára áturáng watá kangga ku ing narángga átkiuráng, ⁷ “Náuta ku ámna nátá wáina menggoek? Ánutu yan kome tain ingga hám tánggoek! Ámna káman dá kátu sasayan tárák kámá muná, Ánutu yá rewe ku wáina tátáyan.”

⁸ Waháranyon Jesu málám pahálá yá há naruk, pahán yáni káiñ wáina narángga átaráng ingga hálendu yánuk, “Náuta ku wáina naráng háteráng? ⁹ Ilalák mara inánáyan du me rina ku tiyapmá hánám ininet? ‘Mukmuroka ku yawondat,’ me ‘Tárutang kangkangga táingga hangga kung?’ ¹⁰ Enendu ing narineráng Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán kátu sasa watán háláng táingga átak.” Wáina yánangga son ilalák mara wa inuk, ¹¹ “No kanin, tárutang kangkangga táingga itya ya kung.” ¹² Wáina inán waháranyon málám tárutang kangkangngá tánggatang rahán yáni hárá hangga kuk. Wa kangga kámuk hárámutang Ánutu kutná meng tárut táingga ing miuráng, “Tárák kámá ing ma hánám káumán!”

*Jesu yá Liwai mantáng muk.
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)*

¹³ Kulá son Jesu málám umi párum tákto kálu kungga árán, ámna náráwa kik hánám watá áwát málám wahára Táwi yan me pingnga yánuk. ¹⁴ Wahára átang son kungga káuk ku Liwai* Alfius nanggená wu takis iháhá itná hára putung átnárán kangga ku inuk, “Áwángga nák nasulák,” Wáina inán Liwai málám tárutang isutang kuk. ¹⁵ Kulá rám Jesu yá Liwai yan it káiñ kungga disaepelná yot sungngi nangga áturáng, wahára wu takis iháhá me “mukmuro mara” táup hánám Jesu isutang áwuráng watyot kámuk átang sungngi náuráng. ¹⁶ Wahára tombong Farisi wata kinan nan lo yan tiksa watá kat Jesu yá takis iháhá me “mukmuro mara” watyot sungngi nangga árát, árong disaepelná wa yánuráng, “Náuta ku Jesu yá takis iháhá me mukmuro mara yot sungngi náeráng?” ¹⁷ Wáina met Jesu yá narángga yánuk, “Ámna káman ilalákngá muná yá dokta yan káiñ ma kungngátak, ináku ilalákngá pálak watá ku dokta yan káiñ kungngátak. No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng yámámáya ma áwut, ináku mukmuro mara wa mantáng yámámáya áwut.”

* 2:14: Liwai wawu Matyu kutná nukngá.

*Jesu yá sungngi sangga sáponga tátá wata yánuk
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)*

¹⁸ Kulá rám káman Jon dán disaepel yot Farisi wu sungngi sangga árát, ámna náráwa kámá yá áwáng Jesu inuráng, “Jon dán disaepel yot Farisi yan disaepel yá ku sungngi sanggoeráng, iná kákkán du muná.”

¹⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Ámna káman dá náráwa káman yot ket tántán tátáya átang nuknukngá men áwánggalát watá wavyot átang sungngi álo sanggalát me muná? Wáina kámá ma árak. Rám ore watá wavyot átgalát wahára wu herongnge átnát tán rám.

²⁰ Iná rám káman áwinek wahára wu ámna ni náráwa tátáya táinek wa áwáng há tángga kuineráng, wahára wu wáina nuknukngá yá sungngi sanggalát.

²¹ “Hang káman dá lap kátu mirak táng kakngá ya hinangngá ma rákárenggim. Iná wáina tánggim wawu mirak watá kakngá wa uyin hinangngá maming táwi hálenggim.

²² Hang káman dá wáin mirak wa táng meme kepma kakngá hára ma kulinggim. Iná wáina tánggim wawu wáin mirak wata mulá yá meme kepma wa ráráhanggim, wáina tán du yayará wáin yot meme kepma wawu yáup yándi muná hálenggalán, wáina wata ku wáin mirak wawu meme kepma mirak háranyon kukuliyan.”

Sabat hára yáup ma táená wata Jesu yá yánuk

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Rám káman Sabat hára Jesu yá disaepelná yot yáni waku wit hái orek yáni kálu kunggatang disaepelná yá wit pálíná wa kámá kátungga ihuráng. ²⁴ Kulá Farisi yá wa kápángga Jesu inuráng, “Kang, náuta ku disaepelka yá Sabat hára kálu wáina ma tátáya mená wa táeráng?”

²⁵ Wáina met narángga Jesu yá yánuk, “Sán kámá Devit tá tombongngá yot háing yámán táuráng wa ságingngátaráng me muná? ²⁶ Pris táwi yáni kutná Abiata watán rám hára Devit málám kung Ánutu yan it kinan hang, másáng horengga Ánutu yan tit káungá hánám hálená wa pris káman inán másáng wa imán náuk, wawu kálu hitik táuk, pris yá re nanaya mená wa, kámá iháng imán tombongngá yámángga náuráng. Devit tá wáina táuk, enendu Táwi yá kandák táelák ingga ma inuk.”

²⁷ Waháranyon ing yánuk, “Ánutu yá ámna nangge háláng yáyámáya Sabat táng tunggap táuk; ámna nangge yá Sabat háláng imámáya ma táng tunggap táuk. ²⁸ Wata ku Ámna Nanggená wawu Táwi, Sabat tán hányon.”

3

Sabat hára Jesu yá ámna ketná wáik táng toliuk

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Rám káman Jesu yá kung miti itná kinan háuk, wahára wu ámna káman ketná kámurená wakáin hányon árán, ² ámna kátu wu Jesu yá tárák rina tán kangga táng me hára tinin ingga áwáng áturáng, wáina hálendu Sabat hára ná ámna wa táng tolin kanin ingga kangga átkiuráng. ³ Kulá Jesu málám ámna ketná kámurená wa inuk, “Wa átaráng wata kondon yáni hára wa hetang álák.”

⁴ Wáina inángga son wahára áturáng ngá wa yánuk, “Retá ku Sabat hára kálu kándáng hález, álosim tainemán me wáik tainemán? Háláng yámámá me ráháng kámut tátá?” Wáina yánán wahára áturáng watá náng ingmen áturáng. ⁵ Málám kuk hánám kárek hálengga pahán yáni káto wa kangga pahálá márawin ámna wa inuk, “Ketya wa uying ráng táng.” Ing inán ketná uying ráng tán ketná yá álosim háliuk. ⁶ Kulá waháranyon Farisi yáni waku hangga kungga Herot tán tombong kápángga Jesu utkámut tátáya me hulátingga hároturáng.

Urum táwi yá Jesu isutang kuráng

(Mat 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jesu málám disaepelná yot hangga umi párum káin kut ále Galili nan ámna náráwa urum táwi watá yásutang kuráng. ⁸ Wáina wáina tánggoek ingga naruráng hára wu ámna

náráwa táup táwi hánám ále Judia kálu, it yáilá Jerusalem kálu, ále Idumea kálu, me umi Jodan numkálu, hang it yáilá Tair me it yáilá Saidon kálu nan dá Jesu yan káiń áwuráng.

⁹ Ámna náráwa yá kik hánám hálen kome muná kangga disaepelná yánuk, “Bot káman tiyawing namániráng, náuta ámna náráwa yá neháng kik pásinirot.” ¹⁰ Táup hánám há iháng toliuk hálen, ilalák pálak watá há tángganin ingga málám hárá re seng inisurán tángga áwáng kik hánám áturáng. ¹¹ Rám iruk wáik ká kanggiuráng hárá wu iháng hang kondolá hárá kátingga ing mantánggiuráng, “Kák ku Ánutu Nanggená!” ¹² Ing menggiuráng, enendu me káto mengga yánánggiuk, “Nák ku wa ingga ma meindaráng.”

Jesu yá aposelná 12 iháng tunggap táuk

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Rám káman Jesu málám ále yáilá káiń áráng átang málámbá niya narek wa mantáng yámán málámbán káiń áwuráng. ¹⁴ Málám ámna 12 iháng tunggap tángga kut aposel* yámángga yánuk, “Sán du nákkot átnéráng. Rám kámá wu suring sáme Táwi yan me wa yánángga átninguineráng, ¹⁵ me hálang tángga iruk wáik wa yásut kuineráng.” ¹⁶ Ámna 12 iháng tunggap táuk wawu: Saimon, Jesu yá kut nukngá Pita imuk wa, ¹⁷ hang Jeims wu Sebedi nanggená hang kulaná Jon (yarán wawu Boanerges ing mantáng yámuk wawu wata hulá wu punam bá ina tainemálák), ¹⁸ hang Endru, Filip, Batolomiu, Matyu, Tomas hang Jeims Alfius nanggená, Tadius hang Saimon wawu tombong káman kutná Selot† waháranan, ¹⁹ hang Judas Iskariot, wawu ámna niyá Jesu táng káyam ket yáni hárá tiuk wa.

Jesu yá Belsebul yot yáup táek ingga miuráng

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

²⁰ Jesu málám it káman da kinan kung hang átnárán, ámna náráwa kik táwi watá son áwáng hiuráng, wáina hálendu málám disaepelná yot yáni re átang sungngi yáni nanayan du muná. ²¹ Wáina tát Jesu sippá kátu yá wa naruráng hárá wu “Ámna wawu hohek, wata ku kung engotang áwánin,” ing mengga kuráng.

²² Hang lo yan tiksa Jerusalem kálu átang háuráng watá ing miuráng, “Iruk wáik yáin yáni, Belsebul,‡ watá ep tán tánggoek, hang watán hálang hárá kungga nuknuungá wa yásutkoek.”

²³ Wáina mengga árát tu Jesu yá mantáng yámán áwát me tárák hárá yánuk, “Rina tángga ku Satan dá Satan isurán kuinek? ²⁴ Káwak káman hárá árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá kándáng ma átgim. ²⁵ Hang amba káman hárá árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu amba watá kándáng ma átgim. ²⁶ Hang Satan dán tombong gá yáni yon honhoren tánggalát wawu kándáng ma átgalát, tombong wawu há sáliknginggim. ²⁷ Iná ámna káman dá ámna hánghálángngá yan it kinan raták kung hang kutná wakáin ma ihángga kunggim, ináku ámna hánghálángngá wa kálak ket hárammá hárotang tingga ku wáina álo tánggim. ²⁸ No pálipuk hánám ing sánin, Táwi yá ámna yan mukmuro me sárum meme táená wawu álo yawon yáminek. ²⁹ Iná káman dá Iruk Káungá wata sárum meme táinek wawu kátuná wa ma sáindák, márapmá ná wawu rámá átang kuinek.”

³⁰ “Ámna wawu iruk wáik ká watoyot átkoek,” ing miuráng wata ku wa yánuk.

Jesu maming got yakukulaná yá áwuráng

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Kulá Jesu maming got yakukula watá áwáng kep káiń átang ámna káman suring mát kung it kinan Jesu inán áwáng kep káiń kápápáya kung han, ³² ámna náráwa kik táwi áwálák áturáng watá inuráng, “Mamya yot yakukulaka wu kák ka sulingga áwáng kep káiń átaráng.”

* 3:14: Kut aposel wata hulá wu me tángga kungga áwángga tátá. † 3:18: Tombong Selot wawu Juda nan ámna urum kámá watá ku Rom ráhangga yásutniń ingga tángga átnándaráng. ‡ 3:22: Belsebul wawu Satan kutná nukngá.

³³ Ing inát watá miuk, “Mamna me yakukulana wu ni?”

³⁴ Wáina mengga áwálák háleng sulingga wahára putung áturáng wa yánuk, “Kaniráng! Nahára átaráng sándu mamna me yakukulana! ³⁵ Niyá Ánutu yan me isutang átninguinek wawu nák yakukulana me yit ilomna me mam ilomna.”

4

Jesu yá ámna káman dá irit táulá hái káin haliuk ka me tárakngá yánuk

(Mat 13.1-23; Luk 8.4-15)

¹ Son Jesu yá umi pátum tákto káin átang Táwi yan me yánang tolingga átnaráń ámna náráwa yá áwáng táup hánám tuwarát kápángga bot káman umi ketnán átuk wata ketnán Jesu yá áráng putung árán ámna náráwa yá áwáng umi pátum tákto káin áturáng. ² Málám me wa táwi hánám tárák hárä tingga yánang tolingga kungga átang yánuk, ³ “Sándá narániráng! Ámna káman dá iritná táulá halin ingga kuk. ⁴ Málám halingga kungngárán kámá yá kálu hárä hat, iráp pá áwáng erek nang háliuráng. ⁵ Iná kámá yá ále sup kárák hárä háuráng watá ku sopmuná hánám áráng hiuráng náuta kung káwak kinan ma háuráng. ⁶ Kulá káké yá háliuk wahára wu kápán hárä roningga háuráng, náuta ráhun yáni muná wata. ⁷ Táulá kámá yá wu ále uran kánggárángngá kinan kung háuráng hálendu áruráng, enendu árángga pálin yáni sásáyan tárák ku muná, náuta uran kánggárángngá watá iháng usuk. ⁸ Hang táulá kámá yá ku káwak álosim hárä háuráng hálendu áráng hengga pálin yáni álo kámá hánám wa sángga áturáng. Kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming tátáwi hánám tiuráng.”

⁹ Hang Jesu yá ing yánuk, “Káman ni kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

¹⁰ Kulá ámna náráwa yá erek kung háliuráng, wahára wu disaepelná 12 watoyot kámá rupmá tangtang áturáng watá me tárakngá yánuk wata hulá ya ináng suliuráng. ¹¹⁻¹² Ináng sulit tu yánuk, “Kámá kep káin átaráng wawu me tárakngá kálu re yánáná wáina hálendu ‘rendá rahán yáni hálengga átneráng enendu páliná wu ma káindáráng, me rendá narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma narindáráng. Wáina tángga átninggan pahán yáni hurik tát Táwi yá kátu yáni saiwon.”* Iná sáni wu Ánutu yan átkuku watán me kilakngá wata hulá hánám wawu Ánutu yá sán hárä saliuk.”

¹³ Son Jesu yá ing yánuk, “Sándu me tárakngá náwu ma naráráng me rina? Rina tángga wu me tárakngá nukngá wata hulá wa narineráng? ¹⁴ Ámna káman dá irit táulá halingngátak wawu kárák hárä hangngátaráng wáina, rám Táwi yan me narángngátaráng waháranyon du Satan dá áwáng me narángngátaráng wa táng hirarán kung yámángngátak. ¹⁶ Iná kámá wu irit táulá yá sup kárák hárä hangngátaráng wáina, Táwi yan me wa narángngá sopmuná hánám tángga wata herongnge hánám tángngátaráng, ¹⁷ enendu ráhun yáni ma koená wata tángga wu rám hárä kimo re átnárát márapmá me tárák wáik rina rina yá Táwi ya naráng háräting meráng wakálu áwángngátak, wahára wu sopmuná hánám naráng hárähangngátaráng yáni sangngátaráng. ¹⁸ Hang kámá wu irit táulá yá ále uran kánggárángngá hárä hangngátaráng wáina Táwi yan me wa hárä narángngátaráng, ¹⁹ enendu kárák kán kutná kutná wata narángpak tángngátaráng, me kíkiná hulá hulá watá yángyárungngingngátak, me kutná kutná kápáng narángngátaráng. Watá iháng usán Táwi yan me watá páliná ma sángngátaráng. ²⁰ Iná kámá wu irit táulá kárák álosim hárä hangngátaráng wáina, wata tángga Táwi yan me wa narángngátaráng páliná sángngátaráng wawu kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming hánám tátáwi tingngátaráng.”

Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng

(Luk 8.16-18)

²¹ Jesu yá ing yánuk, “Káman dá lam kasingga tángga áwánggim wawa baket kinan káin me tebol tárang káin hám tinggim? Wáina muná. Ináku tebol ketnán tinggim watá ku

* 4:11-12: Aisaia 6.9-10

álo. ²² Me kámá tum táená wawu hiták háleineráng, hang me kámá kilak átaráng wawu hiták meng tunggap táineráng. ²³ Káman dá me nanaráyan kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

²⁴ Waháranyon sengsáráp tingga ku ing miuk, “Me rina nareráng wa kándang hánám wa naráng hatingga átnéráng. Tárák rina tánggoeráng wawu Ánutu yá wainanyon táng sámangga, wata ketnán nukngá sengsáráp táng sáminek. ²⁵ Káman niyá me páliná watá átmek hálendu Ánutu yá wata ketnán nukngá yot tingga iminek. Iná káman niyá me páliná wa ma átmák hálen wawu isikimo rina átmek watyot imáng hutang ihinek.”

Irit tá áráng heheyan me tárák tingga yánuk

²⁶ Hang ing hányon yánuk, “Ánutu yan átkuku wawu ing ina: ámna káman dá irit táulá káwak káin halingga sangga, ²⁷ yáungán ruhinek me káen sengsulingga átkuinék, wahára rina rina áráng hengga árángga átaráng wawu ma narángngátak. ²⁸ Káwak málámbáyon du muk yámán árángngátaráng, hulátingga murán yáni, hang yumin yáni, hang yumin yáni kinan du pálin yáni tingngátaráng. ²⁹ Áráng hengga kungga pálin yáni ságga álikngingga árát tu pálin yáni mamaráyan rám hálengngátak, wahára wu márumbá yá áwángga marángga ihángngátak.”

Mastet táulá hárá me tárák tingga yánuk

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Son Jesu yá yánuk, “Ánutu yan átkuku wata wu náut ina ingga mengga sánet, me tárák ku náut hárá mengga sánet? ³¹ Ánutu yan átkuku wawu mastet táulá ina isik hánám kimo káwak kinan halingngátaráng. ³² Enendu rám watá áráng hengga tihangngátak wahára wu hái káin kutná kutná hená wa iháng hatingga maming táwi hánám wa tihangngátak. Ketná palá tingga árán alek káin iráp pá kahetang áwáng wahára tángga sek narángga yongnga ya átnandaráng.”

³³ Rám máro yon Jesu yá Táwi yan me wa tárákngá wáina re tárák hárá yánuk. Watá nanará yáni káin álo nanaráyan kálu wahára yánanggiuk. ³⁴ Málám me kámuk yánanggiuk wawu tárák hárá re tingga yánanggiuk, iná máriya málám re disaepelná yot átang wahára ku wáina wáina ingga hulá yot kándang hánám yánang tolinggiuk.

Jesu yá iruk táwi wa inán sáuk

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Rám wahára it tá yonyonlingga áwán du Jesu yá disaepelná yánuk, “Umi pátum tákto numkálu kunin,” ³⁶ ing yánán disaepel yá Jesu yá bot átuk wata kinan re áráng árát ámna náráwa káwan táwi wa yápmangga kuráng, waháranyon bot kámá watyot hányon kuráng. ³⁷ Kungga átnarát, iruk maming táwi yá tán umi pátum punggilá yá hilák singga bot ketnán hanghang tángga árát, bot tá hála umi pátum kinan háin ingga tángga átuk.

³⁸ Kulá Jesu wu bot yangngá káin miung ketnán ruhángga árán disaepelná yá táng mirak tángga inuráng, “Tiksa, náni ya urák náni wa naránggoelák me? Hang suwindemán!”

³⁹ Wáina inát, málám tárutang iruk wa me táng mángga umi pátum punggilá wa yánuk, “Kilak! Yolop hánám átniráng!” Wáina yánán iruk ká san umi yá láláwingga hánám wa átuk.

⁴⁰ Kulá hang disaepelná wa yánuk, “Náuta ku pitánggoeráng? Sánda naráng hákháti káni wa muná hánám puk me?”

⁴¹ Wáina yánán, yáni waku hárámutang pikpito narángga yáni meme táuráng, “Náwu ni? Iruk kot umi pátum punggilá yá watán me naránggoeráng náwu!”

Jesu yá iruk wáik isutuk

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Jesu yá disaepelná yot Galili umi pátum wa hitik tángga Gerasen ále káin kung hengga, ² rám Jesu yá bot sangga háuk waháranyon ámna káman iruk wáik ká ep táená

watá tanggán káin átang kakaya áwáng hiuk. ³ Ámna wawu tanggán káin átnándak, wahára ámna káman dá ámna wa háthárot tán tárák ku muná, sen dá enendu muná yon. ⁴ Rám kámá sen dá ket hárammá káto hárotnándaráng, enendu sen uying rákrákit tángngátak. Káman dá hálángngá táng hang titiyan du muná. ⁵ Rámá rámá káen me yáungán wawu ále yáilá káin tanggán dá átak wakáin re átang huhumenman pálak málámbáyon sutná sutná wa sup pá marángngátak.

⁶ Málám mulangán káin átang Jesu kangga hururung ingmen kung kondolá hár tulá hárá imángga han, ⁷⁻⁸ Jesu yá inuk, “Iruk wáik, ámna wa sangga hang!” Wáina inán narángga hahatingga ingmen ing mantáuk, “Jesu, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená, rina táng namin delák? Ma keháng lem táindát ingga Ánutu rahálá hárá nanáng!”

⁹ Ing inán Jesu yá inuk, “Kutya ku ni?” Ing inán, watá miuk, “Nák ku iruk wáik tombong hásák wata táwi yáni ya átnándat, wáina wata ku kutna wu Tombong Hásák.” ¹⁰ Wáina inángga ále nahára ma násutnándalák ingga kiling muk.

¹¹ Put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu enang waháranyon sungngi nangga árát. ¹² Kulá iruk wáik watá Jesu kiling muráng, “Suring námátá put wa átaráng wata kinan kung hanin.” ¹³ Wáina ing met, Jesu yá álo ingga yánán iruk wáik watá ámna waháranan áráng hengga kung put wa áturáng wata kinan háuráng. Put káwan táwi wata sale yáni wu 2000 watá hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hárá hitangga kung umi pátum kinan hangga umi nangga kámuturáng.

¹⁴ Wáina tát, ámna put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga kungga pingnga wa it kinan me ále wata kátu káin yánát ámna náráwa yá rina tungafek ingga kakaya kuráng. ¹⁵ Rám ámna náráwa yá Jesu yá átuk káin wa áwángga káuráng gu ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk wawu sutná kándáng tánggánengga, nanaráná yá kándáng hálen, wahára putung árán, kangga pitáuráng. ¹⁶ Kulá rendá wahára átang rahán yáni yá káuráng watá wu ámna iruk wáik ká ep táená wawu wáina wáina ingga áwuráng wa yánuráng, hang put tu wáina táeráng ingga hányon yánuráng. ¹⁷ Kulá me pingnga wa narángga ámna náráwa yá ále ná sangga kung ingga sonson Jesu yolopon kiling muráng.

¹⁸ Kulá Jesu málám bot ketnán áruk wahára wu ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk watá káman kunin ingga Jesu kiling muk. ¹⁹ Enendu Jesu yá álo ingga ma inuk, ináku ing inuk, “Itya káin kung sipyá kátu Táwi yá urákka narángga kutná táwi rina táng kamek wa wáina ingga yánielák.” ²⁰ Wáina inán du ámna watá kung Dekapolis ále káin wáina ingga Jesu yá kutná táwi rina táng muk wa yánángga kun ámna náráwa yá wa narángga ikik hárámuturáng.

Náráwa máto kámurená yot náráwa ilalák mara iháng tárut táuk (Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Rám Jesu yá bot ketnán umi pátum wa son hitik tángga kung numkálu átuk, wahára ámna náráwa yá kik hánám wa áwáng áwálák táuráng. ²² Wáina tát átnárán, miti itná yan ámna yáilá káman kutná Jairus watá áwáng Jesu kangga tulá hárá imángga hangga ²³ inángga pahálá yot hánám kiling muk, “Uriwana máto yá kámutnánde. Ko áwáng ketya yá tánggatá álo hálengga tárutang hárá átnék.”

²⁴ Wáina inán du Jesu yá watyot kun, ámna náráwa táwi hánám watá isutang kungga uying kákkárik táng mángga kuráng. ²⁵ Kulá náráwa káman wahára átuk wawu yara 12 wata kinan yipitná ya rámá rámá kungga rewe átnándak. ²⁶ Málám dokta máro hánám watán káin kun háláng imánin ingga tángngátaráng, enendu sut láwit táwi hánám imángngátaráng, me supmá kámuk hánám sáuk, enendu ilalákgá yá álo hálená ina ku ilalák watá táwi hánám wa hálengga átnándak. ²⁷ Málám Jesu yá wáina wáina tángngátak ingga met narángga ku, sárumbá yá káwan táwi kungga áturáng wata kinan kung lapmá hásák hárá wa tánggáuk, ²⁸ náuta, “Na hánámá lapmá hásák káin tánggáinet wawu hárá álo hálezet,” ingga narángga átuk wata. ²⁹ Waháranyon hánám sip pá hangga átnándak watá sálikngin málám sutná káin naruk ku sutná márawingga átnándak watá pukon

sálikngingga kun, ³⁰ waháranyon Jesu yá naruk ku hálángngá kátu yá sangga kun málám hurik táingga kik táwi kunggaturáng wa yánuk, “Niyá nákkán lap táinggaek?”

³¹ Ing men disaepelná yá inuráng, “Kang, ámna náráwa kik hánám keháng rosingga koeráng, enendu ko ku melák, ‘Niyá nehánggaek?’ ingga melák.”

³² Wáina inuráng, enendu Jesu málám emá re niyá nehánggaek ingga áwálák hálengga kuk. ³³ Jesu yá wáina tán kangga náráwa ni ilalákngá yá álo hálen naruk, málám pitángga yángyáng pálak áwáng hárammá hulá hárá turingga hangga wáina wu pálipuk ingga inuk. ³⁴ Wáina wáina ingga inán Jesu yá inuk, “Uriwana, naráng hákhatíkka watá keháng tolek. Pahán láláp hárá kuinelák, iná ilalák wawu pukon kepmaék.”

³⁵ Jesu yá wa inángga emá me táingga átnárán, ámna kámá miti itná yan ámna yáilá watán it káinnan dá áwáng inuráng, “Uriwaka wawu há kámutak. Márapmá watyot tiksa ma imindalák.”

³⁶ Wáina inát Jesu málám watán me wa kárámatingga há naruk, enendu ámna yáilá wa inuk, “Ma narángpak táindalák, ináku naráng hákhatík hárá káto átnelák.”

³⁷ Wáina inángga málám yánán kámá yá ma isutang kuráng, ináku Pita, Jeims hang Jon, Jeims kulaná, watyot re kuráng. ³⁸ Yáni wu rám miti itná yan ámna yáilá watán it kái kung hengga Jesu yá kápuk ku huhumenman táingga kutkáyawát wa irawa hárá ingmen tánggarát. ³⁹ Málám kung it kinan hangga yánuk, “Náuta wu kut me huhumenman ná táingga átkoeráng? Nangge náwu ma kámurak, ináku ruhángga átak.”

⁴⁰ Wáina yánán watá yut mángga árát málám yánán erek ingmen kep káiñ hat, naning maming got disaepelná káman áturáng wa ihángga nangge ting sat átuk wakáin kung háuráng. ⁴¹ Málám hang nangge wata ketná hárá táingga inuk, “Talita kum” (wawu ing “Náráwa kimo, no kanet ‘Tárulák!’ ”). ⁴² Waháranyon hánám náráwa máto watá tárutang kung áwáng tán kangga ikik hánám hárámuturáng. Náráwa kimo wawu yaraná wu 12.

⁴³ Waháranyon málám sungngi kámá imát náik ingga yánángga ku kungga kámá wáina táek ingga ma yáyánaya olet yáni máuk.

6

Profet tu itná hulá hárá kutná árená muná

(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ Kulá Jesu málám rehára átuk wa sangga itná hulá káiñ disaepelná watyot kuráng. ² Rám Sabat tá áwáng hiuk hárá wu miti itná káiñ Táwi yan me yánáng tolingga árán, urum táwi wa narángga áturáng wata kinan máro hánám bá yon hárámutang me keke ing miuráng, “Ámna nátá nanará wawu rekáinnan ihuk? Nanará álosim náwu niyá imuk ngáya táingga tárák hulá hulá wa hányon tánggoek? ³ Náwu kapenda me náut? Náwu Maria nanggená Jeims, Josep, Judas hang Saimon wata tat yáni me rina? Hang yitná ilommá nahára nányot há átnándamán.” Wáina mengga kuk táng mángga watán me wa pálipuk íngga ma naruráng.

⁴ Wáina met Jesu yá yánuk, “It yáni hulá me málámbán hun kinan me málámbán itná pahálá kinan rewe ku profet tu kut yáni árená muná.” ⁵⁻⁶ Jesu málám naráng hákhatík yáni muná wa kangga hárámutuk, wata ku málám wahára ket tárák kámá táwi sim ma táuk, ináku ilalák mara yarákimo wahára ketná yá ihánggápán álo háliuráng wa rewe. Wáina táingga Jesu málám itná itná kungga Táwi yan me wa yánáng tolingga átkuk.

Jesu yá disaepel 12 suring yámuk

(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

⁷ Málám disaepelná 12 wa mantág yámán áwát, iruk wáik yásusut watán háláng wa yámángga yará yará suring yámán kukuya ing yánuk, ⁸ “Náut kámá káman kálu watán ma ihindaráng ináku to rewe iheráng. Másáng ma ihindaráng, yák ma ihindaráng me sup kámá tumá kinan árát ma ihindaráng. ⁹ Sendol re moneráng, iná sut tátámot tán hánámá kámá ma ihindaráng. ¹⁰ It rehára ruheráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sáineráng. ¹¹ Iná it káman dá herongne ma táng sámángga ma sáhená yan

tárák árát, me sándán me ma narát, wawu háram sáni káin káwak káhumá wa káting halit wahára han du kuineráng, watá ku watyot me yá átak hálezinek,” ingga yánuk.

¹² Kulá disaepel watá hangga kungga pahán hurik táineráng ingga ámna náráwa yánangga kuráng. ¹³ Yáni waku iruk wáik táuppon yásut yámangga ilalák mara táuppon oel kulingga kuháng yámangga ku ilalák yáni háranan iháng tárut tángga kuráng.

*Jon Umi Kuháng Yámámá wa salá ták maruráng
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁴ Kulá Jesu kutná yá táwi hánám hálengga kungga árán du King Herot tá rina rina tunggafengga átuk wa naruk. Kátu kámá yá wu ing mengga kunggarát, “Jon Umi Kuháng Yámámá kámutuk watá son hám tárutuk wáina hálendu ket tárák hulá hulá tátayan háláng wawu wahára átak.” ¹⁵ Kulá kátu kámá yá wawu Elaija ingga menggaturáng, iná kátu kámá yá wu profet uláp hánám átkiuráng waháranan ina ingga menggaturáng.

¹⁶ Iná Herot tá ku wa narángga wu ing miuk, “No yáne Jon salá maruráng watá son tárutuk!”

¹⁷ Jon wawu huphuráp Herot málámbá yánán kung ket tángga hárotang táng it káto kinan tiuráng. Wa táuk wawu náuta kulaná Filip áwáná Herodias wa Herot tá áwáná ya tán, ¹⁸ wata ingga ku Jon dá ing mengga sonson tángga árán, “Herot ko kulakka áwáná áwáka ya táulák wawu kandák.” ¹⁹ Wáina inángga sonson tángga áwán du Herodias yá pahálá kuk hánám naráng mangga áwánggiuk, enendu utkámut tátayan kálu kámá ma tunggafenggiuk, ²⁰ náuta Herot tá Jon da naráng manggiuk wawu ámna kándáng rongrongngá, wata ku Jon da hányon pitáng mangga kándáng hánám pinná tánggiuk. Rám Herot tá Jon dán me naránggiuk hárá wu naráng yakyawák tángga narángpak hánám tánggiuk, enendu son Jon dán me nanará ya wu kikiná naránggiuk.

²¹ Pukon da ku Herodias yan rám álosim káman dá áwuk wawu Herot tá tunggafiuk watán rám. Wata ku umi sinak maming táwi tátaya kapman dán ámna yáin yáni me tewe ámna yáin yáni watyot ále Galili yan ámna yáilá wa iháng uyiuk. ²² Rám wata kinan du Herodias uriwa yá áwáng rahán yáni hárá wa tait pánap tángga árán Herot yot ámna hulá hulá watá kangga álosim naruráng. Wáina hálendu king gá náráwa wa inuk, “Ko náuta kámá narángga naninelák wawu no há hánám kaminet.” ²³ Ing inángga me káto hánám mengga miuk, “Pálipuk hánám ko náuta narángga naninelák wawu no há kaminet wata tárakngá ku ále káwak no pinna táet wa huk tángga numkálu kamággem wáina.”

²⁴ Wáina inán náráwa málám hangga kuk ngáyá kung maming inuk, “Náut nanamáya ininet?”

Ing inán maming gá inuk, “‘Jon Umi Kuháng Yámámá wata yáilá ya naret,’ ingga ininelák.”

²⁵ Wáina inán náráwa málám sokmuná hánám son kung king inuk, “Nák ku ko kula pálik hánám nahára Jon Umi Kuháng Yámámá wata yáilá wa tera hárá tingga táng áwáng naminelák ka naret.”

²⁶ Wáina inán king gá narángpak táwi hánám táuk, enendu me káto hánám mengga inuk me ámna yáilá sungngi nanaya áwuráng wata rahán yáni hárá hálendu milunná ma yaliuk. ²⁷ Ináku waháranyon yáup ámnaná suring mán Jon yáilá tángga áwáwáya kuk. Ámna watá kung Jon it káto káin átuk wakáin salá ták marangga ²⁸ táng tera hárá tingga táng áwáng náráwa wa imán watá táng kung maming imuk. ²⁹ Wa narángga Jon dán disaepel yá áwáng tambun wa táng kung tanggán káin usuráng.

*Jesu yá ámna 5000 wa sungngi sing yámuk
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

³⁰ Aposel kuráng watá átkut sálin áwáng Jesu rupmá áwálák átang wáina wáina táumán me wáina yánang toliumán ingga erek ingmen inuráng. ³¹ Rám ore waháranyon du ámna náráwa watá táup hánám kung áwáng tángga árát tu Jesu yá aposelná yot sungngi yáni nanayan tárák muná hálendu yánuk, “Sáni re hánám áwát nákkot kungga ále rákit kangga wakáin sek naránin.”

³² Ing yánangga yáni re hánám bot hára árángga ále rákit káman kái kuráng.
³³ Enendu táup hánám bá há kápuráng wáina hálendu wakái koeráng ingga há narángga it ále ore wakainnan watá háram kálu hururung ingmen watá kálak kung hiuráng. ³⁴ Jesu yá kung hengga kápuk ku ámna náráwa táup hánám watá árat kápángga urák yáni naruk, náuta sipsip márumbá yáni muná ina hálendu málám Táwi yan me táwi hánám wa yánang toliuk.

³⁵ Kulá it tá há yonyon tin kangga disaepelná yá áwáng inuráng, “Nákáin du ále páliná muná kái átnáne há yonyon tek. ³⁶ Wáina wata ku ámna náráwa álo suring yámátá it kámá kái há yáni kungga sungngi yáni kangga yungga nanggalát me?”

³⁷ Ingga inát Jesu yá yánu, “Náut kámá nanayan wawu sáni kangga yámineráng.”

Ing men watá inuráng, “Ámna káman dá yáup yap 8 tángga sup ihángngátak, wáina watá ku álo kung másáng yungga yámátne nanggalát.”

³⁸ Ing met Jesu yá yánu, “Másáng tum pa rina tá átaráng ingga kaniráng.”

Ing men kungga kangga ku inuráng, “Másáng tum 5 hang káut yará yá átaráng.”

³⁹ Wáina inát tu Jesu yá yánán ámna náráwa wa disaepel yá iháng urum kámá kámá tit kepang álo kámá hára wa putung háuráng. ⁴⁰ Kulá putung áturáng wawu urum kámá 50 kámá 100 wáina wáina re áturáng. ⁴¹ Wáina árat Jesu málám másáng tum 5 watoyot káut yará wa ihángga átang alek kálu hálengga Táwi yan kái sáponga tángga másáng wa hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kut, málám káut yará wa wáinanyon tángga yámán kámuk ting yámángga kuráng. ⁴² Wa yámát nangga kámuk hánám kawin yáni hahatin, ⁴³ disaepel yá másáng me káut káhumá áturáng wa iháng rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng. ⁴⁴ Iná ámna náráwa sungngi wa náuráng wata sale yáni wu táup hánám, iná 5,000 wawu ámna sale yáni re.

Jesu yá umi ketnán yángyáreng kuk

(Mat 14.22-36; Jon 6.16-21)

⁴⁵ Kulá waháranyon Jesu yá disaepelná sokmuná kuniráng suring yámán watá kálak umi pátum numkálu it Betsaida kái kukuya bot ketnán árángga kut, málám ámna náráwa urum wa yánán sansan tángga kuráng. ⁴⁶ Watá kung hálit kápángga málám ále yáilá álatná kái sáponga tátaya áruk.

⁴⁷ Rám it tá pup táuk wakálu ku bot tá umi pátum táitná kái kunggatuk, iná Jesu yá ku málám re ále yáilá kái há átuk. ⁴⁸ Málám hálengga kápuk ku iruk maming táwi hánám hásingga árán du disaepelná yá pul tángga kukuya iháng husingga árat. It háiháya kálu málám umi ketnán yángyáreng iháng hátin ingga tángngárán du, ⁴⁹ disaepelná yá hálengga káuráng gu umi ketnán tangtareng áwángga árán yáni wu kangga utni ingga ohok táuráng, ⁵⁰ náuta disaepel kámuk kangga pikpito hánám naruráng, enendu waháranyon ing yánu, “Káto háleineráng! Náwu na áwet. Ma pitáindaráng.” ⁵¹ Wáina yánangga málám árángga bot ketnán kái kun waháranyon iruk watá sangga hang náng ingmen árán kangga ikik hánám hárámuturáng, ⁵² náuta nanará yáni yá kándáng ma naráng rákit táuráng hálendu másáng gá sambe tiuk wata wu manyon naráng hátiuráng.

⁵³ Kulá yáni wu umi pátum wa hitik tángga Genesaret kái kung hengga bot wa wahára putting sat átuk. ⁵⁴ Kulá bot káinnan dá sangga káwak kái háuráng waháranyon ámna náráwa yá Jesu kangga há naráng hátiuráng. ⁵⁵ Wáina hálendu yáni waku hururung ingmen it yáni it yáni kungga ilalák mara wa iháng kangkang hára tingga ihánggatang Jesu yá rehára átak wa nangnaráng wakái kunggiuráng. ⁵⁶ Hang ále rehára rehára kunggiuk wahára wu itná kámuk it yáilá me it nanggená waháranan dá ilalák mara iháng áwáng urum komená yáni hára tingting tánggiuráng. Wáina ting sat árán du kiling mát tu álo san watá lapmá ilungngá re kimo tánggagaya, iná niyá wáina há tángganggiuráng wawu há álo hálenggiuráng.

*Rongrongngá yot tu rongrongngá muná ya me táuráng
(Mat 15.1-20)*

¹ Rám káman Farisi yot lo yan tiksa yá Jerusalem káin átang áwuráng watá áwáng Jesu kang áwálák táingga ² kápuráng gu Jesu yan disaepel kátu yá ket yáni kálak ma yawolená* sungngi nangga árát. ³ Farisi me Juda kámuk wawu tátáwi yáni yan kálu káman wáina isutnándaráng wawu ing, rámá rámá ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, iná ket yáni ma yawolená sungngi ma nangngátaráng. ⁴ Rám maket komená sangga it káin áwángngátaráng hárá wawu áwáng ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, me tátáwi yáni yan kálu hulá hulá isurená wa isutnándaráng. Kálu káman du ing kap me umi kárangngá me tipot yanyawon táená wa.

⁵ Wáina hálendu Farisi yot lo yan tiksa watá Jesu inuráng, “Rina táingga ku disaepelka yá tátáwi náni yan kálu wa isutang ket yáni rongrongngá ma hálen sungngi nanggoeráng?”

⁶ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Ámna kusákngá sánda puk hánám Ánutu yá profet Aisaia inán kándáng hánám ing mengga uyiuk:

‘Ámna náráwa náwu milun dá re meng toling namángngátaráng,
iná pahán yáni wu nepmang kung mulangán hánám átaráng.

⁷ Hánámá sut tá re nanáng sákngingngátaráng,
hang me mengngátaráng wawu ámna yan meng rákit mená wa rewe Táwi yan me ina yánángngátaráng.’†

⁸ Sándu Ánutu yá meng rákit me tiuk wa sat kun du ámna nangge yan kálu wa re káto táingga átkoeráng.”

⁹ Hang ing yánuk, “Sándu álo kámá hánám ing tánggoeráng! Ánutu yan meng rákit me wa iháng numkálu tingga ku ámna sánin kálu wa rewe isutang átkoeráng! ¹⁰ Kulá Moses yá ing miuk, ‘Mam nan sáni ya tárang káin átneráng,’‡ iná, ‘Niyá naning maming me wáik yáninek wawu utkámut táineráng.’§ ¹¹ Enendu, ket tárák sáni wawu hulá kámá. Sándá ku ing mengngátaráng, ámna káman dá naning me maming ing yánángggim, ‘Sup me kutná kutná náwu sán sámánggem, enendu Ánutu yan pingnga ingga há miut, wata ku ma sámindát,’ ¹² wáina táingga ku sat naning me maming ma háláng yámángngátaráng. ¹³ Wáina táingga ku tátáwi sáni yan kálu wa uying sat áwán Ánutu yan me wa táng hang tinggoeráng, hang kálu wáinanyon nukngá kámá hányon tánggoeráng.”

¹⁴ Hang son Jesu yá urum táwi wa mantág yámán málámbán káin áwát yánuk, “Sán kámuk nákkán me ná kárámatingga kándáng hánám narineráng. ¹⁵⁻¹⁶ Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa káman da kinan hangga watá tán mukmuro pálak ma hálenggim, ináku náutá ámna me náráwa kinan káinnan dá áwáng kep káin hangngátaráng watá tán du mukmuro pálak hálengngátaráng.”

¹⁷ Kulá máriya urum táwi áturáng wa sangga kung it kinan háuk, wahára ku disaepelná yá me tárakngá wa yánuk wata hulá nanaráya ináng suliuráng. ¹⁸ Wáina ináng sulit Jesu yá yánuk, “Sánda nanará sáni muná yon me? Ing wa ma kangngátaráng me? Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa sut kinan hangngátaráng, watá tán ámna me náráwa watá mukmuro pálak ma hálengngátaráng. ¹⁹ Náuta watá kung pahán kinan ma hangngátaráng, ináku kung kombán káin hangga ku kámun kálu ámna nangge sut sangga kep káin kungngátaráng.” (Wa men du disaepel yá naruráng sungngi kámuk hánám wawu rongrongngá.)

²⁰ Waháranyon kungga ku ing miuk, “Náutá ámna me náráwa sut kinan átang áwáng kep káin hangngátaráng watá tán du mukmuro pálak hálengngátaráng. ²¹ Kulá ámna me náráwa

* ^{7:2:} Rám disaepel kátu yá ket yáni ma yawolená sungngi nangga áturáng wawu Farisi yá kápát tu Táwi rahálá hárá rongrongngá ma háliuráng. Rongrongngá ma háliuráng wawu ket káin wata ma miuráng, ináku Juda tátáwi yáni yan me páilák uyená hitik táeráng ingga wata miuráng. † ^{7:7:} Aisaia 29.13 ‡ ^{7:10:} Son Ihuk 20.12; Lo 5.16 § ^{7:10:} Son Ihuk 21.17; Pris 20.9

pahán kinan nan dá áwáng hangngátak ku nanará wáik, márámamák, manek, ámna nangge utnut, náun áwán dá ámna náráwa nukngá yot márámamák tátá, ²² há áráan nukngá ya mengmeng, ket tárák kandák kámá yáyále, me kusák, put ang gán ket tárák, kápáng naknarák, mengmán mengmán, kaya narátá árená hahále, hang hohonáyan ket tárák. ²³ Wáina watá hánám bu pahán kinan nan dá áwáng hangga ámna me náráwa táng wáik tángngátak.”

*Fonisia náráwa yan naráng hákhátik
(Mat 15.21-28)*

²⁴ Jesu yá ále wa sangga Tair ále káin kuk ngáyá kung it káman da kinan kung hangga ku káman dá Jesu wáina átak ingga nanará watá taktak mán kilak árin ingga átuk, enendu kilak átnát tán tárák muná. ²⁵ Kulá náráwa káman uriwa iruk wáik ká ep táená watá Jesu yá wáina áwek ingga pingnganá narángga waháranyon áwáng hárammá hulá hárá tulá hárá imángga turingga hárak. ²⁶ Náráwa wawu ále Fonisia Siria káwak káiin tunggafiuk, iná málám wawu hun Juda waháranan muná. Watá áwáng iruk wáik ká uriwa ep táená wa isurátá kuik ingga Jesu kiling muk.

²⁷ Wáina inán Jesu yá inuk, “Hulátingga hánám bu satá nangge yá náuta nareráng wa kálak naniráng. Nangge yan sungngi wa iháng ang yáni yámátne kándáng ma hálezindák.”**

²⁸ Ingga Jesu yá inán náráwa watá miuk, “Pálipuk, ámna hulá, enendu ang gu tebol tárang káiin nangge yá sungngi náená káhumá watá hat hárón nangngátaráng.”

²⁹ Wáina men Jesu yá inuk, “Wáina melák wata ku álo kung. Iruk wáik wawu uriwaka sangga hárá koek.”

³⁰ Kulá náráwa wawu hangga itná káiin son kungga káuk ngá ku uriwa wu iruk wáik ká sangga kun kome hárá hang pándák árán.

Jesu yá ámna káman kárámanná tungngá, mená muná wa táng toliuk

³¹ Kulá Jesu yá Tair ále wa sangga Saidon ále kálu kungga hangga Dekapolis ále kálu kungga umi pátum Galili káiin kung hiuk. ³² Wakáin kungngárán ámna káman kárámanná tungngá yot tu meme tátáya táng husingngátak wa engotang áwuráng ngáyá áwáng Jesu rupmá hárá sangga ketná yá ámna wa tánggagaya kiling muráng.

³³ Wáina inát Jesu málám ámna wa engotang urum táwi wa yápmangga kep sim kungga ketná kálóngngá numnum iháng kárámanná hinangngá numnum ihánggápángga, son alupmá murán ketná káiin han táng ámna watá elákngá káiin tánggangga ³⁴ málám hálén alek kálu árán pahálá yot urákngá narángga irukngá uyingga inuk, “Efata!” (wata hulá ku ing, “Yaling!”††). ³⁵ Wáina tán rám waháranyon ámna wata kárámanná yá ruwarán elákngá yá álo hálén wahára átang gu hiták meme tánggatuk.

³⁶ Kulá wahára átang Jesu yá olet yáni káto hánám tángga ni kámá káman ma inindaráng ingga yánángga sonson táuk, enendu ámna náráwa yá meng isurát kungga táwi hánám háliuk. ³⁷ Ámna náráwa yá wa narángga ikik hánám hárámutang ing miuráng, “Kutná kutná wu kándáng hánám wa tánggoek. Watá tán káráman yáni tungngá yá ruwarát, me yáni muná yá meme tánggoeráng.”

*Jesu yá ámna náráwa 4000 wa sungngi sing yámuk
(Mat 15.32-39; 16.1-4; Luk 12.54-56)*

¹ Rám ore wahára ámna náráwa urum táwi kámá yá áwáng árát, Jesu yá wa kápán sungngi yáni muná hálén disaepelná mantán áwát yánu, ² “Ámna náráwa nátá áwáng nákkot árát rám kaláhu háléku náut kámá kámá nanayan ma átyámák, wata ku urák

** ^{7:27:} Me tárákngá ‘nangge’ ya mek wawu Juda ámna náráwa, iná ‘ang’ ga mek wawu ámna náráwa káwak kámá káinnan. Juda yá ámna náráwa kámá káinnan wawu ‘sándu ang’ ingga yánángngátaráng. †† ^{7:34:} Me Aramek kálu “efata” wata hulá nukngá wawu “ruwalák”.

yáni naret. ³ Iná no hánámá hánám suring yáme kuineráng wawu kálu hára hálet yángom tin háineráng, náuta kámá wu kálu mulangán hánám áwuráng.”

⁴ Wáina yánán disaepelná yá inuráng, “Enendu náwu ále rákit káin átamán, ni hánám bá ku sungngi tárák hára ihángga áwán yámátne nanggalát?”

⁵ Wáina ingga met Jesu yá yánuk, “Másáng tum ba rina tá átaráng?”

Ing yánán, “Másáng tum bu 7 dá átaráng,” ingga inuráng.

⁶ Wáina inát Jesu málám ámna náráwa wa yánán káwak hára wa putung hang árát, málám másáng tum ihángga átang sáponga tángga hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. ⁷ Hang káut isikikimo yarákimo hányon árát, wata sáponga hányon tángga iháng disaepelná yámán watyot ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. ⁸ Kulá ámna náráwa yá nangga álo náemán ingga kátu yápmat, disaepel yá kátu kátu wa iháng rápmám 7 wa tuwat hánám monduráng. ⁹ Ámna náráwa sale yáni wu 4000 náut wáina watá árát suring yámán kut ¹⁰ waháranyon málám bu disaepelná yot bot ketnán árangga Dalmanuta ále kálu kuráng.

¹¹ Farisi yá áwuráng ngayá áwáng Jesu yot me inán kanán tángga ingirungnginin ingga ing inuráng, “Alek kálu nan tárák kámá náleng.” ¹² Ing inát Jesu málám narán márawin yánuk, “Náuta ku rám nátán ámna náráwa yá tárák yáyáleya nanánggoeráng? No pálipuk ing sánin, tárák káman ma hánám káindráng.” ¹³ Wáina yánángga kung bot ketnán árangga son umi pátum hitik tángga numkálu kuk.

*Farisi yot Herot tán yis ya me tárákngá yánuk
(Mat 16.5-12)*

¹⁴ Rám disaepel yá bot ketnán kuráng wahára wu kalot yámán másáng kámá ma ihená kuráng, iná káman re yá ku bot kinan átuk. ¹⁵ Kungga átang Jesu yá yánuk, “Kándáng gon átneráng. Farisi yot Herot tán yis ya háleng rákit tánggatneráng.”

¹⁶ Wáina yánán yáni inán kanán tángga ku miuráng, “Náwu másáng muná wata nánek.”

¹⁷ Kulá Jesu málám wáina wata puk me táeráng ingga ku yánuk, “Náuta ku másáng muná wata mená tánggoeráng? Sánda pálipuk ma kangguráng me ma naráng háting-guráng? Pahán sáni wa káto me? ¹⁸ Sándu rahán sáni pálak enendu ma kangguráng, me káráman sáni pálak enendu ma narángguráng. Ket tárák rina rina tángngátat wawa sánda ma naráng hátingguráng me? ¹⁹ Rám no másáng tum 5 wa 5000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina molát tuwaturáng?”

Ing yánán “12” ingga inuráng.

²⁰ “Iná rám no másáng tum 7 wa 4000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina molát tuwaturáng?”

Ing yánán “7” ingga inuráng.

²¹ Kulá Jesu yá yánuk, “Wáina kangga ku rina tángga kámá ma re naráng háting-guráng?”

Jesu yá ámna rahálá kunángngá táng toliuk

²² Kulá it Betsaida káin áwáng árát ámna náráwa urum káman dá ámna rahálá kunángngá káman engotnáwáng tánggang ingga Jesu kiling muráng. ²³ Wáina inát Jesu málám rahálá kunángngá wa ketná hára tángga it kapme wa sangga kep káin kung átang ámna wata rahálá káin alupmá murángga ketná yá tánggangga inuk, “Náut kámá kámá hálengga káelák me?”

²⁴ Ing inán ámna watá háleng san kun miuk, “Ámna náráwa kápet tu káráp pá ina kung áwáng tángga árát.”

²⁵ Wáina men Jesu yá son ketná iháng ámna wata rahálá numnum tin rahálá yá rongrongngá hánám hálengga kándáng árená wáina hálen kutná kutná wa kándáng kápuk. ²⁶ Wáina tán Jesu yá itná ya suring mán kun ing inuk, “Kungga it kapme táwi káin ma átkuindalák.”

*Pita yá kák ku wa ingga Jesu inuk
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)*

²⁷ Jesu yá disaepelná yot yáni wu kungga it yáilá Sisaria Filipai watán it nanggená kinan kinan átningga ku kálu hárá kunggatang gu yánang suliuk, “Nákka ámna náráwa yá ni ingga menggoeráng?”

²⁸ Ing yánán watá inuráng, “Kámá yá ku ‘Jon Umi Kuháng Yámámá,’ ingga menggoeráng, iná kámá yá ku ‘Elaija,’ ingga menggoeráng, iná kámá yá ku ‘profet nukngá’ ingga menggoeráng.”

²⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?”

Wáina yánán Pita yá miuk, “Kák ku Ánutu yá ámna suring mán hangga ámna náráwaná son iháháya miuk wa.”

³⁰ Wáina inán Jesu yá ni kámá kámá wáina ingga ma yánindaráng ingga káto táng yámuk.

*Jesu yá kámutang son tárutnek wata yánuk
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)*

³¹ Kulá Jesu málám disaepelná yot átang gu Ámna Nanggená wawu sut láwit táwi hánám narinek, me ámna yáilá, lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá táng kep tit utkámut táineráng ngáyá rám kaláhu átang gu son tárutnek ingga wáina yánuk. ³² Málám me wa hiták hánám yánán kangga wata ingga Pita yá engot hang kep kálu átang me táng muk.

³³ Enendu Jesu yá hurik tángga disaepelná kápanggatang Pita me táng mángga miuk, “Satan, sárumna káiñ kung! Kák ku Ánutu yan nanará wa ma isuralák, ináku ámna yan nanará isutalák.”

³⁴ Wáina inángga ku ámna náráwa urum táwi mantáng yámán áwáng disaepelná yot árat tu yánuk, “Káman dá nák natnasut ta ku málámbán pahán wa sang hálingga málámbán maripong sungga tánggatang gu nák nasutnek. ³⁵ Iná niyá málámbán átkuku wata narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek, iná káman niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga átkukuná wa sáinek wawu átkukuná watá ma muná kuindák. ³⁶ Ámna káman dá káwak kán kutná kutná álosim erek átmánggim, enendu átkuku sásáliná muná wa ma tánggim, wahára ku kutná kutná watá ku rina hánám háláng imánggim? ³⁷ Irukngá watá átkuku tátáya narángga wata yumnakngá Ánutu náut imánggim? ³⁸ Rám nátán ámna náráwa wawu ámna mukmuro hang Ánutu ya kalot yámená. Sán háranan káman dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim, máriya rám kálu Ámna Nanggená yá Naning gán yamá hálángngá pálak wata kinan angeloná káungá watoyt áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim.”

9

¹ Hang ing hányon yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átnárát Ánutu yan átkuku watá hálángngá pálak áwán káineráng.”

*Jesu sutná yá hulá kámá háliuk
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Rám 6 átang gu Jesu yá Pita, Jeims hang Jon yángotang ále yáilá hásák táwi káiñ yáni kámuk hánám wa áráng áturáng. Áráng wakáin átang gu kondon yáni kálu sutná watá hulá kámá hánám wa hálen káuráng. ³ Kutná kutná tánggánengga átuk watá hakokowak hánám sireretná pálak háliuráng, wawu káwak ketnán ámna káman dá tán wáina ma tunggafenggim. ⁴ Átang kangngárát tu waháranyon Moses káling Elaija yá kondon yáni kálu wa tunggafenggá Jesu yot me inán kanán tánggaturáng.

⁵ Wáina kangga Pita yá Jesu inuk, “Tiksa, nándá nahára átamán wawu álosim hánám, wata ku sima kaláhu usinemán, káman kákkán káman Moses yan hang káman Elaija yan.”

⁶ Disaepel kaláhu wawu pikpito hánám narángga áturáng, wata ku Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.

⁷ Wáina men átnárát mukam bá tunggafengga áwáng iháng támotuk, wata kinan du me káman ing áwuk, “Náwu nák Nanggena, no wata kikiná hánám naret. Watán me narineráng!”

⁸ Wa narángga waháranyon háleng sulingga káuráng gu ni kámá káman yáni yot wahára wu ma árán káuráng, ináku Jesu yá re wahára árán káuráng.

⁹ Rám ále yáilá káin átang áwáng hanggaturáng wahára wu Jesu yá me káto mengga ing yánuk, “Náut káeráng wawu ni kámá káman ma hánám inindaráng, ináku árat kungga Ámna Nanggená yá kámurená háranan tárutnek.” ¹⁰ Wáina yánán yáni waku rina káuráng wa sat yáni yot re árán du “kámurená háranan dá táirutnek” wata hulá ya yáni inán kanán táuráng ¹¹ ngáyá ku ing ináng suliuráng, “Náuta ku lo yan tiksa yá menggoeráng Elaija yá kálak hánám áwinek?”

¹² Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk Elaija yá kálak áwáng kutná kutná wa kámuk son iháng tolínek. Enendu me káman ing uyená átak wa háting márák tángga narineráng. Ámna Nanggená wu láwit táwi hánám wa narinék me wa kat hánámá háléniek. ¹³ No ing sánin, Elaija wu há áwuk wahára ámna yá yánin pahán isutang rina rina wa há táng muráng, wawu Ánutu yan me hárá wata rina uyená wa isutang.”

Jesu yá nangge káman iruk wáik pálak wa táng toliuk

(Mat 17.14-23; Luk 9.37-45)

¹⁴ Disaepel nukngá yá áturáng wakáin áwáng hengga kápuráng gu ámna náráwa táwi hánám watá iháng áwálák tánggarát lo yan tiksa yá watyot menmen tánggarát, ¹⁵ ámna náráwa táwi watá Jesu yá áwáng hen kangga ku waháranyon ikit hánám hárámutang kang memeya rupmá káin hururung ingmen kuráng.

¹⁶ Kut Jesu yá yánuk, “Náuta menmen tángga átkoeráng?”

¹⁷ Ingga yánangga átnárán ámna káman urum táwi wata kinan átuk watá topmá inuk, “Tiksa, no nanggena iruk wáik ká ep tángga milunná pop táená wa engotang áwet. ¹⁸ Rám rina hárá watán rám hálengngátak wahára wu káto tánggatang táng san káwak hárá han máta ságátin árán pululu yá áráng hekhek tángga sutná yá kándang nangga átnándak. Isutniráng ingga disaepelka yánet, enendu tát men sáeráng.”

¹⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “Ámna náráwa sándu naráng hákhátik sáni muná. Sányot rám rina átkuinet? Rám rina sándá márapmá namineráng? Nangge wa tángga nákkán káin áwániráng.”

²⁰ Wáina yánán nangge wa tángga Jesu yan káin áwát iruk wáik watá Jesu káuk hárá wu nangge wa tán háríkhárik tángga árán háting san káwak hárá hangga kinkiwon tángga pululu yá máta kálu áráng hekhek tánggatuk.

²¹ Wa kangga Jesu yá nangge wata naning inuk, “Rina hárá hulátingga wu tárák ing tángga áwuk?”

“Nangge kimo háranyon hulátiuk,” ingga naning gá inuk. ²² “Rám kámá wu háting se káráp káin me umi káin hangga kámurik ingga tángngátak, wata ku ko álo rina kámá tánggim me, urák náni narángga álo háláng námánggim me rina?”

²³ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku wáina melák, ‘Ko álo me?’ Káman niyá naráng hákhátik hárá átnek wawu kutná kutná erek álo táinek.”

²⁴ Wáina men nangge wata naning gá waháranyon mantáuk, “Naráng hákhátikna wu átak, enendu isikimo, wata ku ko háláng namángga tátá táwi háléniek.”

²⁵ Jesu yá káuk ku ámna náráwa táup hánám watá wakáin hururung re uyingga kut wata tángga ku málám iruk wáik wa me táng muk, “Kák ku káráman yot milun mátap yongutut watán iruk, no kanet nangge wa sangga áráng hengga kungga ku son áwáng waháranyon ma háindalák.”

²⁶ Wáina inán iruk wáik watá mantáng pilingga háríkhárik táwi hánám tángga nangge wa sangga áráng hengga kuk. Ámna náráwa táup táwi yá kat tambun dá ina árán du nangge wawu há kámutak ingga káuráng. ²⁷ Enendu Jesu yá ketná hárá tánggatang táng hip tángga san hetang átuk.

²⁸ Wata torong hára it kinan kung hangga yáni kámuk hánám átang gu disaepel yá Jesu inuráng, “Rina ta ku nándá ma isurátne kuk?”

²⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wáina wawu sáponga hára re kungga ku watá áráng hengga kuineráng.”

³⁰⁻³¹ Kulá yáni wu ále wa sangga Galili kálú kuráng, wahára wu Táwi yan me wa disaepelná re yánang tolinggaatuk, wata ku wakálú átaráng ingga káman dá nanará wata Jesu yá taktak muk. Wata kinan ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hára tit utkámut táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.” ³² Wáina yánuk enendu disaepel yá wáina wata nánek ingga ma naráng ruwat táuráng, me wata hulá ya ináng susuliya wu hányon pitáuráng.

Niyá ku máta ya átnek?

(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Rám káman it Kapaneam káiń áwáng hiuráng wahára wu áwáng it káman da kinan átang gu Jesu yá yánang suliuk, “Kálú káiń náuta menmen tángga áweráng?” ³⁴ Kálú káiń du niyá máta átgim ingga mengga wata menmen ná tángga áwuráng, wata ku mátan ma táená áturáng.

³⁵ Kulá putung átang gu Jesu yá disaepelná 12 wa mantán áwát tu yánuk, “Iná káman dá máta átnát ta narángga wu málám táng mári pukon da tingga kámuk kán yáup nangge hálengga átnek.”

³⁶ Wáina yánangga Jesu málám nangge kimo káman táng áwáng yáni yot ting san áráñ poláng mangga átang yánuk, ³⁷ “Káman niyá nák kutna hára nangge kimo ná táng álolo táinek wawu nák neháng álolo táinek, hang káman niyá nák neháng álolo táinek wawu nák neháng álolo ma táindák, ináku niyá nák suring namuk wata táng minek.”

Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk náni

(Mat 10.42; Luk 9.49-50)

³⁸ Kulá Jon dá Jesu inuk, “Tiksa, nándá káumán du ámna káman dá kák kutya hára iruk wáik yásutang áráñ, kangga wáina ma táindalák ingga káto táng mumán, náuta wawu nándán tombong muná.”

³⁹⁻⁴⁰ Wáina men Jesu yá miuk, “Ma káto táng mindaráng. Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk náni, wata ku ni kámá káman nák kutna hára ket tárák hulá hulá táinek watá torong hára nákka me kandák kámá ma meindák. ⁴¹ No pálipuk hánám ing sánin, káman niyá nákka narángga sáhán sán du Son Iháháyan Ámna watán pingnga hálen umi kátang sáminek wawu wata yumnakngá watá ma yakyawing mindák.

Kutná kutná tán náni mukmurinemán

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² “Hang sup maming táwi táng kák sala hára puttingga sat kung táp kinan hangga há kámutgim enendu kákkán márapmá wawu isikimo. Iná ko tátá nangge kikimo naráng hákhátič yáni nák hára átak waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu kákkán márapmá wu maming hánám táwi. ⁴³⁻⁴⁴ Hang ketya káman dá kangorán kandák tángga wu wa marángga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku ketya káman re yá wu álo kámá, náuta ketya yará pálak áráñ kung sup pora káráp lánggop sásáliná muná kinan háilon. ⁴⁵⁻⁴⁶ Hang háramya káman dá kangorán kung kandák tángga wu marángga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku háramya káman re yá wu álo kámá, náuta háramya yará pálak áráñ keháng sat kung sup pora kinan háilon. ⁴⁷ Hang rahála káman dá kangorán kandák tángga wu rahála káman wa holengga satá kuinek. Kungga Ánutu yan átkuku kinan hahaya ku rahála káman re yá wu álo kámá, náuta rahála yará pálak áráñ keháng sat kung sup pora káiń háilon. ⁴⁸ Sup pora ‘watán umbeng wawu ma kámutnándaráng,
me káráp lánggop wawu ma sálikngindák.’*

* 9:48: Aisaia 66.24

⁴⁹ Táwi yan káin towet sinin ingga ku sol tingga ku táng káráp singngátaráng. Ámna náráwa kámuk ku wáinanyon hálezineráng.

⁵⁰ “Sol tu álosim hánám, enendu rám kikngá watá sálinek wahára wu rina tátá wu kikngá yá son tunggafeinek? Ka tátá sol yá ina átnek, me nangge nuknukka yot orek sáni héra pahán káman re átnéráng.”

10

Jesu yá náun áwán dá honhoren tátá wata miuk (Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Kulá Jesu yá ále wa sangga Judia ále kálu kungga Jodan umi wa hitik tángga kung numkálu árán du ámna náráwa táwi hánám watán káin áwáng het tu málámbá tángngátaq wáina son Táwi yan me wa yánang toliuk.

² Wáina tángga átnárán du Farisi kámá yá áwuráng ngáyá ku ingirungngingya ináng suliuráng, “Nánin me páilák wahára ámna káman dá áwáná isutgim wawa kándáng me?”

³ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Moses yá me páilák rina sánuk?”

⁴ Wáina yánán watá inuráng, “Moses wu ing miuk, ‘Ámna yá papia kátu kimo sansan tátáyan uyingga náráwa imángga ku álo isurán kuinek.’”

⁵ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Tátáwi sáni yot sándu yáin sáni wu káto hánám, wata ku Moses yá meng rákit me wa uyiuk. ⁶ Enendu hulátingga hánám Ánutu yá kutná kutná iháng tunggap táuk, waháranyon ‘ámna me náráwa iháng toliuk.’* ⁷ ‘Wáina wata ku ámna yá naning maming yápmangga áwáná yot káman hálengga, ⁸ yará watá sut káman hálezinemálák.’† Wáina wata ku yándin yándin ma átnándamálák, ináku káman hánám re átnemálák. ⁹ Wata tángga wu Ánutu yá náut iháng tántápin táuk wawu ámna yá ma káting rákit táindaráng.”

¹⁰ Kulá it kinan áturáng wahára wu disaepel yá wata son Jesu ináng suliuráng. ¹¹ Inát tu yánuk, “Káman niyá áwáná isutang náráwa nukngá táinek wawu áwáná kakngá wa pahálá táng wáik tángga málámbá márámamák kálu wahára kung hang átnek. ¹² Hang káman niyá náulá isutang ámna nukngá táinek wawu márámamák há táinek.”

Jesu yá nangge kikimo yápmat nákkán káin áwániráng ing miuk (Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Rám káman ámna náráwa yá nangge kikimo ihángga Jesu yá ihánggápik ingga watán káin áwángngárát, disaepel yá me táng yámuráng. ¹⁴ Wáina tát kápángga Jesu málám pahálá wáin yánuk, “Sat nangge kikimo watá nákkán káin áwániráng, ma kung háting yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu ámna niyan pahán dá nangge kikimo ná ina átnek watán. ¹⁵ No pálipuk ing sánin, káman niyá Ánutu yan átkuku wa nangge kikimo yá tángga átaráng wáina ma táindák, wawu kung átkuku wata kinan ma kung háindák.” ¹⁶ Wáina yánangga hang nangge wa iháng poláng yámangga ketná yá yáin yáni héra usáng hang tingga kuram táng yámuk.

Ámna kutná kutná ná pálak ká Jesu yot meme táumálák (Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Jesu yá tárutang kálu hulátingga kunggatuk wahára ámna káman dá hururung áwáng tulá héra imángga Jesu kondolá héra hangga inuk, “Tiksa álosim, rina tángga ku átkuku sásáliná muná wa táinet?”

¹⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku ámna álosim ing nanelák? Ni kámá káman álosim muná, Ánutu káman dá re ku álosim. ¹⁹ Meng rákit mená wu há narelák wa, ‘ámna ma utnándalák, márámamák ma táindalák, manek ma táindalák, nangge nukka ya me kusák ma meindalák, kámá iháng yakyawák tángga kutná kutná ma iháng yámindalák, hang nanya me mamya tárang káin re átnelák.’‡”

* 10:6: Hulá 1.27 † 10:8: Hulá 2.24 ‡ 10:19: Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

²⁰ Wáina inán ámna watá inuk, “Tiksa, nangge kimo hára átang áwáng ná átat hára wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnádat.”

²¹ Wáina inán Jesu yá kan kikinin inuk, “Kák ku náut kámá káman da re kesák tálak. Wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng yumnak tángga sup wa iháng ukuro átaráng wa yámangga ku nák nasutnelák. Wáina tángga ku alek kán átkuku álosim wa tainelák.”

²² Wáina inán narángga kurákmáta yá wáik hálen pahálá yá márawin hangga háná kuk, náuta kutná kutná ná táwi hánám átmuráng wata.

²³ Watá kun Jesu yá háleng kung disaepelná kárek kápángga yánuk, “Ámna niyá kutná kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku kinan haha wawu hálang hánám!”

²⁴ Jesu yá wa yánán narángga disaepelná yá hárámurát kápángga Jesu yá son yánuk, “Nángánanggena, Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu hálang hánám! ²⁵ Samap hinangngá hára kamel yá huruk kuku watán márapmá wawu maming táwi, enendu ámna kutná kutná ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng hátek.”

²⁶ Wa men narángga disaepelná yá ikik hánám hárámutang yáni inán kanán tángga miuráng, “Kulá wáina wata ku niyá hánám bu átkuku sásáliná muná wa táinek?”

²⁷ Wáina met Jesu yá kárek hánám kápángga yánuk, “Ámna nangge yá rewe wu ma tátáyan, enendu Ánutu yá ku álo. Kutná kutná kámuk wawu Ánutu yá re ku álo táinek.”

²⁸ Wáina yánán Pita yá ing inuk, “Naráng, nándu kutná kutná náni erek hánám yápmang hálingga ku kák kasutumán!”

²⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, kámá niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga itná, yakukula, málám ilommá, maming naning, yanángánangge, me ále háiná yápmáinek, ³⁰ wata tángga ku náut yápmáinek wata topmá 100 torong hára tingga yáminek. Rám ná átang kuinemán háranyon Ánutu yá it me yakukulak, málám ilom, nan mam, nángánangge me ále hái táup hánám wa yáminek, hang kámá yáiháng káyam hányon táineráng. Kulá máriya rám kálu wu átkuku sásáliná muná wa táineráng. ³¹ Iná kámá rendá máta átaráng wawu mári káiín háineráng, iná kámá rendá mári átaráng watá máta káiín kuineráng.”

Jesu yá kámutang tátárut wata miuk

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Kulá Jesu málám kálu máta yárengga disaepelná yot árángga Jerusalem kálu kuráng. Disaepel wu narángpak pálak kunggarát tu ámna náráwa káman kuráng wawu pingpitáng kungga átkiuráng. Kulá kunggatang gu Jesu yá son disaepelná 12 wa rewe iháng kung kep sim átang gu málám hára rina tunggafeinek wata yánuk. ³³ Ing yánuk, “Kaniráng, nán ná áwemán náwu árángga Jerusalem káiín kuindemán, wakáin du Ámna Nanggená wawu táng pris yáin yáni me lo yan tiksa wata ket yáni hára tineráng. Watá wu táng me hára tingga utkámut tátáya me hárotneráng ngáyá wu son táng ámna ále kámá káinnan da ket yáni hára tineráng. ³⁴ Wáina tit tu watá ku ináng kekkek tángga alup yáni málámba ketnán uráhangga honggem bá utang táng kung utkámut táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.”

Jeims káling Jon dá náuta narumálák wa Jesu inumálák

(Mat 20.20-28)

³⁵ Kulá Sebedi nanggená yará, Jeims káling Jon, watá Jesu yan káiín áwáng ing inumálák, “Tiksa, nátá rina táng nánámáya kaninemát wa isutang ko wáina hánám táng nánámáya naremát.”

³⁶ Ingga inán Jesu yá yánuk, “No rina táng sáminet ta naremálák?”

³⁷ Wáina yánán watá inumálák, “Ko kut táwi hánám tángga átang gu nát háranan káman táng ketya álák kálu hang káman táng ketya kandák kálu náháng ting satá putung átnemát.”

³⁸ Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Sán du náuta memát ingga wu ma narámálák. Sánda kap no náinet hára wa álo náinemálák, me umi no kuhinet wawa álo kuhinemálák me?”[§]

³⁹ Ing yánán watá miumálák, “Nát tu álo.” Ing men Jesu yá yánuk, “Sán du no kap náinet wahára há náinemálák, me umi no kuhinet wahára há kuhinemálák, ⁴⁰ enendu ketna álák kálu me kandák kálu putung átnát wawu no wáina ingga ma mindát, ináku kome wawu Ánutu yá niyan tiyawiuw watán.”

⁴¹ Kulá disaepel nukngá 10 watá wa naruráng hára wu Jeims káling Jon da kuk táng yámuráng. ⁴² Kulá Jesu yá kámuk mantág yámán áwát tu yánuk, “Sáni há nareráng wa, ále kámá káinnan dán yáin yáni átnándaráng, watá ku yáni ya narát árená hálen yáin yáni hánám átnándaráng. Hang ámna hulá hulá tátáwi watá kálu rina tingga táng káto tát tu ámna náráwa yá wa rewe isutnándaráng. ⁴³ Wáina watá sányot ma átnándak. Niyá orek sáni hára ámna hulá átnát ta ku sándán yáup nangge átnek, ⁴⁴ hang niyá máta átnát ta ku kámuk kán yáup nangge háleinek. ⁴⁵ Sándá ku no ket tárák rina sálengga áwánggoet wainanyon tángguineráng. Ámna Nanggená málámbáyon áwuk wawu ámna náráwa yá yáup tángga wa háláng imámáya muná, ináku watá yáup tángga ku wa háláng yámámáya me málámbán átkuku wa ámna náráwa máro hánám wa son iháháya sáinek wata áwuk.”

Batimeus yá Ánutu yan háláng káuk

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Kulá Jesu me disaepelná yáni wu Jeriko hára áwáng hiuráng ngáyá ámna náráwa urum táwi wavyot it yáilá wa sangga kungga káuráng gu ámna rahálá kunángngá kutná Batimeus, Timeus nanggená, wawu kálu tákto káin putung átang ámna náráwa sup pa mantág yámángga árán. ⁴⁷ Watá rám wahára Jesu Nasaret nan wawu kálu wa isutang áwek ingga narángga ku mantáuk, “Jesu, Devit Nanggená, nákka urákna naráng!”

⁴⁸ Wáina mantán du ámna táup hánám watá me táng mángga inuráng, “Yolop álák!” ing inuráng, enendu emá re hánám hahatingga mantángga átuk, “Devit Nanggená, nákka urákna naráng!”

⁴⁹ Wáina narángga Jesu yá tareng kátingga yánuk, “Mantág mát áwik.” Ing yánán mantángga rahálá kunángngá wa inuráng, “Kák ka mantáek. Herongne narángga táirutang áwáng!” ⁵⁰ Wáina inát málám lap hásák torong káinnan wa yalingga san kun sokmuná hánám táirutang Jesu yan káin áwuk.

⁵¹ Áwán Jesu yá inuk, “No rina táng kakamáya narelák?”

Ing inán rahálá kunángngá watá inuk, “Tiksa, rahánnna háháleya naret.”

⁵² Wáina inán Jesu yá inuk, “Kung, naráng hákhátkka yá keháng tolek.” Ing inán waháranyon rahálá yá álo hálen Jesu sárummá ya isutang kuk.

11

Jesu yá Jerusalem kinan ámna hulá yá ina kung háuk

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Kulá Jesu yá disaepelná yot Jerusalem tangtang ále yáilá Olif káin it Betfage yot it Betani káin kung heheya átang gu Jesu yá disaepelná yará suring yámángga yánuk,

² “Kungga it áning hára kung hengga waháranyon káinemálák ku donki máto káman wahára puting sat átak wawu káman dá wata ketnán putung átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mángga ku engotang áwinemálák. ³ Iná káman dá sáhangga sáninek, ‘Náuta ku wáina tánggoemálák?’ ing sánán du ing ininemálák, ‘Táwi yá wata narek, ka ku rám hátetná kimo yáup imángga ku son san áwinek.’”

⁴ Wáina yánán disaepelná yará yá kungga káumálák ku donki máto wu kep káin kálu hára it kálu munganganá tangtang puting sat árán, yándi wu yalinggarán kápángga,

⁵ ámna wahára hetang áturáng watá yánuráng, “Sán du náut tánggoemálák, donki páupmá wa yalingga rina táng mindemálák?” ⁶ Wáina yánát yándi wu Jesu yá rina yánuk

§ 10:38: Kap me umi ya yánuk wawu málámbá márapmá suwángga láwit narinek wata yánuk.

wáina yánán du yápmat donki wa engotang kumálák. ⁷ Yándi wu engotang Jesu yan kái áwángga lap yándi hákhásák sut yándi háranan* wa yalingga iháng Jesu yá putung átnát ta donki ketnán tiumálák. ⁸ Kulá wáina tin Jesu yá donki ketnán putung átang áwángga átuk wahára kátu táwi watá lap yáni hásák wa yalingga iháng kálu hárá eliuráng, iná kámá yá wu kándumá ina wata ilángá ále wahára árená maruráng wa iháng kálu hárá tiuráng. ⁹ Kámá máta kuráng me kámá mári isutang áwuráng watá ohok menmán tángga mangmantáng kuráng,

“Táwi kutná meng táirut tánin!”

“Niyá Táwi kutná hárá áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”†

¹⁰ “Nan náni Devit háranan átkuku álosim watá áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”

“Táwi alek káiñ átnándak wata kutná meng táirut tánin!”

¹¹ Wáina mantángga engotang kungga árát Jesu málám Jerusalem kinan hangga kungga Táwi yan it káungá hánám wakáin kuk. Málám kung háleng sulingga kutná kutná wa erek hánám kápángga sangga it tá há yonyoliuk hálendu Betani ya disaepelná 12 watoyt son kuráng.

Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kinan sup yáupmá tángga átnándaráng wa yásutuk.

(Mat 21.12-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹² Kulá son tembát náya Betani sangga kungkung gu Jesu wu háing muk. ¹³ Wáina narángga málám háleng kung káráp fik káman da ilángá kangga wata hulá káiñ páliná pálak me muná ingga kakaya kuk. Málám hulá káiñ kungga káuk ku páliná ku muná ilángá re, náuta wawu watá páliná sásáyan rámá muná. ¹⁴ Málám wáina kangga ku káráp wa inuk, “Son pálinya ma hánám titá náindáráng.” Wáina inán disaepelná yá me wa há naruráng.

¹⁵ Kulá Jerusalem káiñ kung hengga ku Jesu málám Táwi yan it káungá hánám ba kapmená káiñ kung hangga rendá kutná kutná tingga yungga tángga átnándaráng wa yásutang tebol sup imán kamán tángga átnándaráng me ámna iráp kikimo yumnak táená watán tongtong wa iháng hurik tángga sungguling yámuk. ¹⁶ Wáina tángga ku kutná kutná yumnak tátáyan wa ihángga Táwi yan it káungá hánám kapme kálu wa kung áwáng tátáya káto táng yámuk. ¹⁷ Wáina tángga ku ing yánuk, “Me ing uyená yá átak,

“Táwi yan it wawu wáina áráñ káwakngá káwakngá watá áwáng urum tángga sáponga tátáyan it,” ingga mengguineráng,”‡

enendu sándá tát tu ‘manek Mara yan ále kilakngá ina’§ hálenggoek.”

¹⁸ Wáina yánán narángga ámna náráwa táwi watá hárámutang me yánáng toliuk wa narát kikiniuk. Wáina tát kápángga pris yáin yáni me lo yan tiksa watá Jesu ya pitáng mángga kálu rehára kungga utkámut tánin ingga kálu ya suliuráng.

¹⁹ Kulá árát yonyon tin du Jesu yá disaepelná yot it yáilá wa sangga hangga kuráng.

Káráp fik ká kumkumiuk

(Mat 21.20-22)

²⁰ Tembát náya hilápmá Jesu yot disaepelná yáni wu kunggatang káuráng gu káráp fik ku ulapmá káiñ átang kung hang ráhulá káiñ du kumkumengga áráñ. ²¹ Pita málám kangga naráng hátingga ku Jesu inuk, “Tiksa, kang! Káráp fik kuip me táng málák wawu kumkumengga átak!”

²² Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Ánutu ya naráng háting mineráng. ²³ No pálipuk ing sánin, ni kámá káman dá pahán yará hárá muná ináku ‘Ánutu yá wáina táinek’ ingga naráng hátingga ále yáilá ná inánggim, ‘Hiring ingmen táp káiñ hitang,’ ingga inánggim wawu wa isutang wáina tánggim. ²⁴ Wata ku ing sánin, náuta narángga sáponga hárá Ánutu ininemán ingga narineráng wahára pálipuk wáina há náminek ingga narángga

* 11:7: Juda ámna náráwa wu kutná kutná tiringtong mongiuráng. Wáina wata ku torong káiñ molená wa yalingga tiumálák. † 11:9: Kap 118.25-26 ‡ 11:17: Aisaia 56.7 § 11:17: Jeremaia 7.11

inineráng wata tángga pálipuk há sáminek. ²⁵⁻²⁶ Hang rám hetang átang sáponga táineráng wahára narát nuk sáni káman yot orek sáni hárá honhoren dá árán, wawu watán kátu wa sat tu Nan sáni alek káiñ watá hányon sándán kátu wa sáinek.”

Jesu háláng wa niyá kamukingga ináng suluráng

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷⁻²⁸ Jesu yá disaepelná yot yáni wu son Jerusalem káiñ kuráng ngáyá kung Táwi yan it káungá hánám watán kapme káiñ sengsulingga árán pris yáin yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá watán káiñ áwáng ináng suluráng, “Kák ku háláng náwu rekáinnan táng gu ket tárák hulá hulá wa tánggoelák? Háláng náwu niyá kamuk?”

²⁹ Wáina inát tu Jesu yá miuk, “No me káman sánang sulindet, wa topmá nanát tu no niyá háláng namán wa tánggoet ingga sáninet. ³⁰ Jon dá umi kuháng yámánggiuk wawu alek kálu nan me ámna yan káinnan? Wata nanániráng!”

³¹ Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, “Nándá ‘alek kálu nan,’ ingga ininemán wawu náninek, ‘Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?’ ingga náninek. ³² Iná nándá ‘ámna yan káinnan,’ ing meinemán wawu kandák náhineráng.” Wáina miuráng, náuta ámna náráwa kámuk hánám Jon wawu pálipuk profet káman ingga há nareráng, wata ku pitáng yámuráng.

³³ Wáina mengga ku Jesu inuráng, “Nán ma narámán.”

Wáina inát Jesu yá yánuk, “Nák ku wáinanyon ma sánindát háláng wawu niyá namán du ket tárák wa tánggoet ingga.”

12

Jesu yá ámna wáik ká wáin hái pinná táuráng ga me tárakngá yánuk

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Kulá wahára átang gu Jesu yá me tárák hárá tingga ámna náráwa yánuk. “Ámna káman dá wáin hái káman hingga kumbiná táng hálengga, wáin táulá yáreng hikhilák tátáyan áram pingga, hang it hásák káman átang háleng rákit tátáyan tángga ku hái wa táng ámna kámá yá wahára sup yáupmá tátáya ket yáni hárá sangga ku málám hangga mulangán hánám káiñ kuk. ² Málám wáin dá páliná tená rám kálu ku yáup nangge káman suring mángga ing inuk, ‘Kungga wáin hái pinná tángngátaráng ámna wa yánátá ku wáin páliná kámá kamát ihángga áwáng*’, ingga inán kuk, ³ enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá káto tángga utang ketná páliná muná hánámá son suring mát kuk. ⁴ Wáina kangga son yáup ámna nukngá suring mán kung hen kangga wa wáinanyon yáilá hárá kátingga táng wáik tát reprepmá narángga kun, ⁵ son nukngá suring mán kuk, wawu kung hen pukon utkámut táuráng. Enendu nukngá táuppon emá re suring yámán kunggiuráng wawu kámá hánámá ráhángga kámá ráháng kátkámut tánggiuráng.

⁶ “Kulá káman re pukon suring mámáyan dá átuk, wawu nanggená málámbá wata kikiná hánám narángga átnándak wa suring muk wawu ing mengga, ‘Watán me álo narineráng, me watán milun álo suwineráng.’

⁷ “Wáina mengga suring muk, enendu nanggená watá kung hen kangga ámna hái káiñ yáup tángga áturáng watá yáni meme táuráng, ‘Ámna wa áwek watá ku máriya naning gán kutná kutná ihinek. Áwát utkámut tángga ku kutná kutná ná wawu náni ya ihinemán.’ ⁸ Wáina mengga árong káto tángga átang utkámut tángga mangga sat wáin hái kep káiñ kuk.

⁹ “Kulá wáin hái wata márumá yá wu rina hánám táinek? Málám áwinek watá áwáng ámna wáin hái káiñ sup yáupmá tángga árená wa erek ingmen ráháng kátkámut tángga ku wáin hái wa táng kámá yá pinná tátáya ket yáni hárá tinek. ¹⁰ Ánutu yan me ing uyená wa kámá ságingga kangngátaráng me muná?

‘It tátá yá sup wáik ingga kangga táng sat kuk,

* 12.2: Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hárá tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá páliná tin páliná kátu ku márumá yá ihán páliná kátu ku hái pinná tátá watá ihángngáatak.

watá inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.

¹¹ Táwi málámbá wa táuk
wa nándá katne álosim hánám hálenggoek.”†”

¹² Kulá Juda yan ámna hulá wa wáina yánán me tárakngá náwu náni ya mek ingga há narángga ku rina tángga Jesu ket tánin ingga kálu ya suliuráng. Enendu ámna náráwa urum táwi wata hányon pitáuráng, wáina hálendu sangga há yáni kuráng.

Takis Sisa imámá me muná?
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Máriya ku Farisi kámá yot Herot tán tombong kámá yot suring yámát Jesu yan kái kung ingirungngitne me kandák kámá rina men kanin ingga wata kuráng. ¹⁴ Yáni wu kung Jesu inuráng, “Tiksa, há naremán kák ku me kándáng re menggoelák. Kut yáni háená me árená wawu me tárak káman re yánanggoelák. Me pálipuk wahára re ámna náráwa Ánutu yá tirik tárak rina ta narek wa yánang toltinggoelák. Kulá rina narelák? Takis Sisa‡ imámá wa kándáng me muná? ¹⁵ Álo iminemán me ma imindámán?”

Wáina inát Jesu málám nangnarungngeráng ingga há narángga yánuk, “Náuta ku nák nangnarungnging goeráng?” Ing yánangga ku yánuk, “Sup táulá wa tángga áwát no kain.” ¹⁶ Wáina yánán sup táulá wa táng áwáng imát kangga ku yánuk, “Náwu ni utniná me ni kutná?”

Ingga yánán yáni wu inuráng, “Sisa yan.”

¹⁷ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Náut Sisa yan wa Sisa imángga, náut Ánutu yan wa Ánutu imineráng.” Wáina yánán kangga hárámuturáng.

Tátárut rámá ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Kulá ámna urum káman kut yáni Sadyusi wawu ámna náráwa kámurená wu ma tárutnándáráng ingga narángngátaráng watá Jesu ináng sulinin ingga Jesu yan kái áwuráng. ¹⁹ Áwáng átang ináng suliuráng, “Tiksa, Moses yá me ing uyingga ting námuk, ámna káman dá kámutang áwáná nanggená muná sáinek wawu kulaná yá náráwa wa tángga tatning gán da nangge marángga tinek. ²⁰ Rám káman tatning kukulak sewen dá átkiuráng. Átang tat yáni táwi watá áwáná káman táuk enendu nanggená muná átang kámutuk. ²¹ Wáina hálendu son kulaná wata hangga hárá watá náráwa kawát wa táuk wa wáinanyon kámurán, son wata hangga hárá watá táuk wa wáinanyon kámutuk. ²² Wáina re táng kung táng kung tatning kukulak sewen wa nangge yáni muná re átang kámut háliuráng, hang pukon da ku náráwa kawát yáni watá hányon kámutuk. ²³ Tatning kukulak sewen wata áwá yáni háliuk, wata ku máriya tátárut kálu ku ni hánám ba áwáná ku wa háleinek?”

²⁴ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Táwi yan me uyená me Ánutu yan háláng wa ma naráráng me rina, hálendu kandák wa menggoeráng? ²⁵ Rám kámurená yá tárutneráng wahára wu náun áwán ma átnándáráng, ináku angelo yá alek kái átnándaráng wáina átneráng. ²⁶ Hang ámna náráwa kámurená yá tárutneráng watán me wu Moses yan papia kái pingnga káman ma hám sángingga kangngátaráng. Káráp isikimo hárá káráp pá ranggatuk rám wahára Ánutu yá Moses inuk, ‘Nák ku Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.’§ ²⁷ Ánutu wawu kámurená yan Ánutu muná, ináku ámna átkuku yáni pálak watán Ánutu. Iná sándá wa meráng wawu kandák hánám hález!”

Meng rákit mená resim bá ku táwi hánám?
(Mat 22.34-40)

²⁸ Lo yan tiksa káman áwángga naruk ku Sadyusi yá Jesu yot meme tánggarát, málám naruk ku me hurikngá Jesu yá álo kámá hánám yánangga árán narángga málám hang wáinanyon inuk, “Ánutu yá meng rákit mená nándá isusut ta miuk wahára ku resim bá ku meng rákit mená kátu wa iháng hález?”

† 12:11: Kap 118.22-23 ‡ 12:14: Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu. § 12:26: Son Ihus 3.6

²⁹ Wáina inán Jesu yá miuk, “Táwi hánám bu ná: ‘Israel sán kámuk hánám narineráng, Táwi Ánutu náni wu káman re. ³⁰ Táwi Ánutu ka wata pahála yot, irukka yot, hálangga yot me nanaráka yot kámuk hánám kikiná wata narinelák.’** ³¹ Hang wata hangga ná ku ná: ‘Kaya kikiná narángngátalák, wainanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.’†† Me nukngá náta torong káin ma árak.”

³² Wáina inán lo yan tiksa watá miuk, “Kándáng hánám melák, tiksa. Ánutu wu nukngá kámá muná, málám káman re ingga pálipuk hánám melák. ³³ Ánutu ya pahán náni yot, nanará náni yot me hálang náni yot kámuk hánám kikiná narinemán, me náni ya kikiná narángngátamán wainanyon nangge nuk náni ya kikiná narinemán, watá ku kutná kutná Ánutu ya towet sing mát káráp pá rang hálingngátak me taha hulá hulá ting mángngátaráng wa iháng hátek.”

³⁴ Jesu yá káuk ku me wa kándáng hánám narángga topmá inán kangga inuk, “Kák ku Ánutu yan átkuku wa sang kung mulangán ma áralák.” Wáina inán kangga ku wahára átang gu ámna yá me nukngá ináng susuliya pitáng muráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?

(Mat 22.41–23.7; Luk 20.41-47)

³⁵ Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me yánang tolingga kungga átang gu yánuk, “Rina ta ku lo yan tiksa yá ku ing menggoeráng, ‘Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu Devit nanggená?’ ³⁶ Iruk Káungá yá Devit málámba pahálá kinan átang pahálán hangga árán ing miuk,

‘Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,

“Ketna álák kálu putung árátá,

no káyamya wa ráhángga iháng hang ting se árát ko wa iháng hátingga átnelák.” ’‡‡

³⁷ “Devit málámbá ku Táwina ingga miuk, rina tángga ku son du nanggená?”

Wáina men ámna náráwa urum tái áturáng watá narángga herongnge hánám naruráng.

³⁸ Wáina mengmeng gu yánuk, “Lo yan tiksa wa kándáng kánggápáng átneráng. Lap hákhásák tánggánengga sengsulingga átning kungngátaráng, hang náhángga meng tárut táng námániráng ingga maket álele wa átning kungngátaráng, ³⁹ me umi sinak táená káin me miti itná káin kome máta káin átnin ingga narángngátaráng. ⁴⁰ Hang yáni wu náráwa kawát wa yángyárungningga it yáni náut wa yáni ya ihángngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa ihineráng.”

Náráwa kawát tá tahaná Ánutu ya ting muk

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Jesu málám Ánutu yan sup titi komená tangtang putung átang gu áwáng sup tingga kungkung tángga árát tu wa kápángga átkiuk. Sup yáni pálak ámna máro hánám bá yon áwáng sup tátáwi yon tingga kunggiuráng. ⁴² Kulá waháranyon ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yará tárakngá wu wan toea ina wa tiuk.

⁴³ Wa kangga Jesu málám disaepelná mantán áwát yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, náráwa kawát ukuro watá ku sup táiwi hánám wa kátu iháng hátingga Ánutu yan pingnga tek. ⁴⁴ Kátu táiwi wawu há átyámek háranan kátu re ihángngáwáng teráng, iná wa wawu kámá málám hálang imán átnát wawu muná, pukon du wa tángngáwáng tek wa rewe.”

13

Rám bá sáliknginek wahára tárák ká kolem hulá hulá tungafeineráng

(Mat 24.1-51; Luk 21.5-36)

** 12:30: Lo 6.4-5 †† 12:31: Pris 19.18 ‡‡ 12:36: Kap 110.1

¹ Rám Jesu yá Táwi yan it káungá hánám wa sangga háuk, waháranyon du disaepelná káman dá Táwi yan it káungá hánám táená wa kangga inuk, “Kang, tiksa! It álo kámá hánám ba kápáng! Hang it rámán yáni ya sup maming tátáwi hánám tingga árángga koená ya kápáng!”

² Ing inán Jesu yá inuk, “It tátáwi kápelák watán sup káman dá nukngá ya ketnán kétaná du ma átnándáráng, ináku erek táng hirarát háineráng.”

³ Wáina yánángga Jesu yá disaepelná yot kungga ále yáilá Olif káin kung hengga putung átang Táwi yan it káungá hánám wa kangga átang, kulá Pita, Jeims, Jon hang Endru watá kilakon ináng suliuráng, ⁴ “Nán nánáng rina hárá ku kutná kutná watá tunggafeineráng? Me tárák kolem bu rina rina tunggafengga kungga ku watá tunggafeineráng?”

⁵ Wáina inát Jesu yá yánu, “Kándáng hánám kangkang átneráng, kámá yá áwáng sángsárungnginirot. ⁶ Kámá yá ku áwáng nák kutna mengga ku ‘Nák ku wa,’ ing mengga ámna náráwa máro hánám wa sángsárungngineráng. ⁷ Hang kun erawák tát me kun erawák kán iruk me wa narángga ku hárámutang ma pitáindaráng. Ále márapmá watá álo tunggafeineráng, enendu rám bá sálíkngingi wa ma háléná átnek. ⁸ It kámá yá it kámá yot erawineráng, me king tombong kámá yá king tombong kámá yot erawineráng. Hang kánggáning gá it káwak kámá káiñ taineke, me sungngi kesák tunggafeinek. Wawu náráwa yá kawin átang nangge tátáya hánámá uláng yámángngátaráng wáina.

⁹ “Háleng rákit tángga tiyawingga átneráng. Sáháng ámna yáilá yan káiñ me hárá tineráng, me miti itná kinan honggem bá sáráhineráng. Me nákka ingga tángga sáháng kapman táwi me king rahán yáni hárá tit hetang átang me pingnga álosim yánineráng.

¹⁰ Iná Táwi yan me pingnga álosim wawu wa kálak meng isurát káwakngá káwakngá erek kung hilák taineke. ¹¹ Kulá rám rina hárá sáháng kung me hárá titiya sáhángga kut wawu rina meinemán ingga narángpak ma tátindaráng. Ináku rám waháranyon Ánutu málámbá rina sáminek wa meineráng, náuta wawu sáni ma meindáráng ináku Iruk Káungá watá meinek.

¹² “Ámna náráwa kámá yá tatning kulak me tatning yit iháng káyam ket yáni hárá tit rágáháng kátkámut taineke, hang nanan yáni yá nángánangge yáni wáinanyon taineke, hang nangge yá nan mam yáni iháng káyam tángga kámá yánát rágáháng kátkámut taineke. ¹³ Me nákka ingga tángga ámna táup pá hánám bon sánda taktak yáminek. Enendu niyá káto árán kungga rám bá sálíknginek kálu wawu Ánutu yá iháng kung málámbán pingnga tinek,” ingga Jesu yá miuk.

¹⁴ Kulá niyá me ná sánginek watá kándáng hánám narinek. Jesu yá ing miuk, “Sándá káineráng gu ‘náut kámá wáik maming tátáwi hánám’* watá ále káungá árená wa áwáng táng lem tángga táng wáik wáik pukon hánám táng san árán, wahára wu niyá Judia ále hárá átneráng wawu pitángga ále yáilá káiñ kuineráng. ¹⁵ Ni kámá káman dá itná hunganganá ketnán átnek watá itná pahálá kinan hangga náutná kámá káman ma tángga kuindák. ¹⁶ Hang ni kámá káman dá hainá káiñ átnek watá son kung itná káiñ sutná tánggáneneyan lap hásák wa ma tátindák. ¹⁷ Rám wahára náráwa kawin pálak me nangge kongakngá muk yámángga átneráng wata ku urák yáni narinet. ¹⁸ Sáponga tángga árat tu rám watá kotkotná me ále rámá kálu ma tunggafeindak, ¹⁹ náuta rám wawu rám wáik hánám wata. Hulátingga Ánutu yá kutná kutná men tunggafiuuráng wahára átang áwáng rám nahára wáina kámá ma tunggafiuuk, hang rám wáik wa tunggafeinek wata torong káiñ máriya rám wáinanyon kámá ma tunggafengguindák. ²⁰ Iná Táwi yá ‘Rám wa ma táng háré tátin,’ ingga miuk iná wu ámna náráwa káman kámá ma átgim, enendu ámna náráwa málámbá nakán ingga hárá kangaliuk wata narángga ku ‘Rám wa táng háré tátin,’ ingga miuk. ²¹ Rám wahára ku ni kámá káman dá sáninek, ‘Kaniráng, ámna Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wawu nákáin ná átak’, me ‘Áning káiñ átak’ ingga sánát tu pálipuk ingga ma narindaráng. ²² Kámá yá áwáng gu

* 13:14: Daniel 9.27; 11.31; 12.11

ing sángsárungngineráng, ‘Nák ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháhaya miuk wa’, me ‘Nák ku profet káman,’ ing mengga ket tárák kolem hulá hulá met tunggafen Ánutu yá ámna náráwa nakán ing mengga kangaliuk wa wáina álo tánin ingga álo iháng yakyawák tánggalát. ²³ Wata ku kándáng hánám há leng rákit tángga átnéráng, rina rina tunggafeinek wawu há sánang hálet wa.

²⁴ “Iná rám wáik tunggafeinek wata sárumá kái du
‘káe yamá watá páyung tin
yap pá yamá ma máindák.

²⁵ Kulá alek kái hitung gá sohingga hat
alek kán kutná kutná watá yángyáng táineráng.”†

²⁶ “Rám wahára ámna náráwa yá káineráng gu Ámna Nanggená yá mukam kinan ulihálángngá yot sireretná mangga áwinek, ²⁷ ngáyá angeloná suring yámán ámna náráwa málámbán pingnga ingga kangaliuk wa kámoneráng, káwak tákto numnum ánutu ámuta wata ore kinan ámna náráwa kámuk hánám kámoneráng.

²⁸ “Sándá wu káráp fik wahára tárák tingga narineráng. Pan yáni hárá puto tingga kungga iláng yáni mirak ká áráng hekhek tát kangga ku káe rámá háléindek ingga narángngátaráng. ²⁹ Wainanyon ále watá tunggafen kangga ku Ámna Nanggená wu áwáng hálengga kálu mungnga kái átak ingga narineráng. ³⁰ No pálipuk hánám ing sánin, ámna náráwa rám ore nátán watá manyon kámurená árát tu ále watá kámuk tunggafeinek. ³¹ Alek me káwak wawu sáliknginek, iná nákkán me wawu ma sálikngindák.”

Káman dá Jesu yá áwáwáyan rám bu ma narák.

³² “Ni kámá káman dá hulá hulá wa tunggafeinek watán rám wa ma narák, alek kái angelo me Nanggená wa manyon narárang, ináku Nan málámbá re narángga átak.

³³ Tiyawingga hálengga átnéráng! Náuta sándu rám rina hárá wu rám watá tunggafeinek wawu ma narárang. ³⁴ Wawu ing ina, ámna káman dá itná sangga kálu mulangán kái kukuya yáup horengga yáup ámna yánin yánin yámángga ku ámna kálu mungnga pinná tátá wa kándáng hánám hálengga átnelák ingga inánggim wáina.

³⁵ “Wata ku rámá rámá sándu hálengga átnéráng, náuta rina hárá it márumbá yá son áwinek wawu sándu ma narárang. Yonyon kálu me yáung táitná me hurák ká mantángga árát wahára me hilápmá hánám wawu ma narárang. ³⁶ Kámá emá re ruhángga átnárát sopmuná hánám áwángga sáhiwon. ³⁷ Me rina sán sánet wawu ámna náráwa erek hánám wa yánet, wata ku háleng rákit tángga átnéráng!”

14

Náráwa káman dá Jesu yáilá kái oel kuliuk

(Mat 26.1-16; Luk 22.1-6; Jon 12.1-8)

¹ Angelo yá Iháng Hátiuk hang Israel yá Másáng Yisná Muná Náená watán rám káungá wata naráng hatingga umi sinak tátá watán rám yará yá árán du pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kilakon Jesu ket tángga utkámut tánin ingga suliuráng.

² Enendu ing miuráng, “Rám umi sinak rámá hárá muná náuta ámna náráwa yá náhángga kuk tángga kun táng hilák tánírot.”

³ Wahára wu Jesu wu it Betani kái ámna Saimon huphuráp ilalák lepra tángga átkiuk watán it kái sungngi nangga átnárán, náráwa káman áwuk watá máruk káman sup álosim hánám kutná alabasta watanan dá táng tolená wata kinan oel munganganá kikiná ále kánang kutná nad wata uminá yá táng tolená yumnakngá táwi hánám bá yuyuwáyan tárák wa táng áwáng káting mårák tángga oel wa Jesu yáilá kái kulin háuk.

⁴ Wáina tán kangga ámna kámá wahára áturáng háraran watá pahán káráp hárá yáni meme táuráng, “Náuta ku oel álo kámá wa táng lem tánggoek? ⁵ Oel wata supmá yá yara ore káman ni ukuro árená álo hálang yámámáyan tárák. Nándá wa táng yumnak tángga

† 13:25: Aisaia 13.10; 34.4

supmá wa iháng ni ukuro wa yámátne ku kándang hálenggim,” wáina mengga náráwa wa me káto inángga me táng muráng.

⁶ Wáina inát kangga Jesu yá yánuk, “Sat árik, náuta ku pahán márap imánggoeráng? Watá nák álo kámá hánám neháng tolek. ⁷ Ni ukuro wawu rámá rámá sáni yot átnérang. Rina hálang yáminán du rám kámá wu wáina hálang yámineráng. Iná nák ku rámá rámá sányot ma átnándát. ⁸ Náráwa nátá álo tátáyan wawu wa téak. Watá oel sutna káin tek wawu áram kinan rám rina átnát wata tiyawing namek. ⁹ No pálipuk hánám ing sánin, káwakngá káwakngá Táwi yan me pingnga álosim meng isurát rehára rehára kuinek wawu náráwa nátá rina téak wa hányon mengga narángguineráng.”

¹⁰ Wáina yánang hálín du disaepelná 12 wata orek yáni háraran Judas Iskariot watá pris tátáwi yáin yáni yan káin Jesu táng yámán ket tátáya hangga kuk. ¹¹ Pris yáin yáni yá Judas yan me wa narángga herongnge hánám tángga sup kaminemán ing inuráng. Kulá Judas málámbá ku wahára átang gu kálu rekálu ku Jesu táng ket yáni hárá tin ingga kálu ya suliuk.

*Jesu yá disaepelná yot sungngi náuráng
(Mat 26.17-30; Luk 22.7-23; Jon 13.21-30; 1 Ko 11.23-26)*

¹² Kulá Israel yá Másáng Yisná Muná Náená watán rám hulátitiná wahára wu sipsip nanggená utang singga Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hátingngátaráng, wahára wu disaepel yá Jesu inuráng, “Nándá rekáin kungga ku rám táwi watán sungngi tiyawitne ku nanaya narelák?”

¹³ Wáina inát tu Jesu yá disaepelná yará suring yámángga yánuk, “Sán du it yáilá wata kinan kung hangga káinemálák ku ámna káman dá umi kátang tánggatang áwáng kálu hárá sáháng tunggap táinek, wa isutang kuinemálák. ¹⁴ Kungga it reta kinan han kangga ku it wata márumbá ininemálák, ‘Tiksa yá ing mek, “Nákkán it pahálá ku re, wahára ku no disaepelna yot sungngi nangga Angelo yá Iháng Hátiuk ngá rám wata naráng hátinemán?”’ ¹⁵ Wáina inán du it pahálá táwi torong káin kutná wakáin erek tiyawená wa sálen du wakáin sungngi náni nanayan wa tiyawinemálák.”

¹⁶ Wáina yánán disaepel yará yándi wu kumálák ngáyá it yáilá kinan káin wa kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu yá yánuk wáina hánám re há tunggafen kangga ku yándi wu sungngi wa há tiyawing háliumálák.

¹⁷ Kulá it tá pup táuk wahára ku Jesu yá disaepelná 12 watyot áwáng hiuráng. ¹⁸ Kulá rám sungngi nangga áturáng wahára ku Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, káman nahára sungngi nangga átamán orek náni háraran káman dá ku nák neháng káyam ket yáni hárá tin ket nehineráng.”

¹⁹ Wáina yánán disaepelná yá narángga pahán yáni yá márawin yáni káman káman inuráng, “Nákká hám melák?”

²⁰ Wáina inát, Jesu yá yánuk, “12 sán háraran káman. Másáng iháng rápmám kinan nákkot satne haineck wata orek sáni háraran káman. ²¹ Ámna Nanggená ya sutná hárá rina tunggafeleya uyená wawu wáina há tunggafeinek. Iná ukuro hánám bu ni ámna yá Ámna Nanggená táng káyam ket yáni hárá tinek wa, watán márapmá wawu táwi táí hánám, iná maming gá ámna wa ma táng tiuk iná wawu álo kámá,” ingga yánuk.

²² Kulá rám sungngi nangga áturáng wahára ku Jesu yá másáng táng Ánutu yan káin sáponga tángga hikhuk tángga disaepelná yámángga yánuk, “Ná ihániráng, náwu nák yánumna.”

²³ Wáina yánangga son hang wáin kap tángga Ánutu yan káin sáponga tángga yámán wahára erek nang hálit tu ²⁴ yánuk, “Náwu nák sipna ámna náráwa máro hánám bá Ánutu yot pahán káman haháleyan kule háek. ²⁵ No pálipuk hánám ing sánin, no wáin son ma náindát, ináku máriya Ánutu yan átkuku mirak káin du wáin hurápmá wa náinet,” wáina ingga yánuk.

²⁶ Kulá hang kap káman mantángga sangga ku hangga ále yáilá Olif káin kuráng.

*Jesu yá oleinelák ingga Pita inuk
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

²⁷ Jesu yá disaepelná yánuk, “Sán erek hánám naráng hákhátik sáni yá han pitángga kuineráng, náuta me ing uyená yá átak,
‘No pin yáni tátá utkámut táe
sipsip pá hánghánang táineráng.’*

²⁸ Enendu máriya tárutang sangga ku no kálak Galili káin kuinet.”

²⁹ Wáina men Pita yá miuk, “Iná kátu kámuk wata naráng hákhátik yáni yá han kepmaíneráng hálen, nák ku ma kepmaíndát.”

³⁰ Wáina men son Jesu yá Pita inuk, “Pálipuk hánám kanin, kula yáung nahára hurák ká rám yará ma mantáená árán du ko hánám puk ‘nák Jesu ma naráng mát’ ingga rám kaláhu meinelák,” ingga inuk.

³¹ Enendu Pita yá táng hángháláng tángga sonson ing miuk, “Nák ku kákkot álo kámutnet. Kák ka ma naráng kamát ingga ma meindát,” ing men disaepel kámuk árong wáina re miuráng.

*Jesu yá Getsemani káin sáponga táuk
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)*

³² Kulá ále kutná Getsemani káin kuráng ngáyá ku Jesu yá disaepelná yánuk, “Nahára putung átnárát no kung sáponga tain.” ³³ Wáina yánangga ku kátu yápmangga Pita, Jeims yot Jon wa re ihángga málám bot kunggatang pahálá yá káto hálengga márawiuk.

³⁴ Wáina hálendu yánuk, “Irukna yá táwi hánám márawin wata márapmá ná yá hálá nutnánde. Nahára átang gu háleng rákit tángga átnárát.”

³⁵ Wáina yánangga Jesu málám isikimo kungga sim bu táng hang káwak hárá kátingga sáponga táuk, wawu kálu kámá átak hálendu rám wáiwatá táng háráti wáina ta.

³⁶ “Aba†, Nanna,” ing miuk, “ko rina rina wawu álo tánggim re. Nák hárá márapmá wa táng satá kuik. Enendu ko nákkán pahán ma isutnándlák ináku kakán pahán isutnelák.”

³⁷ Kulá son málám hurik tángga disaepelná yan káin áwángga kápuk ku ruhángga árát, Pita inuk, “Saimon, kák ka ruhángga átkoelák me? Rám háráti kimo ma háleng rákit tángga átgim me? ³⁸ Hálengga sáponga tángga átneráng watá ku ingirungngi hárá ma háindráráng. Pálipuk, pahán dá ku álo tainemán ingga narángngátaráng, enendu sut táku hálángngá muná.”

³⁹ Wáina mengga Jesu málám kung sáponga wanyon son táng hárá sangga, ⁴⁰ son áwángga kápuk ku rahán yáni yá márawin ruhángga árát, málám iháng tárut táuk wahára wu wáina ininemán ingga kámá ma naráng hárátiuráng.

⁴¹ Málám son kuk ngáyá rám kaláhuná hárá son áwuk wahára wu yánuk, “Sánda emá re ruhángga sek narángga átkoeráng me? Álo ruheráng! Rám bu áwe. Kaniráng, Ámna Nanggená táng mukmuro ámna ket yáni hárá tinderáng. ⁴² Tárurát kunin! Nák neháng ket yáni hárá titi wawu ná áwe ná.”

*Judas yá Jesu táng káyam ket yáni hárá tiuk
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.2-11)*

⁴³ Emá me yánangga átnárán du disaepelná 12 háraranan Judas yá waháranyon háráwáng hiuk. Pris tátáwi yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá suring yámát ámna tombong hásák táwi watá ket yáni du kápik honggem bot ihángga watoyot áwáng hiuráng.

⁴⁴ Ámna Jesu táng yámámáya tiyawiuk watá ku tárak ing táinet ingga huphuráppon ing hárá yánuk, “Ámna káman no kang kumeinet wawu Jesu ku wa, ket tángga pinná kándáng tángga ku tángga kuineráng.” ⁴⁵ Kulá Judas málám sopmuná ingmen Jesu rupmá káin kungga, “Tiksa!” ing inángga árong hárá kang kumiuk. ⁴⁶ Wáina tán kangga ámna tombong táwi watá ket tángga káto táuráng. ⁴⁷ Kulá ámna káman enanggon hetang átuk watá

* 14:27: Sekaraia 13.7 † 14:36: Me Aramek kálu ‘Aba’ wawu ‘Nan’.

árong kápikngá uyingga táuk ngáyá mangga pris táwi yáni yan yáup ámna hára kátin kápik ká kárámanná numkálu sating san háuk.

⁴⁸ Kulá Jesu yá wáina yánu, “Nák ku tewe ámna tombong káman da máta yáreng yámámá hám, wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihángga átang gu nák ket nehángga kunin ingga áweráng? ⁴⁹ Rámá rámá wu sáni yot há átkoet, Táwi yan it káungá hánám bán kumbi kinan me sánang tolingga átninggoet, wakáin du ket ma neháng kuráng. Enendu Ánutu yan me yá rina mek watá kungga kándáng re háleinek,” ing yánu. ⁵⁰ Kulá wahára átang gu disaepelná yá erek hánám sangga háratiuráng.

⁵¹ Rám wahára wu ámna máto káman lap káman re sutná hára tawángga Jesu isutang kungngárán, wa árong ket tángngárát ⁵² lap wa sangga muláng pitákngá kuk.

Ámna hulá rahán yáni hára Jesu táng me hára tiuráng

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jon 18.12-14,19-24)

⁵³ Jesu ket tángga sat warán tánggatang pris táwi yáni watán káin kut pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa watá kámuk áwáng háruru táuráng. ⁵⁴ Pita málám Jesu isutang kuk, enendu kung mulangán sim átuk. Málám kung pris táwi yáni yan it kumbiná kinan káin kungga it pinná tátá yá káráp singga elengga árát tu watoyot putung átang kárápmá elengga átuk.

⁵⁵ Kulá pris tátáwi yáni me kaunsel kámuk watá hulá rehára kungga ku Jesu utkámut tánin ingga hulá ya suliuráng, enendu hulá ya sulit men sáuráng. ⁵⁶ Ámna máro hánám watá áwáng me kusák wa iháng tingga miuráng, enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá kámá kámá háliuráng.

⁵⁷ Kulá kámá yá ku tárutang Jesu ya me kusák ing miuráng, ⁵⁸ “Ing men narumán, ‘No ámna yá Táwi yan it káungá hánám táená wa káting márák tángga son rám kaláhu kinan re nukngá táng tárut táinet wawu ket tá ma táindát.’” ⁵⁹ Enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá wáinanyon kámá kámá háliuráng.

⁶⁰ Kulá pris táwi yáni watá kaunsel rahán yáni hára tárutang Jesu inuk, “Me hulá hulá kák ka menggoeráng wa rina? Kák ka me topmá kámá meinélák me muná?” ingga inuk.

⁶¹ Enendu Jesu yá me topmá kámá ma yánu, ináku náng ingmen átuk.

Wáina árán pris táwi yáni watá son inuk, “Kák ku ámna Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wa me? Ánutu nándá ináng sákngingngátamán wata Nanggená me?”

⁶² Wáina inán du Jesu yá miuk, “Wawu nák. Hang káineráng gu Ámna Nanggená wu Ánutu Uliháláng Márumá wata ketná álák kálu putung átnek ngáyá alek kán mukam wata ketnán áwinek.”

⁶³ Wáina men narángga pris táwi yáni watá sutná káin lapmá tánggánengga átuk wa raráhángga‡ miuk, “Náuta ku me nukngá met nanaráya háleinemán? ⁶⁴ Táwi yan kome tángga me mukmuro hánám wa há men naremán wata ku rina nareráng?”

Wáina yánán kámuk hánám miuráng, “Me mukmuro hánám mek wata álo kámá ku kámurán sáliknginek.” ⁶⁵ Wáina mengga ku alup yáni málámba ketnán uráhángga lap pá rahálá pop tángga hárot kik táng sat árán, ket yáni mukátang utang gu inuráng, “Profet me meng, niyá nutak ingga!” Kulá waháranyon du it pinná tátá yá táng kung hányon uturáng.

Pita yá Jesu ma naráng mát ingga yánu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18,25-29)

⁶⁶ Pita málám it ámang kálu kumbi kinan káin átang káráp elengga átnárán, pris táwi yáni yan yáup náráwa káman dá wahára áwuk ngáyá ⁶⁷ Pita kárek ingmen kangga ku ing inuk, “Kák ku Jesu Nasaret nan watoyot hányon átningngátalák.”

‡ 14:63: Juda yan kálu wu rám ámna káman dá pahán márap tángga ku wata lapmá raráhángngátak. Jesu yá ‘Nák ku Ánutu Nanggená’ ingga men du pris táwi yáni watá pahán márap tángga lapmá raráhuk.

⁶⁸ Ing inán Pita yá oleng mángga inuk, “Pálipuk hánám ko náuta melák wawu nák ma narát.” Ingga inángga sangga málám kumbi kálu munganganá tangtang kun waháranyon hurák káman dá mantáuk.

⁶⁹ Kulá son yáup náráwa watá káuk ku wahára árán, kangga ku ámna ále wahára hetang áturáng wa son yánuk, “Ámna náwu Jesu yan tombong.” ⁷⁰ Wáina men Pita yá son olengga, “Nák muná” ing miuk.

Kulá isikimo átang sim bu ámna wahára hetang áturáng watá Pita inuráng, “Pálipuk kák ku Jesu yan tombong, náuta kák ku Galili nan yon.”

⁷¹ Wáina inát tu Pita yá yánuk, “Pálipuk hánám Ánutu rahálá hára met, nák Jesu ma narángmát! Kandák me hálendu Ánutu yá álo neháng lem táinek. Ámna wa menggoeráng wawu nák ma narángmát!”

⁷² Wáina yánángga árán waháranyon hurák káson mantáuk. Kulá Pita yá Jesu yá merina inuk wa naráng hátiuk: “Hurák ká rám yará ma mantáená árán du ko nák wa ma narángmát ingga rám kaláhu meinelák.” Kulá wahára wu Pita yá pahálá utang táwi hánám wa kutuk.

15

Jesu tángga Pailat tán káiñ kuráng

(Mat 27.1-2,11-26; Luk 23.1-5,13-25; Jon 18.28—19.16)

¹ Kulá hilápmá hánám pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa hang kaunsel kámuk watá urum tángga rina tátá wa meng tolingga sat warán Jesu páup pá hárotang tángga kungga táng Pailat ketná hára tiuráng.

² Wáina tát tu Pailat tá inuk, “Kák ku Juda yan king me?”

Ing inán watá miuk, “Wa melák wáina,” ingga inuk.

³ Kulá wahára wu pris tátáwi yáni watá me hulá hulá wa metne Jesu yá márapmá há suwik ingga miuráng.

⁴ Wa met Pailat tá son inuk, “Me kámá meinelák me? Kang, me wu rina kámá ingmen meng sat áwáng kákkán kálu átak.”

⁵ Wáina inuk, enendu Jesu yá me topmá kámá ma inán Pailat tá hárámutuk.

⁶ Kulá wahára wu Pailat tán kálu káman ing isutnándaráng, Angelo yá Iháng Hátiuk rám wahára wu Pailat tá ámna náráwa yan milun isutang it káto kinan nan ámna káman ni yáni kutná met tu wa yaling mán kep káiñ hangngátak. ⁷ Rám wahára wu it káto kinan ámna káman kutná Barabas yot tu nuknuungá niyá Rom bán kapman yot honhoren tángga ámna kámá yot erawángga ráháng kátkámut táuráng watá árat, ⁸ ámna náráwa urum táwi watá áwáng Pailat inuráng, “Álo ka tángngátalák wáina táinelák me?”

⁹ Wáina inát tu Pailat tá yánuk, “Juda yan king ná sáe kuinek ka nareráng me rina?”

¹⁰ Wáina yánuk náuta watá ku há naruk pris tátáwi yáni watá Jesu málámbán yáup pa kalán yon táng áwáng ketná hára tiuráng. ¹¹ Enendu pris tátáwi yáni watá ámna náráwa pahán yánin hangga yánát tu Barabas ya re miuráng.

¹² Wáina met tu Pailat tá yánuk, “Kulá Juda yan king ingga sáni menggoeráng náwu rina táng minet?”

¹³ Wáina yánán, “Maripong hára kátití!” ingga mantáuráng.

¹⁴ Wáina mantát Pailat tá yánuk, “Wawu náuta? Kandák rina táuk ka?” ing yánán narángga hahatingga hánám ing mantánggaturáng, “Maripong hára kátití!”

¹⁵ Kulá ámna náráwa urum táwi watá herongnge nanaráya wu Barabas yaling mán watán káiñ kun tewe ámna yánán honggem bá kálak Jesu urát tu maripong hára kátitiya sang yámuk.

Tewe ámna yá Jesu ináng kekkek táuráng

(Mat 27.27-31)

¹⁶ Kulá tewe ámna yáni waku Jesu engotang kapman dán it álosim kumbiná kinan kung hang átang tewe ámna áturáng wa erek ingmen mantát áwát tu ¹⁷ lap sipsipmá

hásák káman táng tánggáneng mángga páup rimrim ina táng áwáng king gán kálaháng ina yáilá yan tárák mang pondang yáilá káin sat hang átuk. ¹⁸ Wáina erek ingmen tánggáneng máng sat árán du me kekkek sonson ing inuráng, “Juda yan king, kák ku kutya árená hánám!” ¹⁹ Wáina inángga ku sonson ingmen honggem táng yáilá hára wa kátingga alup yáni málámba ketnán uráhángga áturáng. Yáni wu tun yáni hára imángga hangga ináng sákngingiya ina táuráng. ²⁰ Wáina tángga ináng kekkek táng hálingga ku lap sipsipmá tánggáneng muráng wa yaling mángga ku málámbán hánám wa iháng son tánggáneng mángga ku maripong hára kátitiya engotang kuráng.

Jesu maripong hára kátingga táng áráng tiuráng

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

²¹ Ámna káman it yáilá Sairini nan kutná Saimon wawu Aleksenda káling Rufus nan yándi. Watá it yáilá Jerusalem kinan kung háin ingga tánggárán inángga suring mát Jesu yan maripong wa táng mángga kuk. ²² Wáina tángga ku Jesu wu engotang ále káman kutná Golgata wakái kuráng (kut wata hulá wu yáin kuratná watán ále). ²³ Kulá wakái kung gu wáin táng kuram nukngá sut táng láláp tátáyan watyot táng yawák táená wa imuráng, enendu Jesu yá wa ma náuk. ²⁴ Wáina tán du táng maripong há kátená wahára ránam ting sat árán piring gá kátiuráng. Iná sut tánggánene wawu iháng horengga ting sat árán du kakarák laki wa tángga niyá ku náut ihinek wa kangga iháháya táuráng.

²⁵ Jesu táng piring gá kátiuráng wawu rám bu hilápmá 9 kilok hálengga árán, ²⁶ hulá resim hára táng me hára tiuráng wa uyingga táng maripong hára kátiuráng wawu ing:

NÁWU JUDA YAN KING.

²⁷⁻²⁸ Rám wahára wu manek Mara yará yot iháng wáinanyon maripong hára kátiuráng, káman ketná álák kálu hang káman ketná kandák kálu. ²⁹ Iná rám Jesu wa káting sat átuk wahára ámna náráwa niyá kálu wakálu áwángga kanggiuráng wawu me keke inángga yáin yáni kahondang gu menggiuráng, “Kulá! Kák ku Táwi yan it káungá hánám káting márák tángga rám kaláhu kinan re son táng tárut tátáya miulák. ³⁰ Kulá kayon ka hálang imángga maripong sangga hang,” ingga inánggiuráng.

³¹ Iná pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá wu wáinanyon me keke ing mengga yáni inán kanán táuráng, “Kámá hálang yámángngátk, wáinanyon málámbá málámbón hálang imámáyan du munál! ³² Pálipuk Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya san áwuk, me pálipuk Israel yan king hálendu, maripong hára káting sat átak wa sangga han kangga ku nándá pálipuk ingga naráng háting minemán.” Ing met ámna yará Jesu inanyon káting sat átumálák watá wáinanyon ináng kekkek kon tángga átumálák.

Jesu yá kámutuk

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

³³ Kulá 12 kilok hálengga árán du ále káwak watá kámuk páyung tingga árán kungga yonyon kálu 3 kilok háliuk. ³⁴ Hang 3 kilok hálengga árán du Jesu yá hahatingga hánám ing mantáuk, “Eloi, Eloi lama sabatani?” Wata hulá wu ing, “Ánutuna, Ánutuna, náuta nepmáelák?”*

³⁵ Wáina mengga mantán narángga ku kámá enanggon wahára hetang áturáng watá ku ing miuráng, “Narániráng, Elaija ya mantáng máng tek ka†.”

³⁶ Kulá ámna káman dá ku hururung ingmen kung matres kátu ina táng wáin hára tin pumen táng kári hára yuwingga táng Jesu yá nanaya imángga ku miuk, “Sat málám re árán kanin, Elaija yá áwáng táng san háinek hám,” ingga miuk.

³⁷ Kulá Jesu yá hahatingga hánám mantángga ku kámutuk.

³⁸ Kulá Táwi yan it káungá hánám kinan lap maming táwi watá ku torong káin átang kung tárang káin pana huk ingmen ráráhángga numnum kuk. ³⁹ Iná tewe ámna táwi

* ^{15:34:} Kap 22.1 † ^{15:35:} Aramek me kálu kut Eloi me kut Elaija wawu hálá tárák yándi káman re wáina wata ku ámna náráwa yá Jesu yá rina mantáuk wa kándáng ma narená ‘Elaija’ ing mek ingga naruráng.

yáni wu Jesu kondolá kálu wahára átang Jesu yá mantáuk wa naruk me rina kámutuk wa kangga miuk, “Pálipuk hánám ámna náwu Ánutu Nanggená!”

⁴⁰ Hang rám wahára wu náráwa kámá hányon áwáng mulangán sim hetang átang kangga áturáng. Orek yáni hárá wu Maria it Makdala nan, hang Maria ámna máto Jeims káling Joses mam yándi, hang káman du Salome. ⁴¹ Huphuráp Galili káin du náráwa urum watá hánám bu Jesu isutang átningga ku hahaná rina hálenggiuk wawu watá háláng imánggiuráng. Iná náráwa kámá wahára máro yon áturáng wawu Jesu málám bot Jerusalem káin wa áwuráng watá áturáng.

*Jesu táng kung tanggán yáni sup hinangngá káling tolená wata kinan tiuráng
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁴² Kulá rám tembát tu Sabat ingga ku tiktiyawik tátá rámá wáina hálendu yonyon há hálen kangga ku ⁴³ Josep it Arimatea nan wawu málám bu kaunsel me ámna náráwa yá ámna álosim ingga há naráng meráng, iná málám wawu Ánutu yan átkuku wata hálengga átnándak. Josep pu ma pitáuk ináku Pailat rupmá káin kung hengga Jesu yan káwak sut wa namáng ingga inuk. ⁴⁴ Wáina inán Pailat tá Jesu wu há kámutak wa narángga hárámutang gu tewe ámna táwi yáni wa mantán áwán inuk, “Jesu wa pálipuk há kámutak me?” ingga inuk. ⁴⁵ Kulá Pailat málám tewe ámna táwi yáni watán káin pálipuk ingga kándáng narángga sangga ku káwak sut wa álo táinelák ingga Josep inuk. ⁴⁶ Wáina inán Josep málám lap hásák káman yungga táng kung Jesu tambun wa táng hang lap watá kámuk pondang táng kung sup hinangngá káling tolená wakáin tingga, árong sup táwi káman kiwolán áwáng hinangngá wa pop tángga átuk. ⁴⁷ Kulá Maria it Makdala nan me Maria Joses maming wawu há átang gu Jesu tambun táng rehára teráng ingga wawu há kápumálák.

16

*Jesu yá son tárutuk
(Mat 28.1-10; Luk 24.1-53; Jon 20.1-23)*

¹ Sabat hárá sek nanará rámá watá sálin du Maria it Makdala nan, Maria Jeims maming hang Salome watá kutná kutná mungngan yáni kíkiná wa yungga ihángga kung Jesu sutná káin kuháng mámáya tiyawiráng. ² Sonda hulátitian rám hulátiuk wahára wu káe yá áráng hen waháryon tanggán káin kuráng. ³ Kálu káin kungga átang gu yáni inán kanán táuráng, “Tanggán hinangngá hárá sup táwi wawu niyá kiwolán kuinek?”

⁴ Wáina mengga kung hengga tanggán hinangngá hárá hálengga káuráng gu sup maming táwi wawu há kiwon hong tená. ⁵ Kulá tanggán hinangngá hárá kung hangga káuráng gu ámna máto káman lap hásák haknga tánggánená watá ket álák kálu putung árán kangga ikik hárámutang pitáuráng.

⁶ Wáina tát kápángga watá yánuk, “Ma pitáindaráng. Sán du Jesu Nasaret nan táng maripong hárá kátiuráng wata suleráng. Wawu son há táirutang koek! Nahára ma árak. Áwángga táng tiuráng ngá komená wata kaniráng. ⁷ Kulá kungga ku Pita yot disaepelná nukngá yánineráng, ‘Jesu wu watá kálak Galili káin koek. Málámbá me rina sánuk wa isutang Galili káin kungga káineráng.’”

⁸ Wáina yánán nanará yáni yá yakyawin yángyáng pálak náráwa kaláhu wawu hangga tanggán wa sangga hururung ingmen kuráng ngáyá kung pikpito narángga ni kámá káman ma inuráng.

⁹* Rám sonda hulátitiná hárá ku Jesu yá son táirutang kungga hulátingga hánám bu Maria it Makdala nan watán káin kálak tunggafiuk. Náráwa wawu huphuráp Jesu yá iruk wáik 7 yásut muk wa. ¹⁰ Náráwa málám kuk watá kung nini Jesu yot átninggiuráng watá pahán yáni márapmá narángga kutang átkuráng wa ing yánuk, ¹¹ “Jesu ku son táirutak, no há káet,” ingga yánuk, enendu watán me wawu kusák ingga naruráng.

* 16:9: Nanará ámna kámá yá ing naráng átaráng, lain 9 kung 20 hárá sálikngek wawu Mak málámbá ma uyiuk. Ámna kámá yá uyiuk.

¹² Kulá máriya ku Jesu yá málámbán tombong háraran ámna yará yá Jerusalem sangga kálu hárá kungga átnárán tárák kámá hálengga watán kái tunggafeng yámuk. ¹³ Wáina kangga ámna yará watá son áwáng wáina káemát ingga nuknuk yándi wa yánumálák, enendu watán me wa kusák kon ingga naruráng.

¹⁴ Máriya ku Jesu yá disaepelná 11 dá sungngi nangga átnárát watán kái tunggafeng yámángga, naráng hákhátik yáni káto muná hang kámutang son tárurán há káemán ingga yánát kusák ingga naruráng wata me táng yámuk.

¹⁵ Málám ing yánuk, “Kuineráng watá kungga káwakngá erek ingmen kung hálingga ámna náráwa erek ingmen me pingnga álosim ná yánángga kuineráng. ¹⁶ Ámna náráwa niyá nákka naráng háting namángga umi kuhinek wawu Ánutu yá son tán málámbán pingnga hálínek. Iná niyá nákka ma naráng háting namindák wawu Ánutu yá isurán átkuku wa ma táindák. ¹⁷ Kulá Ánutu ya naráng háting mángga átneráng wawu tárák ing tát kápineráng: Nák kutna hárá iruk wáik yásut yámángguineráng, me nukngá kámá ma narená wa álo me tángguineráng, ¹⁸ kunap ket yáni yá ihángguineráng, náut kámá ámna iháng lem tátáyan náineráng enendu watá ma iháng lem táindák, hang ket yáni yá ilalák mara ihánggápát ilalák ká álo háleng yámángguinek.”

¹⁹ Táwi Jesu yá me wa yánáng hálingga árán du Ánutu yá tángga árángga alek kái kungga ketná álák kálu ting san putung átkoek. ²⁰ Kulá wahára átang gu disaepel yá hangga itná itná erek ingmen kungga me pingnga álosim wa yánángga kuráng. Táwi málámbá disaepel yot átang hálang yámángga me menggiuráng wa táng káto táng yámámáya ket tárák hulá hulá wata ket yáni hárá tánggiuk.

Luk ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

Luk ká me pingnga ná uyingga Tiofilas yan san kung muk

¹ Ámna táup pá yon tárák ka Ánutu yá yáup rina táuk watán me pingnga uyiuráng watá áwáng rám nahára páliná yá hiták tunggafen kanggoemán. ² Hulátingga hánám niyá rahán yáni yá kangga Ánutu yan me watán yáup nangge hálengga áturáng watá yon meng isurát áwángga nándán káiñ áwuk wanyon uyiuráng. ³ Wáina kangga ku na hulátingga kándang hánám yánang sulingga narut ná wa, álo kámá ku no hányon ujin ingga narángga ku wa táng tombong hárä tingga, ámna hulá Tiofilas, kákkán da uying kamet. ⁴ Wa kangga ku me rina narulák wawu pálipuk ingga narinelák.

Jon Umi Kuháng Yámámá yá tunggafeinek ingga angelo yá Sekaraia inuk

⁵ Judia yan king kutná Herot watán rám hárä pris káman kutná Sekaraia wawu pris Abiya watán tombong háraranan, iná áwáná Elisabet wawu Aron dán tombong háraranan.

⁶ Yándi wu Ánutu rahálá hárä kándang hánám wa átnándamálák, me Táwi yan meng rákit mená rina átaráng wa kándang hánám isutnándamálák. ⁷ Enendu nangge yándi wu muná. Elisabet wawu náráwa kátoná hálendu nangge ma iháng tingngátak, wata ku yayará hánámá átang kungga ku há tátáwi hálumálák.

⁸ Rám káman Sekaraia yan tombong gá pris yáup tátáya kuráng ngáyá ku Sekaraia málám Ánutu rahálá hárä átang yáup táuk. ⁹ Kulá pris yá kakarák káman satu* wa tát Ánutu yá wahára kungga Sekaraia táng tunggap tán du Táwi yan it káungá hánám kinan hangga towet mungganá kikiná sinek ka. ¹⁰ Towet sisi rám wahára wu ámna náráwa táup hánám watá Táwi yan it káungá hánám kep káiñ urum átang sáponga tángga áturáng.

¹¹ Rám wahára ku Táwi yan angelo yá tunggafeng mángga towet sisiyan tingnaknak tákto ket álák kálu hetang átuk. ¹² Wáina kangga Sekaraia málám iik ingmen hárá-mutang pikpito hánám naruk, ¹³ enendu angelo yá ing inuk, “Sekaraia, ma pitáindalák. Ánutu yá kákkán sáponga wawu há naruk. Áwáka Elisabet wawu nanggeka ámnaná taineck, wata kutná ku Jon mantáinelák. ¹⁴ Watá ku pahála táng láláp tán álo kámá hánám narángga heronge hálezinelák, iná ámna náráwa táup hánám watá Jon dá tunggafeinek wata heronge táineráng, ¹⁵ náuta Táwi rahálá hárä wu Jon kutná yá tawi hánám hálezinek. Watá wáin me umi káto nukngá átaráng wa ma nang kuindák, iná nangge wawu manyon tunggafená mam kinan átnek waháranyon Iruk Káungá watá watyot átnek. ¹⁶ Watá tán Israel nan ámna náráwa táup hánám watá pahán yáni hurik tángga Táwi yáni Ánutu yan káiñ kuineráng. ¹⁷ Watá Elaija yan tárák me hálang wa tángga watá kálak áwán du Táwi yá áwinek. Wáina tán du nanan yáni yan pahán wa táng hurik tán nángánangge yáni ya pahán yámineráng, me milun yayali ámna náráwa watá nanará álosim tángga ámna náráwa kándang hálezineráng, hang ámna náráwa tiyawing yámán Táwi ya háleng mineráng.”

¹⁸ Wáina inán Sekaraia yá angelo wa inuk, “No rina tángga ku kákkán me ná pálipuk ingga narinet? Nawu tátáwi hánám me áwána wu wáinanyon tátáwi yon.”

¹⁹ Kulá angelo yá inuk, “Nák ku Gabriel. Ánutu kondolá hárä hetang átnándat wa suring namán me pingnga álosim ná kák kakanáya áwet. ²⁰ Wata kula wu me ma me téaná árátá kungga rám rina hárä me kanet náta páliná yá tunggafeinek, náuta ko nákkán me ná pálipuk ingga ma narálák wata, me náwu pálipuk hánám há tunggafeinek rámá wu Ánutu yá narek hárä wa,” ingga inuk.

* ^{1:9:} Pris yá kakarák satu ina wa tángngátaráng watá ku ámna táng tunggap tátáya. Wáina tátne ku Ánutu málámbáyon ámna táng tunggap táik ingga narángga tángngátaráng.

²¹ Iná ámna náráwa yá ku Sekaraia ya hálengga átang gu narángpak tángga átkiuráng rina tángga ku Táwi yan it káungá hánám kinan rám hásák átkoek ingga. ²² Wáina átang áwáng kep káin háuk wahára káuráng gu ma kápáng mená ket tárák re tángga átuk, wáina hálendu it káungá kinan káiń kákéng ingga naruráng.

²³ Wáina re átang kungga watá yáup tátá watá sálíkngin du hangga itná ya kuk. ²⁴ Wata sárummá káiń átang árongga áwáná Elisabet tu kawilá átuk hálendu yap 5 wata kinan wawu kilakngá re átkiuk. ²⁵ Iná Elisabet tá ku miuk, “Táwi yá yon men du nátá tunggafeng namek. Málámbá pahán láláp namán ámna náráwa rahán yáni hárá reprepma watá sálíknging namek.”

Angelo yá Jesu nangge yá tunggafeinek ingga Maria inuk

²⁶ Elisabet tá kawin yap 6 há árán du Ánutu yá angelo Gabriel wa suring mán ále Galili kinan it Nasaret wakáin kuk, ²⁷ wawu kungga náráwa máto hurup hánám káman kutná Maria watán káiń kuk. Iná náráwa máto wawu ámna kutná Josep wa tátáya pinganganá meng sat árán, ámna wawu Dewit tán tombong háraran. ²⁸ Angelo Gabriel watá Maria yan káiń kungga ku inuk, “Káe álo, náráwa kák, kák ku Táwi yá kákkot átang pahán kamek.”

²⁹ Wáina inán narángga Maria yá hárámutang narángpak tángga ing naruk, “Me náwu rina hánám?” ³⁰ Wáina tán kangga angelo yá inuk, “Maria, ma pitáindalák. Ánutu yá pahán álosim kák ka naráng kamek. ³¹ Narelák, kák ku kawila átang nangge ámnaná táng tinelák, wata kutná wu Jesu ing mantáinelák. ³² Watá kutná yá táwi hánám hálengga kungga árán du Ánutu yá kut ing iminek, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená. Táwi Ánutu málámbá táng táwiná Dewit tá kut táuk kut wáinanyon wa imán ³³ watá wu Jekop pán tombong gán king hálengga rámá rámá átang kungga ámna náráwa pin yáni tátáyan háláng wa tángga átang kung kuinek.”

³⁴ Wáina inán Maria yá inuk, “Rina tángga ku wáina tunggafeinek? Nák ku máto hurup hánám átat.”

³⁵ Wáina inán angelo yá inuk, “Iruk Káungá watá kákkán káiń áwán du Ánutu Árená Hánám watán háláng watá kák keháng támorán du rongrongngá káungá hánám máriya tunggafeinek wawu Ánutu Nanggená ing mantáng mineráng. ³⁶ Wáinanyon Elisabet sipyá kátu wawu náráwa kátoná nangge ma tátáyan tátáwi watá kawilá árán yap 6 hálengga átak wawu nangge ámnaná táng tinek. ³⁷ Ánutu yá náut kámá káman ma tátáyan kámá ma árak.”

³⁸ Wáina inán Maria yá inuk, “Nák ku Táwi yan yáup náráwa. Nák hárá rina tunggafefeya melák wawu wáina álo tunggafeinek,” ingga inán du angelo yá sangga kuk.

Maria yá Elisabet kakaya kuk

³⁹ Rám wahára Maria yá sopmuná ingmen tiyawingga it káman Judia ále káiń ále yáilá isikikimo átaráng wakáin kuk ⁴⁰ ngáyá kung Sekaraia yan it kinan hangga heronge me Elisabet inuk. ⁴¹ Wáina inán Elisabet tá Maria yan me wa naruk waháranyon nangge kawin kinan átuk watá háták árángga han du Elisabet wawu Iruk Káungá watá áwáng ep táuk. ⁴² Wáina tán du hahatingga hánám mantáuk, “Táwi yá álo kámá hánám keháng tolingga kuram kák kamuk watá kuram náráwa kámá yámuk wa iháng hártek, me nangge táinelák wawu kuram háranyon imuk! ⁴³ Enendu nák ku rinaná hálendu Táwina wata maming gá nákkán káiń áwek? ⁴⁴ Rám ko heronge me nanelák watá kung kárámanná káiń hárék waháranyon nangge kawinna kinan watá heronge tángga háták árángga hárék. ⁴⁵ Táwi yá wáina tunggafeinek ingga kanán pálipuk ingga narulák, wata ku kákkán káiń kuram bá kuinek!”

Maria yan kap

⁴⁶ Maria yá ing miuk,
“Pahánná yá Táwi kutná meng tárut táet,
⁴⁷ iná irukna yá ku Ánutu háláng nanamá wata heronge táng mek,

- ⁴⁸ náuta nák ku ále hánám ina
enendu yáup náráwaná nák, málámbá neháng toktolik tángngátak.
Rám inggálu me máriya átang kuinek kálu ámna náráwa kámuk ká,
‘Ánutu yá kuram álosim wáina táng muk,’ ingga mengguineráng,
⁴⁹ náuta Ánutu Ulihálángngá Pálak watá kutná táwi hánám nákka táng namek.
Kutná watá káungá hánám átang kuinek.
⁵⁰ Watán ukuro watá kung nini wata naráng háting móngga átaráng watyot átnek,
ámna náráwa rám nahára átaráng me ámna náráwa máriya tunggafengga áruin-
eráng.
⁵¹ Ketrá yá yáup tátáwi hánám wa tángga,
ámna niyá nák ku árená ingga átnándaráng wa iháng hánghánang tán káman
káman táuráng.
⁵² Watá king tátáwi wa iháng hang tingga
ámna kut yáni muná wa ihángngárang tiuk.
⁵³ Ámna niyá háing yámán áturáng wa kutná kutná álosim sing yámán nangga kawin
yáni háhátiuk,
iná niyá kutná kutná yáni pálak áturáng wawu yásurán hangga hánámá há yáni
kuráng.
⁵⁴⁻⁵⁵ Ánutu yá táwi ilom náni me rina yánuk wa isutang
yáup nángánanggená Israel nán hálang námuk,
me pahán káman mená rina miuk wa naráng hátingga
Abraham bot ráulaná nán urák náni naruk.”
Maria yá me wáina meng háliuk.
⁵⁶ Maria málám Elisabet yot yap kaláhu náut wáina átang sangga ku son itná hulá ya
kuk.

Jon Umi Kuháng Yámámá watá tunggafiuk

- ⁵⁷ Kulá Elisabet tá nangge tátáyan rámá yá há áwán du nanggená ámnaná táng tiuk.
⁵⁸ Elisabet tán it hulá me sipmá kátu watá Táwi yá pahán ukuro táwi hánám wáina naráng
mek ingga pingnga naruráng háráku kámuk áwáng hálang imángga wata herongená
táuráng.
⁵⁹ Yáni wu árát kungga rám 8 hálendu kepma mamaráya áwuráng ngáyá ku áwáng
nangge wata kutná wu Sekaraia naning kutná wanyon imánin ingga táuráng, ⁶⁰ enendu
maming gá ing yánuk, “Muná! Kutná ku Jon mantáinemán.”

⁶¹ Wáina men nuknukngá watá inuráng, “Náula yot sándán hun me tombong háraranan
káman da kut ná kámá wáina muná.”
⁶² Wáina hálendu son naning ga ket tárák táng muráng, nangge wata kutná wa ni ing
meinek ingga. ⁶³ Kulá naning málám árong náut kámá káman kolem uyiyiyan da yánán
táng imát uyiuk ku, “Kutná wu Jon,” ingga uyin kangga hárámutang nangga yáni háuk.
⁶⁴ Waháranyon du son mená me tángga Ánutu kutná meng tárut táuk. ⁶⁵ Wáina tán
kangga ku itná hulá watá nangga yáni han pahán yáni kinan pikpiták táuráng, hang
waháranyon pingnga watá ále yáilá isikikimo Judia kinan erek kung hálín narángga
wáina wáina ingga mengga narángga kuráng. ⁶⁶ Kulá ámna náráwa niyá pingnga wa
naruráng watá ku hárámutang nanará yáup táwi tángga ku yáni meme táuráng, “Nangge
wawu máriya ámna rinaná hánám háléinek?” Táwi yan hálang watá watyot átuk, wata
ku wáina miuráng.

Sekaraia yan kap

- ⁶⁷ Kulá Iruk Káungá watá nangge wata naning Sekaraia hárá ep táwi tán du watá profet
me ing miuk,
⁶⁸ “Táwi Israel yan Ánutu wata kutná meng tárut tánin,
náuta watá áwáng ámna náráwaná son há ihinek.
⁶⁹ Yáup nanggená Dewit tán tombong hárá kungga ku

ámna hángħálángngá táwi káman háláng nánámáyan da námuk,
 70 wawu uláp profet káungá milun yáni hárä me miuk wanyon isutang háláng námángga
 kuinek.
 71 Káyam ket yáni hárä me rendá pahán ma námáráng
 wata ket yáni hárä son há náhinek,
 72 wawu uláp tátawi náni urák yáni narángga
 pahán káman mená káungá hánám tiuk wa naráng hátingga isutang átkoek.
 73 Me káto hánám málámba kutná háranyon mengga táwi náni Abraham inuk,
 74-75 wawu káyam ket yáni háraranan son nánáháya,
 wáina tán du nándá rámá rámá málámba rahálá hárä rongrongngá kándáng re
 átag
 watán yáup tátaya, narángpak me pikpiták tángga átnát ta muná.

76 “Iná nanggena kák ku máriya Ánutu Árená Hánám watán profet ing mantáng
 kamineráng,
 náuta ko kálak kungga ku Táwi yan kálu sareng mángga kuinelák.
 77 Ko kátu náni sasa wahára kungga
 son náhinek ingga nanará wa metá narinemán,
 78 náuta Ánutu yá pahán yot ukuro naráng námángngáat,
 wáina wata ku alek káin káe yá áráng hengga yamá wa man káwak káin nándán da
 háinek.
 79 Yamá wa háinek wawu hang niyá páyung hárä me kátkámut tán yongnga hárä átaráng
 wa átkuku yan kálu yálen wa isutang kuineráng.”
 Sekaraia yá profet me wáina meng háliuk.
 80 Kulá máriya ku nangge watá tihangga iruk hárä káto hálengga kuk ngáyá ále
 komkomá ámálum re káin wa átkiuk. Átag kungga rámá hálendu áwángga Israel rahán
 yáni hárä hiták háliuk.

2

Jesu nangge yá tunggafiuk

1-3 Rám wahára it yáilá Rom watá ále káwak pin yáni tángga áturáng, me Kuirinius yá
 provins Siria yan kawana átuk. Wata kinan Sisa* Ogastas yá meng rákit me káman tiuk
 wawu ing, ámna náráwa kut yáni erek hánám wa uying hálineráng, wáina hálendu ámna
 náráwa yá it yáni hulá hánám káin kung árat tu kut yáni iháháya miuk. Wawu Rom bá
 hulátingga hánám ámna náráwa kut yáni uyiuráng.

4 Kulá Josep wawu hunná wu Dewit háraranan itná hulá Betlehem, wáina wata ku it
 Nasaret ále Galili káin átuk wa sangga it Betlehem ále Judia ya kuk. 5 Josep málám kukuya
 ku árong Maria áwáná ya tátaya pingnganá há ináng sat átuk watyot kumálák. Iná Maria
 wawu kawilá pálak. 6 Kulá rám kung Betlehem káin átumálák wahára wu Maria yá nangge
 tátá rámá yá áwán, 7 nangge yáilá táng tiuk wawu nangge ámnaná. Málám nangge tángga
 táng lap kuliná yá támotang táng bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan ting san
 átuk, náuta lombu it wawu há tuwaturáng.

Angelo yá sipsip pin yáni tátayan káin tunggafuráng

8 Kulá ore waháranyon du sipsip pin yáni tátá wawu it Betlehem tangtang káin
 yáungán sipsip yáni pin yáni tángga átkiuráng. 9 Kimo átag káuráng gu Táwi yan angelo
 yá tunggafiuk wahára wu Táwi yamá yá yáni yot iháng támotang árán kangga pikpito
 táwi hánám narángngárát tu 10 angelo yá yánuk, “Ma pitáindaráng. No me pingnga
 álosim tángga áwet. Ámna náráwa kámuk hánám bá pingnga ná narángga ku heronge
 táwi hánám taineráng. 11 Kula Dewit tán it káin náráwa káman dá nangge táng tek.
 Nangge watá wu máriya sán kámuk háláng sáminek, wawu Táwi, ámna náráwaná son

* 2:1-3: Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

iháháya háek. ¹² Iná tárák ku ing káineráng, nangge káman lap kuliná yá támotang táng bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan ting sat átnek.”

¹³ Wáina meng hálin waháranyon angelo alek káinnan tombong hásák ká yon hang sengsáráp tit kámuk Ánutu kutná ing meng tárut táuráng,

¹⁴ “Ánutu Árená Hánám, kutná meng tárut tánin,

iná káwak káin ámna náráwa nini Ánutu yá pahán yámán átaráng watá pahán láláp átneráng.”

¹⁵ Kulá angelo watá yápmangga alek káin kut tu sipsip pin yáni tátá watá yáni meme tángga ing miuráng, “Betlehem káin kungga náutá tunggafek ngáya Táwi yá nánek wata kanin.”

¹⁶ Ing mengga sopmuná ingmen hangga kungga suling kung káuráng gu Maria káling Josep pot nangge wawu bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan pándák ting san árán. ¹⁷ Yáni wu kung há kangga sangga ku nangge wata angelo yá rina yánuk wa meng isurát kuk, ¹⁸ iná ámna náráwa niyá sipsip pin yáni tátá yá me wa met naruráng watá ku hárámutang nangnga yáni háuk. ¹⁹ Iná Maria yá ku me, me tárák rina rina nangge watán kálu tunggafiuk wa erek iháng pahálá káin tingga ku naruráng hátingga átkiuk. ²⁰ Kulá sipsip pin yáni tátá yáni wu angelo yá me rina yánán naruráng wa isutang kung rahán yáni yá wáina hánám há kangga ku Ánutu ya heronge táng máng táng máng son kuráng.

Jesu nangge tángga Táwi yan it káungá hánám káin kuráng

²¹ Jesu yá tunggafenga rám 8 árán du kepmá marángga ku kut Jesu wa imuráng. Kut wawu huphuráp ma tunggafená árán yon angelo yá Maria há inuk.

²² Kulá Moses yan meng rákit me wa isutang rám rina átang Táwi rahálá hárá rongrongngá háháleya tená watá sálikngin du Josep káling Maria yá Jesu nangge wa tángga Jerusalem káin Táwi imámáya kumálák. ²³ Wa kumálák wawu Táwi yan meng rákit me ing uyená wa isutang, “Nangge ámnaná hulátingga hánám náráwa káman dá táng tinek wawu táng Táwi yan pingnga tineráng.”† ²⁴ Hang Táwi yan meng rákit me ing uyená, “iráp balu yará me kámut móto yará waháranan yará,”‡ iháháya mená wa isutang iráp yará yot ihángga Táwi ya taha ting mámáya kumálák.

²⁵ Iná Jerusalem káin ámna káman wakáián átnándak wawu kutná ku Simion. Ámna wawu kándáng hánám átang rámá rámá Táwi yot ronrosin hánám árán Iruk Káungá watá wavyot átnándak. Simion wawu Ánutu yá Israel pahán láláp yáyámáya miuk wata hálengga átnándak. ²⁶ Iruk Káungá watá há inuk, “Kák ku ma kámurená átang Táwi yá ámna náráwaná son iháháya ámna san áwáwáya miuk wa há káinelák.”

²⁷ Kulá Iruk Káungá watá engorán málám kungga Táwi yan it káungá hánám kumbiná wata kinan kung háuk. Rám Jesu naning maming gá meng rákit me yá rina mek wa tátaya tángga áwán, ²⁸ Simion málám árong nangge wa táng poláng mángga átang Ánutu kutná ing meng tárut táuk,

²⁹ “Táwi, nák ku yáup nanggeka.

Uláp miulák wáina nepmatá no kung pahán láláp hárá átang kámutnet.

³⁰ Ko kálu rina tángga son nánáháya táulák wawu na rahánna yá há káet.

³¹ Ko ámna náráwa rahán yáni táwi hárá wa tiyawing námulák

³² wawu kup, kup watá yamá mangga Ánutu yan átkuku wa ámna náráwa káwak kámá káinnan wa yáleinek,

me kákkán ámna náráwa hánám Israel wata kut yáni meng tárut táinek.”

³³ Wáina men narángga nangge wata naning maming gá hárámutang nangnga yándi háuk, ³⁴ enendu Simion dá kuram táng yámángga sangga nangge wata maming Maria inuk, “Ánutu yá nangge ná táng tunggap táuk watá tán Israel nan táup hánám naruráng hákhátiik yáni muná átaráng watá háráneráng, hang táup hánám naruráng hákhátiik yáni pálak watá árángga kung átneráng. Iná nangge wahára ku Ánutu yan tárák watá wahára

† 2:23: Son Iháhá 13.2,12 ‡ 2:24: Pris Yáup 12.8

árán kangga ámna náráwa táup hánám watá meng mineráng. ³⁵ Wáina wata ku ámna táup hánám watán pahán káin kilak árená wa táng hiták tit, kawu kápik ká pahála káin keháng topmet ina narinelák,” ingga inuk.

³⁶⁻³⁷ Kulá profet náráwa káman átkiuk kutná wu Ana wawu Fanuel uriwa Aser yan tombong háranan. Iná málám bu náulá yot ket tántán tángga yara 7 rewe átang náulá yá kámurán du náráwa kawát átang kungga tátáwi hánám háliuk wawu yaraná 84. Málám bu Táwi yan it káungá hánám ma sangngátak, káen yáungán Táwi ináng sákngingga átnándak. Iná rám kámá ku sungi sangga sáponga tángtáng tángngátak. ³⁸ Rám waháranyon hánám hiták áwáng hengga Ánutu ya heronge táng mángga ku ámna náráwa Jerusalem hára Ánutu yá háláng námik ingga hálengga áturáng wa nangge wata yánangga kuk.

³⁹ Kulá Josep káling Maria yá Táwi yan meng rákit me yá rina tátáya mená wa erek táng hálengga ku son hurik tángga ále Galili káin it yáni Nasaret ta kuráng. ⁴⁰ Iná nangge watá ku hánghálángngá tingtihang nanaráná yá álosim hánám hálengga árán, Ánutu yá kuram táng mángga kungga átuk.

Nangge máto Jesu watá Táwi yan it káungá hánám káin kuk

⁴¹ Yaraná yaraná wu Jesu naning maming gu Jerusalem káin rám táwi Angelo yá Iháng Hátiuk§ wa kakaya kungngátamálák. ⁴² Hang Jesu wawu yaraná 12 hálengga átuk wahára wu kálu rina isutnándaráng wanyon isutang Jerusalem káin rám yáni táwi wa kakaya kuráng. ⁴³ Rám táwi watá sálikngiuk wahára wu nangge máto Jesu wawu Jerusalem káin há árán naning maming gu wáina ingga ma narená sangga kumálák. ⁴⁴ Yándi wu nuknuk yáni wavyot há koeráng ingga narángga ku káe káman wa há kuráng ngáyá ku sip yáni kátu me nuknuk yáni wavyot áweráng ingga wata orek yáni káin wa táng sulingga kumálák. ⁴⁵ Yándi wu táng sulin men du son kungga Jerusalem káin sulindin ingga wakáin kumálák. ⁴⁶ Kulá yándi wu sulingga átkun rám kaláhu hálendu kungga káumálák ku nangge yándi Jesu wu Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan káin wa tiksa orek yáni káin putung átang me met narángga son yánangga sulingga árán, ⁴⁷ ámna wahára áturáng watá watán me wa narángga hárámuturáng, náuta nanaráná me, me táng hurik táng yámángga átuk wa kangga. ⁴⁸ Kulá naning maming gá káumálák hára wu nangnga yándi han maming gá inuk, “Nanggena, náuta ket wáina nálelák? Nanya yot nátá kák ka narángpak tángga sulingga kamángga átningoemát.”

⁴⁹ Ing inán Jesu yá ing yánuk, “Sándu náuta wu nák ka sulingga namángga átningoemálák? Álo kámá ku no Nanna yan it káin átnet wa naremalák me muná?” ⁵⁰ Wáina yánuk enendu naning maming gá wáina ta nánek ingga wu ma naráng rákit táumálák.

⁵¹ Kulá wahára átang gu naning maming got Nasaret káin kuráng ngáyá ku milun susuwá re táng yámángga átningoemálák, iná maming gu me, me tárák rina rina tunggafiuwa iháng pahálá káin tingga ku naráng hátingga átkiuk. ⁵² Iná Jesu málám bu táwi hángháleng nanaráná yá álo kámá hánám háliuk. Ánutu yá wa kan álo kámá hánám háliuk, wainanyon ámna náráwa yá kat álo kámá yon háliuk.

3

Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálu sariuk

(Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28)

¹ Sisa Taiberius yá Rom bán king hálengga yara 15 átuk wahára wu Pontius Pailat tá provins Judia yan kawana árán, Herot tá distrik Galili pinná tán kulaná Filip pá distrik Ituria yot Trakonitis pin yándi tán du Lisanias yá distrik Abilene pinná táuk. ² Kulá Anas káling Kaiafas yá ku pris yáin yáni ya átumálák, wahára ku Sekaraia nanggená Jon wawu ále komkomá ámálum re káin wa árán Ánutu yá áwáng málambán me wa wakáin Jon

§ ^{2:41:} Rám wawu Ánutu yá Isip káin Israel ámna náráwa son iháháya angelo yá áwáng Israel nágánangge yáni iháng hátingga Isip nágánangge yáni ráháng kátkámut táuk wata naráng hátingngátaráng.

inuk. ³ Inán hangga kuk watá kungga Jodan umi tangtang káin áturáng wa yánuk, “Sándá pahán hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek.” ⁴ Kálu wa tunggafiuk wawu profet Aisaia yá Ánutu yan me ing uyiuk wa isutang:

“Man dá ále komkomá páliná muná káin ing mantáinek,

‘Táwi yan kálu tiyawineráng,

kálu kándáng hánám táng toling mineráng.

⁵ Ále pahálá átaráng wa erek ingmen molát tuwarát,

ále yáilá me ále kangkandángngá átaráng wa erek ingmen ping yanyawon táin-eráng.

Kálu tulátulá árená wa tát kándáng re hálet,

kálu wáik wa táng toktolik tát kándáng re hálineráng.

⁶ Wáina hálendu ámna náráwa kámuk hánám watá Ánutu yá son ihinek wa hiták káineráng,’ ”* ingga wáina uyiuk.

⁷ Kulá Jon dá ámna náráwa káwan táwi umi kuháng námik ingga áwuráng wa yánuk, “Sán kunap wáik nángánangge, Ánutu yá pahán káráp táng sámángga sáháng lem táinek.

Niyá sánán pitángga kungga rám wáik sándán káin tungafein ingga táek wa táng háhátiya táeráng? ⁸ Sándá pálipuk pahán hurik hánám táeráng hálendu tirik tárák sáni watá meinek. Hang sáni ya mengga, ‘Nándu Abraham e ilommá,’ ingga ma meindaráng. No ing sánin, Ánutu yá sup ná átaráng háranan men álo Abraham e ilommá hálezineráng.

⁹ Káráwasi wu káráp hulá káin há átak. Káráp retá páliná kándáng ma sáindák wawu marángga táng káráp lánggop kinan san kuinek.”

¹⁰ Wáina yánán ámna náráwa watá inuráng, “Iná nándu rina tainemán?”

¹¹ Wáina inát tu Jon dá yánuk, “Ámna káman dá siot ná yará pálak árán du káman táng ni siot ná muná wa iminek, hang niyá sunginá pálak hálendu wáinanyon táinek,” ingga yánuk.

¹² Hang takis iháhá ámna kámá hányon umi kuháng námik ingga áwuráng watá inuráng, “Tiksa, nándu rina tainemán?”

¹³ Ing inát Jon dá yánuk, “Takis sup ihinán du kapman dá rina iháháya mená wáina re ihineráng,” ingga yánuk.

¹⁴ Kulá tewe ámna yá hányon inuráng, “Iná nándu rina tainemán?”

Wáina inát watá yánuk, “Ámna nukngá iháng piták tángga sup yáni manek ma iháng yámindaráng, me kámá ya me kusák hára ma meng yámindaráng. Sup rina sáháng yunggoeráng wawu sáni wu tárák hára álo ingga narineráng,” ingga yánuk.

¹⁵ Ámna náráwa yá ále wa tán kangga pahán yáni tárurán nanará yáup táuráng, “Jon wawu ámna Ánutu yan ámna náráwa son iháhá wa hám,” ingga miuráng. ¹⁶ Iná Jon dá ku yánuk, “No ku umi yá kuháng sámet, iná káman máriya áwinek wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna wáik nák ina tá watán sendol páupmá yayaliyan tárák muná. Watá wu Iruk Káungá yot káráp lánggop pot kuháng sáminek. ¹⁷ Málám sarak tángga áwinek ngáyá áwáng wit horengga páliná álosim wa iháng itná kinan tingga kepma wawu iháng káráp sásáliná muná hára wa sin rang hálineráng.” ¹⁸ Jon málám wáina yánángga me kámá yot me pingnga álosim watyot yánángga pahán yáni táng tárut táuk.

¹⁹ Rám káman Jon málám kapman dán ámna yáilá káman Herot wa me táng muk, náuta kulaná ya áwáná Herodias táuk, me kálu kandák nukngá kámá hányon átmeráng wata ingga. ²⁰ Wata me táng mán du Herot tá kandákngá nukngá waháranyon sengsárap tiuk wawu Jon táng kalabus it kinan tingga kálu káto táng muk.

Jon dá Jesu umi kuháng muk

(Mat 1.1-17; 3.13-17; Mak 1.9-11)

²¹ Kulá Jon dá ámna náráwa kámuk hánám umi kuháng yámuk waháranyon du Jesu ya umi hányon kuháng muk. Wáina kuháng mán du Jesu málám sáponga tángga átnáráń

* 3:6: Aisaia 40.3-5

waháranyon alek ká ang tán, ²² Iruk Káungá watá hang málám hára ep tángga árán káuráng wawu iráp tánarám ina. Kulá waháranyon me káman alek kálu wáina háuk, “Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánna álosim hánám naret.”

²³ Rám wahára wu Jesu málám bu yaraná 30 hám wáina hálengga árán miti yáup hulátiuk. Kulá ámna náráwa yá ku Josep nanggená ingga káuráng, iná Josep wawu Heli nanggená, ²⁴ iná Heli wawu Matat nanggená, iná Matat wawu Liwai nanggená, iná Liwai wawu Melki nanggená, iná Melki wawu Janai nanggená, iná Janai wawu Josep nanggená, ²⁵ iná Josep wawu Matatias nanggená, iná Matatias wawu Amos nanggená, iná Amos wawu Nahum nanggená, iná Nahum wawu Esli nanggená, iná Esli wawu Nagai nanggená, ²⁶ iná Nagai wawu Mat nanggená, iná Mat wawu Matatias nanggená, iná Matatias wawu Semen nanggená, iná Semen wawu Josek nanggená, iná Josek wawu Joda nanggená, ²⁷ iná Joda wawu Joanan nanggená, iná Joanan wawu Resa nanggená, iná Resa wawu Serubabel nanggená, iná Serubabel wawu Sealtiel nanggená, iná Sealtiel wawu Neri nanggená, ²⁸ iná Neri wawu Melki nanggená, iná Melki wawu Adi nanggená, iná Adi wawu Kosam nanggená, iná Kosam wawu Elmadam nanggená, iná Elmadam wawu Er nanggená, ²⁹ iná Er wawu Josua nanggená, iná Josua wawu Eliesa nanggená, iná Eliesa wawu Jorim nanggená, iná Jorim wawu Matat nanggená, iná Matat wawu Liwai nanggená, ³⁰ iná Liwai wawu Simion nanggená, iná Simion wawu Juda nanggená, iná Juda wawu Josep nanggená, iná Josep wawu Jonam nanggená, iná Jonam wawu Eliakim nanggená, ³¹ iná Eliakim wawu Melea nanggená, iná Melea wawu Mena nanggená, iná Mena wawu Matata nanggená, iná Matata wawu Natan nanggená, iná Natan wawu Dewit nanggená, ³² iná Dewit wawu Jesi nanggená, iná Jesi wawu Obed nanggená, iná Obed wawu Boas nanggená, iná Boas wawu Salmon nanggená, iná Salmon wawu Nason nanggená, ³³ iná Nason wawu Aminadap nanggená, iná Aminadap wawu Atmin nanggená, iná Atmin wawu Arni nanggená, iná Arni wawu Hesron nanggená, iná Hesron wawu Peres nanggená, iná Peres wawu Juda nanggená, ³⁴ iná Juda wawu Jekop nanggená, iná Jekop wawu Aisak nanggená, iná Aisak wawu Abraham nanggená, iná Abraham wawu Tera nanggená, iná Tera wawu Nahor nanggená, ³⁵ iná Nahor wawu Seruk nanggená, iná Seruk wawu Reu nanggená, iná Reu wawu Pelak nanggená, iná Pelak wawu Eber nanggená, iná Eber wawu Sela nanggená, ³⁶ iná Sela wawu Kainan nanggená, iná Kainan wawu Arpaksat nanggená, iná Arpaksat wawu Siem nanggená, iná Siem wawu Noa nanggená, iná Noa wawu Lamek nanggená, ³⁷ iná Lamek wawu Metusela nanggená, iná Metusela wawu Enok nanggená, iná Enok wawu Jaret nanggená, iná Jaret wawu Mahalalel nanggená, iná Mahalalel wawu Kenan nanggená, ³⁸ iná Kenan wawu Enos nanggená, iná Enos wawu Set nanggená, iná Set wawu Adam nanggená, iná Adam wawu Ánutu nanggená.

*Jesu yá ingirungngingi hára kuk
(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)*

¹ Iruk Káungá yá Jesu hára hángħálángngá hánám ep tán málám Jodan umi wa sangga son hurik tángga kuk. Kulá Iruk Káungá yá engotang ále komkomá ámálum re káin kuk.

² Jesu yá wakáin kung árán rám 40 wata kinan Satan dá áwáng ingirungnginga átuk.

Rám ore wahára Jesu wawu sungi ma náená átkuk hálendu rám 40 wata sásáliná káin du táup hánám háing mángga átuk.

³ Kulá Satan dá wáina kangga ku áwáng inuk, “Pálipuk kák ku Ánutu Nanggená hálendu sup wa metá másáng háleik,” ingga inuk.

⁴ Enendu Jesu yá me táng hurik tángga ing inuk, “Me ing uyená átak, ‘Ámna náráwa wu sungi yá re hálang yámán ma átkuindráráng.’”*

⁵ Wáina inán wahára átang gu Satan dá son Jesu engotang árángga kungga wakáiñ átang káwakngá káwakngá kámuk wa sokmuná hánám eliuk. ⁶ Wáina átang elen kan du inuk, “No hálang wa kame ko wa pin yáni tángga átang kutya árená hánám wáina átnelák. Ále kutná kutná wawu nákkán há háliuk, wata ku no ni imin ingga wawu iminet. ⁷ Wáina wata ku ko nák nanáng sákngitá ku no ále kutná kutná wa kaya kaminet.”

⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, “Ánutu yan me ing uyená átak, ‘Táwika Ánutu káman re ináng sákngingga wata tárang káin átnelák.’†

⁹ Ingga wáina inán Satan dá Jesu engotang Jerusalem káin kuk ngáyá kung Táwi yan it káungá hásák hánám wata hunganganá káin san árán du inuk, “Pálipuk kák Ánutu Nanggená hálendu, nahára átang hitangga hang, ¹⁰ náuta Ánutu yan me ing uyená, ‘Málámbá angeloná yánán kándáng hánám pinya táineráng.

¹¹ Watá ket torong kehát tu
háramya káin sup pá ma kutnándák.’‡

¹² Wáina inán Jesu yá inuk, “Ánutu yan me yá ing mek, ‘Ko Táwi Ánutu ka wa táng ingirungngingi hára ma tindalák,’§” ingga inuk.

¹³ Kulá Satan dá me wa mengga Jesu ingirungngin men du sangga rám nukngá ya háleng muk.

*Nasaret tá Jesu isurát kuk
(Mat 4.12-17; 13.53-58; Mak 1.14-15; 6.1-6)*

¹⁴ Jesu málám Iruk Káungá yan hálang hára Galili ále káin son kun, wáina áwek ingga kut pingnganá watá ále ore wakáiñ erek ingmen kung háliuk. ¹⁵ Málám miti itná wahára wahára me yánang tolingga kun kangga ámna náráwa táup tái watá Jesu málámba kutná meng táirut tángga kuráng.

¹⁶ Wáina tángga árát tu Jesu málám bu it Nasaret káin kuk, iná Jesu wu huphuráp it wahára átang táwi háliuk. Sabat hára wu rámá rámá tángngátak wáina málám miti itná káin kung háuk ngáyá ku Ánutu yan me wa sángin ingga táirutuk. ¹⁷ Kulá yáni wu profet Aisaia yan papia táng imát málám wa kot kung me rina naruk wa uyená wa káuk:

¹⁸ “Táwi yan Iruk ká nákkot átak,
náuta Táwi málámbá neháng tunggap tángga
me pingnga álosim wa ámna náráwa ukuro átaráng wa yánánaya suring namuk.

Hang ámna náráwa kalabus it kinan átaráng wa men along kukuya
me rahán yáni wáik wa men rahán yáni yá álo háháleya,
hang ámna nukngá yá iháng hang tingga iháng lem tánggoeráng wa hálang yámámáya,
¹⁹ hang ‘Táwi yá ámna náráwaná iháng áloló tátáyan rám hálek,’ ingga meng tunggap tátáya suring namuk.”**

²⁰ Wáina sánging hálingga Jesu málám papia wa táng pop tángga ámna papia pinná tátá wa imángga ku putung háuk. Iná ámna náráwa miti itná kinan áturáng watá rahán yáni wu Jesu hára re árát tu ²¹ ing yánuk, “Ánutu yan me sánge nareráng watá páliná kulapálik nahára páliná yá há tunggafek,” ingga yánuk.

* 4:4: Meng Rákit 8.3 † 4:8: Meng Rákit 6.13 ‡ 4:11: Kap 91.11-12 § 4:12: Meng Rákit 6.16 ** 4:19:
Aisaia 61.1-2

²² Kulá wahára áturáng watá kámuk kutná meng tárut táingga me áolo sim táwi milunná káinnan háukngá naruráng wata hárámutang yáni meme táuráng, “Náwu Josep nanggená ingga há naremán watá ku rina táingga ku me táwi wáina wa mek?”

²³ Wáina met Jesu yá yánuk, “Sándá ku nák ing hám naninderáng, ‘Dokta, ko kaya sutya kálak táng toling! It Kapaneam káiñ rina tátá pingngaka narumán, wáinanyon itya hulá hárá ná táng.’”

²⁴ Hang ing yánuk, “Pálipuk hánám ing sánin, profet káman itná hulá hánám watá ku pahán ma imángngátaráng. ²⁵ No ing pálipuk sánin, Elaija yan rám hára wu Israel kinan náráwa kawát tu táup hánám wa áturáng. Rám wahára wu ále yá ma táená árán yara kaláhu yap 6 hálen káwak ketnán sungi yá kesák táwi háliuk. ²⁶ Enendu wahára wu Ánutu yá Elaija suring mán Israel náráwa kawát káman dán káin ma kuk, ináku suring mán kawát káman it Sarepat, Saidon ále káin wa kuk. ²⁷ Hang profet Elaisa yan rám hára wu Israel kinan ilalák lepra pálak ku táup hánám wa áturáng, enendu káman waháranan da sutná yá ma rongrongiuk, ináku káwak Siria nan ámna kutná Naman wata sutná yá re ku rongrongiuk.”

²⁸ Wáina yánán narágga ámna náráwa miti itná kinan áturáng watá kámuk hánám kuk táwi táuráng. ²⁹ Yáni wu tárutang seng isutang táng uyingga it kep káin kuráng. It yáni wawu ále yáilá isikimo káman hára hálendu engot kung porá hára satne háik ingga táuráng. ³⁰ Enendu málám orek yáni hára wa yolopon kungga háná kuk.

*Jesu yá iruk wáik isutuk
(Mak 1.21-28)*

³¹ Jesu málám kuk ngáyá kungga ále Galili kinan it Kapaneam wakáin háuk ngáyá Sabat hára wu ámna náráwa Táwi yan me yánáng tolingga árán ³² ámna náráwa yá káuráng gu ámna kutná pálak me hálángngá pálak ká ina yánágga árán narágga wata hárámuturáng.

³³ Kulá miti itná kinan ámna káman iruk wáik ká ep táená watá átang hahatingga hánám ing mantáuk, ³⁴ “Hae! Jesu Nasaret nan, rina táng námámáya áwelák? Kák ka nán hám náháng lem tátáya áwelák? Kák ku wa ingga nák ku há naret, kák ku rongrongngá hánám Ánutu yan káinnan áwelák!”

³⁵ Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, “Yolop átang ámna wa sangga hang!” Wáina inán iruk wáik watá ámna wa orek yáni hára táng san han áráng hengga kuk, enendu ámna wa kámá ma táng lem táuk.

³⁶ Wáina tán kangga ámna náráwa wahára áturáng watá hárámutang yáni inán kanán táuráng, “Nanggula, me náwu rinaná!? Iruk wáik yánánggoek wawu ámna kutná pálak me hálángngá pálak ká ina yánán áráng hengga kunggoeráng!” ingga miuráng. ³⁷ Kulá wáina táingga árán kut pingnganá watá ále wata kinan it kámuk kung hilák táuk.

*Jesu yá ámna náráwa táup pon iháng toliuk
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ Jesu málám miti itná wa sangga Saimon dán it káin kuk. Rám wahára wu Saimon silummá wu ilalák táingga sutná watá ángárángngá hánám wáina árán du háláng imáng ingga Jesu inuráng. ³⁹ Wáina inát Jesu yá kung náráwa wata rupmá tangtang átang ilalák wa me táng mán ilalák watá wahára re san náráwa wawu waháranyon tárutnáráng sungi tiyawing yámuk.

⁴⁰ Kulá yonyon tin káe yá kung hangga átuk kálu wu ámna náráwa yá nuknuk yáni ilalák hulá hulá yá ihená wa ihángga Jesu yan káin áwát Jesu yá ketná yá ihánggápán álo hángħáleng táuráng. ⁴¹ Jesu yá men iruk wáik máro hánám watá ámna náráwa yápmangga áráng hengga hahatingga ing mantánggiuráng, “Kák ku Ánutu Nanggená!” Wáina met kangga ku málám me táng yámángga olet yáni káto tán watá me kámá ma me tánggiuráng, náuta há naruráng wawu Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya suring mán áwuk.

⁴² Hilápmá hánám Jesu wu hangga ále rákit káman káiñ kung árán ámna náráwa yá suling kung ále re káiñ átuk wakáiñ kangga táng putitne ma nápmangga kuindak ingga táuráng. ⁴³ Enendu Jesu yá yánuk, “Nák ku kungga Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa it kámá káiñ hányon yáninet, náuta nák ku yáup wa tátáya Ánutu yá suring namán áwut.” ⁴⁴ Wáina yánángga ku Judia ále káiñ miti itná yáni kinan Ánutu yan me wa yánángga átkuk.

5

Jesu yá disaepelná hulátingga mantág yámuk.

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20)

¹ Rám káman Jesu wu umi pátum Genesaret* táktó káiñ hetang átang Ánutu yan me wa yánángga árán ámna náráwa urum táwi watá áwáng me wa naránin ingga málám kang áwálák tángga kik hánám wa áturáng. ² Wáina árat Jesu málám hálengga kápuk ku bot yará wu umi tangtang sán káiñ wa árán, iná ámna káut iháhá wawu bot yápmang hang kep káiñ átang umben yáni wa yawondang áráat. ³ Wáina kápángga málám bot káman da ketnán árángga kuk, iná bot wawu Saimon dán. Áráng wata ketnán átang gu Saimon inuk, “Upme sim tátá sán sangga sim kuik,” ing inán wáina tán kun du wata ketnán putung átang Ánutu yan me wa ámna náráwa yánáng toliuk.

⁴ Me wa yánáng hálengga ku Saimon inuk, “Kulá pul tángga hásák káiñ kungga ku umben wa hirarát umi kinan hat tu káut ihineráng.”

⁵ Wáina inán Saimon dá inuk, “Táwina, yáungán yáup hálang hánám táemán, wawu káut kámá ma ihámán, enendu álo ko há melák wata ku álo umben hirarátne háineráng.”

⁶ Wáina tángga káuráng gu káut watá umben kinan rina kámá hánám hang árat umben dá tikták rákitang áturáng. ⁷ Wáina kangga ku nuknuk yáni bot nukngá káiñ áturáng wa ket tárák táng yámát áwáng hálang yámát tu káut wa iháng bot yará hára wa molát tuwatang márawingga bot tá hálá umi pátum kinan hang sungga átumálák.

⁸ Kulá Saimon Pita yá tárák wa káuk hára wu Jesu hárammá hulá káiñ tulá hára imángga inuk, “Táwi, nepmangga háka kung, náuta nák ku ámna mukmuro!” ⁹ Wáina inuk náuta málám bu yanuknukngá yot káut ihuráng wa kangga nangnga yáni han pikpito naruráng wata. ¹⁰ Iná Saimon nukngá Sebedi nanggená yará Jeims káling Jon wawu Saimon dá naruk wáinanyon narumálák.

Kulá wahára wu Jesu yá Saimon inuk, “Ma pitáindalák. Rám kula hulátingga áruinek wahára wu ámna nangge iháháyan háleinélák.” ¹¹ Wáina inángga sangga yáni wu bot yáni wa pul tát sán káiñ áwán kutná kutná wa wahára erek yápmang hálengga ku Jesu isutang kuráng.

Ámna káman ilalák lepra pálak

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Rám káman Jesu wu it káman hára átnárán ámna káman watán káiñ áwuk wawu sutná wu ilalák lepra watá táng wáik hánám táená watá áwáng Jesu kangga tulá hára imángga kurákmáta táng káwak káiñ tingga inuk, “Táwi, ko narátá álo hálendu neháng tolítá no Ánutu rahálá hára rongrongngá hálin.”

¹³ Wáina inán Jesu yá ketná kálan kung tánggangga inuk, “Álo, no hálang kame rongronging!” Wáina inán wahára re hánám ilalák lepra watá álo háleng mán sutná yá rongrongiuk.

¹⁴ Kulá wahára wu Jesu yá me káto inángga oletná mangga ing inuk, “Kungga ni kámá káman ma inindalák, ináku kung sutya wa pris elengga ku ilalák ká álo hálen Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá rina tátáya miuk wáina tátá ku kámá yá kahángga ku ilalákngá yá álo hálek ingga kahineráng.”

* 5:1: Umi pátum Genesaret wawu umi pátum Galili wanyon.

¹⁵ Wáina inuk, enendu Jesu yá rina táuk wata pingnganá yá erek ingmen kung hilák tán ámna náráwa káwan táwi hánám watá me men naránin ingga áwánggiuráng, iná waháranan kámá yá ku ilalák náni tán álo hálenin ingga wata áwánggiuráng. ¹⁶ Rám ore kámá hárá wu Jesu málám yolopon ingmen hangga ále nángnángngá káiń sáponga tátáya kunggiuk.

*Jesu yá ámna ket hárammá wáik táng toliuk
(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)*

¹⁷ Rám káman Jesu wu Táwi yan me wa ámna náráwa yánang tolingga átnárán, ále Galili káiń it waháranan waháranan me Judia nan me Jerusalem nan Farisi me lo yan tiksa yá áwuráng ngayá wahára putung áturáng. Rám wahára wu Táwi yan káinnan ilalák mara iháng totoliyan háláng watá hang Jesu yot átuk. ¹⁸ Kulá ámna urum káman dá nuk yáni káman tángga áwuráng wawu ket hárammá kámut hálená wa táng kangkang ketnán tit árán tángga áwáng it kinan hang Jesu kondolá hárá tinin ingga áwuráng. ¹⁹ Enendu pahán tingga áwuráng wa isutang tátáyan du káluná muná, náuta ámna náráwa yá kik hánám árát kápángga ku son tánggatang it ketnán árángga it hungnganá yalingga páup pá kangkang hárá puttingga sat wakálu it kinan hangga Jesu kondolá hánám hárá háuk.

²⁰ Wáina tát tu Jesu yá naráng hákhátik yáni wa kangga ku miuk, “Nukna, no mukmuroka wa yawondat.”

²¹ Kulá Farisi yot lo yan tiksa watá kangga ku ing narángga átkiuráng, “Ámna náwu niyá ku Ánutu yá menggim ina wu watá menggoek? Ámna káman dá mukmuro yanyawon dán tárák kámá muná, Ánutu yá rewe ku wáina tátáyan.”

²² Jesu wu wáina narángga átaráng ingga há narángga ku yánuk, “Náuta ku nanará sáni káiń wáina naráng háteráng? ²³ Me rina ku tiyap hánám meinet? ‘Mukmuroka ku yawondat,’ me ‘Tárutang kung’? ²⁴ Enendu ing narineráng, Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán mukmuro yanyawon watán háláng tángga átak.” Wáina yánangga son ilalák mara wa inuk, “No kanin, tárutang kangkangga tángga itya ya kung.” ²⁵ Wáina inán waháranon orek yáni hárá málám tárutang kangkangngá tángga átang Ánutu kutná meng tárut tángtáng hangga itná ya kuk. ²⁶ Kulá ámna náráwa kámuk watá wa kangga hárámutang Ánutu kutná meng tárut táuráng. Yáni wu “Kula wu hulá kámá káman wáina káemán,” ingga mengga nangnga yáni háuk.

*Jesu yá Liwai ya mantáng muk
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Wata máriná káiń du Jesu yá kungga káuk ku takis iháhá ámna káman kutná ku Liwai wawu takis iháhá itná hárá putung átnárán kangga ku inuk, “Áwángga nák nasulák.”

²⁸ Wáina inán Liwai málám tárutang kutná kutná wa erek yápmang hálingga Jesu isutang kuk.

²⁹ Kulá Liwai málám Jesu ya sinak táwi táng mámáya itná káiń sungi tiyawing san árán, takis iháhá nuknukngá táup hánám bot ámna kámá yot men áwát sungi wa náuráng.

³⁰ Kulá tombong Farisi kinan nan lo yan tiksa kámá yot Farisi kámá watá áwáng Jesu yan disaepel ing me táng yámuráng, “Náuta ku sándá takis iháhá ámna yot me mukmuro táená yot umi sungi nana tánggoeráng?”

³¹ Wáina met tu Jesu yá yánuk, “Ámna káman ilalákngá muná yá dokta yan káiń ma kungngáta, ináku ilalákngá pálak watá ku dokta yan káiń kungngáta. ³² No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng yámáma yáma ma áwut, ináku mukmuro pálak wa mantáng yáme pahán yáni hurik tángga áwáwáya áwut.”

*Jesu yá sungi sangga sáponga tátá wata yánuk
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)*

³³ Ámna yá Jesu inuráng, “Jon dán disaepel yá sungi sangga sáponga tángngátaráng, me Farisi yan disaepel wu wáinanyon tángngátaráng, iná kákkán disaepel wu raták hánám átningga umi sungi wa tángga nangga átninggoeráng.”

³⁴ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Ámna káman dá náráwa tátaya átang nuknukngá men áwánggalát watá wavyot árát, sándá yánat rám ámna watá yáni yot há átgim wahára álo sungi sanggalát me? Wáina kámá ma árak. ³⁵ Iná rám káman áwinek wahára wu ámna náráwa tátaya táinek wa áwáng há tángga kuineráng, wahára ku wáina nuknukngá yá sungi sanggalát.”

³⁶ Hang me tárakngá káman ing yánuk, “Lap kakngá káman dá rárähángga hinangngá yá árán ámna káman dá lap mirak káman rárähángga kátu táng kakngá wata hinangngá ma rákárenggim. Wáina tánggim wawu lap mirak wa táng lem tánggim, me kátu mirak wawu kakngá inanyon muná. ³⁷ Hang káman dá wáin mirak wa táng meme kepma kakngá hára ma kulinggim. Wáina tánggim wawu wáin mirak wata mulá yá meme kepma wa rárähán wáin dá sunggulingga hanggim. ³⁸ Kulá wáina wata ku wáin mirak wa táng gu meme kepma mirak háranyon kukuliyan. ³⁹ Iná káman dá wáin kakngá wa há nanggim wawu torong hára mirak nanaya ku ma naránggim, ináku ing menggim, ‘Kakngá wawu kikngá álosim hánám.’ ”

6

Jesu yá Sabat hára yáup ma táená wata miuk

(Mat 12.1-14; Mak 2.23–3.6)

¹ Rám káman Sabat hára Jesu yá disaepelná yot yáni wa ku wit hái orek yáni kálu kungga átang disaepel yá wit pálíná wa iháng ket yáni yá husit kepma watá sohit tu pálíná wa há yáni náuráng. ² Wáina tát kápángga Farisi kámá yá miuráng, “Náuta ku sándá Sabat hára kálu wáina ma tátaya mená wa táeráng?”

³ Wáina met narángga Jesu yá yánuk, “Sán kámá Dewit yot tombongngá yá háing yámán táuráng wata pingnga yáni wa sángingga narángngátaráng me muná? ⁴ Dewit málám kung Ánutu yan it kinan hang másáng horengga Ánutu yan pingnga tit káungá hálená wa kálu hitik tángga pris káman inán másáng wa táng imán náuk, másáng wawu pris yá re nanaya mená. Wáina nangga kámá iháng tombongngá yámán náuráng.”

⁵ Waháraryon Jesu yá ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu Sabat tán Táwi.”

⁶ Sabat káman hára wu Jesu málám kungga miti itná kinan kung hangga ku Táwi yan me yánang tolingga átuk, wahára wu ámna káman ketná álák kálu kámurená watá wahára hányon átuk. ⁷ Rám wahára wu Farisi me lo yan tiksa wu hulá rehára kungga Jesu táng me hára tinin ingga áturáng hálendu Sabat hára ámna nangge kámá iháng tárut táinek me rina ingga kangga átkiuráng. ⁸ Iná Jesu yá ku wáina narángga átaráng ingga há kápángga ku ámna ketná kámurená wa inuk, “Tárutang kondon yáni hára wa hetang álák.” Wáina inán du ámna wawu tárutnáráng inuk wáina kondon yáni hára hetang átuk.

⁹ Kulá wáina árán du Jesu yá yánuk, “Retá ku Sabat hára kálu kándáng hálek: álosim tainemán me wáik tainemán? Háláng yáminemán me ráháng kátkámut tainemán?”

¹⁰ Jesu málám háleng sulingga erek ingmen kápáng háling san árán du ámna ketná kámurená wa inuk, “Ketya wa uying ráng táng.” Ámna wawu Jesu yan me narángga rina inuk wa isutang wáina tángga wahára re ketná watá álosim háliuk. ¹¹ Kulá Farisi yot lo yan tiksa watá wa káuráng hára wu pahán káráp hánám wa tángga ku Jesu náwu rina táng minemán ingga yáni inán kanán táuráng.

Jesu yan aposel 12 wata kut yáni

(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

¹² Wáina tángga sangga rám káman Jesu málám sáponga tátaya kuk watá kungga ále yailá káman káin áráng átang Ánutu yan káin sáponga tángga árán kungga it tá háiuk.

¹³ Kulá it tá háin du disaepelná mantáng yámán málámbán káin áwát tu 12 iháng tunggap tángga kut aposel wa yámuk. ¹⁴ Kut yáni wu Saimon, Jesu málámbá kut Pita imuk wa, hang Endru Pita kulaná, Jeims, Jon, Filip, Batolomiu, ¹⁵ Matyu, Tomas, Jeims Alfius nanggená, Saimon tombong Selot háranan, ¹⁶ Judas Jeims nanggená, hang Judas Iskariot máriya Jesu táng káyam ket yáni hára tiuk wa.

*Jesu yá ámna náráwa táup hánám iháng tárut táuk
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ Jesu málám kung hangga ále pahálá káman káiñ hetang átuk, wakáin du disaepelná káwan táwi yot ámna náráwa Judia kinan nan, Jerusalem kinan nan me táp kurat káiñ it táwi Tair káinnan hang it táwi Saidon nan watá áwáng áturáng. ¹⁸ Wa áwáng áturáng wawu Jesu yan káinnan me nanaráya me ilalák yáni tán álo háhále wata ingga áwuráng. Hang iruk wáik ká ámna náráwa kámá ep ihená wa iruk wáik wa yásut yámuk. ¹⁹ Kulá wahára wu háláng wawu watán káinnan dá áwáng gu kámuk iháng tárut tánggiuk wáina hálendu ámna náráwa yá ku tánggagaya re tánggiuráng.

*Jesu yá sambe me márapmá yá tunggafeineráng ga yánuk
(Mat 5.1-12)*

²⁰ Kulá Jesu málám disaepelná kápángga ku ing yánuk,
“Sán niyá ukuro átaráng watá heronge táineráng,
náuta Ánutu yan átkuku wawu sándán.
²¹ Sán niyá inggálu háing sámán átaráng watá heronge táineráng,
náutá máriya wu nangga kawin sáni yá hahatin átneráng.
Sán niyá inggálu kut hárá átaráng watá heronge táineráng,
náuta máriya wu yut hárá átneráng.

²² Ámna yá sáháng káyam táineráng, sásutang kep tineráng,
meng sámineráng me kut sáni mengga sáháng wáik táineráng wata sándá heronge narineráng,
náuta Ámna Nanggená yan yáup hárá átneráng wata ku sáháng wáina táineráng.

²³ “Wáina táng sámát tu rám wahára heronge tángga ku hiring árangga háineráng,
náuta yumnakngá táwi hánám alek káiñ háleng sámángga átak. Uláp táwi yáni yá profet wawu iháng wáinanyon tánggiuráng.

²⁴ Iná sán niyá sup me kutná kutná álo ingga átaráng sándu káwak káiñ heronge há tángga átaráng,
wata ku máriya márapmá yá sáhinek.

²⁵ Iná sán niyá inggálu nangga kawin sáni hahatin átaráng
sándu máriya márapmá yá sáhán háing sáminek.

Iná sán niyá inggálu yutang heronge tángga átaráng
sándu máriya márapmá yá sáhán kutkáyawát hárá átneráng.

²⁶ Iná sán nini meng toling sámánggoeráng sándu máriya márapmá yá sáhinek,
náuta uláp tátáwi yáni yá profet kusák wawu wáinanyon meng toling yámánggiuráng.

*Káyam sáni wa kikiná kápineráng
(Mat 5.38-48; 7.12)*

²⁷ “Sán niyá nákkán me ná narángga átaráng sán sánindet: Káyam sáni wa kikiná kápineráng, me niyá sánnda taktak yámán wawu sándá iháng nuk táineráng. ²⁸ Niyá tará me sánát tu sándá kuram me yánineráng, me rendá sáháng lem tát tu sáponga wata táng yámineráng. ²⁹ Káman niyá kingkila numkálu kátin du hurik tángga numkálu hányon sang mátá kátinek, iná káman niyá saketya tán du siotya álo yon sang mátá táinek ma táng marindalák. ³⁰ Káman niyá kutná kutná yámámáya kanát tu álo yáminelák, iná káman niyá náut kámá káman kákkán hárá tán du son tátáya ma inindalák. ³¹ Sándá kámá yá rina táng sámámáya narángngátaráng, sándá wáinanyon kámá ya táng yámineráng.

³² “Iná rendá sán kikiná sáhát wáinanyon wa kikiná kápineráng wawu Ánutu yá wáina tát sáhángga wata álosim sáhánggim me? Wa muná rewe. Mukmuro mara wawu wáinanyon niyá kikiná kápek wanyon kikiná kangngátaráng. ³³ Iná sán rendá sáháng álolo tát wáinanyon wa iháng álolo táineráng wawu Ánutu yá wáina tát sáhángga wata álosim sáhánggim me? Wa muná rewe. Mukmuro mara wawu wáinanyon niyá iháng

álolo tán wanyon iháng álolo tángngátaráng. ³⁴ Iná sándá topmá iháháya nangnaráng náut kámá yámineráng wawu Ánutu yá wáina tát sáhángga wata álosim sáhánggim me? Wa muná rewe. Mukmuro mara wawu wáinanyon topmá ihinemán ingga nangnaráng gu náut kámá iháng nuknuk yáni yáni inanyon wa yámángngátaráng. ³⁵ Káyam sáni wa kikiná kápángga iháng álolo táineráng, hang náut kámá topmá iháháya nangnaráng ma yámindaráng. Wáina táineráng watá ku máriya yumnakngá táwi hánám ihineráng, hang Ánutu Árená Hánám wata nángánangge háleineráng, náuta Ánutu ya heronge ma táng mágngátaráng me kandák tángngátaráng, enendu watá ku ket tárák álosim re táng yámángngátaráng. ³⁶ Nan sáni yá ukuro kápángngátaraktak wáinanyon sándá ukuro kápineráng.”

Watá wáina táeráng ingga ma meng yámindaráng.

(Mat 7.1-5)

³⁷ Jesu yá ing miuk, “Kámá yan ket tárák wa kangga wawu wáina ingga ma meng yámindaráng, náuta watá sándán ket tárák wata wáinanyon meng sámánirot. Kámá ya kandák táeráng ingga ma yánindaráng, máriya sáni kandák táeráng ingga wáinanyon sánánirot. Kámá yan kátu wa sat tu kátu sáni sasa yá tungafeinek. ³⁸ Sándá yámát tu sásámáyan dá tungafeinek. Ánutu yá horengga táng tolingga kándang hánám tinek wawu mondang árán tuwatang míta hández hález isut hang tiktik tán sunggulingga hangga árán sáminek. Kámá tárák rina yámineráng wawu Ánutu yá tárák wáinanyon sáminek.”

³⁹ Kulá Jesu yá me tárákngá káman ing yánu, “Ámna rahálá kunángngá káman dá rahálá kunángngá yon da álo engotang kunggim me? Wa muná, yayará kungga áram hária hanggalán. ⁴⁰ Skul nangge káman dá tiksaná torong káin ma átgim, ináku skul ya kándang hangga kungga ku tiksaná ina hálenggim.

⁴¹ “Rina ta ku nangge nukka ya rahálá káin sinsin káhumá isikimo wa rewe kangga ku kaya rahálá káin palang táwi wata ma naráng kulák? ⁴² Náuta ku nangge nukka inánggim, ‘Nukna, satá no sinsin rahálá káin wa táng se kuik,’ wáina inángga ku kaya rahálá káin palang táwi wawu ma kanggulák? Kák ku ámna kusákngá, ko hulátingga kaya rahálá káin palang táwi wa táng satá kun du hálenggá kándang kangga ku nukka ya rahálá káin sinsin káhumá isikimo wa táng satá kuinek.

Káráp wáik ká páliná wáik tingngátaraktak

(Mat 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ “Káráp álosim watá páliná wáik kámá ma tindák, wáinanyon káráp wáik watá páliná álosim kámá ma tindák. ⁴⁴ Káráp erek hánám bu páliná hária kápángga ku káráp wáik me álosim ingga narángngátaráng. Káman dá kung páup kánggárangngá hária fik páliná ma ihánggim, me kung wáin páliná káráp kárángngá pálak hária ma ihánggim. ⁴⁵ Ámna álosim káman dá nanará álosim watá pahálá káin árán wawu ket tárák álosim wa tángga átkuinek. Iná ámna wáik káman dá nanará wáik watá pahálá káin árán wawu ket tárák wáik wa tángga átkuinek. Ámna pahán káin nanará rina átak wawu milun dá ku wa hiták meng tunggap tángngátaraktak.

It tátáyan káluná yará

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Náuta ku ‘Táwi, Táwi,’ ing mantáng namánggoeráng ngáyá ku no me sánánggoet wawu ma isutkuráng? ⁴⁷ No ing sánin, káman dá nákkán káin áwáng nákkán me narángga táng ket tárák hária tingga isutang átkuinek wawu ing, ⁴⁸ ámna káman dá itná tátáya ku áram hásák pingga kumam mangga sup pot kikkik topmengga ku itná wata ketnán tánggim wáina. Kulá umi sip pá áwánggim watá áwáng kátinggim, enendu it wa ma káting hulát tánggim, náuta kumam hulá há káto táená wata. ⁴⁹ Iná káman nákkán me ná narángga ma isutnándák wawu ing, ámna káman dá itná wa kumam hulá kándang ma

káto tánggim wáina. Kulá umi sip pá áwánggim watá áwáng há káting hulát tán han du táng wáik tánggim.”

7

*Jesu yá tewe ámna yáin yáni yan yáup nangge táng tárut táuk
(Mat 8.5-13)*

¹ Kulá Jesu málám me wa yánán ámna náráwa yá erek ingmen naráng hálit tu málám kung it Kapaneam kinan kungga kung háuk. ² Wakái du tewe ámna 100 wata yáin yáni watán yáup nangge káman málámbá álosim kangngátak watá ilalák tángga hálá hánám kámutang árán. ³ Kulá ámna kámá yá Jesu wu wáina wáina tángngátak ingga met tewe ámna yáin yáni watá narángga sangga árong Juda yan ámna yáilá wahára kámá suring yámán kung Jesu inát áwáng ilalák ámna wa táng totoliya kuráng. ⁴ Rám ámna yáilá watá Jesu yan káin kung hengga sat warán du inuráng, “Ámna wawu ámna álosim hánám wata ku ko kung rina hánám tátáya narek wa wáina táng minelák. ⁵ Ámna wawu Juda nánda kikiná hánám narángngátak, hang nándán miti itná wawu watá táuk.” ⁶ Wáina inángga ku Jesu yá tárurán hangga káman yáni kuráng.

Málám it tangtang kung hálingga árán du tewe ámna yáin yáni watá nuknukngá kámá suring yámán kung inuráng, “Táwi, ko yáup háláng ma táindalák. Nák ku ámna álosim muná, kák ina tá nákkán it kinan áwáwáyan tárak muná. ⁷ Nák ku ámna álosim muná wata ku rupya káin ma kuindát, ináku me rewe metá ku nákkán yáup nangge watá álo háleik. ⁸ No wáina met wawu náuta nák enendu kámá ya tárang yáni káin árená, hang tewe ámna urum káman dá nák tárang káin átaráng, iná no káman ‘ko kung’ ingga inángngátat wawu kungngátak, iná nukngá ‘ko áwáng’ ingga inángngátat wawu áwángngátak, hang yáup nangge ‘yáup wáina táng’ ingga inángngátat wawu wáina tángngátak.”

⁹ Rám ámna watá me wa miuk wahára wu Jesu yá narángga hárámutang málám hurik tángga ámna náráwa káwan táwi isutang kungga áturáng wa yánuk, “No ing sánin, Israel kinan ámna naráng hákhátik ngá táwi ing kámá ma káut,” ingga wáina yánuk. ¹⁰ Kulá ámna tewe ámna yáin yáni yá suring yámán áwuráng watá son hurik tángga it káin kungga yáup nangge wawu ilaláknagá yá há sálikngin álo hálengga árán káuráng.

Jesu yá náráwa kawát nanggená táng tárut táuk

¹¹ Átang árongga Jesu málám it kutná Nain wakái kun disaepelná yot ámna náráwa tombong hásák táwi watá watoyot kuráng. ¹² Rám Jesu yá it watán kumbi wata kálu mungnganá hárá áwáng hiuk waháranyon du ámna kámurená tambun káman tángga áwáng kep káin háuráng. Ámna kámurená wawu náráwa kawát káman da nanggená ámnaná káman wa hánám rewe. Ámna náráwa urum táwi hánám watá ku náráwa kawát watoyot áwánggaturáng. ¹³ Táwi yá náráwa wa kangga urákngá táwi hánám wa narángga ku inuk, “Ma kutnándalák.”

¹⁴ Wáina inángga Jesu málám enanggon kung kámurená palang pálak tángga kuráng wa tánggan kangga ámna tángga kuráng watá tareng kátit tu kámurená wa inuk, “Nangge máto, no kanet, tárulák!” ¹⁵ Wáina inán ámna kámurená watá tárutnáráng putung átang meme tángga árán Jesu yá táng maming imuk.

¹⁶ Ámna náráwa urum táwi watá wa kangga nangnga yáni han Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuráng, “Náwu profet táwi káman orek náni hárá tunggafek. Ánutu yá ámna náráwaná háláng yámámáya suring mán áwek,” ingga miuráng. ¹⁷ Kulá ámna náráwa yá Judia ále kinan me it kámá kámá káin wa kungga Jesu yan me pingnga wa meng isurát kuk.

*Jesu káling Jon Umi Kuháng Yámámá
(Mat 11.2-19)*

¹⁸ Jon dán disaepel yá Jesu yá wáina tánggoek ingga inát narángga ku málám disaepelná yará mantáng yámán áwán du ¹⁹ Táwi ing inánáya suring yámuk, “Kák ku ámna Ánutu yá suring mán áwáwáya miuk wa, me nukngá yá áwinek ka háleinemán?”

²⁰ Kulá rám ámna Jon dá suring yámuk watá Jesu yan káin kung hengga ku ináng suliumálák, “Jon Umi Kuháng Yámámá yá suring námángga ku kák ing kakanáya mek, ‘Kák ka Ánutu yá ámna suring mán áwáwáya miuk wa, me ku nukngá yá áwinek ka háleinemán?’ ”

²¹ Wáina ináng suliumálák wata topmá Jesu yá ma yánená átang ámna náráwa táup táwi ilalák hulá hulá yá ihená wa iháng tolingga, iruk wáik ká ep ihená táup táwi wa yásut yámángga ku rahán yáni kunángngá táup táwi wa hányon iháng toliuk. ²² Kulá Jesu yá wáina táng hálingga sangga ku Jon dán disaepel yará wa yánuk, “Son kungga ku rina káemálák me naremálák wa Jon ininemálák: Rahán yáni wáik ká kándáng hálet, háram yáni wáik ká kándáng taret, ilalák lepra pálak ká sut yáni rongrongit, káráman yáni tungngá yá kándáng narát, kámurená yá son tárurát, ukuro árená yá me pingnga álosim wa nareráng. ²³ Niyá nák nahángga naráng hákhátki yáni yá ma hak watá heronge narineráng.”

²⁴ Wáina yánán Jon dán disaepel yará watá hangga há kun du Jesu yá ámna náráwa urum táwi wa Jon da yánuk, “Sándu rám ále komkomá ámálum re káin wa kuráng wawu náut kakaya? Iruk ká pálalong hásin kakaya hám? ²⁵ Muná hálendu náut kakaya hánám kuráng? Ámna káman kutná kutná álosim tánggánengga árená kakaya me? Wa muná, ámna kutná kutná álosim tánggánená me káwak kán kutná kutná álosimmá pálak wawu king gán it káin átnándaráng. ²⁶ Ináku náut kakaya kuráng? Profet káman me? Wawu pálipuk, profet, enendu ing sánin, profet watá profet kátu wa erek hánám iháng hátek.

²⁷ Ámna wata hánám bu Ánutu yan papia káin ing uyená:

‘Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,
watá kálu tiyawing kaminek.*

²⁸ No ing sánin, káwak ketnán ámna átaráng waháranan káman dá Jon ma táng hágik. Ináku niyá Ánutu yan átkuku kinan nangge kimo yá ina átnek watá ku Jon táng háginek,” ingga yánuk.

²⁹ Ámna náráwa erek hánám me takis iháhá watá Jon dán me narángga ku ing miuráng, “Ánutu yan nanará wu álosim hánám,” wata ku yáni wu Jon ketná hárá umi kuhuráng.

³⁰ Iná Farisi yot lo yan hulá nanará wawu Ánutu yá kálu álosim rina yáliuk wawu sárum imuráng, wata ku Jon dá umi ma kuháng yámuk.

³¹ Kulá son Jesu yá ing miuk, “Náut hárá mengga tárák tinet, rám nátán ámna náráwa wu wáina ingga wu? Wawu náut ina ingga menggem? ³² Rám nátán ámna náráwa wu nangge kikimo yá kapme hárá átang yáni inán kanán tángngátaráng ina, ‘Sándá kap utniráng ingga nándá pilut hásiumán,

enendu kap ma uturáng.

Sándá kutniráng ingga kap ukuro mantáumán,
enendu ma kuturáng.’

³³ Rám nátán ámna náráwa wawu wáina, náuta Jon Umi Kuháng Yámámá yá áwuk ngáyá áwáng másáng ma nan me wáin ma nan, kangga ku sándá ku miuráng, ‘Iruk wáik ká watoyot átak,’ ing miuráng. ³⁴ Iná Ámna Nanggená yá áwáng umi sungi nangga árán du menggoeráng, ‘Kaniráng, ámna wawu sungi táup hánám nanggoek me wáin táup hánám nanggoek, wawu takis iháhá me “mukmuro mara” nuk yáni.’ ³⁵ Sándá ku wáina menggoeráng, enendu niyá tirik tárák álosim wa kangga ku kálu kándáng waháranan dá áwek ingga narineráng,” ingga yánuk.

Náráwa káman dá Jesu hárammá káin oel mungnganá kikiná kuliuk

³⁶ Farisi káman dá Jesu pin ting mán sungi nanaya itná káin kuk. ³⁷ Kung wakáiñ átnárán náráwa káman it ále waháranan wawu ket tárákngá wu kandák watá Jesu wu

* 7:27: Mal 3.1

Farisi yan it káin átak ingga narángga ku botol káman sup álosim hánám kutná alabasta wata nan dá táng tolená wata kinan oel munganganá kikiná wa tánggatang kuk ³⁸ ngáyá kung Jesu sárummá káin hárammá tangtang hetang átang gu kutang átkiuk. Kulá rahálá uminá yá hang gu Jesu hárammá sárummá táng pumpum tán du málámba yáilá rommá yá ránángtang tángga ku hárammá sárummá káin kang kumengga árong oel wa kulin hárammá sárummá ketnán káin wa háuk.

³⁹ Wáina tán kangga Farisi niyá Jesu pin ting mán kuk watá ku ing naruk, “Ámna náwu profet ináku náwu niyá nehángganggoek me náráwa náwu mukmuro mara ingga naránggim,” ingga naruk.

⁴⁰ Kulá Jesu yá ku ámna wata nanaráná káin há kangga ku inuk, “Saimon, no me káman kanindet.”

Ing inán du ámna watá inuk, “Tiksa, nanáng.”

⁴¹ Ing men Jesu yá inuk, “Ámna yará yá ámna káman dán káin dinao táumálák, káman dá 5,000 kina hang káman dá 500 kina. ⁴² Kulá yará waháranan káman dá topmá titiyan tárák ku muná hálendu ámna dinao iháng mumálák watá miuk, ‘Wainaná topmá ma tindamálák,’ ing yánuk. Kulá resim bá ku ámna wata álo kámá hánám naráng muk?”

⁴³ Wáina men Saimon dá miuk, “No naret tu sup táwi ihuk ngá ku topmá ma titiya inuk watá.”

Ing men Jesu yá miuk, “Kándang hánám melák.”

⁴⁴ Wáina inángga málám hurik tángga náráwa wa kangga Saimon son inuk, “Ko náráwa ná kangga naráng. No itya kinan áwet enendu háramna yanyawon da umi kámá ma namálák, iná náráwa nátá ku háramna rahálá uminá yá táng pumpum tángga yáilá rommá yá ránángtang téak. ⁴⁵ Ko ma naháng kumelák, iná náráwa náwu hulátingga it kinan áwet hárá átang áwángga inggálu wu emá rewe háramna hárá naháng kumengga átak. ⁴⁶ Ko oel kámá yáinna káin ma kulilák, iná náráwa nátá ku háramna káin oel munganganá kikiná wa kulek. ⁴⁷ Wáina wata ku, no ing kanin, náráwa watán mukmuro táwi hánám Ánutu yá yawondak. Wáina tán watá ku nákka kikiná táwi hánám narek. Iná káman niyá mukmuro isikimo tán Ánutu yá mukmuroná wa yawonek wawu watá Ánutu ya kikiná isikimo narinek.”

⁴⁸ Wáina inángga sangga ku náráwa wa inuk, “Kákkán mukmuro wawu há yawondat.”

⁴⁹ Wáina inán kátu wahára áturáng watá wa narángga ku yáni meme táuráng, “Ámna náwu ni hálendu mukmuro yawongoek?”

⁵⁰ Wáina mengga árát tu Jesu yá ku náráwa wa inuk, “Naráng hákhátikka yá keháng tolek. Pahán láláp hárá kuinelák.”

8

*Jesu yá ámna káman dán irit táulá hái káin haliuk ka me tárákngá yánuk
(Mat 13.1-23; Mak 4.1-20)*

¹ Wata máriná káin Jesu málám disaepelná 12 watoyt it kámá hárá kungkung tángga Jesu yá Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa yánángga átkuk. ² Hang náráwa huphuráp Jesu yá iruk wáik yásut yámuk me ilalák háranan iháng toliuk watoyt átkuráng, wata kut yáni ku Maria it Makdala háranan Jesu yá iruk wáik 7 yásut muk wa; ³ Herot tán it pinná tátá wata táwi yáni ámna kutná Kusa wata áwáná Joana; hang Susana watoyt tu kámá nukngá hárion. Jesu yot disaepelná wawu náráwa urum watá ku kutná kutná yániin háranan háláng yámángga átninggiuráng.

⁴ Kulá it waháranan waháranan ámna náráwa urum táwi hánám watá áwáng áturáng wahára wu Jesu yá me tárákngá ing yánuk, ⁵ “Ámna káman dán iritná táulá haliliya kuk. Málám halingga kun kámá yá kálu hárá hat ámna nangge yá kung áwáng tángga taret, kámá ku iráp pá kahet hang erek nang háliuráng. ⁶ Kámá yá káwak sup kárák hárá hangga áráng hiuráng, enendu umi muná hálendu erek hánám kumkumiuráng. ⁷ Kulá kámá yá ku páup kánggárangngá kinan hangga áráng hiuráng, enendu páup kánggárangngá watá

árangga iháng usán muná kuráng. ⁸ Iná kámá yá ku káwak álosim hárá háuráng hálendu álo kámá hánám áráng hengga pálín yáni táup hánám tiuráng.”

Jesu málám me wa meng hálingga sangga ku mantáuk, “Káman ni kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

⁹ Wáina meng hálín narángga ku disaepelná yá wata hulá wu rina ingga ináng suliuráng. ¹⁰ Inát tu yánuk, “Ánutu yan átkuku watán nanará kilakngá wawu málámbá sán há sáliuk, iná kátu wawu me tárakngá kálu re yánángngátat, wáina hálendu ‘kámá yá rahán yáni hálengga átneráng enendu ma káindáráng, me

kámá yá narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma naráng ruwat táindáráng.*

¹¹ “Me tárakngá wata hulá wu ing, irit táulá wawu Ánutu yan me. ¹² Iná kálu hárá háuráng ga tárakngá wawu kámá yá há narineráng, enendu Satan dá áwáng pahán yáni káin me wa táng hirarán kung yáminek, náuta me wa narángga káto tángga isutang átkut Ánutu yá son ihiwon wata. ¹³ Iná káwak sup kárák hárá háuráng ga tárakngá wawu kámá yá me wa narángga heronge hánám taineráng, enendu wawu irit ráhun yáni watá káwak kinan ma koená wáina. Álo kámá há taineráng, enendu rám hárétná kimo átang ingirungngi yá áwinek wahára wu naráng hákhátiq yáni wa sáineráng. ¹⁴ Iná páup kánggárangngá kinan hárang ga tárakngá wawu kámá yá me wa há narineráng, enendu kálu hárá kungga átang rina átnát tán narángpak, sup hang káwak kán kutná kutná álosim átak watá nanará yáni táng yawák tán naráng hákhátiq yáni yá maming tái ma háréindák. ¹⁵ Iná irit táulá káwak álosim hárá háuráng ga tárakngá wawu kámá yá me wa narángga káto tángga pahán yáni yá kándáng árán káto hálengga átang watá ku pálín yáni kándáng tingga átneráng.

Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng
(Mak 4.21-25)

¹⁶ “Ámna káman dá lam kasingga táng baket kinan me tebol tárang káin ma tinggim, ináku táng tutuháná hárá tuháng san árán du káman niyá it kinan áwáng hanggim wata yamá kanggim. ¹⁷ Me kámá kilak átaráng wawu máriya erek hánám hiták háréineráng, me me kámá rina támotang tená wawu máriya tumá yalit hiták hálet ámna náráwa yá wáina ingga narineráng. ¹⁸ Wáina wata ku nákkán me wa kándáng naráng kuineráng. Káman niyá náut kámá káman átmek hálendu waháranyon Ánutu yá táup hánám wa iminek. Iná káman niyá ma átmák wawu rina átnamek ingga narek wa imáng hutang ihinek,” ingga wáina yánuk.

Jesu maming got tu yakukula yá Jesu káinán áwuráng
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)

¹⁹ Jesu maming got tu yakukula watá kanin ingga áwuráng, enendu rupmá káin kungga ma kakayan, náuta ámna náráwa watá kik hánám wa áturáng. ²⁰ Wáina hálendu ámna káman dá inuk, “Mamya yot yakukulaka yá kák kakaháya áweráng ngá kep káin háleng kamángga átaráng.”

²¹ Ingga inán Jesu yá miuk, “Nák mamma me yakukulana wawu ni Ánutu yan me narángga táng tárak hárá tingga isutneráng wa.”

Jesu yá iruk táwi wa me táng mán sáuk
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)

²² Rám káman Jesu yá disaepelná yánuk, “Umi pátum numkálu kunin.” Ing yánángga ku bot ketnán árángga ku kuráng. ²³ Kungga átang gu bot ketnán Jesu wu rapmung gá sán du árong háná ruhuk. Wahára wu iruk táwi hánám watá áwáng umi táng hirarán bot ketnán hanghang tángga bot tá hálá tuwarán há hánám yakyawinin ingga tángga áturáng.

* 8:10: Aisaia 6.9

²⁴ Kulá disaepel yáni wu wáina kangga ku Jesu táng mirak tángga inuráng, “Táwi, Táwi, hang suwindemán!”

Wáina inát Jesu málám tárutang san warán árong iruk me umi punggilá tátáwi wa me táng yámán iruk ká san umi yá láláwingga hánám wa átuk. ²⁵ Wáina tángga Jesu yá árong disaepelná yánu, “Naráng hákhátik sáni wa muná me?”

Kulá disaepel yáni wu wa kangga hárámutang pitángga nangnga yáni han du yáni meme táuráng, “Náwu ni hálendu iruk me umi wa me táng yámán narángga watán milun suwemálák?”

Ámna káman hárá Jesu yá iruk wáik isutuk

(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶ Jesu yá disaepelná yot yáni wa ku Galili umi párum wa pana háng kungga it Gerasen dán ále káin kung hiuráng. ²⁷ Kulá Jesu yá sán káin sung hang tarengga átnárán ámna káman it waháranan iruk wáik ká ep táená watoyot kankan táumálák. Rám hásák hánám ámna wawu sutná ma pop táená átang áwánggiuk, me it kinan kámá ma átkiuk, ináku tanggán káin átkiuk. ²⁸⁻²⁹ Rám táuppon iruk wáik ká ep tánggiuk, wata ku ámna kámá yá pinná tángga ket hárammá sen dá puttingga sat átkiuk, enendu sen wa uying rákrákit tángga iruk wáik watán nanará isutang kung ále ámna nangge muná káin wa átkiuk. Ámna watá Jesu káuk wahára wu mantángga táng hang hárámmá hulá hárá kátiuk. Wáina tán Jesu yá iruk wáik wa ing inuk, “Ámna wa sangga hang!”

Ingga wáina inán ámna watá hahatingga hánám mantáuk, “Jesu, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená, rina táng namindelák? No ing kanin, neháng lem ma táindalák!”

³⁰ Wáina mantángga inán Jesu yá iruk wáik wa inuk, “Kutya ku ni?”

Ing inán watá inuk, “Nák kutna ku Tombong Hásák,” ingga inuk, náuta iruk wáik táup hánám watá kung hang ámna wata pahálá kinan káin átnándaráng. ³¹ Rám waháranyon iruk wáik watá Jesu inuráng, “Násurátá kungga árám yuwitná muná† káin wa ma háindamán,” ingga inuráng.

³² Iná put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu sungi nangga árat tu iruk wáik watá Jesu inuráng, “Násurátá kungga wata kinan hanin,” ingga inát tu álo ingga yánu. ³³ Kulá iruk wáik watá ámna wa sangga háuráng ngáyá ku kung put wata kinan háuráng. Kulá put watá wahára átang hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hárá hitangga kung umi párum kinan hangga umi nangga kámaturáng.

³⁴ Wáina tát ámna kámá put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga kungga pingnga wa it kinan me ále wata kátu káin yánángga kuráng. ³⁵ Iná ámna náráwa yá pingnga wa narángga kanin ingga kungga ku ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk wawu nanarána yá kándáng hálén sutná kándáng tánggánengga Jesu hárámmá hulá hárá putung árán kangga pitáuráng. ³⁶ Kulá ámna niyá wahára há átang káuráng watá ku áwuráng ngá wa Jesu yá ámna iruk wáik ká ep táená wa wáina táng tolek ingga pingnga yánuráng. ³⁷ Wáina kangga narángga ámna náráwa Gerasen ále háraranan watá pikpito hánám narángga ále ná sangga kung ingga Jesu inuráng, wáina hálendu Jesu wu bot ketnán árángga son há yáni kuráng.

³⁸ Ámna iruk wáik ká sangga kuráng watá ku Jesu yá kuin ingga táuk wahára isutang káman kukuya inuk, enendu Jesu yá suring mángga inuk, ³⁹ “Itya káin kungga ku Ánutu yá rina háláng kamek wata pingnga yáninelák.” Wáina inán du ámna wawu kung it kinan Jesu yá rina táng mán álo háliuk wata yánángga kuk.

Náráwa móto kámurená yot náráwa ilalák mara iháng tárut táuk

(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰ Kulá Jesu yá son umi párum numkálu kung hengngárán du ámna náráwa urum táwi watá heronge hánám naráng muráng, náuta málámba hánám hálengga átnárát kung

† 8:31: ‘Árám yuwitná muná’ wata hulá ku ing, káwak náta ketnán árám yuwitná muná kámá ma árak, wawu iruk kán kálu ya mek. Wata tángga ku iruk wáik ká Jesu yá náháng kalabus it kinan tiwon ingga ku me wa inuráng.

hiuk wata. ⁴¹ Waháranyon ámna kutná Jairus wawu miti itná watán ámna yáilá watá áwáng Jesu hárammá hulá hárá hangga Jesu yá itná káiñ kukuya inuk, ⁴² náuta uriwa káman re hánám yaraná 12 hám watá hálá hánám kámutang árán.

Kulá Jesu wu wakáin kuin ingga kuk wahára wu ámna náráwa yá pánpásin hánám árát kuráng. ⁴³ Kulá náráwa káman wahára átuk wawu yara 12 wata kinan yipitná ya rámá rámá kungga rewe átnándak. Káman dá táng totoliyan tárák ku muná. ⁴⁴ Málám Jesu sárummá kálú áwuk ngáyá áwáng lapmá hásák wata ilungngá káiñ tánggáuk wahára re sip hangga átuk watá sálikngiuk.

⁴⁵ Wáina tán Jesu yá ing yánáng suliuk, “Niyá nehánggáek?”

Wáina yánuk, enendu watá kámuk nák muná nák muná ingga inát tu Pita yá ku miuk, “Táwi, ámna náráwa wu kik hánám hálendu áwáng kák hárá rosingga koeráng.”

⁴⁶ Wáina inán Jesu yá miuk, “Ni kámá káman dá nehánggáek, náuta hálángna kátu yá sutna hárá sohingga kun naret.”

⁴⁷ Wáina men du náráwa wawu kilak átnát tán tárák muná hálendu yángyáng pálak áwáng rahán yáni hárá Jesu hárammá hulá hárá hangga ku inuk, “Ilalákna wáina wata ku áwáng kehánggangga ku wahára re wáina álo hárlet,” ingga men du ⁴⁸ Jesu yá inuk, “Uriwana, naráng hákhatíkka yá háláng kamek. Wata ku pahán láláp hárá kung.”

⁴⁹ Jesu yá wa inángga emá me tángga átnárán ámna káman dá miti itná yan ámna yáilá kutná Jairus watán it káiñ wa átang áwuk watá áwáng Jairus inuk, “Uriwaka wu hárá kámutak. Márapmá wa tiksa ma imindamán.”

⁵⁰ Wáina inán narángga Jesu yá Jairus inuk, “Ma pitáindalák, ináku naráng hákhatík hárá káto árátá ku álo hárleinék,” ingga inuk.

⁵¹ Kulá Jesu málám Jairus yan it káiñ áwáng hiuk hárá wu kátu wa erek káto táng yámángga ku Pita, Jon hang Jeims watoyot nangge wata naning maming wa rewe ihángga ku kung it kinan háruráng. ⁵² It kinan kung hangga kápuk ku ámna náráwa it kinan áturáng wawu nangge wata urákngá narángga kutkáyawát tángga árát tu Jesu yá yánuk, “Ukuro ma tániráng, náuta wawu ma kámurak ináku ruhángga átak.”

⁵³ Jesu yá wáina yánán narángga yut muráng, náuta náráwa kimo wawu pálipuk hárá kámutang átak ingga naruráng. ⁵⁴ Enendu Jesu yá árong nangge kámurená wata ketná hárá tángga inuk, “Nanggena, tárulák!” ⁵⁵ Wáina inán du kámurená wata irukngá yá son áwán waháranyon tárurán du Jesu yá yánuk, “Náut kámá nanayan kámá imát náik.”

⁵⁶ Iná nangge wata naning maming gá wa kangga nangnga yándi han átumálák, enendu Jesu yá olet yándi mangga, “Ni kámá káman wáina tunggafek ingga ma inindamálák,” ingga yánuk.

9

Jesu yá disaepelná yáup yámángga suring yámuk

(Mat 10.5-15; 14.1-12; Mak 6.7-29)

¹ Jesu málám disaepelná 12 wa kámuk hánám mantág yámán áwát iruk wáik yásusut tán me ilalák hulá hulá wa iháng totoliyan háláng káto wa yámuk. ² Wáina tángga ku kung Ánutu yan átkuku wata yánángga ilalák mara wa iháng totoliya suring yámuk.

³ Jesu málám ing yánuk, “Kálú wa kuineráng hárá náut kámá káman ma táindaráng, to me yák me másáng me sup ma ihindaráng, hang sut tátámot tán nukngá kámá hánámá ma ihindaráng. ⁴ It reta kinan ruhineráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sangga it kámá káiñ kuineráng. ⁵ Iná it kapme káman hárá kung het ma sáháng tolit wawu hárám sáni káiñ káwak káhumá wa káting hakhalik tát wahára hat tu it kapme wa sangga kuineráng, watá ku watoyot me yá átak hárleinék.” ⁶ Kulá wahára átang gu disaepel yá itná wa kungga me pingnga álosim wa yánángga ilalák mara iháng tárut tángga kuráng.

⁷⁻⁸ Rám wahára kapman táwi átuk kutná Herot watá Jesu yá wáina wáina tánggoek ingga pingnganá narángga árán kámá yá ku menggiuráng, “Jon kámutuk watá son tárutang áwek,” iná kámá yá ku menggiuráng, “Elaija yá son tunggafek,” iná kámá yá

ku menggiuráng, “Uláp profet áturáng waháranan káman dá son tárutang áwek,” ingga mengga árát tu, Herot tá wata narángpak táwi hánám wa tángga átang gu ⁹ ing miuk, “Jon wawu no yáne salá há maruráng. Iná náwu ni hánám bá ku tárák hulá hulá wa tán met naránggoet?” Wáina mengga ku málámbáyon Jesu kakaya naruk.

*Jesu yá ámna 5,000 wa sungi sing yámuk
(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)*

¹⁰ Kulá aposel yá son áwáng hengga ku wáina wáina tángga átningga áwemán ingga Jesu inuráng. Inát Jesu málám aposelná ihángga ámna náráwa kámuk yápmangga yáni kámuk hánám it kutná Betsaida wakái kuráng. ¹¹ Enendu ámna náráwa urum táwi watá wáina koek ingga há narángga isutang wakái kuráng. Kung het kápángga álo áwániráng ingga yánángga árong Ánutu yan átkuku wata yánángga kámá ilalák yáni pálak áwuráng wa iháng toliuk.

¹² Yonyon kálu hánám bu disaepelná 12 watá Jesu yan káin áwángga inuráng, “Ámna náráwa wa suring yámátá há yáni kungga it enanggon enanggon káin wa kungga ku it me sungi yáni ya suliniráng, náuta náwu ále páliná muná káin átamán.”

¹³ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Sáni sungi yámániráng.”

Ing yánán watá inuráng, “Nándu másáng tum 5 bot tu káut yará yá re átaráng. Kulá nándá kung ámna náráwa káwan táwi nátán sungi yuwáwayan tárák ku muná,” ingga inuráng. ¹⁴ Iná urum táwi wa áturáng waháranan ámna wu 5,000 wáina tá áturáng.*

Wáina árát Jesu yá disaepelná yánuk, “Kulá ámna náráwa wa iháng 50 ina yá urum káman káman erek tit putung átniráng.” ¹⁵ Kulá disaepel yá Jesu yá rina yánuk wáina tát erek hánám wa putung áturáng.

¹⁶ Wáina árát tu Jesu málám másáng tum 5 watoyot káut yará wa ihánggatang alek kálu hálengga Táwi ya heronge me inángga sungi wa ketná yá hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. ¹⁷ Wa yámát nangga kámuk hánám kawin yáni hahatin du disaepel yá sungi káhumá áturáng wa iháng rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng.

*Pita yá Jesu wawu wa ingga meng tunggap táuk
(Mat 16.13-28; Mak 8.27—9.1)*

¹⁸ Rám káman Jesu yá disaepelná yot yáni wu ále káman káin yáni re átang Jesu yá sáponga tángga sangga ku yánuk, “Ámna náráwa yá nákka ku ni ingga menggoeráng?”

¹⁹ Wáina yánán du watá inuráng, “Kámá yá ku Jon Umi Kuháng Yámámá ing met, kámá yá ku Elaija ing met, kámá yá ku uláp profet áturáng waháranan káman dá son tárutang áwek ing menggoeráng.”

²⁰ “Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?”

Wáina yánán Pita yá miuk, “Kák ku Ánutu yá suring mán hangga ámna náráwaná son iháháya miuk wa.”

²¹ Ing inán du ni kámá kámá ma yánindaráng ingga Jesu yá olet yáni máuk. ²² Kulá Jesu yá ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu sut láwit táwi hánám narinek. Ámna yáilá me pris tátáwi yáni me lo yan tiksa yá táng kep tit utkámut táineráng ngáya rám kaláhu átang gu Ánutu yá son táng tárut táinek.”

²³ Hang ámna náráwa kámuk hánám ing yánuk, “Káman dá nák natnasut ta ku málám-bán pahán wa sang hálingga rámá rámá málámbán maripong wa sungga tánggatang gu nák nasutnek. ²⁴ Iná niyá málámbán átnát wata narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek. Iná káman dá nákka narángga átnát ná wa sáinek wawu átkukuná watá ma muná kuindák. ²⁵ Kulá ámna káman káwak nátán kutná kutná álosim wa erek átmánggim hára átkukuná yá muná kunggim, wahára wu kutná kutná átmánggim watá ku rina háláng imánggim? ²⁶ Iná ámna káman dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim wawu máriya rám kálu Ámna Nanggená yá málámba yamá me Naning ga yamá

* 9:14: 5,000 wawu ámna rewe, iná nangge náráwa wu wahára hányon áturáng. Matyu 14.21 hára hányon káineráng.

me angelo káungá ya Yam yáni kinan áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim. ²⁷ No pálipuk hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átang Ánudu yan átkuku wa káineráng.”

Jesu sutná yá hulá kámá háliuk

(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)

²⁸ Jesu yá wa mengga sangga hang rám 8 náut wáina átang gu Pita, Jon hang Jeims wa ihángga ále yáilá káin sáponga tátaya árángga kuráng. ²⁹ Málám sáponga tángga átuk wahára wu kurákmáta watá hulá kámá hálen kutná kutná sutná tánggániuk watá hakokowak hánám háliuráng. ³⁰ Rám wahára wu ámna yará Moses káling Elaija yá tunggafengga Jesu yot áturáng. ³¹ Yándi wu Yamá táwi watyot tunggafengga átang Jerusalem káin Jesu yá rina táinek ka Ánudu yá miuk wa táng hálingga sangga torong káin du káwak sangga alek káin kuinek wata mená me tángga áturáng. ³² Wahára wu Pita yot disaepel nukngá yará wawu rapmung gá yángen ránang táriuráng ga son rahán yáni rong hánám hálengga ku Jesu yan Yamá táwi watá Yamá mangga árán du ámna yará watá Jesu yot árat kápúráng. ³³ Kulá ámna yará watá Jesu sangga kukuya tángga árán du Pita yá Jesu inuk, “Táwi, nándá nahára há átamán wawu álosim. Kulá sima kaláhu usinemán wawu káman kákkán, káman Moses yan hang káman Elaija yan.” Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.

³⁴ Pita yá me wa mengga átnárán waháraryon du mukam bá áwáng iháng támorán disaepel yáni wu pikpito hánám wa naruráng. ³⁵ Kulá mukam kinan du me káman dá ing áwuk, “Náwu nák Nanggena. Na nakán yáup tátaya táng tunggap táut. Watán me narineráng.” ³⁶ Me wa meng hálín hálengga káuráng gu Jesu yá málám re árán. Kulá ále yáilá káin átang hauráng rám wahára wu tárák wáina káemán ingga nukngá kámá ma yánuráng, ináku yáni hárá re átuk.

Jesu yá nangge káman hárá iruk wáik isutuk

(Mat 17.14-23; Mak 9.14-32)

³⁷ Ále yáilá káin áruráng wata tembátnáya hangngárát ámna náráwa urum táwi hánám watá Jesu yan káin áwuráng. ³⁸ Ámna náráwa urum táwi áturáng wata orek yáni káin du ámna káman dá mantáuk, “Táwi, no ing kanindet, ko nák nanggena ya káinelák. Nák ku nanggena wu káman ná rewe. ³⁹ Rám iruk wáik ká ep tángngáatak hárá ku huhu tángga mantángga átnándak. Watá wáina tán du yángyáng tángga alupmá yá máta kálu num ángáráng tángga átnándak. Iruk watá ma sangga koená átang sutná wa táng wáik hánám tángngáatak. ⁴⁰ Iruk wáik ná isutniráng ingga disaepelka háránut, enendu wata isutsut tán tárák muná.”

⁴¹ Wáina inán Jesu yá miuk, “Ámna náráwa sándu naráng hákhátik sáni wu muná. Rám rina sányot áre sándá márapmá namineráng? Nanggeka wa tángga nákáin áwáng.”

⁴² Kulá nangge watá Jesu yan káin áwángga átuk, wahára wu iruk wáik watá nangge wa táng san káwak hárá wa hang yángyáng tángga árán du Jesu yá iruk wáik wa me táng mangga nangge wa táng tolingga táng naning imuk.

⁴³ Ánudu yá ket tárák táwi wa tán kängga ámna náráwa urum táwi watá nangngá yáni han árat tu Jesu yá disaepelná yánuk, ⁴⁴ “Kárámattingga kádang hánám narineráng. Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hárá tineráng.” ⁴⁵ Wáina yánuk, enendu disaepelná yá hulá wáina ta nánek ingga ma hánám naráng rákit táuráng. Me wata hulá wu kilak átuk hálendu disaepel yá ma naráng ruwat táuráng. Kulá me wata hulá wa naránin ingga ináng susuliya wu hárónon pitáng muráng.

Niyá ku máta hánám átnek?

(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

⁴⁶ Rám káman disaepel yáni wu niyá ku máta hánám átgim ingga wata menmen táuráng. ⁴⁷ Jesu málám pahán yáni káin wáina átak ingga hárá narángga sangga málám nangge kimo káman táng áwáng rupmá hárá ting san árán du ⁴⁸ yánuk, “Káman niyá

nák ka narángga nangge kimo ná táng tolinek wawu nák neháng tolinek, hang káman niyá nák neháng tolinek wawu Nanna niyá nák suring namuk wa táng tolinek. Sán wa átaráng wata rahán sáni hárá niyá isikimo hánám átak watá ku Táwi rahálá hárá ku táwi hánám átak.”

⁴⁹ Wáina men narángga ku Jon dá miuk, “Táwi, nándá káumán du ámna káman dá kák kutya hárá iruk wáik yásutang árán kangga wáina ma táindalák ingga káto táng mumán, náuta wawu nándán tombong muná.”

⁵⁰ Wáina men du Jesu yá ing inuk, “Ma káto táng mindaráng. Ámna niyá káyam ma sáhindák wawu nuk sáni ku wa.”

Samaria ámna náráwa yá Jesu yá watán ále káiñ áwáwáya taktak yámuk

⁵¹ Ánutu yá Jesu tángga alek káiñ kukuyan rám watá hágewin du Jesu yá pahálá me nanaráná watá Jerusalem káiñ há kuin ingga pahán tiuk. ⁵² Wáina hálendu ámna kámá suring yámán watá kálak kung Samaria ále káiñ it káman hárá kutná kutná tiyawing mámáya kuráng. ⁵³ Enendu it waháranan ámna yá Jesu wu Jerusalem kukuya áwek ingga há naruráng, wata ku watá áwáng watán it hárá átnát ta taktak yámuk. ⁵⁴ Wáina ingga há narángga disaepel yará Jeims káling Jon watá Jesu inumálák, “Táwi, ko rina narelák, alek káinnan káráp lánggop metne hang iháng lem táik me rina?” ⁵⁵ Wáina inán Jesu yá hurik tángga me táng yámán du ⁵⁶ it wa sangga it nukngá káiñ kuráng.

Jesu yá málám isusut wata yánuk

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Kulá kálu hárá kungga áturáng wahára wu ámna káman dá Jesu inuk, “Nák ku ko rehára rehára kuinelák wawu kákkot káman re átkuinemát.”

⁵⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, “Ang páyom bu káwak káiñ hinang yáni átaráng, hang iráp pu it yáni pálak, iná Ámna Nanggená wawu ruruhyáyan komená kámá ma árak.”

⁵⁹ Kulá Jesu yá ámna káman inuk, “Nák nasulák.”

Wáina inán ámna watá inuk, “Táwi, hulátingga ku satá no kung nanna yot áre watá kámurán wa usángga ku wáina kák kasutnet.”

⁶⁰ Wáina men Jesu yá inuk, “Wáinaná satá kámurená yá ku nuk yáni kámurená wa iháng usángguineráng, iná kák ku kungga Ánutu yan átkuku wata meng tunggap tángga yánángga kuinelák.”

⁶¹ Kulá ámna nukngá yá ku Jesu inuk, “Táwi, nák ku kák kasutnet, enendu hulátingga ku satá no kung nanna mamna wáina ingga yánángga sangga ku áwáng kák kasutang kuinet.”

⁶² Wáina inán Jesu yá inuk, “Káman dá Táwi yan yáup táin ingga ku hurik tángga sárummá kálu ma hálezindak, ámna wáinaná watá Ánutu yan átkuku watán yáup tátáyan tárák ku muná.”

10

Jesu yá málámbán yáup tátáya ámna 72 suring yámuk

¹ Átang árongga ku Táwi yá ámna 72 nukngá iháng tunggap tángga yará yará suring yámán watá kálak it tátáwi me it isikikimo rehára kukuya naruk wakáin kukuya yánuk.

² Kulá ámna watá kuinán tát tu ing yánuk, “Hái káiñ sungi tánang kukuyan du táup hánám, iná yáup ámna wa tánang kukuyan du táup muná, wata ku Táwi, hái márumá, watán káiñ sáponga tát tu yáup ámna suring yámán hárá káiñ kungga sungi álikngená wa tánang kuineráng. ³ Kulá ing narángga ku kuineráng, no wa suring sáme kuineráng wawu sipsip nángánangge yá ina ang páyom orek yáni káiñ kuineráng. ⁴ Sup tumá me yák me sendol ma ihindaráng me ni kámá káman kálu hárá kangga ma kangmeindaráng.

⁵ “Kung it káman hárá árángga ku hulátingga ku ing meineráng, ‘Pahán láláp pá it náta kinan átnek.’ ⁶ Ámna káman pahán láláp pán dá it wata kinan átnek hálendu sándán pahán láláp me watá hang wahára ep táinek, iná muná hálendu son hurik tángga sánin káiñ áwinek. ⁷ It wata kinan átang sungi me umi sámát tu álo náineráng. Ámna niyá yáup

táinek watá ku yumnakngá ihinek wawu álo kámá. It kámá hára árángga kungkung ma táindaráng.

⁸“Rám kámá it káman hára kut watá heronge tángga sáhángga ku sungi ihángngáwáng sámineráng wa álo náineráng. ⁹ Hang ilalák mara waháranan wa iháng tolingga ku yánineráng, ‘Ánutu yan átkuku wu sáni ya tangtang átak,’ ingga yánineráng. ¹⁰ Iná it káman hára kut ma sáhát tu kung it wata káluná hára átang gu ing meineráng, ¹¹ ‘It nátán káwak ká nán háram náni káin tápingga átaráng wa son nándá káting hiratne háek wawu sándá kangga ku ing narineráng, sándá ma náháráng wawu kandák táeráng. Hang kándáng hánám ing narineráng, Ánutu yan átkuku wawu enanggon átak,’ ingga yánineráng. ¹² No ing sánin, máriya rám kálu it Sodom bá márapmá suwinek wawu maming táwi yon, enendu it watá márapmá suwinek wawu wa táng hátinek.

¹³ “Ukuro táwi, ámna náráwa it Korasin me it Betsaida nan! No ket tárák sándán káin há táut, enendu sándá pahán hurik ma táuráng. Iná no ket tárák sándán káin táut wáinanyon Tair me Saidon dán ámna náráwa káin tae ináku uláppon pahán hurik há tángga ukuro yan lap wáik wa tánggánengga kuhi kuhángga átgalát. ¹⁴ Rám Ánutu yá narek ngá wahára, ámna náráwa yá me hára átneráng wawu Tair me Saidon dá márapmá suwinemálák wawu maming táwi yon, enendu sándá márapmá suwineráng wawu wa táng hátinek. ¹⁵ Iná it Kapaneam bu Ánutu yá iháng áráng alek káin tinek me? Wa muná yon, wawu iháng hang káráp lánggop káin tinek.

¹⁶ “Niyá sándán me narinek wawu nákkán me narinek, iná niyá sánta taktak minek wawu nákka taktak minek, hang nákka taktak minek wawu niyá nák suring namuk wata taktak minek.”

¹⁷ Wáina yánán ámna 72 Jesu yá suring yámuk watá kuráng ngáyá son heronge hánám áwángga miuráng, “Táwi, kák kutya hára yánátne iruk wáik ká nándán me narángga isutkiuráng.”

¹⁸ Wáina inát Jesu yá yánuk, “No kangngáre Satan dá alek káin átnárán Ánutu yá isurán pikpirik ká sokmuná hánám hangngátaq wáinanyon rákitang háuk. ¹⁹ No háláng wa há sámut wawu sándá kunap me utni yan kálung wa álo yáreng kátkámut táineráng, káman dá ma sángeindák. Iná háláng nukngá sámut wawu káyam sáni Satan dán háláng wa táng hang tineráng, me náut kámá káman dá sáháng lem ma táindák ka. ²⁰ Kulá sándá ku iruk wáik ká nándán milun suweráng ingga heronge ma táindaráng, ináku Ánutu yá kut sáni alek káin papianá káin uyiuk wata heronge narineráng.”

²¹ Rám wahára Iruk Káungá watá Jesu táwi hánám imáng rosingga árán málám pahálá heronge narángga ku ing miuk, “Nan, alek me káwak kán Táwi, no kutya meng tárut táin, náuta ko me álo kámá ná ámna álosim nanará pálak átaráng wata kilak ting yámángga ku niyá nangge kimo yá ina átaráng wa yálenggoelák. Nan, pálipuk ko kangán nanará isutang wáina tánggoelák.”

²² Jesu yá wáina inángga ku ing miuk, “Nanna yá nanará me háláng wawu kámuk hánám iháng nák ketna hára tiuk. Ni kámá káman dá Nangge wawu wa ingga ma naráng mák, ináku Nan dá ku naráng mek, hang ni kámá káman dá Nan wawu ma naráng mák, ináku Nanggená watá ku naráng mek me ámna náráwa nini Nanggená yá yáliuk watá ku naráng meráng.”

²³ Kulá son hurik tángga disaepelná yáni re yánuk, “Sándá náut kanggoeráng wa ámna náráwa kámá yá káineráng wahára wu watá heronge narineráng. ²⁴ No ing sánin, uláp profet me king áturáng watá sándá náut kanggoeráng wa kanin ingga naránggiuráng, enendu ma kanggiuráng, hang sándá me rina naránggoeráng wa naránin ingga tánggiuráng, enendu ma naránggiuráng.”

Samaria nan ámna álosim káman da me tárakngá yánuk

²⁵ Rám káman lo yan nanará ámna káman dá Jesu ingirungngin ingga tárutang inuk, “Tiksa, no rina tángga ku átkuku álosim sásáliná muná wa táinet?”

²⁶ Wáina inán Jesu yá inuk, “Meng rákit mená káin rina uyená yá átak? Rina ságingga narángngátalák?”

²⁷ Jesu yá wáina inán du ámna watá miuk, “Táwi Ánutu wata pahála yot, irukka yot, hálangga yot me nanaráka yot kikiná hánám wa narinelák.”* Hang ‘kaya kikiná narángngátalák wainanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.’†”

²⁸ Wáina men Jesu yá inuk, “Kándang hánám wa melák. Wáina tángga ku átkuku álosim wa tainelák.”

²⁹ Jesu yá wáina inán du lo yan nanará ámna watá Jesu yá nanaráná kandák ingga nahiwon ingga ku son inuk, “Meng rákit mená yá nukna ya mek wawu nukna ku ni?”

³⁰ Wáina inán du Jesu yá inuk, “Ámna káman dá Jerusalem káin átang gu Jeriko káin kung hain ingga kungngárán manek mara yá ket táuráng. Wáina tángga táup utang lap tággániuk wa yaling mángga kutná kutná ná erek iháng mángga yáni wu sangga kut kálu hárwa wa hálá kámutang átkiuk. ³¹ Wáina árán pris káman du kálu wanyon isutang kung háuk ngáyá hang wáina kangga málám kálu tákto numkálu kang yálingga háná kuk. ³² Kang yálingga kun son tombong Liwai‡ waháranan káman dá kálu wanyon kungga wainanyon árán káuk, enendu kang yálingga kálu tákto numkálu kungga háná kuk. ³³ Kulá Samaria nan ámna káman dá áwángga ámna watá átuk wahára áwáng hengga kangga urákngá narángga ³⁴ rupmá tangtang kungga ámna wata putulá káin oel yot wáin§ kuling mángga ku putulá wa hárrot muk. Wáina tángga ku málám ámna wa táng hip tángga táng málámbán donki ketnán tingga táng kung lombu it káman hárwa tingga ku kándang hánám pinná táuk. ³⁵ Kulá tembátnaya ku sup silva taulá yará iháng lombu it wata márumbá wa imángga ku inuk, ‘Ámna ná kándang pinná tángga átnelák. No son áwángga ku sup kátu rina kakán hárwa ámna ná hálang mámáya sáinelák wa topmá kaminet.’”

³⁶ Wáina meng hálingga ku Jesu yá nanará ámna wa inuk, “Ámna kaláhu waháranan du retá ku ámna manek mara yá uturáng wa kangga nuk táng muk?”

³⁷ Wáina inán nanará ámna watá miuk, “Ámna retá urákngá narángga hálang muk wa.”

Ing men du Jesu yá inuk, “Ko kungga ku tárák wainanyon tainelák.”

Jesu yá Mata káling Maria yan it káin kuk

³⁸ Jesu yá disaepelná yot kungga it káman hárwa kung het tu it waháranan náráwa káman kutná Mata watá Jesu engotang itná káin kuk. ³⁹ Náráwa wata yitná kutná Maria watá ku áwáng Táwi hárammá hulá hárwa putung átang me rina menggatuk wa kárámatingga átuk. ⁴⁰ Kulá Mata wu sungi tiktiyawik tánggatang káuk ku yáup pá táwi hálén wata narángpak tángga ku kung Jesu inuk, “Táwi, yitna yá nepman na rewe sungi tiktiyawik wa tángga átat, kák ka wawa kanggoelák me? Ko inátá kámá hálang namik!”

⁴¹ Wáina inán du Táwi yá inuk, “Mata, Mata, kák ku kutná kutná táup hánám wata narángpak tángga pahán márap taelák. ⁴² Ináku káman da re narinelák. Maria yá náut tátáya átak wawu álo kámá hánám, wawu táng sat kukuyan du muná.”

11

Jesu yá sáponga tátáya yánuk

(Mat 6.9-15; 7.7-11)

¹ Rám káman Jesu málám ále ore káman káin átang sáponga táng hálín du disaepelná káman dá inuk, “Táwi, sáponga tátáyan káluná kámá nánáng toling, Jon dá disaepelná yánang toliuk wainanyon.”

² Wáina inán du Jesu yá yánuk, “Rám sándá sáponga tángga ku ing mengguineráng: ‘Nan, kutya yá káungá hánám wa átkuinek,

* 10:27: Lo 6.5 † 10:27: Pris 19.18 ‡ 10:32: Tombong Liwai wawu Táwi yan it káungá hánám watán yáup ámna, hang pris hányon hálang yámángga yáup tángngátaráng. § 10:34: Kuram yáni ya ku oel yot wáin wa wáina kuling yámánggiuráng.

kákkán átkuku watá nándán káin áwinek.

³ Rám káman káman dán sungi wa málámbán málámbán námángguinelák.

⁴ Ko nándán kandák wa kátu náni sáinelák,
náuta nándá kámá yá kandák rina táng námená wa kátu yáni sangngátamán
wáinanyon.

Ko metá ingirungngingi yá nándán káin ma tunggafeindak.” ”

⁵ Wáina mengga ku ing yánuk, “Sán háranan káman dá yáung taitná hánám kung
nukngá káman inánggim, ‘Nukna, másáng kaláhu namáng, ⁶ náuta ámna nukna káman
dá kálu mulangán áwángga nákkán káin áwek, enendu no sungi káman táng wa
imámayan du muná.’

⁷ “Kulá wáina inán du nukngá it kinan káin átgim watá ku inánggim, ‘Ko nák yáup
ma namindalák. Kálu káto tángga nángánanggena yot kome káin há ruruháya tángga
átamán. No táirutang náut kámá káman ma kamindát,’ ingga inánggim. ⁸ No ing sánin,
it márumbá watá tárutgim ngáyá ku kutná kutná nukngá yá náuta naránggim wa erek
ingmen imánggim. Watá nukna háláng imin ingga ma imánggim, ináku nukngá watá
áwáng sonson mantáng mángga átnát wata taktak mán du wáina tánggim.

⁹ “Wata ku no ing sánin, Táwi inát tu sáminek, sulingga ku káineráng, károk károk
kátit tu kálu yaling sáminek. ¹⁰ Ámna niyá Ánutu inángngátaráng watá ku páliná
kangngátaráng, ámna niyá sulingga taráng watá ku kang tunggap tángngátaráng, hang
ámna niyá kálu hára kátingngátaráng watá ku Ánutu yá kálu yaling yámángngátaráng.

¹¹ “Ámna káman dá ku nanggená yá káut ta inán da kunap pa álo imánggim?

¹² Me nanggená yá hurák tunggulá ya inán da naning gá utni yan kálung ga álo
imánggim? ¹³ Kulá nangge nanan yáni sándu kandák táwi hánám tángngátaráng, enendu
nángánangge sáni yá náut álosim ba sánát tu há yámángngátaráng. Iná Nan sáni alek
káin átak wawu álosim hánám, niyá inán Iruk Káungá wa imámaya wu heronge hánám
narángngátaráng.”

Jesu yá Belsebul yot yáup téak ingga meng muráng

(Mat 12.22-30; 12.43-45; Mak 3.20-27)

¹⁴ Kulá ámna káman iruk wáik ká tán mená ma me tángngátaráng watá átnárán, iruk
wáik wa Jesu yá isurán du ámna wa sangga kun du ámna watá kándáng hánám meme
tángga árán kangga ámna náráwa yá hárámuturáng. ¹⁵ Iná kámá yá ku miuráng, “Iruk
wáik táwi yáni Belsebul watán háláng hára iruk wáik wa yásutkoek.” ¹⁶ Hang kámá yá
ku ingirungngingga ináng sulitne tárák kámá tán kangga wawu alek káinnan me muná
ingga kakaya wahára átang ináng suliuráng.

¹⁷ Jesu málám pahán yáni káin wáina átak ingga há narángga ku yánuk, “Káwak káman
hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá wáik hálenggim. Hang
amba káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu amba watá kándáng ma
átgim. ¹⁸ Hang Satan dán tombong gá yáni yon honhoren tánggalát wawu rina tángga
ku kutná kutná yáni watá kándáng átgalát? No ná met wawu náuta sándá no Belsebul
yan háláng hára ku iruk wáik yásutkoet ing meráng wata. ¹⁹ No Belsebul yan háláng
hára iruk wáik wa yásutkoet hálendu sándán tombong gá ku niyan háláng hára iruk wáik
yásutkoeráng? Sánin tombong watá yon du hulá sáni yálineráng sánin me wawu kandák
ingga. ²⁰ Iná no iruk wáik wa Ánutu yan háláng hára yásutkoet hálén wawu Ánutu yan
átkuku watá sándán káin há áwek.

²¹ “Ámna hánghálángngá káman dá kutná kutná máta ángárángngá ihángga itná
pinná tángga kandingga átgim wawu kutná kutná itná pahálá kinan watá kándáng re
átgim. ²² Iná ámna káman hánghálángngá hánám watá áwáng it márumbá watoyt er-
awángga watá re hahatinggim hára wu náut máta ángárángngá háláng imámaya ihángga
átgim wa iháng mángga itná kinan kutná kutná ná wa horengga iháng mánggalát.

²³ “Káman ni nák nukna muná wawu nák neháng káyam tángngátaráng, iná káman niyá
nák háláng namángga ámna náráwa iháng urum ma tingngátaráng wawu yásurán hangga
káman káman kungngátaráng.

²⁴ “Rám iruk wáik ká ámna nangga kungngátak wahára wu kungga ále manmanná káin rehára átnet ingga kome ya sulingngátak. Sulingga átkun men du, ‘Satá son kungga it sangga áwut wakáin yon árin,’ ing mengngátak. ²⁵ Wáina mengga málám áwángga kangngátak ku ámna sangga kuk wata pahálá wawu it pahálá ina sinsin hiratang kutná kutná it kinan wa iháng tolingga kándárg tená wáina. ²⁶ Wáina hálendu málám kuinek ngayá kung iruk wáik 7 watá mukmuro táwi hánám tángngátaráng wa kápángga yángotnáwáng gu kung hang átnerárg. Kulá wahára ámna watán átnát wa káinelák ku huphuráp átkiuk wa táng hátingga wáik hánám hálezinek.”

²⁷ Jesu yá me wa menggatuk waháranyon du ámna náráwa urum táwi orek yáni kinan káin náráwa káman dá mantáuk, “Náráwa niyá kák keháng tiuk me muk kamuk watá heronge hánám átang átkuinek.”

²⁸ Wáina mantán Jesu yá miuk, “Wáina muná, ináku ámna náráwa niyá Ánutu yan me wa narángga isutang átang átkuineráng watá heronge hánám átang átkuineráng.”

*Ámna yá tárák kámá tátá kanin ingga Jesu inuráng
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Ámna náráwa yá uyingga Jesu yan káin emá re áwángga árát tu Jesu yá yánuk, “Rám nátán ámna náráwa wawu wáik hánám, watá ku tárák ká tunggafen kakaya re menggoerárg, enendu kámá ma káindáráng, iná tárák káineráng wawu profet Jona yan wa. ³⁰ Uláp Ánutu yá tárák Jona hárá Niniwe ámna náráwa yáliuk, wainanyon du Ámna Nanggená hárá Ánutu yá rám nátán ámna náráwa wa yálezinek. ³¹ Rám Ánutu yá ámna náráwa iháng me hárá titiyan rám bá áwinek wahára wu Kuin káwak ámuta káinnan watá tárutang rám nátán ámna náráwa yan ket tárák wáik wata meng tunggap táinek. Kuin wawu it mulangán hánám káinnan Solomon dá nanaráná álosim wa men narin ingga áwuk, enendu ámna káman Solomon torong káin átak wawu nahára hárá átak, watán me wawu ma naránggurárg. ³² Ánutu yá ámna náráwa iháng me hárá titiyan rám hárá wu Niniwe ámna yá tárutang rám nátán ámna náráwa watán ket tárák wáik wata meng tunggap táineráng, náuta Niniwe yá ku me Jona yá meng tunggap táuk wa narángga pahán hurik hárá táurárg, enendu ámna káman Jona torong káin átak wawu nahára hárá átak, watán me wawu ma naránggurárg.”

*Sut náni yan lam
(Mat 5.15; 6.22-23)*

³³ Jesu yá ing miuk, “Ámna káman dá lam kasingga táng susuná káin ma tingngátak, me táng baket kinan káin ma tingngátak. Ináku táng tutuháná hárá tuhángga san árán du niyá it kinan áwinek watá ku yamá wa káinek. ³⁴ Rahála wawu sutya watán lam, rahála watá álosim átnek wahára wu sutya kámuk hánám wawu yamá yá átnek, iná rahála yá wáik hálezinek wahára wu sutya kámuk hánám páyung tingga átnek. ³⁵ Wata ku kándárg hánám átnelák, ko páyung watá kaya kinan árán yamá yá naya kinan átak ingga narilon. ³⁶ Iná yamá yá sutya kámuk hánám wata kinan átnek wahára wu sutya kátu káin páyung gá ma átnándák, ináku lam yamá yá ka hárá yamá mangga átnándak wainanyon átnelák.”

*Jesu yá Farisi yot lo yan nanará ámna wa me táng yámuk
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Kulá Jesu yá me wa erek meng hálín du Farisi káman dá nákkán it káin sungi nandin ing inángga kumálák watá kung Jesu yá tebol hárá putung átuk. ³⁸ Wáina átang gu Jesu yá ketná kálak ma yawolená sungi nangga árán kangga Farisi watá hárámutuk.

³⁹ Wáina hárámurán kangga Táwi yá inuk, “Farisi sándán ket tárák wawu kap me tera sutná káin re yawolát, pahán yáni káin konep pá ku hárá átnándarárg wáina. Sáni wu sut sáni káin re yawonándarárg, iná pahán sáni kinan du kápáng naknarák me wáik wáina watá táwi hánám átnándak. ⁴⁰ Sán du hohoná! Ánutu yá kep káin sáháng tolingga ku kinan kálu ma hám sáháng toliuk? ⁴¹ Náutá tera kinan átarárg wa iháng niyá ukuro átarárg wa yámát tu kutná kutná yá Ánutu rahálá hárá rongrongngá re átsáminerárg.

⁴² “Farisi sán du ukuro táwi narineráng, náuta hái káinnan tának me sungi táng kikik tátáyan wawu horet 10 hálen urum káman táng Ánutu ya ting mángngátaráng, enendu nangge nuk sáni háláng yámámá yot Ánutu ya pahán káin kikiná nanará wawu sangngátaráng. Ket tárák ná ma sáindaráng, ináku wa há tángga átang gu kutná kutná hohoreyan mek wa hányon isutneráng.

⁴³ “Farisi sán du ukuro táwi narineráng, náuta miti itná káin du tongtong máta káin átnát ta narángngátaráng, me urum komená káin du ámna kámá yá sáhángga heronge táng sásámá wata narángngátaráng.

⁴⁴ “Ukuro táwi narineráng, náuta sán du tanggán hára keho ma hená ina árát ámna yá wata ketnán ma kápená kung áwáng tángngátaráng*.”

⁴⁵ Jesu yá me wa yánán lo yan hulá nanará káman dá Jesu ing inuk, “Tiksa, ko Farisi me wa yánángga ku nánda yanyawon hányon táng námánggoelák.”

⁴⁶ Wáina men Jesu yá miuk, “Iná sán lo yan hulá nanará, ukuro táwi narineráng, náuta márapmá táwi ma susuwáyan wa ámna náráwa yámángga ku ket sáni táng hip tángga kimo ma háláng yámángngátaráng.

⁴⁷ “Sán du ukuro táwi narineráng, náuta táwi ilom sáni yá profet ráháng kátkámut táuráng watán tanggán wa tánggáneng sat álosim hánám árán du ⁴⁸ kálu wahára wu ámna rahán yáni hára táwi ilom sáni yá profet ráháng kátkámut táuráng wawu álosim ingga naránggoeráng, wata ku watán tanggán wa tánggánenggoeráng. ⁴⁹ Wata ku Ánutu yá málámbán nanará me kálu kándáng wahára kungga ku ing miuk, ‘No profet yot aposel suring yáme sándán káin kut tu kámá ráháng kátkámut tángga ku kámá iháng lemlem táineráng.’ ⁵⁰ Wáina wata ku hulátingga Ánutu yá káwak táng tunggap táuk hára átang áwáng rám nahára ámna yá profet ráháng kátkámut táuráng watán márapmá wu rám nátán ámna náráwa sányot átnek. ⁵¹ Uláp profet ráháng kátkámut táuráng, wawu hulátingga Abel hára átang áwáng Sekaraia ni Táwi yan it káungá hánám bot tingnaknak orek yándi hára utkámut táuráng†. Kulá watán márapmá táwi wawu rám nátán ámna náráwa sányot átnek.

⁵² “Lo yan nanará ámna sán du ukuro táwi narineráng, náuta kálu mungnga hutang kung hang nanará álosim tátá watán ki wawu sándá há táng sat kuk. Sáni kung ma háená átkoeráng ngáyá ámna náráwa kámá yá kung hanin ingga tángngárát tu sándá kálu susuwá táng yámánggoeráng.”

⁵³⁻⁵⁴ Kulá Jesu yá wáina yánáng hálingga ku it wa sangga kuk. Wahára átang hulátingga ku Farisi yot lo yan hulá nanará ámna watá Jesu ya pahán káráp táng mángga ingirungngitne me kandák kámá men kangga ku táng me hára tinin ingga sonson ináng suksulik tángga átang áruráng.

12

Háleng rákit tángga átnát ta Jesu yá yánuk

(Mat 10.19-20,28-33; 12.32)

¹ Rám ore waháranyon ámna náráwa táup hánám rina kámá tausen watá áwáng kik hánám átang kámá yá kámá ya háram yáni ketnán tandaren tángga árát tu Jesu yá disaepelná kálak ing yánuk, “Farisi yan yis wata kándáng hánám háleng rákit tángga átkuineráng. Táwi ya naráng háting memán ing mengngátaráng, enendu pálipuk hánám bu Táwi ya ma naráng háting mángngátaráng. ² Me kámá tum táená wawu hiták háleineráng, hang me kámá kilak átaráng wawu hiták narineráng. ³ Iná me rina kilak sándá menggoeráng wawu ámna náráwa kámuk ká hiták narineráng, hang me rina me kotkot kálu káráman hára re it kinan met naránggoeráng wawu it kapme hára átang hahatingga meng tunggap tát ámna náráwa yá narineráng.

* 11:44: Juda yan kálu wawu ámna káman dá tanggán ketnán yárengga kung áwáng táinek wawu Táwi rahálá hára wu rongrongngá muná. † 11:51: Profet tán rám kálu hulátingga ku Abel utkámut táuk náyá áwángga áwáng Sekaraia wawu pukon da utkámut táuráng. Sekaraia yan pingnga wawu papia 2 Pingnga 24.20-22.

⁴ “Yanuknukna, no ing sánin, káman niyá káwak sut re utkámut tángga máriná káin rina kámá kámá ma táindák wata ma pitáindaráng. ⁵ No niya pitáng mineráng wa hiták sánin, wawu niyá káwak sut utkámut tátá me sáháng sup pora káin hirarán hahayan hálang watá watoyot átak. Wata ku pálipuk hánám ing sánin, wata pitáng mineráng. ⁶ Ámna yá iráp isikikimo 5 wawu supmá háená hánám bá yungngátaráng, enendu Ánutu yá iráp waháranan káman da ma kalot mágngátag. ⁷ Iná sándu iráp isikikimo wa iháng háteráng. Hang yáin sáni rommá wawu salená wáina ingga Ánutu yá há narek, wata ku ma pitáindaráng.

⁸ “No ing sánin, káman niyá málám ba Jesu yan tombong hárá átat ingga ámna náráwa yánang kuinek wawu Ámna Nanggená yá wáinanyon Ánutu yan angelo rahán yáni hárá wawu nákkán tombong ingga meng tunggap táinek. ⁹ Iná ámna káman dá málám ba Jesu yan tombong hárá ma árat ingga ámna náráwa yánang kuinek wawu no wáinanyon wawu nákkán tombong muná ingga Ánutu yan angelo rahán yáni hárá meng tunggap táinet. ¹⁰ Hang ámna káman dá Ámna Nanggená ya sárum meme táinek wawu Ánutu yá watán kátu wa sáinek, iná káman niyá Iruk Káungá ya sárum meme táinek wawu Ánutu yá watán kátu wa ma sáindák.

¹¹ “Iná ket sáhángga miti itná káin me kapman dán káin me ámna yáilá yan káin kung rahán yáni hárá sáháng me hárá tit tu me rina meinemán ingga narángpak ma táindaráng, ¹² náuta Iruk Káungá watá rina meineráng wawu rám waháranon sáninek.”

Jesu yá ámna supmá pálak ká kálu kandák táuk ka me tárakngá yánuk

¹³ Wáina yánán urum táwi áturáng wata kinan káin ámna káman dá Jesu inuk, “Tiksa, nanna wu há kámutuk, wata ku tatna inátá ku nan dá kámutang kutná kutná yápmáuk ngá wa kátu horengga nák naminek.”

¹⁴ Wáina inán Jesu yá inuk, “Nukna, niyá ku sándán me nanará ya nák neháng tunggap táuk ka ku no ore hárá átang sándán kutná kutná wa horeng sáminet?” ¹⁵ Wáina mengga ku ámna náráwa ing yánuk, “Kándáng háleng rákit tángga átnéráng. Kutná kutná wa kápángga kápáng naknarák tánírot. Kutná kutná ka táup hánám enendu kutná kutná watá hálang kamát kung átkuku wa ma táindálák.”

¹⁶ Hang me tárakngá ing mengga yánuk, “Ámna supmá pálak káman dán hái yá páliná táwi hánám wa tingga árán kangga ¹⁷ málám ing naruk, ‘Rina táinet? Kome kámá sungi wa iháng titian kámá ma árak.’

¹⁸ “Wáina narángga átang gu ing naruk, ‘Wata ku ing táinet, sungi itná isikikimo átaráng wa erek yalingga ku son sungi itná maming tátáwi táinet. Tángga ku sungi me ále kutná kutná na wa iháng wata kinan tinet. ¹⁹ Wáina tángga ku nayon na ing ininet, “Kák ku kutná kutná ka álosim táup hánám átyameráng watá hálang kamán yara táup hánám wáina átnelák. Kula wu sek narángga átang rámá rámá sungi tátáwi sinangga heronge torong hárá átnelák.”’

²⁰ “Wáina naruk enendu Ánutu yá inuk, ‘Kák ku ámna hohoná! Kula yáungán nahára ku há kámutnelák. Iná wáina tátá ku kutná kutná táwi tiyawingga satá nakán ingga átak wawu niyá ihinek?’”

²¹ Wáina mengga ku Jesu yá ing yánuk, “Káman niyá kutná kutná me supmá táwi hánám iháng urum ting san átminek, enendu Táwi yan kálu ma naráng hatingngátag, wata ku Ánutu rahálá hárá ku kutná kutná ná muná hánám, ámna sup mara yá hohiuk wáinanyon hohinek.”

Narángpak ma tátáya Jesu yá miuk (Mat 6.25-34)

²² Wáina yánángga Jesu yá disaepelná ing yánuk, “Wata ku átnát sáni álosim ba ma narángpak táindaráng, me sungi náut náinemán me sut náni káin náut tánggáneinemán ingga ma narángpak táindaráng. ²³ Átkuku álosim wawu sungi natne hálang námán átnándamán wáina muná, hang káwak sut watá ku kutná kutná sut tánggánene wa

táng hátek. ²⁴ Iráp otot wata narániráng. Sungi kámá ma hingngátaráng me sungi kámondang titiyan it yáni kámá ma árak, enendu Ánutu yá sing yámángngátak, iná ámna náráwa sándu Ánutu rahálá hárá wu kutná táwi hánám iráp wa iháng háteráng. ²⁵ Iná sán háraranan káman dá rina tángga ku kándang átnet ingga narángpak tánggim wawa narángpak ngá watá háláng imán átnát ná wa rám kimo sengsáráp tán hásák áronggim me rina? Wawu muná hánám. ²⁶ Wata ku sándá isikimo wa mek wáina wa ma tátáyan wawu náuta ku sándá kutná kutná kátu wata narángpak tánggoeráng?

²⁷ “Sándá álesak yuminá wata narániráng. Yáup kámá ma tángngátaráng, me lap kámá ma iháng tolingngátaráng, enendu, no ing sánin, uláp King Solomon dá lap álolosim hulá hulá hánám iháng sutná tánggánenggiuk wawu álesak watán kolemá watá wu Solomon dá tánggánenggiuk wa táng hátek. ²⁸ Ále kánang wa átaráng wawu tembát ámna yá marángga káráp sineráng. Ále kánang hánámá, enendu Ánutu yá iháng tánggáneng yámángngátak, iná sándu pálipuk hánám Ánutu yá hányon sáháng tánggáneng sáminek. Náuta tángga ku naráng hákhatík sáni wawu isikimo? ²⁹ Iná sándu sungi náut náinemán me umi náut náinemán ingga narángpak me nanará yáup táup ma táindaráng. ³⁰ Káwak ketnán ámna náráwa Ánutu ma naráng máráng watá ku kutná kutná wáina kápáng tunggap tátáya narángpak tángngátaráng. Iná sándu Nan sáni yá ku náuta kesák táeráng wawu há sáhángga narángngátak. ³¹ Wata ku sándá Ánutu yan átkuku wata sulineráng ngáya ku kutná kutná wata kátu hányon sáminek.

³² “Sándu sipsip tombong isikimo, Nan sáni yá málámbán átkuku wa sásámaya heronge narek, wata ku ma pitáindaráng. ³³ Kutná kutná sáni wa yánát yuwát tu supmá wa iháng niyá wata kesák táeráng wa yámineráng. Sándá ku sup tumá ma wáik hálengngátak* wata nan iheráng, me alek kán kutná kutná álosim wa kánkámon tángga átkuineráng. Alek káin du kutná kutná yá ma wáik hálengngátaráng, me manek mara yá manek ma ihindáráng me yákárumbá ma iháng wáik táindáráng. ³⁴ Kutná kutná sáni kikiná rekáin átak wakáinyon pahán sáni yá wakáin átnek.

Tiyawingga átang hákhálek tátáya mená

(Mat 24.45-51)

³⁵⁻³⁶ “Sándu tiyawingga átang hákhálek tángga átkuineráng. Me tárakngá káman ing sánin, rám káman ket tántán tángga wata sinakngá tát ámna yáilá káman dá wakáin kunggim. Wáina kun yáup nanggená yá átang kup yáni kasingga lap yáni kándang tawángga yáup tátáya tiyawingga táwi yáni ya háleng mángga átgalát. Kulá táwi yáni watá son áwáng kálu káin károk károk kátinggim waháranyon du sokmuná ingmen árong kálu yaling mánggalát. ³⁷ Rám táwi yáni watá áwáng hengga kápán yáup nanggená yá ma ruhená átgalát, wahára wu heronge naráng yámánggim. No pálipuk hánám ing sánin, táwi yáni watá lapmá kándang tawángga áwáng yáup nanggená wa yángotnáwáng tebol hárá tingga málámbá sungi sing yámánggim. ³⁸ Yáup nangge niyá ma ruhená tiyawingga átgalát wawu táwi yáni yá álosim naráng yámánggim. Árát táwi yáni yá yáung taitná me it háiháya tángga átgim kálu áwángga há tiyawingga árát kápánggim wawu heronge tánggim. ³⁹ Ing narániráng, it káman da márumbá yá manek mara wu rám wahára áwinek ingga há naránggim, wahára wu it márumbá watá manek mara wa san áwáng itná káting márak tángga kung kinan ma hanggim. ⁴⁰ Wáina wata ku sándá ku rámá rámá tiyawingga háleng rákit tángga átkuineráng, náuta Ámna Nanggená wu rám wahára áwinek ingga sán dá rám ma narená átneráng rám wahára áwinek.”

⁴¹ Wáina men Pita yá inuk, “Táwi, me tárakngá náwu nándán da re nánánggoelák, me ámna kámuk kán da?”

⁴² Wáina inán Táwi yá miuk, “Yáup pinná tátá niyá nanaráná álosim tingga yáupmá kándang hánám tánggim, wawu yáup márumbá yá yáup pinná tátá wa táng yáup nangge

* 12:33: Sup tumá ma wáik hálengngátak wata hulá wu ámna káman dá málámbán sup wa Ánutu yan nanará isutang kálu kándang hárá yáup imángga átnek wawu alek kán sup tumá ina átnek.

pin yáni tátáya tin yáup márumbá yá rám tinggim wa re isutang sungi iháng yáup nangge yámánggim. ⁴³ Yáup ámna wawu rám táwiná yá áwángga kan kándáng hálenggim, wahára wu heronge tánggim. ⁴⁴ Kulá no pálipuk hánám ing sánin, táwiná yá táng tin kutná kutná ná kámuk ingmen táng yáup ámna wata ketná hárta tin watá pin yáni tánggim. ⁴⁵ Iná yáup ámna watá málámbáyon du ing naránggim, ‘Táwina wu sokmuná ma áwindák,’ wáina narángga ku yáup ámna náráwa wa ráhángga árong sungi nangga umi káto nangga ku hohinggim. ⁴⁶ Wáina tánggim wawu táwiná watá rám káman yáup ámna watá ma tiyawená átgim me ma narená átgim wahára áwáng táup hánám utang táng ámna milun yayali táená watyot tinggim.

⁴⁷ “Kulá yáup nangge káman dá táwiná yan nanará káin du wáina ingga há naránggim watá kutná kutná ma tiyawinggim me táwiná yan nanará ma isutgim wawu táwiná yá táup hánám wa utgim. ⁴⁸ Iná yáup nangge káman dá táwiná yan nanará wu wáina ingga ma narená ku márapmá susuwáyan kálu wa isutgim wawu táwiná yá isikimo utgim. Káman niyá kutná kutná táup ihinek watá ku topmá táuppon tinek, iná Táwi yá kutná kutná táup hánám iháng káman da ketná hárta tiuk hálendu inán kutná kutná táup hánám bon topmá iminek.

Jesu yá áwuk wawu ámna náráwa yá honhoren tátáya

(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “No háut wawu káwak káin káráp tángga háut. No káráp watá sokmuná rang haháleya naret. ⁵⁰ Iná umi nukngá káman no kukuháyan átak wawu sut láwit nanará wa, wata pahánna yá márawingga árán átang kungga umi wa pukon kuhe sálíknginek.

⁵¹ No káwak káin háut wawu sándá ámna náráwa yá pahán káman átnát ta háuk ingga naránggoeráng hám? Wawu muná. No ing sánin, nák ku ámna náráwa yá honhoren táineráng ga háut. ⁵² Rám kula átang áruinek hárta wu it káman da kinan 5 bá átang hálendu horengga yará hálezinek. Kaláhu yá yará ya káyam táng yámát, yará yá kaláhu ya káyam táng yáminemálák. ⁵³ Hang naning urim bá kámkáyam táineráng, maming urim bá kámkáyam táineráng, hang neng nambán dá kámkáyam táineráng.”

Kutná kutná yá tunggafeineráng wata tárákngá ámna yá ma kang rákit táuráng

(Mat 5.25-26; 16.1-4)

⁵⁴ Jesu yá ámna náráwa urum táwi wa yánuk, “Sándá kangngárát káe yá kung haha kálu mukam bá tán du ing mengngátaráng, ‘Ále yá taindek,’ wáina mengngárát tu pálipuk ále yá há tangngátak. ⁵⁵ Iná iruk ká ámuta kálu áwán du ing mengngátaráng ‘Ále yá álo kámá átnández,’ wáina mengngárát tu pálipuk álo kámá átnández. ⁵⁶ Sándu ámna kusákngá! Kutná kutná káwak káin me alek káin tunggafenggoeráng gu há kang rákit tánggoeráng. Kulá rina tángga ku rám ore nahára áwángga tárák hulá hulá yá tunggafenggoeráng wawu ma kang rákit tángguráng?

⁵⁷ “Sándu rina tángga ku sáni yon kálu kándáng gu resim ingga ma kang rákit tángguráng? ⁵⁸ Iná ko ámna káman yot kámkáyam sim tángga keháng me hárta tinán kálu hárta kunggatang gu, neháng me hárta tiwon ingga sokmuná me táng tolinemálák. Me ma táng tolená kungngárá keháng ámna me nanará wata ketná hárta tiwon. Wáina tin watá keháng kalabus pinná táená ketná hárta tin son watá keháng kalabus it kinan tiwon. ⁵⁹ No ing kanin, kák ku kalabus it kinan átang árongga sup rina titiya kanená wa erek ting hálezinelák.”

13

Ámna káman dá pahán hurik ma táindák wawu muná kuinek

¹ Jesu yá me wa meng hálín du ámna kámá áwáng wahára áturáng watá Jesu ing inuráng, “Ánutu ya towet sing mámá rámá hárta Pailat tá tewe ámna yánán Galili nan ámna kámá ráháng kátkámut tát sip yáni yá Ánutu ya towet sisiyan songgo sipmá ketnán yon háuráng.” ² Wáina inát Jesu yá ing yánuk, “Sándá ku rina naréráng, Galili ámna wa ráhuráng watá mukmuro tángngátaráng, watá ku Galili ámna kátu yá mukmuro

tángngátaráng wa iháng hártek ngáya ku márapmá watán káiñ wáina tunggafiuk hám?
³ No ing sánin, wawu muná hánám! Iná sán niyá pahán hurik ma táindáráng wawu tárák wáina watá yon sándán káiñ tunggafeinek. ⁴ Hang ámna 18 it hásák káiñ yáilá Jerusalem kinan Siloam hárta táwatang yáni ya ketnán hangga iháng usáng kátkámut táuk, wata sándá rina nareráng? Watán mukmuro watá ámna kátu Jerusalem káiñ áturáng wa iháng hártek me rina? ⁵ No ing sánin, wawu muná hánám! Iná sán niyá pahán hurik ma táindáráng wawu tárák wáina watá yon sándán káiñ tunggafeinek.”

⁶ Wáina yánangga ku me tárakngá káman ing yánuk, “Ámna káman dá wáin hái ore kinan káiñ káráp fik káman hinggim ba rám kámá ku páliná kámá átak me muná ingga kung áwáng tángga kanggim bu páliná kámá muná re. ⁷ Kulá rám káman du hái márumá watá kung hái pinná tángga átgim wa inánggim, ‘Yara kaláhu wata kinan káráp fik náta páliná kámá káiñ ingga kang hákhálek tae men sanggoet. Káráp ná hoseng satá háik! Náuta ku satne hánámá átang káwak karó nang hálingga átnek?’

⁸ “Wáina men hái pinná tángga átgim watá inánggim, ‘Ámna hulána, satá yara káman nátyot son árán no hulá wa káwak pingga usáng pálák táinet. ⁹ Wáina tae yara nukngá ya páliná tin hálendu álo kámá! Iná muná hálendu wawu hoseng satne háinek.’”

Jesu yá Sabat hárá náráwa káman táng toliuk

¹⁰ Rám káman Sabat hárá Jesu wu miti itná káman da kinan ámna náráwa me yánang tolingga átkiuk. ¹¹ Kulá wahára náráwa káman iruk wáik káiñ táng lem tángga árán yara 18 háliuk watá hányon átuk. Iruk wáik watá táng lem tán turingga re átkiuk, kándáng átnát tán tárák ku muná. ¹² Jesu málám wáina kangga ku mantán áwán inuk, “Náráwa, no keháng tole ilalákká yá álo háleindek.” ¹³ Wáina inánggá ketná kálandang sutná hárta tánggan wahára re ilalákngá watá pukon álo hálen áráng kándáng átang Ánutu kutná mengga heronge táng muk.

¹⁴ Jesu yá wáina tán kangga miti itná yan ámna yáilá watá Sabat hárá wáina téak ingga kuk táwi tángga ámna náráwa wa yánuk, “Yáup tátáyan rám bu 6 rewe Táwi yá iháng tunggap táuk, wahára áwát tu wáina sáháng tolingguinek, iná Sabat hárá wu muná.”

¹⁵ Wáina yánán Táwi yá ámna yáilá wa inuk, “Sándu ámna kusákngá! Sabat hárá kumbi sáni káiñ kung bulmakau me donki sáni páup yáni yaling yámángga yángot kung umi yámát nangngátaráng. ¹⁶ Iná náráwa náwu Abraham uriwa. Satan dán háláng gá káto táng san yara 18 átuk. Kulá no iruk wáik káiñ wa káto tángga árená wa Sabat hárá yaling mámá wawu muná me rina?”

¹⁷ Jesu yá wáina yánuk hárá wu káyammá ingga wawu rep yáni wáin áturáng, iná ámna náráwa táwi watá ku náut álosim tángngátkat wata heronge tángga áturáng.

Jesu yá mastet táulá yot yis wahára me tárakngá tingga yánuk

(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Jesu yá ing miuk, “Ánutu yan átkuku wawu náut ina? Náut hárta mengga tárák te ku kándáng háleinek? ¹⁹ Ánutu yan átkuku wawu mastet táulá ina. Mastet táulá wawu isikimo hánám. Ámna káman dá táng kung hainá káiñ halin árángga kungga maming táwi hálengga árán du iráp pá áwáng ketná palá hárta ep tángga átnándaráng.”

²⁰ Hang son yánuk, “Ánutu yan átkuku wawu náut hárta tárák tingga me ku kándáng háleinek? ²¹ Wawu yis ina, náráwa yá yis táng flaua táwi hánám watyot iháng yakyawák tángga árát kungga flaua watá tihangngátkat.”

Kálu mungnga isikimo

(Mat 7.13-14,21-23)

²² Jesu yá Jerusalem kuin ingga it tátáwi me it isikikimo kálu hárta árená wakáin Táwi yan me pingnga wa yángyánang gu Jerusalem ba kuk. ²³ Wa kunggatuk wahára wu ámna káman dá ináng suliuk, “Táwi, Ánutu yá ámna káman káman re wu son ihinek hám?”

Wáina inán Jesu yá yánuk, ²⁴ “Sándu hánghálángngingga hánám bon du kung kálu isikimo hárta wa kung háineráng. No ing sánin, táup hánám watá kung hahaya táineráng

enendu ma kung háindárang. ²⁵ Rám it márumbá yá tárutang kálu káto táinek wahára wu sándu áwáng kep káin átang kálu káin károk károk kángkáting kikilik ing táng mineráng, 'Táwi, kálu yaling námáng.'

"Enendu watá ing sáninek, 'Nák ma naráng sámát. Sándu rekáinnan?'

²⁶ "Wáina sánán du inineráng, 'Nándu kákkot umi sungi nangga áwánggumán, hang kák ku nándán it kapme hárá me pingnga nánang tolingga áwánggiulák.'

²⁷ "Wáina inineráng, enendu watá ing sáninek, 'Nák ma naráng sámát. Sándu rekáinnan? Nepmangga há sáni kuniráng! Sándu mukmuro táup hánám tángngátaráng,' ingga sáninek.

²⁸ "Kulá hálengga káineráng gu Abraham, Aisak hang Jekop pot profet kámuk hánám bu Ánutu yan it kapme álosim káin wa árat. Iná sáni wu sáháng hirarán kung kep káin átang kutang mátap sáni kirikkárak tángga átneráng. ²⁹ Ámna náráwa yá káe yá áráng hehe kálu, me káe yá kung haha kálu, me ánuta kálu, me ámuta kálu áwineráng ngáyá áwáng Ánutu yan átnát káin umi sinak táwi hárá wa áwáng kome yáni ihángga átneráng.

³⁰ Kulá me ná kándáng narineráng, ámna kámá pukon káin átaráng watá máta káin átneráng, iná máta káin átaráng watá ku pukon káin átneráng."

Jesu yá Jerusalem ba urákngá naruk

(Mat 23.37-39)

³¹ Rám wahára Farisi kámá yá áwuráng ngáyá ku Jesu inuráng, "Ále ná sangga ku ále kámá káin kuinelák, náuta Herot tá kák kutkámut tátáya mek."

³² Wáina ingga inát tu Jesu yá yánuk, "Sándá kungga ku ang páyom wa ing inineráng, nák ku kula me tembát tu iruk wáik yásutang hang ilalák mara kámá iháng tolinet. Iná rám kaláhu átang gu yáupna wa tae sáliknginek. ³³ Kula me tembát árongga wu há kuinet, náuta profet wawu it kámá káin árán ma utkámut táindaráng, ináku Jerusalem káin árán du wáina utkámut táineráng.

³⁴ "O Jerusalem, Jerusalem, ko profet ráháng kátkámut tángngátalák, hang Ánutu yá ámna suring yámán kákkán káin áwángngátaráng wawu ráháng kátkámut tain ingga sup iháng yáni ya mangngátalák. Rámá rámá nángánanggeka wa hurák ká nángánangge yáni iháng urum tingngátaráng wáina tin ingga tánggoet, enendu watá ku taktak yámánggoek. ³⁵ Kaniráng, it sáni wu wáik hálengga hánámá átnek. No ing sánin, sándu son nák ma nahená átang kungga ing meineráng, 'Ánutu yá ámna ni málámba kutná hárá áwáng átak wa táng álolo táinek.'**"

14

Jesu yá Farisi káman dán it káin kung átuk

¹ Rám káman Sabat hárá Jesu yá Farisi yan ámna yáilá káman dán it káin kung watoyt sungi nangga áturáng. Wa kung átuk hárá ámna yá kandák kámá rina tán kanin ingga kangga áturáng. ² Iná rám wahára wu ámna káman du ilalák sut tiháená wata nan pálak watá Jesu kondolá hárá átkiuk. ³ Kulá Jesu málám Farisi me lo yan hulá nanará wahára áturáng wa ing yánang suliuk, "Sabat hárá wa ilalák mara álo iháng totoliyan me muná?"

⁴ Wáina yánuk, enendu watá mátan ma táená nángánangge árat tu Jesu málám ámna wa tánggangga táng tolingga ku ámna wa inán háná kuk.

⁵ Wáina tángga ku yánang suliuk, "Sán háraran káman dá känggim bu nanggená ámnaná me bulmakauná yá Sabat hárá hang umi árámmá pená kinan árán da rina tánggim? Rám waháranyon da álo táng satá áráng henggim me muná? Pálipuk hánám wáina wu há tánggim." ⁶ Wáina yánuk, enendu watá topmá kámá ma inánayan.

⁷ Son hang Jesu málám ámna yá sinak hárá sungi nanaya áwuráng wa kápuk ku áwáng kome máta káin re átnát ta táup tát kápágga ku me tárákngá ing yánuk, ⁸ "Rám káman ámna káman dá náráwa tátáyan sinak rámá hárá mantáng kamán kungga ku kome máta káin du ma putung átkuindalák. Kome wa kámá ámna káman kák keháng hátingga

* 13:35: Kap Papia 118.26

áatak kutná pálak wa mantáng mán áwinek watán há meng san áriwon. ⁹ Wáina árátá kahángga ku ámna sán yayará mantág sámánggim watá áwáng kanánggim, ‘Kome wa ámna náta sang máng,’ ing kanán kák ku reprepmá táwi narángga kung kome mári pukon káin putung átgim. ¹⁰ Wáina wata ku rám wáina hára mantág kamát wawu kung kome mári pukon káin putung átkuinélák. Wáina árátá ku sinak márumbá yá áwáng kahángga ku kanánggim, ‘Nukna, áwáng kome álo kámá káin ná álák,’ ing kanán du ámna náráwa káman átgalát watá kahát kutya pálak hálenggim. ¹¹ Káman niyá málámba kutná tángga árinek wawu Ánutu yá kutná tángga háinek, iná niyá málámba kutná tángga háinek wawu Ánutu yá kutná tángga árinek.”

¹² Wáina yánángga ku ámna niyá sungi nanaya mantág mán áwuk wa inuk, “Ko sinak tángga ku nuknukka me tat kulakka me sipya kátu me kaya tangtang árená sup yáni pálak wa ma mantág yámátá áwindaráng. Wáina táinelák wawu máriya watá son topmá mantág kamát tu topmán topmán háléinek. ¹³ Ináku sinak tángga ku ukuro mara me sut yáni wáik hálená me háram yáni wáik hálená me rahán yáni kotná, wa mantág yámángguinelák. ¹⁴ Wáina tátá ku watá wata topmá ma kamindaráng ga ku kuram bá kákkán káin áwinek. Wata topmá ku Ánutu yá máriya ámna kándáng átang kámuturáng watá tanggán káin átang tárutneráng rám wakáin du kaminek.”

*Sinak maming táwi hánám ba me tárakngá yánuk
(Mat 22.1-10)*

¹⁵ Wáina yánán narángga ámna káman tebol hára kámuk átang sungi nangga áturáng watá Jesu inuk, “Ámna náráwa niyá Ánutu yan átnát álosim kinan átang sungi náineráng watá ku heronge narineráng!”

¹⁶ Wáina inán du Jesu yá ing inuk, “Ámna káman dá sinak táwi tátáya narángga ku ámna táup hánám bá áwáng sungi nanaya mantág yámuk. ¹⁷ Kulá sinak rámá hánám wahára wu ámna watá yáup nanggená káman suring mán ámna yánáng sáuk ngá watán káin kungga sungi wu há tiyawingga áatak ingga yáninán kuk.

¹⁸ “Kung yánángga kuk, enendu ámna watá erek hánám meng pilingga ‘nándu ma kuindámán’ ing mengga kuráng. Káman dá ku inuk, ‘Nák ku káwak kátu káman yuwát, wata ku kungga wa káinet. Wáina wata ku ukuro táwi, nák ku ma áwindát.’

¹⁹ “Iná nukngá yá ku inuk, ‘Nák ku bulmakau 10 dá yáupna táng namineráng ga yuwát, wata ku kung wa iháng tárák tángga káinet. Wáina wata ku ukuro táwi, nák ku ma áwindát.’

²⁰ “Hang káman dá ku inuk, ‘Nák ku náráwa emá tángga átat, wáina hálendu ma áwindát.’

²¹ “Wáina inát narángga ku yáup nangge watá son kuk watá kung táwiná sinak márumbá wa wáina meráng ingga inán du kuk narángga yáup nanggená wa inuk, ‘Sokmuná ingmen it nátán kálu isikíkimo me maming tátáwi káin kungga ukuro mara me sut yáni wáik hálená me rahán yáni kotná me háram yáni wáik hálená wa yángotang áwáng.’

²² “Wáina inán yáup nangge watá kung rina inuk wáina há táng hálingga ku son áwángga inuk, ‘Ámna hulána, melák wáina há táet, enendu it pahálá wu ma tuwarak, kome wu along re áatak.’

²³ “Wáina inán du sinak márumbá watá inuk, ‘Kungga it kapme sangga kálu káin wa ni ámna me náráwa kápángga ku há hánám áwániráng ingga yánáng pákpálák hánám tátá áwát nákkán it pahálá yá tuwarik. ²⁴ No ing sánin, ámna huphuráp mantág yámut waháranan káman dá nákkán sungi kátu káman ma hánám náindák.’ ”

Kándáng háting márák tángga narángga ku Jesu isutneráng

²⁵ Ámna náráwa táup hánám watá Jesu isutang kungga árát tu málám hurik tángga ing yánuk, ²⁶ “Káman niyá nákkán káin áwinek watá naning, maming, málámba áwá nanggená, tatning kulaná, málám ilommá me málámbán átnát ná wata ma taktak mindák, wáina watá nákkán disaepel ma háléindák. ²⁷ Hang káman niyá málámbán

maripong wa sungga tánggatang nák ma nasutnándák, wáina watá nákkán disaepel ma hálezindák.

²⁸ “Iná ámna káman dá it maming táwi tátáya wu wa táng háliliyan sup pa álo átak me rina ingga kándáng kangga san árán du it wa tánggim. ²⁹ Iná wáina ma táená kumam kálak hirarán han tángga kungga kutná kutná kátu ya kesák tángga san átgim wawu kámá niyá áwáng wáina kanggalát watá ku ináng kekkek tángga ³⁰ ing menggalát, ‘Ámna náwu it álo táng hálinet ingga táuk, enendu ma táng háliuk.’

³¹ “Iná king káman dá king nukngá yot erawáwáya wu málám kándáng hánám narángga málámbáyon ing menggim, ‘Nákkán tewe ámna wu 10,000 rewe, iná nukngá watán tewe ámna wu 20,000. Wawa álo erawángga táng hálinet me rina?’ ingga menggim. ³² Iná málám narán hálángngá muná hálendu wawu king nukngá watá mulangán yon árán pahán káman hágáleya me san kunggim. ³³ Kálu wainanyon, sán háraran káman dá kutná kutná ná kámuk hánám wa ma sárum yámindák wawu nákkán disaepel ma átnándák.

³⁴ “Sol wawu álo kámá, iná kikngá watá sálikngin du son rina táng mátne ku kikngá pálak hálenggim? ³⁵ Sol wainaná watá hái káin sungi ma háláng yámán áráng henggalát, me wa táng bulmakau kámulá yot táng hái káin ma tinggalát. Ináku susut káin táng hirarát kunggim.

“Káman niyá kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

15

*Sipsip komená kangga márumbá yá suling kung káuk ka me tárakngá yánuk
(Mat 18.10-14)*

¹ Kulá ámna takis iháhá yot mukmuro táená watá Jesu yá me men naránin ingga áwáng Jesu rupmá áwálák áturáng. ² Wa kápángga Farisi yot lo yan tiksa watá pahán yáni wáik hálén ing miuráng, “Ámna náwu mukmuro táená wa iháng nuk tángga watyot sungi nanggoeráng.”

³ Wáina met tu Jesu yá me tárakngá ing yánuk, ⁴ “Sán háraran káman sipsipmá 100 tá átmán máriya kanggim bu káman du komená. Wáina kangga málám 99 wa san ále rákit káman káin árát málám kung káman komená átgim wata suling kung suling kung kang tunggap tánggim. ⁵ Há kang tunggap tángga ku heronge nangnaráng táng pátángngán sungga tánggatang itná káin kunggim. ⁶ Kulá itná káin kung nuknukngá mantán áwát tu yánánggim, ‘Sipsipna káman komená káut wawu suling kung há kang tunggap táet, wata ku nákkot heronge tání,’ ingga yánánggim. ⁷ No ing sánin, alek káin wainanyon heronge táwi tungafeinek wawu rám mukmuro táená káman dá pahálá hurik tainek wahára. Pálipuk ámna 99 kándáng átang pahán hurik tátáyan tárak ká ma áraráng wata heronge táng yámámá wawu isikimo hánám, enendu mukmuro táená káman dá pahán hurik tainek wata herongená wawu maming táwi hánám.

Sup táulá komená kangga suling kung káuk ka me tárakngá yánuk

⁸ “Náráwa káman dá supmá táwi hánám 10 waháranan káman komená kangga ku rina tánggim? Málám kup kasingga tánggatang it kinan sinsin hithirat tángga kahát hánám suling kung suling kung kang tunggap tánggim. ⁹ Há kangga sangga ku nuknukngá mantán áwát tu yánánggim, ‘No supna táulá káman komená káut wawu suling kung há kang tunggap táet, wata ku nákkot heronge tání,’ ingga yánánggim. ¹⁰ No ing sánin, wainanyon rám ámna mukmuro táená káman dá pahálá hurik tainek wahára wu Ánutu yá angeloná yot heronge maming táwi taineráng.”

Jesu yá nangge ámnaná yará ya me tárakngá yánuk

¹¹ Hang Jesu yá waháranan sengsáráp tángga ing yánuk, “Ámna káman du nanggená ámnaná yará. ¹² Kulá nanggená táwi ya kondolá háraran watá ku naning inuk, ‘Nan, nák ku ing naret, ko tatna yot nát kakán hárá kutná kutná horengga námámáyan wa

horeingga nákkán pingnga wa namáng.’ Wáina inán du nan yándi yá kutná kutná wa horeingga ting yámuk.

¹³ “Rám kimo átang sangga kulaná yá kutná kutná málámbán pingnga ihuk wa yánán erek yung hálit tu supmá wa ihángga átang it táwi káman mulangán káin kuk watá kung ket tárák kandák hárá wa supmá wa erek hánám sang háliuk. ¹⁴ Málám wáina tán supmá watá erek sálíkngin átang gu rám ore wakáiñ sungi kesák táwi watá ále wakáiñ tunggafen kutná kutná ná ya kesák tángga málám niyá háláng namánggim ingga narángpak tángga átuk. ¹⁵ Átang kuk ngáyá kung it márumbá káman dán káin yáup nangge átnát ta inán ámna watá yáup káman imuk wawu put pin yáni tátáya suring mán put kumbiná káin kuk.* ¹⁶ Kung átang kápuk ku put tá sayo kepmá wa nat kápángga málám táup hánám háing mán wáinanyon nanggem ingga naruk, enendu káman dá sungi kimo káman ma imuk.

¹⁷ “Wáina átang málám nanará álosim bá tán du naráng hátiuk, ‘Nanna yan yáup nangge yá enendu sungi yáni táup hánám árán nangga átaráng, iná nák ku nákáin átat wawu sungi ya háing namán kámutnándet. ¹⁸ Satá son na kuinet watá kung nanna ku ing ininet, “Nan, no Ánutu rahálá hárá me kák rahálá hárá kandák táut. ¹⁹ Kulá wata ku nák ku ámna álosim muná, wáina wata ku ko nák ka nanggena ingga memeyan tárák muná. Wáina wata ku kula wu satá yáup nanggeka káman hálengga átnet.”’ ²⁰ Málám nanará wáina naráng hátingga ku tárutang hangga naning gán káin kuk.

“Kulá málám mulangán káin emá yon kungga átuk wahára naning gá kangga urákngá táwi hánám narángga hururung kung poláng mángga kang kukumek táuk.

²¹ “Wáina tán nanggená yá inuk, ‘Nan, no Ánutu rahálá hárá me kák rahálá hárá kandák táut. Wata ku nák ku ámna álosim muná, wáina wata ku ko nák ka nanggena ing memeyan tárák muná.’

²² “Wáina inán naning gá yáup nanggená yánu, ‘Sokmuná yon kung lap hásák álosim wa táng áwáng tawáng mángga ring táng áwáng ketná kálóngngá káin ting mángga, hang sendol táng áwáng hárammá káin mon mániráng. ²³ Wáina tángga ku kung bulmakau nanggená tutuwatná wa táng áwáng utang sit sinak tángga heronge tánin. ²⁴ Náuta nanggená náwu há kámurená háraranan dá kula son áwe. Há yakyawiuk, enendu kula son áwán káemán.’

“Kulá wata ingga ku sinak táwi tángga ku heronge tángga átnárát ²⁵ nanggená táwi wawu hái káin átuk ngáya rám waháranyon it tangtang áwángga naruk ku kap mantángga heronge tángga árát. ²⁶ Málám yáup nangge káman mantáng mán áwán du ináng suliuk, ‘Wawu rina tángga átkoeráng?’ ²⁷ Wáina inán watá inuk, ‘Kulakka sutná yá kándáng re árán son áwán wata nanya yá kangga heronge pálak kulakka tángga ku bulmakau nanggená tutuwatná wa utang sek.’

²⁸ “Wáina inán nanggená táwi watá wa narángga kuk tángga it kinan ma árángga kun kangga naning gá kep káin hangga pahán láláp mená inuk, ²⁹ enendu nanggená yá ing inuk, ‘Kang, yara máro hánám bon du no yáup nangge yá ina kákkán yáup tángga áwut, hang me nanátá milunya kámá ma yaliut. Wata ingga rám káman meme nanggená káman kámá namátá no nuknukna yot heronge kámá ma táumán. ³⁰ Iná nanggeka náráwa kálu háraranan yot átningga kutná kutná ka raták raták tán sálin son áwe wata ingga ku bulmakau nanggená tutuwatná wa utang sing melák!’

³¹ “Wáina inán naning gá inuk, ‘Nanggena, kák ku rámá rámá nayot átnándalák, wata ku kutná kutná nákkán átak wawu kákkán. ³² Ináku kula wu heronge tángga pahán álosim narinemán, náuta kulakka wawu kámurená háraranan dá kula son áwe. Há yakyawiuk, enendu son áwán káemán.’”

16

Ámna káman supmá táwi watán yáup ámna ya me tárákngá yánu

* 15:15: Juda yan nanará wu put wawu Ánutu rahálá hárá wu rongrongngá muná, wata ku put pin yáni tátáya takta narángngátaráng.

¹ Jesu yá disaepelná ing yánuk, “Ámna káman supmá táwi hánám átmángngátak watán yáup ámna káman átnándak. Kulá ámna kámá yá áwángga ku ámna supmá táwi wa inuráng, ‘Yáup ámna ka wawu kákkán kutná kutná wa iháng yakyawák táng kamánggoek.’ ² Wáina inát tu supmá táwi watá yáup ámnaná wa mantáng mán áwán du inuk, ‘Kák ka me wáina wáina met naret, wata ku kungga nákkán kutná kutná kák ketya hárá átak watán hulá rina rina wa kándang táng tolingga táng áwáng namáng. Kák ku nákkán yáup ámna son ma átnandalák.’

³ “Wáina inán du yáup ámna watá málám meme ing táuk, ‘Kulá rina táinet? Táwina yá yáup hárá nasutnández. No káman dán yáup nangge hálengga káwak pipi wata nare hálángna muná hálek, me sup pa kesák tángga kámá yánang sulingga átkuku wata reprepmá naret. ⁴ Kulá kula wu kálu káman naret, wáina támku máriya táwina yá yáup nahára nasurán du ámna watá ku nangotang it yáni káiñ kut átnemán.’

⁵ “Nanará wa tingga sangga ku málám ámna nini yá táwiná yan káiñ kutná kutná ihená ya topmá titiyan átuk wa mantáng yámán áwát tu hulátingga áwuk wa inuk, ‘Kák ku táwina yan káiñ topmá ku rina titiyan átak?’

⁶ “Ing inán watá inuk, ‘Nákkán du olif karo kárang maming tátáwi 100,’ wáina inán yáup ámna watá inuk, ‘Sokmuná ingmen putung átang gu papia wa táng totoli nahára wawu 50 rewe uying.’

⁷ “Wáina inán uyin du son kámá áwuk wa inuk, ‘Iná kák ku topmá rina titiyan átak?’

“Wáina inán watá inuk, ‘Nákkán du wit bek maming tátáwi 100,’ ingga ámna watá inán du yáup ámna watá inuk, ‘Papia wa táng totoli nahára wawu 80 bek rewe uying.’

⁸ “Wáina inán uyin átang máriya táwiná watá wáina támku ingga naruk hárá wu yáup ámna wáik wata kutná meng tárut táuk, náuta ámna nanaráná pálak hálén du wáina táuk. Káwak nátán ámna wu nanará kándang tingga ket tárák álosim wa kámá ya táng yámángngátaráng, watá ku ámna yamá hárá átaráng wa iháng háteráng. ⁹ No ing sánin, káwak kán kutná kutná álosim wa iháng nuk iháng tunggap táineráng, wata ku rám kálu kutná kutná watá sáliknginek hárá wu watá yon sángot kung it álosim kinan tit rámá rámá álosim átang kuineráng.

¹⁰ “Iná káman niyá náut kámá káman isikimo wa kándang hánám pinná tánggim, wawu náut kámá maming táwi wa wáinanyon kándang pinná tánggim. Hang káman dá náut kámá káman isikimo wa kálu kandák hárá pinná tánggim, wawu wáinanyon náut kámá maming táwi wa kálu kandák hárá pinná tánggim. ¹¹ Kulá sándá káwak nátán kutná kutná kikiná wa kándang ma pin yáni tánggalát, wawu niyá sáhángga ku iruk kán kutná kutná wa sang sámán pin yáni tánggalát? ¹² Hang kámá yan kutná kutná wa kándang ma pin yáni tánggalát wawu niyá ku kutná kutná sánin hánám sámánggim?

¹³ “Yáup nangge káman dá ámna huláná yará ya tárang káiñ ma átgim. Wáina átgim wawu káman álo kámá kangga ku káman du takta kanggim. Hang káman da ku milun susuwá táng mágga káman da ku milun yayali táng mággi. Ko rám káman hárá re moneng got Ánutu yan yáup nangge ma átgim.”

¹⁴ Wáina men narángga Farisi kámá wahára áturáng wawu sup pa kikiná hánám narángngátaráng wata tángga ku Jesu ya yanyawon táwi táng muráng. ¹⁵ Wáina tát Jesu yá ing yánuk, “Sáni wu ing naránggoeráng, ‘Ámna wawu kálu kándang re isutnándaráng ingga náhániráng,’ ingga naránggoeráng, enendu Ánutu yá ku pahán sáni káiñ wáina ingga hárá sáhe. Náut kámá ámna yá álosim hánám ingga naránggoeráng wawu Ánutu rahálá hárá wu wáik hánám.

Nanará kámá yánang toliuk

¹⁶ “Lo yot profet tán me wawu átang áwángga Jon dán rám hárá sálikngiuk. Kulá wahára átang áwek wakáiñ du Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa met naránggoeráng, wáina hálendu ámna táup táwi yá hahatingga kung wata kinan hanin ingga tánggoeráng. ¹⁷ Enendu lo wawu ále hánám ingga ma narindaráng. Alek káling

káwak wawu muná kuinek, iná Ánutu yan lo wata kátu kimo káman du ma hánám muná kuindák.

¹⁸ “Hang ámna káman dá áwáná isutang náráwa nukngá táinek wawu márámamák há táinek, hang náulá yá áwáná isurán málám re hánámá árán ámna káman niyá wa táinek wawu márámamák há táinek.

Ámna supmá táwi yot tu Lasarus

¹⁹ “Ámna káman supmá táwi hánám árán lap yányáhán sipmá* álolosim wa ihánggá-nengga átang rámá rámá sungi kikiná nangga átnát ná yá álosim hánám wahára átkiuk.

²⁰ Itná kapme yan kumbi kálu mungnganá hárá wu ukuro ámna káman kutná Lasarus wa táng áwáng rámá rámá tingting tát átkiuk. Lasarus wawu sutná kámuk hánám putulá re. ²¹ Wáina átang gu málám supmá pálak watán sungi káhumá tebol tárang káin háená wa há hánám nanggem ingga narángga átnándak. Kulá ang gá áwáng gu putulá wa elowatnándaráng.

²² “Rám káman du ukuro ámna watá kámurán angelo yá irukngá wa táng kung Abraham bot tit átumálák. Iná ámna supmá táwi wawu hányon kámurán ámna kámá yá táng kung áram pingga usuráng. ²³ Kulá ámna málám káráp lánggop kinan sut láwit maming táwi hánám hárá átang hálengga káuk ku Abraham bá mulangán hánám káin Lasarus yot árán. ²⁴ Wáina kangga ku mantág muk, ‘Nan Abraham, ko urákna narángga Lasarus inátá kung ketná mangok ilungngá táng umi utang táng áwáng elákna káin tin elákna yá lálawik, náuta nák ku káráp lánggop náta kinan láwit maming táwi hánám hárá átat.’

²⁵ “Wáina inán Abraham bá inuk, ‘Nanggena, naráng, ko káwak sut pálak átulák wahára wu kutná kutná ka álosim wa há ihángga átulák. Iná Lasarus yá ku wáik hánám átuk, wata ku nákáin du watá álosim árán du ko sut láwit hárá átalák. ²⁶ Hang nukngá ku ing, sán me nán orek náni hárá ku kániráp maming táwi hánám Ánutu yá tiuk. Wáina hálendu nákáinnan da wakáin kuku wawu muná, me wakáinnan da nákáin áwáwá wawu muná.’

²⁷ “Abraham bá wáina inán du supmá táwi watá miuk, ‘Wáina hálendu ko Lasarus inátá nák nanna yan it káin kungga ²⁸ wakáin yakukulana faip pá átaráng wa wáina ingga yáninek ngáya ku waháranan káman dá sut láwit nanaráyan ále káin ná ma áwindak.’

²⁹ “Wáina inán du Abraham bá inuk, ‘Moses yan me hang profet tán me wawu há átyámek, wata ku watá wa narineráng.’

³⁰ “Wáina inán du supmá táwi watá miuk, ‘Nan Abraham, wáina muná. Kámurená káman dá watán káin kungga yánán du pahán yáni hurik táineráng.’

³¹ “Wáina inán Abraham bá inuk, ‘Moses me profet tán me ma narángngátaráng wawu há kámurená káman dá son tárutang kungga yánánggim enendu wa narángga pahán hurik ku manyon tánggalát.’ ”

17

Ket tárák wáik watá ku naráng hákhátik wa táng wáik tángngátak (Mat 18.6-7,21-22; Mak 9.42)

¹ Jesu yá disaepelná ing yánuk, “Kálu kandák hulá hulá tunggafengga áwinek wa kangga ámna náráwa yá yáni táng kung kandák kálu wa tineráng. Iná niyá narán kálu kandák hulá hulá watá tunggafeinek watá wu márapmá táwi hánám suwinek. ² Sup maming táwi táng kák sala hárá puttingga sat kung táp kinan hangga há kámutgim enendu kákkán márapmá wawu isikimo. Iná ko tátá nangge kikimo waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu kákkán márapmá wu maming táwi. ³ Wata ku kák ku kándáng gon átnelák.

“Nukka káman dá mukmuro tán du inátá ku son átkukuná wa táng tolinek. Watá pálipuk ing mengga pahálá hurik tán du ko watán kátu wa sáinelák. ⁴ Káman dá

* 16:19: Lap kalaná wawu pálipuk ku ‘purple’, enendu Nukna me kálu kala watanan muná, wata ku ‘sipmá’ ingga uyená.

kákkán káin mukmuro tángga sangga áwáng ‘pálipuk kandák táet’ ingga kanáng tunggap tángtáng tán káe káman hára rám 7 hálendu ko watán kátu wa sáinelák.”

⁵ Táwi já me wa yánán aposelná já inuráng, “Naráng hákhátik náni wa tátá maming táwi hálezik!”

⁶ Wáina inát Táwi já yánuk, “Sándá naráng hákhátik sáni isikimo mastet táulá ina watá káráp ná inánggalát, ‘Ko ráhula yot kámuk hutang kung táp kinan hená já ina álák,’ ingga inát sándán me wa isutang wáina álo tánggim.

⁷ “Kulá sán háranan káman dá yáup nanggená káman inán hái káin káwak pingga me sipsip pin yáni tángga átang it káin áwán du ing hám inánggim, ‘Áwáng putung hangga sungi nang’? Wa muná. ⁸ Ináku ing inánggim, ‘Nákkán sungi kálak tiyawingga lapyá kándáng tánggánengga pinna tángga árátá no umi sungi na nang hále ku ko umi sungi ka náinelák.’ ⁹ Pahálá káin náuta narángga inánggim wawu yáupmá nangge já há táng mánggim, wata ku ámna watá yáup nanggená wa heronge mená inánggim hám? Wa muná. ¹⁰ Wata ku sán du hányon náut rina tátáya Táwi já miuk wa erek táng háleziga ku meineráng, ‘Nándu hánámá yáup nangge rewe, nándu yáup náni tátáyan wa há táemán.’”

Ámna 10 ilalák lepra pálak wa Jesu já iháng toliuk

¹¹ Jesu já Jerusalem kuin ingga málám ále Samaria yot ále Galili orek yándi kálu wa kuk. ¹² Málám it káman káin kung hiuk wahára ámna 10 ilalák lepra yáni pálak watá áwáng kangga mulangán káin hetang átang ¹³ hahatingga hánám ing mantáuráng, “Jesu, Ámna Hulá, urák náni narinelák!”

¹⁴ Wáina inát Jesu málám wa kápángga ku ing yánuk, “Pris yan káin kut tu watá sáheráng.” Wáina yánán pris yan káin kunggaturáng wahára re sut yáni já rongrongngá háliuk.

¹⁵ Kulá orek yáni hára ámna káman dá káuk ku ilalákná yá álo hálen kangga ku hahatingga Ánutu kutná mengga heronge tángtáng son áwuk ngáyá ¹⁶ áwáng Jesu hárammá hulá káin tulá hára imángga turingga hangga kurákmáta táng hang káwak káin tingga heronge mená inuk. Iná ámna málám wawu Samaria nan.

¹⁷ Wáina tán Jesu já ámna wa kangga ku miuk, “Ámna 10 dá rongrongeráng, iná ámna 9 du rekáin átaráng? ¹⁸ Kámuk áwángga Ánutu kutná meng tárut tátáyan du muná hám, enendu ále kámá káinnan nátá re áwek?” ¹⁹ Wáina mengga ku inuk, “Tárutang kung. Naráng hákhátikka já tán álo hálezik.”

Ámna Nanggená já hiták áwáng heinek (Mat 24.23-28,36-41)

²⁰ Rám káman Farisi já Jesu ing ináng suliuráng, “Rina hára ku Ánutu yan átkuku watá áwinek?”

Wáina inát tu Jesu já yánuk, “Ánutu yan átkuku watá áwinek wawu ámna náráwa já wáina ingga ma káindáráng. ²¹ Hang ámna náráwa já ‘Wawu nákáin,’ me ‘Wawu áring káin átak ka kaniráng,’ ingga ma meindáráng. Kaniráng, Ánutu yan átkuku wawu sáni ya orek sáni hára há átak.”

²² Wáina yánangga sangga ku hang disaepelná yánuk, “Máriya rám káman áwinek wahára Ámna Nanggená já son áwinek wawu kakaya kíkiná hánám narinéráng, enendu ma káindáráng. ²³ Kulá ámna já ku sáneráng, ‘Kungga kaniráng, árongnga káin átak!’ me ‘Kaniráng, nákáin átak!’ ingga sánát tu watán me wa ma isutnádaráng. ²⁴ Iná Ámna Nanggená já áwinek hára wu pikpirik ká pák táng san alek numkálu átang kung numkálu sálikngingngátk wáinanyon táinek. ²⁵ Enendu hulátingga málám bá ku sut láwit táwi narinek, hang rám nátán ámna watá ku wata taktak yáminek.

²⁶ “Noa yan rám hára ámna náráwa já kálu rina táuráng wáinanyon du Ámna Nanggená já áwinán táinek hára tungafeinek. ²⁷ Noa yan rám hára wu umi sungi nangga ámna já náráwa yot ket tántán tángga átnárát tu Noa já kungga kilang kinan

háuk. Kung há han du umi sip pá áwáng ámna náráwa erek hánám ráháng kátkámut táng háliuk.

²⁸ “Hang Lot tán rám hára wu wáinanyon ámna yá umi sungi nangga kutná kutná yumnak tángga ále hái hingga it tátá tángga átnárát ²⁹ Lot tá it Sodom sangga kuk rám waháranyon káráp lánggop pá sup hára rangga árená yá alek kálu ále yá ina hangga ámna náráwa iháng rang kátkámut táng háliuk.

³⁰ “Iná Ámna Nanggená yá hiták áwáng heinek rám wahára wu wáinanyon tungafeinek. ³¹ Rám wahára káman dá itná hunganganá ketnán átnek watá hang itná kinan kutná kutná ná ma ihindak, me káman dá hái káin átnek watá kung it káin kutná kutná ná manyon ihindak. ³² Lot áwáná hára tárák tunggafiuk wa narineráng. ³³ Niyá málámbán átnát náya narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek. Iná káman dá átnát náya narángpak ma táindák wawu átkukuná watá ma muná kuindák. ³⁴ No ing sánin, yáung wahára Ámna Nanggená yá áwinek hára wu yará yá kome káman hára re ruhángga átnemálák wawu Ánutu yá káman sangga káman táinek. ³⁵⁻³⁶ Náráwa yará yá másáng táng totoliya wit táulá husing mánmán tángga átnemálák wawu káman sangga káman táinek.”*

³⁷ Me wa yánán narángga disaepel yá Jesu ináng suliuráng, “Táwi, ále rekáin du wáina tungafeinek?” ing inát tu Jesu yá yánuk, “Ále rekáin káwak sut tá kámutang hásingga átnándaráng wakáin du tále katkat tá áwáng urum tángngátaráng.”

18

Náráwa káman dá jas yá háláng imámáya káto háliuk ka me tárakngá yánuk

¹ Kulá Jesu yá rámá rámá sáponga tátáya háláng haha ma táindaráng ingga me tárakngá disaepelná ing yánuk, ² “It káman hára jas káman átkiuk wawu Ánutu ya ma pitáng mánggiuk, me ámna nuknukngá wawu kápán ále hánám ina hálenggiuráng. ³ It waháranyon náráwa kawát káman átkiuk watá ku rámá rámá jas watán káin áwáng gu ing inánggiuk, ‘Káyam bá neháng lem tátáya tánggoeráng, wata ku ko me kot hára háláng naminelák.’

⁴ “Wáina inán du hulátingga ku háláng imámáya takta naruk, enendu máriya ku málám átang gu ing naruk, ‘Ánutu ya ma pitáng mángngátat me ámna nuknukna wawu kápe ále hánám ina hálengngátaráng. ⁵ Enendu rámá rámá wu náráwa kawát nátá yámbánek táng namángga áwánggoek. Wáina wata ku me kot hára háláng me ku son nákkán káin áwángga yámbánek ma táng namindak,’ wáina naruk.”

⁶ Wáina mengga ku Táwi yá son disaepelná yánuk, “Sándá jas wáiík watá me miuk wa narániráng. ⁷ Kulá rina? Ánutu yá ámna náráwa nakán ingga iháng tunggap tán rámá rámá káen yáungán málámbán káin pahán yot inángga átnándaráng wa sokmuná ma háláng yámánggim me? Wa muná. ⁸ No ing sánin, wawu sokmuná ingmen háláng yáminek. Enendu rám Ámna Nanggená yá áwinek wahára ámna náráwa káwak ketnán átaráng wa málámba naráng háting mángga átaráng me muná ingga kápinek.”

Ámna yará yá Ánutu yan káin sáponga táumálák ka me tárakngá yánuk

⁹ Ámna kámá yá náni wu kándáng rewe hánám átang átningngátamán ingga narángga kámá wu kápát háená hálengngátaráng wata tángga Jesu yá me tárák hára tingga ing yánuk, ¹⁰ “Ámna yará yá Táwi yan it káungá hánám káin sáponga tátáya árumálák. Káman du Farisi iná káman du takis iháhá. ¹¹ Kulá Farisi watá hetang átang málámba sáponga táuk, ‘Ánutu, no heronge mená meng se kákkán káin koek, náuta nák ku ámna kátu ina muná - manek tángngátaráng, nanará kandák isutnándaráng, mårámamák tángngátaráng me enang takis iháhá ná ina muná. ¹² Nák ku sungi sangga sáponga yáup

* ^{17:35-36:} Nanará ámna kámá yá ku me kámá tombong 36 nahára ing átak ingga narángngátaráng. Me wawu ing, “Ámna yará yá hái káin átnemálák wawu Ánutu yá káman sangga káman táinek.”

hára sonda káman da ore hára rám yará átnándat, me kutná kutná ihángngátat wawu hore 10 hálen urum káman kákkán pingnga tingngátat.’

¹³ “Iná takis iháhá watá ku mulangán sim hetang átang alek kálu ma háliuk, ináku pahán márapmá narángga muyipmá kátingga turingga hangga ku miuk, ‘Ánutu, nák ku mukmuro ámna. Ko nákkán kátu sáinelák,’ ingga wáina sáponga táuk.

¹⁴ “Ámna niyá málám tángga árinek wawu Ánutu yá táng hang tinek, iná niyá málám tángga háinek wawu Ánutu yá táng áráng tinek, wáina wata ku no ing sánin, rám takis iháhá watá itná káin kuk wahára wu ámna watá re ku Ánutu rahálá hára ámna kándáng háliuk, iná Farisi wawu muná.”

Nangge kikimo ihángga Jesu yan káin áwuráng

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Ámna náráwa yá nángánangge yáni isikikimo wa Jesu yá há ihánggápik ingga Jesu yan káin ihángga áwángga árát disaepel yá wa kápángga me táng yámuráng. ¹⁶ Wáina tát kápángga Jesu yá nangge kikimo wa mantán málámbán káin áwát tu disaepelná yánuk, “Sat nangge kikimo watá nákkán káin áwániráng, ma kung hákhátiq táng yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu ámna náráwa niyan pahán dá nangge kikimo ná ina átnek watán. ¹⁷ No pálipuk ing sánin, ámna káman dá Ánutu yan átkuku wa nangge kikimo yá tángngátaráng wáina ma táindák wawu kung átkuku wata kinan ma háindák.”

Ámna yáila káman kutná kutná ná táup hánám watá Jesu yot me inán kanán táumálák

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Kulá ámna yáilá káman dá Jesu inuk, “Tiksa álo kámá, rina tángga ku rámá rámá átkuku álosim wa táinet?”

¹⁹ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku nák ku álo kámá ingga nanelák? Ánutu káman re ku álo kámá. ²⁰ Meng rákit mená wu há narelák wa: ‘ámna ma utnándalák, márámamák ma táindalák, manek ma táindalák, nangge nukka ya me kusák ma meindalák, hang nanya me mamya ya tárang káin re átnelák.’”*

²¹ Wáina inán ámna watá inuk, “Nangge kimo átut hára átang áwáng ná átat hára wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnándat.”

²² Wáina inán narángga ku Jesu yá inuk, “Kák ku náut kámá káman da re kesák táelák, wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng tingga yánátá yuwát sup wa iháng ukuro átaráng wa yámángga ku nák nasutnelák. Wáina tángga ku alek kán átkuku álosim wa táinelák.”

²³ Rám Jesu yá wáina inuk wahára wu ámna watá kutná kutná ná táup táwi wata narángpak tángga pahálá yá márawiuk. ²⁴ Wáina tán kangga Jesu yá ámna wa inuk, “Ámna ni kutná kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku kinan haha wawu yáupmá háláng hánám. ²⁵ Samap hinangngá hára kamel yá huruk kuku watán márapmá wawu maming táwi, enendu ámna kutná kutná ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng hátek.”

²⁶ Wáina inán ámna niyá me wa naruráng watá ku Jesu inuráng, “Kulá wáina wata ku niyá hánám bu rámá rámá átkuku álosim wa táinek?”

²⁷ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Náut kámá káman ámna nangge yá ma tátáyan wawu Ánutu yá álo tánggim.”

²⁸ Wáina yánán Pita yá ing inuk, “Naráng, nándu kutná kutná náni erek hánám yápmang hálingga ku kák kasutumán!”

²⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, ámna niyá Ánutu yan átkuku wata narángga itná, áwáná, tatning me kulaná, maming naning me nángánangge yápmáinek ³⁰ wawu náut rina rina yápmáinek wa táng hátingga Ánutu yá káwak ketnán

* 18:20: Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

naháranyon nukngá táuppon iminek. Hang máriya rám kálu ku átkuku álosim wa táinek.”

*Jesu yá málámbá kámutang son tárutnek wata mená son yánuk
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)*

³¹ Jesu yá urum táwi wa yápmangga disaepelná 12 wa yángot kung kep sim átang yánuk, “Narániráng, náwu Jerusalem káin árángga kunggatkoemán, iná rina rina Ámna Nanggená hára tunggafefeya profet tá uyiuráng wawu wáina hánám há tunggafeinek. ³² Ámna Nanggená wawu táng ámna ále kámá káinnan da ket yáni hára tit ináng kekkek tángga ket tárák wáik elengga alup yáni málámba ketnán uráhineráng. ³³ Wáina tángga ku honggem bá lahót mángga táng kung utkámut táineráng. Kulá rám kaláhu átang gu son tárutnek.”

³⁴ Jesu yá me wa yánuk, enendu me wata hulá watá kilak árán disaepelná yá ku hulá wáina ta nánek ingga kámá ma naráng rákit táuráng.

*Jesu yá rahálá wáik táng toliuk
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)*

³⁵ Kulá rám Jesu yá Jeriko it hára áwáng hein ingga átuk wahára wu ámna rahálá kunángngá káman dá kálu tákto káin putung átang ámna náráwa sup pa mantáng yámángga átkiuk. ³⁶ Átang naruk ku táup hánám watá áwáng tát narángga ku yánang suliuk, “Rina tánggoeráng?” ³⁷ Wáina yánán du inuráng, “Jesu Nasaret nan watá áwángga átak.”

³⁸ Ingga inát tu málám mantáuk, “Jesu, Dewit Nanggená, nákka urákna naráng!”

³⁹ Wáina mantán narángga ámna watá kálak áwángga áturáng watá me táng mángga ing inuráng, “Yolop álák!” ingga inuráng, enendu málám hahatingga hánám mantángga Jesu inuk, “Dewit Nanggená, nákka urákna naráng!”

⁴⁰ Wáina mantán narángga Jesu málám tareng kátingga átang ámna wa engotang rupmá káin áwáwáya yánán engotang áwát tu ámna wa inuk, ⁴¹ “No rina táng kaminet ta narelák?”

Ingga inán du watá inuk, “Táwi, rahánna haháleya naret.”

⁴² Wáina inán du Jesu yá inuk, “Nák ka naráng háting namelák watá tán du rahála yá álo hálezik.” ⁴³ Wáina inán rám waháranyon hánám bu rahálá yá hálengga kangkang gu Ánutu kutná mengga meng tárut tángtáng Jesu isutang kuk. Iná ámna náráwa kámuk hánám wa káuráng hára wu wáinanyon Ánutu kutná mengga meng tárut táuráng.

19

Jesu yá Sakias yan it káiñ kuk

¹ Jesu málám Jeriko it kinan hangga ku kálu isutang it sangga kuin ingga kungga árán, ² ámna káman wahára átkiuk wata kutná wu Sakias. Ámna wawu takis ihángngátaráng wata táwi yáni, hang málám bu supmá wu táwi hánám wáina átmánggiuk. ³ Sakias málám Jesu wu ni ingga kakaya naruk, enendu málám wawu ámna hágtefná wáina hálendu ámna náráwa watá kík hánám átang ting sungga árát tu Jesu ma káuk. ⁴ Wáina hálendu Jesu wu kálu wa isutang áwinek ingga há narángga sangga watá kálak hururung ingmen kuk ngáyá kung káráp fík káman da ketnán árángga kuk.

⁵ Kulá Jesu málám kálu wa isutang káráp hulá hára kung hengga ku háleng san káráp ketnán áráñ du inuk, “Sakias, sokmuná hánám hang. Nák ku kula kákkán it káiñ átnet.”

⁶ Wáina inán málám sokmuná hánám hangga heronge hánám kang mengga itná káiñ engotang kuk.

⁷ Wáina tán kangga ámna náráwa yá kuk narángga Jesu ya ing meng muráng, “Ámna mukmuro mara yan it káiñ koek.”

⁸ Kulá Sakias málám tárutnaráng Táwi ing inuk, “Táwi, kang, no kutná kutná na wa pana huk tángga numkálu wa iháng ukuro mara wa yáminet, hang káman ni

ingirungngingga sup rina tená wa táng hátingga iháng mut wawu son wata ketnán nukngá te 4 hálen iminet. Wáina pálipuk hánám tainet.”

⁹ Wáina inán Jesu yá inuk, “Rám kula Ánutu yá ámna náráwa it náta kinan nan wa son ihek. Ámna náwu Abraham nanggená yon. ¹⁰ Ámna Nanggená yá áwuk wawu niyá yakyawená wa sulingga son iháháya áwuk.”

Yáup nangge 10 watán me tárákngá yánuk

¹¹ Kulá Jesu málám bu Jerusalem tangtang kung hálingga árán du ámna náráwa Jesu yan me narángga áturáng watá Ánutu yan átkuku wawu kula há hiták háleindek ingga narángga áturáng. Wáina narángga árát tu Jesu yá me tárákngá káman ing yánuk, ¹² “Ámna hulá káman dá málámba ing naruk, ‘Itna sangga ále kámá mulangán káin koe ku king táwi yáni ya árená watá ále káwak na yan king neháng tunggap tán du itna káin son áwángga ámna náráwana pin yáni tainet.’ ¹³ Wáina narángga ku yáup nanggená 10 wa mantán áwát tu supmá kátu horengga káman káman yámángga ku yánuk, ‘Sup ná iháng kung tambáng ma tená ku yáupmá tát táwi tái hálengga kungga árán du no son áwinet.’

¹⁴ “Kulá ámna hulá watá itná sangga há kun du itná hulá watá ámna kámá suring yámát kungga king táwi yáni wa ing inuráng, ‘Nándu ámna hulá watá nándán king háháleya taktak námek.’

¹⁵ “Wáina ingga inuráng, enendu king táwi yáni watá ámna hulá wa kut king há imán du son itná káin áwáng átang gu yáup nangge watá áwát sup yámuk wata ketnán rina hánám táng tunggap táuráng ingga kápápáya me san kun áwuráng.

¹⁶ “Áwángga ku ámna hulátingga áwuk watá áwáng inuk, ‘Ámna hulá, nák ku sup táwi namulák watá yáupmá tae sup 10 dá tunggafen wa iháng wata ketnán tiut.’

¹⁷ “Wáina inán ámna huláná watá inuk, ‘Álo kámá táulák! Kák ku yáup nanggena álosim. Ko isikimo wa kándáng hánám pinná táulák wata ku it táwi 10 wa pin yáni tainelák,’ ingga inuk.

¹⁸ “Kulá son ámna nukngá káman dá áwáng inuk, ‘Ámna hulá, nák ku sup táwi namulák watá yáupmá tae sup 5 bá tunggafen wa iháng wata ketnán tiut.’

¹⁹ “Wáina inán du ámna huláná watá inuk, ‘Kák ku it táwi 5 wata pin yáni tainelák.’

²⁰⁻²¹ “Kulá ámna nukngá káman dá áwáng gu inuk, ‘Ámna hulána, kák ku ámna ángárángngá hánám. Náut kámá káman kámá yan hára ihángngátlák, me kámá yá irit hená wata páliná hányon ihángngátlák. Wáina wata ku pitáng kamángga ku supya wawu lap kátu yá támotang se átnándak. Kang, supya namulák wawu ná.’

²² “Wáina inán táwiná yá inuk, ‘Kák ku yáup nangge wáik! Kangán me wanyon isutang keháng me hára tinet. Ka há narelák wa, nák ku ámna ángárángngá hánám. Náut kámá káman kámá yan hára ihángngáttat, me kámá yá irit hená wata páliná hányon ihángngáttat. ²³ Nák ku ámna wáina ná ingga há naráng namelák, watá ku rina tángga ku nákkán sup ná táng sup itná káin ma tiulák? Wáina tinggim watá ku son áwánggem wahára ku sup kámá wata torong hára tit watyot ihánggem.’

²⁴ “Wáina inángga ku kámá wahára áturáng wa yánuk, ‘Sup wa táng ámna niyá sup 10 ihuk wa imániráng.’

²⁵ “Wáina yánán watá ing inuráng, ‘Ámna hulá, ámna wawu sup 10 wa há átmek!’

²⁶ “Wáina inát tu watá yánuk, ‘No ing sánin, káman niyá táup há ihángga átnek wawu no kutná kutná kámá yot iminet, iná káman niyá náut kámá ma ihángga átnándák wawu no náut isikimo tángga átnek wa imáng hutang ihinet. ²⁷ Kulá nák káyamna no watán king háháleya ma naruráng wa iháng áwáng nahára nák rahánná hára ráháng kátkámut táníráng.’”

Jesu yá Jerusalem káin king gá ina kung háuk

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

²⁸ Jesu yá me wa yánáng hálingga sangga ku son kálu hulátingga árángga Jerusalem ba kuk. ²⁹ Málám bu kung ále yáilá Olif káin átuk, it Betfage yot it Betani tangtang. Wahára

átang gu disaepelná yará suring yámángga yánuk, ³⁰ “Kungga it áning hárá kung hengga waháranyon káinemálák ku donki máto káman wahára puting sat átak wawu ni kámá káman dá wata ketnán putung átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mángga ku engotang áwinemálák. ³¹ Iná káman dá sáhángga sáninek, ‘Náuta ku donki páupmá yaling mánggoemálák?’ ingga sánán du ing ininemálák, ‘Táwi yá wata narek.’”

³² Wáina yánán du disaepelná yará yá kungga káumálák ku rina yánuk wáina hánám re há árán. ³³ Kulá yándi wu donki wa páupmá yaling mángga átnárán du márumá yá áwáng yánang suliuráng, “Náuta ku donki páupmá wa yaling mánggoemálák?”

³⁴ Wáina yánang sulit tu yánumálák, “Táwi yá wata narek.”

³⁵ Wáina yánangga donki wa engotang Jesu yan káin áwángga lap yándi hákhásák sut yándi háranan wa yalingga iháng donki ketnán tin du Jesu yá áráng wata ketnán putung átuk. ³⁶ Kulá Jesu yá donki wata ketnán kungga átuk wahára wu ámna náráwa yá lap yáni hákhásák wa yalingga iháng kálu hárá elengga kut tu wata ketnán yángyáreng kuk.

³⁷ Jesu yá kálu isutang Jerusalem tangtang áwángga ále yáilá Olif kálu háená wahára kungga átuk hárá wu ket tárák hulá hulá tán kangngátaráng wata disaepelná urum táwi watá hulátingga heronge táwi tángga hahatingga Ánutu kutná meng tárut tángga kuráng.

³⁸ Ing mantángga kuráng,

“King nátá Táwi kutná hárá áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”*

“Ánutu kutná meng tárut tátne irawa káin árik! Ánutu yá ámna náráwaná yet orek yáni hárá pahán káman dá átkoek!”

³⁹ Wáina mantángga árát urum táwi wata kinan du Farisi kámá yá ku Jesu inuráng, “Tiksa, ko disaepelka wáina ma táindaráng ingga me táng yámáng!”

⁴⁰ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “No ing sánin, watá sangga nángnáningga átgalát wawu sup watá álo menman yáni tánggalát.”

⁴¹ Kulá Jesu yá Jerusalem tangtang áwáng hengga ku it yáilá wa kangga kut mángga

⁴² ing miuk, “Jerusalem, káe kula rina tángga ku álosim me heronge átnelák ingga naret, enendu náutá tán wáina átnát tán wawu kilak átak, ko ma kakayan. ⁴³ Rám káman tungafeinek wahára wu káyam bá áwáng keháng áwálák tángga káwak iháng áwáng kumbika hulá áwálák tingga árángga kut hátewin kung hangga ámna náráwa ka ráháng kátkámut táineráng. ⁴⁴ Rám wahára keháng káting mánmán táng sat hatá ka yet nángánanggeka kák kinan átaráng wa sáháng lem hánám táineráng. Hang kákkán sup káman sat nukngá ya ketnán ma átnándák, náuta ko rám Ánutu yá kákkán káin áwuk wa ma kang rákit táulák wata.”

Táwi yan it káungá hánám káin Jesu yá átuk

(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Kulá Jesu málám Táwi yan it káungá hánám wata kumbiná kinan kung hangga wata kinan ámna sup yáupmá tángga áturáng wa yásutuk. ⁴⁶ Wáina tángga málám ing yánuk, “Ánutu yan me ing uyená yá átak, ‘Táwi yan it wawu sáponga tátáyan it’†, enendu sándá tát tu ‘manek mara yan ále kilakngá ina’‡ hálenggoek.”

⁴⁷ Kulá málám bu rámá rámá Táwi yan it káungá hánám wahára ámna náráwa me pingnga álosim wa yánang tolingga átkiuk. Iná pris tátáwi yáni me lo yan tiksa me ámna náráwa yan ámna yáilá hulá hulá watá ku kálu rekálu kungga utkámút táníng ingga kálu ya sulinggiuráng. ⁴⁸ Enendu wata wáina tátáyan kálu kámá ma káuráng, náuta ámna náráwa urum táwi watá watán me wa naránin ingga káto hánám hálengga áturáng wata.

20

Jesu hálang wa niyá kamuk ingga ináng suliuráng

(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

* 19:38: Kap Papia 118.26

† 19:46: Aisaia 56.7

‡ 19:46: Jeremaia 7.11

¹ Rám káman Jesu málám Táwi yan it káungá hánám kapmená káin wa átang ámna náráwa me yánang tolingga ku Ánutu yan me pingnga álosim wa yánangga átnárán du pris tátáwi yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá watán káin áwuráng ² ngáyá ku ináng suliuráng, “Kulá nánán, kák ku hálang wawu rekáinnan táng gu ket tárák tánggoelák? Hálang wawu niyá kamuk?”

³ Wáina inát tu yánuk, “No me káman hányon sánang sulindet ta ku topmá nanineráng. ⁴ Jon dá umi kuháng yámanggiuk wawu alek kálu nan me ámna yan káinnan?”

⁵ Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, “Nándá ‘Alek kálu nan,’ ingga ininemán wawu náninek, ‘Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?’ ingga náninek. ⁶ Iná nándá ‘Ámna yan káinnan,’ ingga ininemán wawu ámna náráwa táwi nátá sup mangga náraháng kátkámut táineráng, náuta Jon wawu profet káman ingga há nareráng wata.”

⁷ Wáina mengga ku Jesu inuráng, “Wakáinnan ingga nán ma narámán.”

⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Nák ku wáinanyon ma sánindát, hálang wawu niyá namán du ket tárák wa tánggoet ingga.”

Ámna wáik ká wáin hái pinná táuráng ga me tárákngá yánuk

(Mat 21.33-46; Mak 12.1-11)

⁹ Kulá wahára átang gu me tárákngá káman Jesu yá ámna náráwa yánuk, “Ámna káman dá wáin hái káman hingga ku málám hái wa táng ámna kámá yá wahára sup yáupmá tátáya ket yáni hárä tingga sangga ku kung it mulangán káin rám hásák átuk. ¹⁰ Kulá rám wáin dá páliná tená kálu ku málám yáup nangge káman suring mángga ing inuk, ‘Kungga wáin hái pinná tángngátaráng ámna wa yánátá ku wáin páliná kámá kamát ihángga áwáng*’, ingga inán kuk, enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá utang sonson tángga isurát hánámá ketná páliná muná son kuk. ¹¹ Wáina kangga yáup nangge nukngá suring mán son kuk, enendu wa wáinanyon utang sonson tángga táng wáik tát reprepmá narán isurát hánámá ketná páliná muná son kuk. ¹² Wáina kangga málám yáup nangge nukngá suring mán son kun du rám kaláhu háliuk, enendu wawu wáinanyon táup hánám sip pálak utang sonson tángga táng sat kep káin háuk.

¹³ “Wáina tát kangga ku hái márumbá watá miuk, ‘Rina táinet? Satá nanggena na kikiná hánám narángga átnándat wa suring me kuinek. Kámá watá kun du watán me álo hám narineráng.’

¹⁴ “Kulá nanggená yá kung hen kangga ámna hái káin yáup tángga áturáng watá yáni meme táuráng, ‘Ámna wa áwek watá ku máriya naning gán kutná kutná ihinek. Satá wa utkámut tángga ku hái náwu nánin hálezek.’ ¹⁵ Wáina mengga ku táng mangga sat hái kep káin han du utkámut táuráng.

“Kulá ámna hái márumbá watá ku rina táng yáminek? ¹⁶ Málám áwinek watá áwáng ámna hái káin yáup tángga átnándat wa erek ingmen ráháng kátkámut tángga ku hái wa táng ámna nukngá ya ket yáni hárä tinek.” Jesu yá wáina yánán ámna náráwa yá me wa narángga, “Wáina ma tungafeindak!” ingga miuráng.

¹⁷ Wáina met Jesu yá kárek hánám kápángga átang miuk, “Me ing uyená wata hulá ku rina?

‘Ámna it tátá yá sup wáik ingga kangga táng sat kuk,
watá inggálu it hálangngá ya káto hánám átkoek.’†

¹⁸ Káman dá sup wata ketnán iháng hang kátinek wawu málámbáyon káting mákmárák tángga kimo kimo hálezek, iná sup watá káman da ketnán háinek wawu káting pákpálák táinek.”

* 20:10: Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hárä tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá páliná tin páliná kátu ku márumbá yá ihán páliná kátu ku hái pinná tátá watá ihángngáta. † 20:17: Kap Papia 118.22

¹⁹ Wáina yánán me tárákngá náwu náni ya mek ingga há narángga ku lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá rina tángga Jesu ket tánin ingga kálu ya suliuráng, enendu ámna náráwa ya pitáng yámuráng.

Takis Sisa imámá me muná?
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)

²⁰ Kulá pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá Jesu wawu kándáng hánám kang tantan tánggiuráng. Wáina tángga ku ámna kámá suring yámát kilak átang watán me wa naránin ingga kusák pilengga átningga ku me kámá rina kandák men narángga ku táng kapman táwi ya ketná hára tit tu watá táng me hára titiya. ²¹ Wáina tángga ku ámna kilak kang tantan táuráng watá inuráng, “Tiksa, nándá kák ku me kándáng rewe mengga ku kálu kándáng wa rewe nánang tolinggoelák ingga há naremán. Ámna háená me árená wawu tárák káman re yánanggoelák, iná me páliná wahára re ku Ánutu yá tárák rina átnát ta narek wa nálengoelák. ²² Wata ku rina narelák? Takis Sisa álo iminemán me muná?”

²³ Wáina inát tu Jesu yá nangnarungngeráng ingga há narángga ku yánuk, ²⁴ “Sup táulá káman namát no káin. Wahára ni utniná me ni kutná yá áatak?”

²⁵ Wáina yánán du inuráng, “Sisa yan,” ingga inát tu Jesu yá yánuk, “Wáina wawu náut Sisa yan wa Sisa imángga náut Ánutu yan wa Ánutu imineráng.”

²⁶ Kulá káuráng gu watá me ámna náráwa rahán yáni hára wa miuk wata ingga táng me hára titian du káluná muná. Yáni wu hurikngá rina yánuk wa narángga hárámutang gu nángnángingga áturáng.

Tátárut rámá ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)

²⁷ Kulá ámna urum káman kut yáni wu Sadyusi watá ámna náráwa kámurená wawu ma tárunándáráng ingga narángngátaráng waháranan kámá yá Jesu ináng sulinin ingga Jesu yan káin áwuráng. Áwáng átang ing ináng suliuráng, ²⁸ “Tiksa, Moses yá me ing uyingga ting námuk, ámna káman dá kámutang áwáná nanggená muná sáinek wawu kulaná yá náráwa wa tángga tatning gán da nangge táng tinek. ²⁹ Rám káman tatning kukulak 7 dá átkiuráng. Átang tat yáni táwi watá áwáná káman táuk enendu tat yáni watá nanggená muná átang kámutuk. ³⁰ Wáina hálendu son kulaná wata hangga hára watá náráwa kawát wa táuk wa wáinanyon kámurán, ³¹ son wata hangga hára watá táuk wa wáinanyon kámutuk. Wáina re táng kung táng kung tatning kukulak 7 wa nangge yáni muná re átang kámut háliuráng, ³² hang pukon da ku náráwa kawát yáni watá hányon kámutuk. ³³ Kulá wáina wawu máriya tátárut kálu ku ni hánám ba áwáná ku wa hálezinek, náuta tatning kukulak 7 wata áwá yáni há háliuk wata?”

³⁴ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Káwak ketnán du náun áwán hálengga átnándaráng.

³⁵ Iná ámna náráwa ni Ánutu yá álo son tárutang átkuku sásáliná muná táineráng ingga narek watá wu alek káin du náun áwán hálengga ma átnándáráng. ³⁶ Náuta wawu son ma kámutnándáráng, ináku angelo yá ina átneráng. Ánutu yá kámurená yan ále káinnan há iháng tárut tán du málámba nángánangge hálengga átneráng. ³⁷ Hang ámna kámurená wu hányon tárutneráng ingga Moses yá me wa uyingga táng hiták ting námuk. Káráp isikimo hára káráp pá ranggatuk watán pingnga hára wu ing uyiuk, ‘Táwi wawu Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.’[‡] ³⁸ Watá ku ing nánek, Ánutu wawu kámurená yan Ánutu muná, ináku ámna átkuku yáni pálak watán Ánutu. Iná Ánutu rahálá hára wu ámna náráwa kámuk ku ma kámurená há átaráng.”

³⁹ Wáina yánán narángga lo yan tiksa kámá yá Jesu inuráng, “Tiksa, kákkán me wawu kándáng hánám.” ⁴⁰ Wáina hálendu ámna yá Jesu ináng susuliya hányon pitáuráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?
(Mat 22.41-46; 23.1-36; Mak 12.35-40)

[‡] 20:37: Son Ihuk 3.6

⁴¹ Kulá Jesu yá ámna náráwa yánang suliuk, “Rina tángga ku ámna náráwa yá ing menggoeráng, ‘Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu Dewit nanggená?’ ⁴² Dewit málámbá Kap Papia hára ku ing miuk,

‘Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,

“Ketna álák kálu putung árátá kungga

⁴³ no káyamya wa ráhángga iháng hang ting se árát
ko wa iháng háting áráng átnelák.” ’§

⁴⁴ Dewit tá ku Táwina ingga miuk, rina tángga ku son du nanggená?”

⁴⁵ Wáina yánán ámna náráwa yá kárámatingga árát tu Jesu yá disaepelná yánuk, ⁴⁶ “Lo yan tiksa wa kándáng kánggápang átneráng. Lap hákhásák tánggánengga sengsulingga átningngátaráng, hang náhángga kut náni meng tárut táng námániráng ingga maket álele wa átningngátaráng, hang umi sinak táená kái me miti itná kái kome máta kái átnin ingga narángngátaráng. ⁴⁷ Hang yáni wu náráwa kawát wa yángyárungngingga it yáni náut wa yáni ya ihángngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa ihineráng.”

21

Náráwa kawát tá tahaná Táwi ya ting muk

(Mak 12.41-44)

¹ Jesu málám hálengga átang kápuk ku ámna náráwa sup yáni pálak watá áwáng taha yáni Táwi yan it káungá hánám watán sup titi komená hára wa tingga árát. ² Málám káuk ku ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yará wa ihángngáwáng tin, ³ wa kangga ku Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, náráwa kawát ukuro watá áwáng gu sup táwi hánám wa kátu iháng hátingga Ánutu yan pingnga tek. ⁴ Ámna náráwa watá ku táwi átyámek háranan kátu re ihángngáwáng teráng, iná náráwa wawu kesák hánám téak enendu kimo átmek wa kámuk hánám tek. Máriya málám háláng mámáyan da ku ma narák.”

Táwi yan it káungá hánám bá wáik hálezeyá Jesu yá yánuk

(Mat 24.1-2; Mak 13.1-2)

⁵ Disaepel kámá yá ku Táwi yan it káungá hánám wa kangga ku ing miuráng, “Náwu sup álolosim hánám me kutná kutná álosim Ánutu ya ting mená wa iháng gu itná tánggánená.” Wáina met tu Jesu yá yánuk, ⁶ “Nahára náut káeráng wata sánindet, wawu rám káman tunggafeinek wahára wu sup káman dá nukngá ya ketnán ma átnandák, ináku erek hánám káting mákmárák tángga táng hirarát háineráng.”

Márapmá táup hánám bá tunggafeineráng ga Jesu yá yánuk

(Mat 24.3-14; Mak 13.3-13)

⁷ Wáina yánán du inuráng, “Tiksa, rám bu rina hára ku watá tunggafeinek? Me tárák ku rina tunggafen kangga ku wáina táindek ingga narinemán?”

⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng, sángsárungnginirot ta ku. Náuta ámna máro yá yon du nák kutna hára áwángga ‘nák ku wa’ ingga sánineráng me ‘rám bu hátewek’ ingga sánineráng, enendu sándá watán me wa ma narindaráng. ⁹ Kun erawák ká tunggafen met narinéráng, enendu wata ma pitáindaráng. Wáina wawu watá kálak há tunggafeinek, enendu rám wawu sokmuná ma tunggafeindák.”

¹⁰ Wáina yánangga ku yánuk, “It kámá yá it kámá yot erawineráng, me king tombong kámá yá king tombong kámá yot erawineráng. ¹¹ Hang itná itná kái kánggáning maming tátáwi yá taineráng me sungi kesák me ilalák káto yá tunggafeineráng, hang alek kái du tárák hulá hulá watá tunggafengga sáháng piták taineráng.

¹² “Iná ále watá ma tunggafená árán du ket sáhángga sáháng lemlem táineráng. Miti itná kinan sáháng me hárá tineráng ngáyá ku sáháng hirarát kalabus káin kuineráng, me sáháng kung king me kapman rahán yáni hárá tineráng. Wáina táineráng wawu nákkán tombong ingga átneráng wata. ¹³ Sáháng wáina táineráng watá ku sándá me pingnga álosim wa yánánáyan kálu álosim táng tolineráng. ¹⁴ Enendu sándá narángpak tángga me wa rina meinemán ingga ma narindaráng, ¹⁵ náuta nayon nanará álosim sámangga me wáina meineráng ingga sánang tole met káyam bá sándán me wa káting hang titiyan tárák ma hálezindák. ¹⁶ Hang nan mam sáni me tat kulak sáni me sip sáni kátu me nuknuk sáni yá yon sáháng káyam ket yáni hárá tit kámá sán háraranan ráháng kátkámut táineráng. ¹⁷ Nák ka tángga ámna kámuk hánám watá sánda taktak yáminek, ¹⁸ enendu yáin sáni rommá káman dá ma yakyawindák. ¹⁹ Sáni káto hánám hálengga átneráng watá ku átkuku wa tángga álosim hánám átneráng.

Jerusalem bá wáik hálezinek ingga Jesu yá yánuk

(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Sándá kat tewe ámna yá áwáng Jerusalem pondang átneráng wahára wu it yáilá yá wáik hálezeyan rám bu wa ingga narineráng. ²¹ Rám wahára ku ámna náráwa Judia kinan átaráng watá pitángga árángga ále yáilá káin kuineráng, hang ámna náráwa it yáilá kinan átaráng watá sangga kep káin háráineráng. Iná ámna náráwa kep káin átaráng watá ku kung it yáilá kinan ma hálezindaráng. ²² Rám wawu mukmuro táená wata Ánutu yá márapmá yáminek ka ku Ánutu yan papia káin me rina mek watá pálipuk re tunggafeinek. ²³ Náráwa kawin pálak me nangge kongakngá muk yámangga átneráng wawu ukuro hánám táineráng! Rám wahára wu Ánutu yá pahán káráp tángga márapmá táwi hánám káwak káin ná ámna náráwa yáminek. ²⁴ Káyam bá áwáng kámá kápik ká ráháng kátkámut tángga kámá ihángga káwakngá káwakngá káin kalabus it kinan ting sat átnát ta hirarát kuineráng. Iná Jerusalem bu ále kámá káinnan ámna yá áwáng kome tángga átang hárám yáni yá tareng pákpálak tángga árát kungga Ánutu yá ále kámá káinnan ámna yá Jerusalem pinná tátaya miuk watá sáliknginek.

Ámna Nanggená wu máriya áwinek

(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Rám wahára wu tárák hulá hulá yá káe, yap me hitung hárá tunggafeinek. Iná káwak káin du tárák hulá hulá punggilá maming tátáwi yá hiláksingga átneráng wa narángga ámna yan nanará watá yakyawin narángpak tángga pikpiták táwi hánám táineráng. ²⁶ Ámna náráwa táup hánám watá káwak káin rina tunggafeinek wata pikpito narángga narángpak táwi tángga hárálet komkolem sin iháng hang kátnéráng, náuta alek kán kutná kutná watá yángyáng táineráng wata. ²⁷ Rám wahára káineráng gu Ámna Nanggená yá mukam kinan hálángngá táwi watyot yamá pálak áwinek. ²⁸ Ále wáina watá tunggafeinek wahára wu káto átang ma pitáindaráng, náuta Ánutu yá son sásáháyan rám wawu enanggon háráwinek.”

Káráp kápangga ku wahára nanará táineráng

(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

²⁹ Kulá Jesu yá me tárákngá ing yánuk, “Kulá káráp fik watyot tu káráp kámuk kápineráng. ³⁰ Káráp pá ilángá nukngá tit tu káe yá álosim átnández ingga narángngátaráng. ³¹ Wáinanyon ále wa kat tunggafen du Ánutu yan átkuku wawu enanggon áwáng hárék ingga narineráng.

³² “No pálipuk hánám ing sánin, rám nátán ámna náráwa wu hárá árát tu ále watá tunggafeinek. ³³ Alek me káwak ku sáliknginek, iná nákkán me náwu ma sálikngindák.

Háleng rákit tángga átneráng

³⁴ “Kándáng átneráng. Umi nangga hohingga rámá rámá ket tárák wáik wa tángga átning kunirot, me sut tán kutná kutná ya narát páliná hálezewon. Iná wáina watá sáháng hang tingga átnék, wawu Táwi yan rám watá punggip pá ina sokmuná ingmen

tunggafengga sáháng wáik táinek. ³⁵ Rám wa tunggafeinek wawu ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán átaráng watán káiin tunggafeinek. ³⁶ Rámá rámá háleng rákit tángga sáponga tángga árát tu Ánutu yá hálang sámán rina rina tunggafefeya tángga átak wa táng hátingga ku Ámna Nanggená wata kondolá hárá hetang átnérang.”

³⁷ Kulá Jesu málám rám ore wahára wu rámá rámá Táwi yan it káungá káiin me wa yánang tolingga sangga ku it tá páyung tinán tánggiuk kálu ku ále yáilá kutná Olif wakáin ruruháya kunggiuk. ³⁸ Kulá hilápmá hánám bu ámna náráwa táup hánám watá it káungá káiin Jesu yan me nanaráya áwánggiuráng.

22

*Judas yá Jesu álo táng ket sáni hárá tinet ingga ámna yáilá yánuk
(Mat 26.1-5,14-16; Mak 14.1-2,10-11; Jon 11.45-53)*

¹ Israel yá Másáng Yisná Muná Nana* yot Angelo yá Iháng Hátiuk watán rám káungá wata naráng hátingga umi sinak tátá watán rám watá enanggon áwáng hálengga áráan du ² pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kungga Jesu utkámut tánin ingga suliuráng, enendu rahán táwi hárá tángátne kun erawák ká tunggafeiwon ingga ámna náráwa ya hányon pitáuráng.

³ Kulá rám waháranyon du Satan dá Jesu yan disaepel 12 waháranan káman da pahálán hákuk. Ámna wawu Judas, Iskariot ing menggiuráng wa. ⁴ Wáina hálendu Judas málám kuk watá kung pris tátáwi yáni yot tu Táwi yan it káungá hánám pinná tátá wa kápangga Jesu wu wáina tángga ku táng sán ket sáni hárá tinet ingga yánangga me hárroturáng.

⁵ Wáina yánán ámna urum watá heronge hánám narángga ku sup kaminemán ingga Judas inuráng. ⁶ Kulá wáina inát tu Judas málám ámna urum watyot pahán káman hálendu hangga kuk. Rám káman no káe ámna náráwa táup pá Jesu yot ma átnándáráng, wahára wu táng yáminet ingga narángga átkuk.

*Disaepel yá Jesu yot sungi pukon náuráng
(Mat 26.17-35; Mak 14.12-31; Jon 13.21-30,36-38; 1 Ko 11.23-26)*

⁷ Kulá rám Másáng Yisná Muná Nana watá áwáng hen du sipsip nanggená utang singga Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hátingga sinak tátá watán rám háliuk. ⁸ Wáina wata ku Jesu yá Pita káling Jon suring yámángga ing yánuk, “Sándá kungga ku rám táwi watán sungi náni wa tiyawindimálák.”

⁹ Wáina yánán du watá inumálák, “Sungi wawu rehára rina tiyawinemát ta narelák?”

¹⁰ Wáina inán du Jesu yá yánuk, “Sándi wu kung it yáilá wata kinan hainemálák wahára wu ámna káman umi kátang tánggatang áwáng kálu hárá sáháng tunggap táinek. Wáina tán du ámna wa isutang kungga watá it reta kinan han du wata kinan yon hangga ku ¹¹ it márumá wa ing ininemálák, ‘No disaepelna yot sungi nangga rám Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hatinemán wawu it pahálá ku rehára?’ ingga Tiksa yá wáina mek.’ ¹² Wáina inán du it pahálá táwi káman torong káiin átak wakáin du kutná kutná erek tiyawená wa sálen du sungi wa wahára tiyawinemálák.”

¹³ Wáina yánán du yándi wu kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu yá yánuk wáina hánám re tunggafeng yámán du sungi nangga átnát wa tiyawiumálák.

¹⁴ Kulá sungi nanayan rám hálendu Jesu wu aposelná yot tebol hárá putung áturáng.

¹⁵ Átang gu Jesu yá yánuk, “Nák ku sányot rám Angelo yá Iháng Hátiuk nahára sungi nanaya kíkiná hánám narángngátat. Wa nangga sangga máriya ku wáina sut láwit narinet. ¹⁶ Kulá no ing sánin, nák ku sányot rám táwi nátán sungi son ing ma náená áre kungga Ánutu yan átkuku kinan káiin rám nátán hulá hánám wa málámbá tán hiták hálezinek.”

* 22:1: Rám wawu Ánutu yá Isip káinnan Israel ámna náráwa yágotang kun kálu hárá másáng yisná muná náuráng wata naráng hátingngátaráng.

¹⁷ Wáina yánángga málám árong wáin kap tángga átang sáponga tángga sangga ku ing miuk, “Wáin kap ná táng sándá erek naniráng. ¹⁸ No ing sánin, nák ku son wáin ma náená áre kungga Ánutu yan átkuku watá tungafeinek.”

¹⁹ Wáina yánángga málám másáng káman táng sáponga tángga ulángga yámángga yánuk, “Náwu naya yánumna, sán háláng sásámáya sámindet. Sándá inggon tángga nangga ku nákka naráng hátingguineráng.”

²⁰ Kulá sungi nang hálíngga sangga málám kap wáin pálak wa táng wáinanyon tángga ku ing miuk, “Wáin kap náwu Ánutu yá ámna náráwa yot pahán káman hálezineráng wata tárakngá. Pahán káman náwu Ánutu yá uláp ámna náráwa yot pahán káman háliuráng wáina muná. Iná nák sipna yá ku pahán káman wa táng tunggap táinek. Nák sipna yá sunggulingga háinek watá ku sán háláng sáminek. ²¹ Kulá narineráng, káman niyá nák neháng káyam ket yáni hárá tinek wawu nákkot nahára tebol hárá átamán. ²² Ámna Nanggená wawu uláp Ánutu yá kálu isusut ta miuk wa isutang há kuinek. Iná ámna niyá wa táng káyam ket yáni hárá tinek wawu ukuro táwi hánám.” ²³ Wáina yánán disaepelná yá yáni inán kanán táuráng, “Niyá hánám bu kálu wáina táinek?”

²⁴ Kulá disaepel yáni wu niyá hánám bu orek yáni hárá kutná árená hánám átak ingga yáni yon menmen táuráng. ²⁵ Wáina tángga árát tu Jesu yá yánuk, “Ále kámá káinnan king ingga átnándaráng watá ku yáni ya narát kut yáni árená hálen yáni hánám átnándaráng. Hang meng toling námániráng ingga ket tárák álosim tángngátaráng.

²⁶ Iná sándá ku wáina ma hálezindaráng, ináku káman dá kutna árená hálezin ingga wawu nangge kimo yá ina átnek. Hang káman kutná árená átnek wawu sándán yáup nangge hálezinek. ²⁷ Kulá ni wu kutná árená yá átnek, káman tebol hárá átnek wa, me káman ni yáup nangge ya átang tiriktárák tángga átnek wa? Káman ni kutná árená átnek wawu tebol hárá átnek wa, iná nák wawu orek sáni kái yáup nangge watá ina átkoet. ²⁸ Sán du ingirungngi rina rina nákkán kái áwángga átuk wahára wu nákkot ronrosin áturáng.

²⁹ Nan dá háláng táwi nák namuk, wáinanyon no háláng táwi wa sán sáminet. ³⁰ Wáina sáminet ta ku nákkán átkuku wata kinan nákkán tebol hárá átang umi sungi nangga kome álosim hárá king gá ina átang Israel yan tombong 12 wa pin yáni tángga átneráng.”

³¹ Wáina yánángga ku miuk, “Saimon, Saimon, Satan dá áwáng sán sángsárungnginán miuk, wit páliná yá haniráng ingga wit seng hip tángga hirarát árángngátaráng wáinanyon. ³² Wáina hálendu no kákka sáponga há táng kamánggoet, naráng hákhatíkka yá ma háindák. Rám ko hurik tángga son áwinelák wahára wu yanuknukka wa iháng káto tángga átnelák.”

³³ Jesu yá wáina inán du Saimon dá inuk, “Táwi, nák ku kákkot kungga kalabus kinan hahaya me kákkot kungga kátkámut ta tiyawingga átat.” ³⁴ Wáina inán Jesu yá inuk, “Pita, no ing kanin, kula hurák ká ma mantáená átnek wahára wu rám kaláhu nák ku Jesu ma naráng mát ingga meinelák.”

³⁵ Wáina inángga ku son kámuk yánuk, “No nakán yáup tátáya suring sámut wahára wu sup tumá me yák me sendol kámá ma ihángga kuráng, wahára kutná kutná ya kámá kesák táuráng me muná?” ingga yánán watá muná ingga inuráng.

³⁶ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Kulá nahára ku niyá supmá tumá yá átmán wawu táinek, me yákná yá átmán wawu hányon táinek. Iná káman ni kápkngá muná hálen wawu lapmá hásák táng tin yuwáng mát tu sup wanyon táng kápkngá káman yuwinek.

³⁷ Náuta Ánutu yan papia kái ing uyená, ‘Ámna náráwa yá ámna wáik ingga káuráng.’† Wáina mená watá nák hárá pálipuk tungafeindek. Ánutu yan papia kái nákka rina uyená watá pálipuk tungafeindek.”

³⁸ Wáina yánán disaepel yá Jesu inuráng, “Táwi, kang, kápk yará ná,” ing inát tu Jesu yá yánuk, “Wa rewe álo.”

*Jesu yá ále yáilá Olif kái sáponga táuk
(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)*

† 22:37: Isaia 53.12

³⁹ Jesu málám hangga ále yáilá Olif káin rám nukngátak wáinanyon kun disaepelná yá isutang kuráng. ⁴⁰ Kung hengga ku disaepelná yánuk, “‘Ingirungngi yá nándán káin tunggafen wahára ma pálingga háindámán,’ ingga wata sáponga tángga átnérang.” ⁴¹ Wáina yánangga málám yápmangga kung sup káman matne kungga rehára hanggim, ále mulangán ná tárák wáina hára kung tulá hára imángga átang sáponga táuk, ⁴² “Nan, ka narángga márapmá ná namáng hutang tain ingga wawu álo, enendu ko nákkán pahán ma isutnándlák, ináku kakán pahán isutnelák.” ⁴³ Wáina sáponga tángga árán alek káinnan angelo káman dá hang háláng imuk. ⁴⁴ Kulá málám sutná wa narán márapmá hánám hálen du sáponga hángálángngá tángga árán nunggup káto watá rina kámá ingmen utang sip pá ina sárorok káwak káin hangga átuk.

⁴⁵ Kulá sáponga táng hálingga sangga kungga kápu k disaepelná wu pahán márap táwi hánám tángga átkuráng hálendu háláng yáni han há yáni ruhángga árát. ⁴⁶ Wáina kápangga Jesu yá yánuk, “Náuta ku ruhángga átkoeráng? Tárutang ‘ingirungngi yá nándán káin tunggafen wahára ma pálingga háindámán,’ ingga sáponga tángga átnirang.”

*Káyam bá áwáng Jesu ket táuráng
(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.2-11)*

⁴⁷ Jesu yá disaepelná yánangga emá me tángga átnárán du ámna urum táwi watá áwáng hiuráng. Judas Jesu málámbán disaepel 12 waháranan watá máta yárengga yágotang áwáng hengga ku Jesu kang kumein ingga rupmá káin áwuk. ⁴⁸ Wáina áwán du Jesu yá inuk, “Judas, kák ku Ámna Nanggená táng káyam ket yáni hára titiya ku kang kumindelák hám?”

⁴⁹ Kulá Jesu yan disaepel yá wáina tunggafeindek ingga kangga ku inuráng, “Táwi, nándá kápik ká álo ráhinemán ingga narelák me?” ⁵⁰ Wáina inángga ku káman dá kápik táng pris yáin yáni yan yáup nangege wata kárámanná álák kálu sating san háuk.

⁵¹ Wáina tán kangga Jesu yá inuk, “Wáina ma táindalákl!” ingga inángga yáup nangege kárámanná wa táng son komenon ting muk.

⁵² Wáina tángga ku Jesu málám árong pris tátáwi yáni me Táwi yan it káungá hánám pinná tátáyan yáup ámna me ámna hulá ingga málám ket tátáya áwuráng wa yánuk, “Nák ku tewe ámna tombong káman da máta yáreng yámámá hám, wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihángga áweráng? ⁵³ Rámá rámá nák ku sáni yot Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan átnándat wahára wu ket ma nehángngátaráng. Iná kula wu sándán rám, páyung gán háláng gá tunggafek.”

*Pita yá Jesu ma naráng mát ingga miuk
(Mat 26.57-58,69-75; Mak 14.53-54,66-72; Jon 18.12-18,25-27)*

⁵⁴ Wáina yánán du káyam áwuráng watá Jesu ket tánggatang pris yáin yáni yan it káin kuráng. Iná Pita wu yásutang kuk, enendu kimo mulangán sim kungga átkiuk. ⁵⁵ Pris yáin yáni yan it kumbiná kinan kapme táitná hánám hára wu ámna kámá yá káráp sit ran du wa elengga árát Pita wu kung wahára kámuk yáni putung átkiuráng. ⁵⁶ Wáina árán káráp yamá yá Pita hára man du yáup náráwa káman wahára áturáng watá kárek hánám kangga átang miuk, “Ámna náwu Jesu yan tombong waháranan.”

⁵⁷ Wáina men Pita yá olengga inuk, “Náráwa, ámna wa melák wawu nák ma naráng mát.”

⁵⁸ Wáina inángga átang sim bu son ámna káman dá kangga miuk, “Kák ku ámna watán tombong háranan.”

Ingga inán Pita yá miuk, “Nák muná!”

⁵⁹ Wáina inángga kimo átang sangga ku ámna káman dá áwáng kangga miuk, “Pálipuk hánám, ámna náwu watyot átningngátak, náuta ámna náwu Galili nan yon.”

⁶⁰ Wáina men Pita yá miuk, “Ko náuta melák wawu nák ma narát.” Wáina inángga árán du waháranyon hurák ká mantáuk. ⁶¹ Kulá wahára re ku Táwi Jesu yá hurik tángga kárek hánám Pita kan du Pita yá Jesu kangga me ing inuk wa naráng hátiuk: “Kula

hurák ká ma mantáená átnek hárá rám kaláhu nák Jesu ma naráng mát ingga meinelák.”
62 Málám Jesu yan me wa naráng hátingga ku kep káin kung hangga kandák rina táuk wata narángga kutkáywát táuk.

Jesu ináng kekkek tángtáng uturáng

(Mat 26.67-68; Mak 14.65)

63 Kulá ámna Jesu pinná tángga áturáng watá ináng kekkek tángtáng uturáng. **64** Yáni wa ku lap táng rahálá pop táng sat árán du ut táng ut táng gu inánggiuráng, “Kulá niyá nutak ingga profet me meng.” **65** Wáina inángga ku me keke hulá hulá táwi inuráng.

Jesu yá ámna hulá rahán yáni hárá hetang átuk

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Jon 18.19-24)

66 Hilápmá it tá háing hang átuk wahára wu ámna hulá hulá watá kámuk ingmen káman hálengga urum táuráng. Urum kinan wahára wu lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá árát tu Jesu engotang urum wahára áwuráng. **67** Wáina engot áwáng sat árán du Jesu ináng suliuráng, “Kulá nánáng, kák ku ámna náráwa son iháhá wa me?”

Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Iná no sáminet wawu sándá nákkán me wa narát kusák hálezinek. **68** Iná no sánang sulinet wawu sándá wata topmá ma nanindáráng. **69** Rám kula átang hulátingga ároinek wakáin du Ámna Nanggená wawu Ánutu Hálángngá Pálak wata ketná álák kálu putung átnek.”

70 Wáina yánán du inuráng, “Wáina wata ku, kák ku Ánutu Nanggená hám?”

Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk hánám meráng.”

71 Wáina men du ámna hulá hulá watá yáni meme táuráng, “Náuta ku me hulá nukngá met naránin ingga sulinemán? Me wu málámba milunná hánám háranyon há men naremán wa rewe.”

23

Pailat rahálá hárá Jesu yá me hárá átuk

(Mat 27.1-2,11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

1 Ámna hulá urum táuráng watá kámuk tárutang Jesu engotang Pailat tán káin kuráng ngayá **2** kung táng me hárá tinin ingga ing miuráng, “Ámna náwu Israel ámna náráwa yángotang kálu kandák kálu kukuya tángga ing menggoek, ‘Takis Sisa ma imindaráng,’ hang ‘Nák ku king, Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu nák,’ ingga menggoek.”

3 Wáina met tu Pailat tá Jesu inuk, “Kák ka Juda yan king me?”

Ingga inán du inuk, “Wawu pálipuk wa melák wáina.”

4 Wáina inán du Pailat tá pris tátáwi yáni me ámna náráwa urum táwi wa yánuk, “No ámna ná táng me hárá titiyan káluná kámá ma kat.”

5 Wáina yánuk, enendu watá áráng hákhátik tángga miuráng, “Watá Judia ále káwak kámuk káin wa ámna náráwa me hulá hulá yánangga pahán yáni seng tárut tán wáik tánin ingga tánggoeráng. Wa hulátiuk wawu Galili ále káin átang áwángga nákáin.”

6 Wáina inát narángga Pailat tá yánang suliuk, “Ámna ná wa Galili nan me?” wáina yánang sulin du ing inuráng, “Wawu pálipuk.” **7** Wáina ingga inát tu Pailat tá naruk ku ámna wawu ále káwak Herot tá pinná táená káinnan hálendu suring yámán Herot tán káin engotang kuráng. Rám wahára wu Herot tu Jerusalem káin wanyon átuk.

8 Herot tá Jesu yá rina rina tán met narángngátak, wata ku rám hásák simbon wa kakaya narángga áwángngátak, enendu ma kangngátak. Wáina hálendu Jesu yá áwáng hiuk hárá wu kangga heronge naruk. Watá ket tárák kámá tán kakaya narángga wata hálengngátak. **9** Wáina áwáng hen du Herot tá táup hánám ináng suksulik táuk, enendu Jesu yá wata topmá kámá ma inuk. **10** Pris tátáwi yáni yot lo yan tiksa wawu wahára kámuk átang hahatingga átang Jesu táng me hárá tiuráng. **11** Wáina tángga sat tu Herot tá tewe ámnaná yot yáni wa ku ináng kekkek tángga lap álosim tawáng mángga son suring

yámán engotang Pailat tán káin kuráng. ¹² Uláp pu Herot káling Pailat wawu kámkáyam átkiumálák, iná rám wahára re átang gu nuknuk tángga átang ároumálák.

*Pailat tá Jesu táng maripong hárá kákátiya miuk
(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39—19.16)*

¹³ Pailat tá pris tátáwi yáni kámá yot ámna hulá hulá me ámna náráwa mantán áwát tu yánuk, ¹⁴ “Sándá ámna ná engotang nákkán káin áwángga ku ing miuráng, ámna náráwa yángotang kálu kandák kálu kukuya tánggoek ingga miuráng, enendu no sáni yot há átang ináng sulingga káet tu me rina meráng wawu watá wáina kámá ma táuk hélek. ¹⁵ Iná Herot tu wáinanyon kangga ku suring mán nándán káin áwek. Ing narineráng, kandák kámá táuk ka no utkámut tátáya álo ing ma meindát. ¹⁶⁻¹⁷ Wáina wata ku yáne hánámá lahot mát tu se hangga háná kuinek.”*

¹⁸ Wáina yánán du kámuk hánám milun yáni káman hálen ing mantáuráng, “Ámna wa utkámut tainelák, iná Barabas wu satá nándán káin áwik!” ¹⁹ (Barabas wawu ámna káman kapman tárang káin átnát ta takta narángngátak, wata ku málámbot ámna kátu yá it yáilá kinan káin kun táng hilák tángga ámna káman utkámut tán du wata táng kalabus it kinan tiuráng.)

²⁰ Kulá Pailat tá son, “Jesu sáe kukuya naret,” ingga yánuk, ²¹ enendu kámuk hánám watá ing mantángga áturáng, “Maripong hárá kátiti! Maripong hárá kátiti!”

²² Wáina mantángga árát tu rám kaláhuná hárá ku ing yánuk, “Náuta? Ámna nátá márapmá kámá rina táuk? No ámna nátá márapmá kámá táuk wahára kungga utkámut tátá ingga memeyan káluná kámá ma kat. Wáina wata ku hánámá lahot mángga satne hangga háná kuinek.”

²³ Wáina miuk enendu áráng hákhátitk tángga ing mantáuráng, “Maripong hárá kátiti!” ingga sonson hahatingga mantángga árát watán man watá re Pailat tán me wa hálángngá tángga háuk. ²⁴ Wáina tángga árát tu Pailat tá watán milun isutang gu Jesu yá kámutnek ing miuk. ²⁵ Wáina mengga ámna huphuráp kun táng hilák tángga ámna utkámut tán táng kalabus it kinan tená wa yaling mán kep káin hahaya inuráng wata met wa yaling mán kep káin háuk. Iná Jesu wu watán milun isutang táng tewe ámna ket yáni hárá tiuk.

*Jesu táng maripong hárá kátituráng
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)*

²⁶ Kulá tewe ámna yá Jesu engotang kungga átnárát tu ámna káman it yáilá Sairini nan kutná Saimon watá it yáilá Jerusalem kinan kung hain ingga áwángngárán kangga maripong ná tángga kung ingga inángga ku imát sungga tánggatang Jesu sárummá ya isutang kuk. ²⁷ Wahára wu ámna náráwa táup hánám watá isutang kuráng wata kinan náráwa kámá yá ukuro narángga kutkáyawát pálak isutang kunggarát tu ²⁸ Jesu yá hurik tángga náráwa kut pálak kuráng wa yánuk, “Jerusalem yáuriwa, nákka ma kut namindaráng, ináku sáni ya kutkut sáni kutneráng, me nágánangge sáni ya kut yámineráng. ²⁹ Rám káman áwinek wahára ku meineráng, ‘Náráwa nangge ma iháháyan me ma ihená watyot nangge muk ma yámená watá ku heronge táineráng!’ ³⁰ Rám wahára ku

‘ále yáilá yánineráng, “Hulátang nán ketnán haniráng!”

iná ále kandángngá wu yánineráng, “Náháng usáng hang tiniráng!” †

³¹ Kulá ámna yá káráp mirak árená hárá wáina tángga ku káráp kumkumená hárá wu rina tánggalát?”

³² Kulá ámna yará kandák táená wawu Jesu yot ráháng kátkámut tátáya ihángga kuráng. ³³ Jesu wu engotang kungga ále káman kutná Yáin Kuratná wahára kung

* 23:16-17: Nanará ámna kámá yá ku ing narángngátaráng, me kámá tombong nahára hányon átak. Me wawu ing, “Kálu káman ing isutnándaráng, yara kámuk wata kinan rám táwi wahára Pailat tá ing tángngátak, ámna káman kalabus it kinan árená wa san along kungga yáni ya ket yáni káin kungngátak.” Mak 15.6 wahára káineráng. † 23:30: Hosea 10.8

hengga ku táng maripong hárá tingga kátiuráng. Ámna yará kandák táená watyot iháng wáinanyon kátiuráng, káman táng ket álák kálu, káman táng ket kandák kálu. ³⁴ Wáina átang gu Jesu yá miuk, “Nan, ko watán kátu wa sáinelák. Rina táeráng wawu ma naráráng.” Iná tewe ámna yá ku láp Jesu yá sutná tánggánená wa horengga iháháya ting sat árán niyá ku resim ihinek ingga kakarák satu táuráng.

³⁵ Iná ámna náráwa yá ku hetang átang kápángga árát ámna yáilá yá ku me keke hulá hulá mengga átkiuráng, “Kámá háláng yámánggoek wáinanyon du sat málámbáyon málám háláng iminek. Pálipuk hánám ámna Ánutu yá ámna náráwa son iháháya táng tunggap táuk hálendu málámbáyon málám háláng iminek.”

³⁶ Iná tewe ámna yá áwuráng ngáyá ku ináng kekkek tángga wáin ingirángngá imuráng. ³⁷ Wáina tángga ku inuráng, “Pálipuk kák ku Juda yan king hálendu kayon ka háláng iminelák.”

³⁸ Kulá ámna kámá yá me káman uyiuráng wa táng Jesu yáilá torong hárá káting sat átuk wawu ing:

NÁWU JUDA YAN KING.

³⁹ Ámna kandák táená yará iháng káting sat átumálák waháranan káman dá Jesu ináng kekkek tángga ku ing ináng sengga átkiuk, “Kák ku Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wa hám, wata ku ko kayon ka háláng imángga ku nátyot háláng námáng!”

⁴⁰ Wáina inán du nukngá watá me táng mángga ku ing inuk, “Kák ku ámna watá márapmá suwek wáinanyon suwelák, enendu kák ku Ánutu ya ma hám pitáng málák?

⁴¹ Nát náráháng kátkámut táinderáng wawu kándáng re há hálek, náuta nátá márapmá suwemát wawu kandák táumát wata tárakngá hárá álo. Iná ámna náwu kandák kámá ma táuk.”

⁴² Wáina mengga ku ing miuk, “Jesu, ko átnát ya káin kung king hálengga átang gu nákká narinelák.”

⁴³ Wáina inán Jesu yá inuk, “No pálipuk hánám ing kanin, kula wu kák ku nákkot átnát álosim káin átnemát.”

Jesu yá kámutuk

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Rám bá 12 kilok hálengga árán káe yamá watá sálikngin du ále watá páyung tingga káwak usángga árán kungga 3 kilok háliuk. Iná Táwi yan it káungá hánám kinan lap hásák táwi watá ku táitná háng ráráhángga yará háliuk. ⁴⁶ Kulá wahára ku Jesu yá hahatingga ingmen mantángga ing miuk, “Nan, no irukna táng kák ketya hárá tet.” Wáina mengga ku pukon árong sun háuk.

⁴⁷ Wáina tán kangga tewe ámna yáiñ yáni watá Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuk, “Pálipuk hánám ámna náwu ámna kándáng.” ⁴⁸ Wáina kangga ámna náráwa rahán da kákápáya áwuráng watá rina tunggafiuk wa kangga pahán yáni yá káto hálen tungturing há yáni kuráng. ⁴⁹ Iná náráwa nini yá Galili kálu Jesu isutang áwuráng watyot kámá ni Jesu naráng meráng watá ku kung mulangán káin átang rina tunggafiuk wa kangga áturáng.

Jesu táng kung tanggán káin tiuráng

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Kulá ámna káman Judia yan it kutná Arimatea wakáinnan kutná Josep wawu ámna álo kámá kándáng re átkungngáta. Ámna wawu Ánutu yan átkuku wata hálengga átnándak. Iná málám wawu kaunsol. Ámna watá ku kaunsol nuknukngá watá Jesu utkámut tátáya nanará tiuráng wata narán kándáng ma háliuk. ⁵² Ámna watá Pailat tán káin kuk watá kung “Jesu yan káwak sut wa álo tángga kuinet me?” ingga inuk. Wáina inán álo ing men du ⁵³ málám wa táng hang láp álosim bá pondang táng kung tanggán sup hinangngá káling tolená káman uláp káwak sut káman táng wahára ma tiuráng wahára

táng tiuk. ⁵⁴ Iná Sabat tu há áwáng hálingga átuk, wata ku rám wawu Sabat ta tikiyawik tátá rámá‡.

⁵⁵ Kulá náráwa Jesu yot Galili kálu áwuráng watá ku Josep isutang kungga sup hinangngá rehára káwak sut wa táng tiuk wa káuráng. ⁵⁶ Yáni wu rina rina wa kangga sangga ku it yáni ya kuráng ngáyá kung oel me kuram mungangan yáni kikiná wa tiyawiuráng. Iná Sabat hárá wu meng rákit mená yá rina rina ma tátaya mek wáina wata ku sek naruráng.

24

Jesu yá son tárutuk

(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Sonda ore nukngá ya hulátitiná hárá ku hilápmá hánám náráwa watá yon kuram mungangan yáni kikiná tiyawingga tiuráng wa ihángga tanggán káiñ kuráng. ² Yáni wu kungga káuráng gu sup táwi sup hinangngá pop táená wawu ni kámá yá kiwlán kung kep káiñ árán. ³ Wáina hálendu kuráng watá re kungga kinan hangga káuráng gu Táwi Jesu yan káwak sut wawu wakáin ma árán. ⁴ Wáina kangga wata narángpak tángga átnárát tu ámna yará sut yándi tánggánená wawu hakokowak hánám bá ku sireretná pálak watá kandáng yáni kálu hetang átumálák. ⁵ Wáina árán kápángga yáni wu pikpito hánám wa narángga tun yáni hárá imángga kurák mátap yáni iháng hang káwak káiñ tit ámna yará watá yánumálák, “Náuta ku sándá ámna átkukuná pálak wata kámurená orek yáni káiñ ná sulingga átninggoeráng? ⁶ Wawu nahára ma árak, ináku há tárutak! Málámbá sáni yot Galili káiñ áturáng wahára me ing sánuk wa naráng hátiérang, ⁷ ‘Ámna Nanggená wawu táng kung ámna mukmuro táená wata ket yáni hárá tit, watá táng maripong hárá kátineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.’ ” ⁸ Wáina yánán du me rina Jesu yá yánuñk wa naráng hátiuráng.

⁹ Kulá náráwa yáni wu tanggán wa sangga kuráng watá kung disaepel 11 watyot nini yá áturáng wa yánumálák. ¹⁰ Náráwa wawu Maria it Makdala nan wa, Joana, hang Maria Jeims maming watyot tu náráwa kámá watá áwáng gu aposel yánumálák. ¹¹ Áwáng pingnga wa yánumálák, enendu watá watán me wawu kusák hánámá iruk me ingga naruráng. ¹² Iná Pita yá ku tárutang málám hururung ingmen tanggán káiñ wa kung turingga hangga kápuk ku lap kuliná watá re árát kápángga ku rina ingga narángpak tángtáng hangga háná kuk.

Emeus káluná káiñ ámna yará yá Jesu káumálák

(Mak 16.12-13)

¹³ Káe waháranyon du disaepel yará yándi wu it kutná Emeus wakáin kundin ingga kumálák, iná it wawu Jerusalem sangga 11 kilomita wáina kungngátaráng. ¹⁴ Yándi wu kálu wa kungga átkiumálák wawu Jerusalem káiñ rina tunggafiuks wata mená tángga yándi inán kanán tángga kungga átkiumálák. ¹⁵ Wáina tángga kungga árán du Jesu málámbá wahára áwán káman yáni kuráng, ¹⁶ enendu yándi wu náut kámá yá rahán yándi wa ting suwán wawu Jesu ingga ma káumálák.

¹⁷ Wáina áwán kámuk yáni kungga átang gu yáñang suliuk, “Sándu náut mená tángga áwángga átkoemálák?”

Wáina yánán du yándi wu tareng kátingga kurák mátap yándi yá ukuro hálen átumálák. ¹⁸ Wáina átang gu káman kutná Kliopas watá inuk, “Jerusalem káiñ lombu táwi hánám áwáng átaráng. Waháranan du ko káman dá re ku rám nahára rina tunggafengga átak wawu ma hám narálák?”

¹⁹ Wáina inán du Jesu yá yánuñk, “Náutá rina tunggafengga átak?” ing men du watá inumálák, “Jesu Nasaret nan wawu profet káman Ánutu rahálá hárá me ámna náráwa rahán yáni hárá mená menggoek me ket tárák tánggoek wawu hálángngá pálak, nát tu wata menggoemát. ²⁰ Pris tátáwi yáni me nándán ámna hulá ingga átaráng watá táng

‡ 23:54: Juda yan kálu wu Sabat hárá yáup ma tátaya mená, wata ku Josep pá sokmuná Jesu yan káwak sut táng kung tanggán káiñ tin ingga táuk.

kapman ketná hára tit, watá kámutnek ingga men du táng maripong hára kátit kámutuk. ²¹ Huphuráp pu nándu watá ku Israel ámna náráwa son ihinek ingga naránggiumán. Iná káman du ing, Jesu wa uturáng wawu káe kula árátne ku rám kaláhu hález. ²² Kulá waháranyon du náni háranan náráwa kámá hilápmá hánám tanggán kái kungga sangga áwáng gu náháng hárámut táeráng wawu ing, ²³ tanggán kái wa káeráng gu Jesu yan káwak sut wawu ma árán. Wakáin du angelo yá re árán kápángngárát tu Jesu wu há tárunráng mirak átak ingga yánemálák ka náneráng. ²⁴ Wáina narángga náni háranan yará yá tanggán kái kungga káemálák ku pálipuk náráwa yá meráng wáina, iná Jesu málám bu kámá ma kamálák.”

²⁵ Wáina men du Jesu yá yánuk, “Nanará sándi muná, profet tán me wa há narángngá-tamálák, enendu naráng hákhátik sándi wu isikimo. ²⁶ Ámna náráwa son iháhaya háuk wawu márapmá wa suwinek ka ku Ánutu yá kut táwi hánám iminek wáina wa naremálák me muná?” ²⁷ Kulá wáina yánangga ku Moses hára átang hulátingga árongga profet kámuk kán kái málamba rina mená miti papia kái átak wa erek yánang tolingga kuk.

²⁸ Wa yángyánang kungga ku it átnát ta kumálák wata tangtang kung hengga ku Jesu yá it wa táng hátingga kuin ingga táuk. ²⁹ Wáina tán ámna yará watá ma kuindalák ingga oletná mangga inumálák, “It tá yonyon hálengga páyung tindek, wata ku nátyot átang tembát tu wáina kuinelák,” ingga inán du watyot it kinan háuráng.

³⁰ Hang tebol hára putung átang másáng táng sáponga tángga ulángga yámuk.

³¹ Wáina tán du naráng hátingga rahán yándi yá ruwarán du wahára re pikpiliuk.

³² Wáina kun du yándi meme táumálák, “Pálipuk hánám kálu kái Ánutu yan me wa hulá yot mengga nánang tolingga áwek hára pahán náti yá táwi hánám tárutak.”

³³ Wáina tángga ku yándi wu tárunang Jerusalem kái son kumálák. Kung disaepel 11 wa kápángga kámá watyot áturáng watyot káman átang gu ³⁴ ámna yará wa ing yánuráng, “Wawu pálipuk hánám! Táwi wu há tárunang kungga Saimon dán kái tunggafek.” ³⁵ Wáina yánát tu ámna yará watá ku kálu kái tunggafeng yámuk me másáng ulángga yámán kangga naráng hátiúmálák wata yánumálák.

Jesu yá disaepelná yan kái tunggafeng yámuk

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23)

³⁶ Wáina yánangga wata mená tángga átnárát tu Jesu málámbá orek yáni hára wa hetang átang yánuk, “Pahán láláp pá sányot átnek.”

³⁷ Wáina yánuk, enendu disaepel urum áturáng watá kangga hárámutang náwu utni káemán ingga pikpito naruráng. ³⁸ Wáina kápángga ku yánuk, “Náuta hárámutang gu nanará sáni kái wa nangnaráng táeráng? ³⁹ Ketna me háramna ná kaniráng. Pálipuk náwu na! Nehánggangga narániráng. Utni wu yánum yáni me kurat yáni nák hára átak wáina muná.”

⁴⁰ Jesu málám wáina yánangga ku ket hárammá kái párángngá wa yáliuk. ⁴¹ Wáina yálen kangga heronge táuráng, enendu wa narát kándang ma hálen narángpak yáni watá emá re há átuk. Wáina kápángga ku yánuk, “Sán náut kámá kámá nanayan nahára teráng ngá kámá átak me muná?” ⁴² Ingga yánán du yáni wu káut kátu singga tená wa táng imát tu ⁴³ rahán yáni hára náuk.

⁴⁴ Wa nangga ku yánuk, “Náwu no sáni yot átang rina tunggafeinek ka há sánut wáina. Me rina nákka Moses yan meng rákit me kái, profet tán papia kái me Kap Papia kái uyená wata páliná yá tunggafek.”

⁴⁵ Wáina yánangga ku nanará yáni yan káluná wa yalin du Ánutu yan me rina uyená wa naráng hátiuráng. ⁴⁶ Wáina tángga ku ing yánuk, “Náwu ing uyená wa: Ámna náráwa son iháhá wawu márapmá sungga kámutang rám kaláhu átang gu son táruntek. ⁴⁷ Wata ku pahán hurik tángga watán kái kut tu Táwi yá mukmuro sáni yawonek ingga Jerusalem hára átang hulátingga wata kutná hára mengga meng isurát kungga káwakngá káwakngá kámuk kuinek. ⁴⁸ Iná sándu sáni rahán sáni yá há káeráng, wata ku wa meng isurát

kuinek.⁴⁹ No ku náut Nanna yá sásámáya miuk wa se áwáng sáminek, iná sándu it yáilá hárá ná re árát kungga ku alek káinnan háláng watá hang sáháng támotnek."

*Ánutu yá Jesu son tángga alek káin kuk
(Mak 16.19-20)*

⁵⁰ Kulá Jesu málám disaepelná yángot kung it Betani tangtang káin átang gu ketná iháng hip tángga átang disaepelná kuram táng yámuk.⁵¹ Kuram táng yámángga átnárán waháranyon du Ánutu yá tángga alek káin árángga kuk.⁵² Jesu yá yápmangga kun du yáni wu ináng sákngingga sangga ku heronge pálak Jerusalem káin son kuráng.⁵³ Kung rámá rámá Táwi yan it káungá hánám wata kapmená hárá átang Ánutu kutná meng táirut tángga átkiuráng.

Aposel yá yáup táuráng wata pingnga yáni

Jesu yá alek káin kuk

¹ Tiofilas, no papia huphuráp uying kamut wawu Jesu yá hulátingga yáup rina rina táuk me rina yánang toliuk wahára átang áwángga áwáng ² rám Ánutu yá tángga alek káin kuk watán me pingnga wa erek hánám uyiut. Jesu yá alek káin manyon koená átang aposel iháng tunggap táuk wa yáup wáina wáina há táineráng ingga Iruk Káungá yan hálang hára yánu. ³ Málámbá sut láwit naruk wata torong káin du rina tae ku aposelna yá pálipuk son táirutut ingga nahániráng ingga watán káin tunggafengga rám táup pon tárák hulá hulá tángga málám yálenggiuk. Wáina tángga rám 40 wata kinan du aposelná yan káin tunggafengga Ánutu yan átkuku wata yánanggiuk. ⁴ Rám káman aposelná yot átang gu yánu, “Jerusalem sangga ma kuindaráng, ináku nahára átang hálengga árongga árát Nanna yá náut há hánám sásámaya miuk wata no sáne naruráng wa sáminek. ⁵ Jon dá ku umi yá kuháng yámanggiuk, iná rám hátetná kimo átang gu Ánutu yá ku Iruk Káungá yá kuháng sáminek.”

⁶ Kulá Jesu yá aposelná yot hawuru tángga átang gu inuráng, “Táwi, uláp Israel yá kutná pálak átang káto hánám hálengga átkiuk wainanyon rám nahára ko tátá wainanyon son álo átgim me?”

⁷ Wáina inát tu watá yánu, “Rám wáina wa, wawu Nanna yá málámbán hálang wahára kungga tiuk, wata ku sándá nanaráyan tárák ku muná. ⁸ Iná sándu Iruk Káungá watá áwáng ep sáhán watán hálang há táineráng, wata ku sándá Jerusalem hára ná, me ále Judia kámuk, me ále Samaria hang káwakngá káwakngá káin erek hánám rina kanggoeráng me naránggoeráng wa yánang tolingga kuineráng.”

⁹ Jesu yá me wa yánang hálin du rahán yáni hára Ánutu yá tán du árangga mukam kinan kungga alek káin kun ma káuráng.

¹⁰ Árangga kun yáni wu alek kálu re kárek hánám hálengga átnárát tu ámna yará lap yándi haknga re tánggánená watá tunggafengga káman yáni wahára átang gu ¹¹ yánumálá, “Galili ámna, náuta ku nahára átang alek kálu re hálengga átkoeráng? Jesu wa, wawu Ánutu yá kula tán du alek kinan káin sápmangga kun káeráng wawu son áwinek. Alek kinan káin rina árangga kun káeráng tárák wainanyon son áwinek.”

Judas yan kome tátáya aposel yá Matias táng tunggap táuráng

¹² Wáina yánán du aposel yáni wu ále yáilá Olif wa sangga Jerusalem káin kuráng. Jerusalem wawu mulangán muná ináku enanggon. ¹³ It yáilá káin kung hengga ku áráng it pahálá torong káin yáni átnándaráng wakáin áturáng. Ámna wahára áráng áturáng wawu Pita, Jon, Jeims, Endru, Filip, Tomas, Batolomiu, Matyu, Jeims Alfius nanggená, Saimon tombong Selot háranan, hang Judas Jeims nanggená. ¹⁴ Ámna urum watá ku ráma ráma pahán káman hálen urum átang sáponga tángga átkiuráng. Rám wahára wu náráwa kámá hányon áturáng, hang Maria Jesu maming me Jesu yakukula watyot kámuk átkiuráng.

¹⁵ Rám ore wahára ku ámna náráwa ni Jesu ya naráng hating mená wata sale yáni wu ále 120 náut wáina watá árát tu orek yáni hára Pita yá táirutang gu ing miuk,

¹⁶ “Yanuknuk, uláp Iruk Káungá watá Dewit milunná hára me meng tunggap táuk. Kulá me wawu Táwi yan papia hára ing uyená átnándak, wawu Judas ya miuk. Ámna watá ku kálu yálen Jesu táng káyam ket yáni hára tineráng ingga miuk. Kulá me wata páliná yá ku há tunggafiuk. ¹⁷ Huphuráp Judas wawu nánin tombong gon átkiuk, iná yáupmá ku náni tánggoemán wainanyon tánggiuk,” ingga yánu.

¹⁸ Judas wawu kálu kandák táuk wata yumnakngá sup ihuk watá ku káwak káman yuwuk. Rám kámá átang gu málám káwak wahára táng hang kátingga kawilá yá hiláksin

du kámun pahálá yá kámuk ingmen sunggulingga áwáng kep káiń háuráng. ¹⁹ Wáina tán du Jerusalem kinan ámna náráwa áturáng watá pingnganá wa narángga ku káwak wata kutná ku yánin me kálu Akeldama ing miuráng. Kut wata hulá ku Káwak Sip Pálak.

²⁰ Pita yá ing hányon miuk, “Kap Papia hárá Dewit tá Judas ya ing mengga uyiuk, ‘Watán tum kome watá hánámá átnék,
káman dá watán tum kome hárá ma átnándak,’*
hang wata kátu yon ing uyená yá átak,
‘Nukngá yá watán yáup komená wa álo táinek.’†

²¹⁻²² Wáina wata ku álo kámá ku ámna káman orek náni háraranan táng tunggap tainemán. Ámna wawu ing táená kangga, hulátingga Jon dá umi kuháng yámuk wahára átang árongga Jesu yá alek káiń kuk wahára Táwi Jesu yot átninggiumán waháranan káman. Ámna wáina watá ku rahálá yá há káuk, wata ku nán hálang námángga Jesu yá tárutuk wata meng isurán kungguinek.”

²³ Pita yá wáina men du ámna yará ná háraranan káman dá átgim ingga miuráng, ámna káman du Josep kutná nukngá Barsabas hang kutná nukngá Jastus, hang ámna káman du Matias. ²⁴⁻²⁵ Wáina tángga ku sáponga tángga Táwi ing inuráng, “Táwi, ko ámna kámuk ka pahán yáni wa há káelák, wata ku ko ámna yará ná háraranan du ni ámna yá ku Judas yan kome tángga aposel yáup wa táinek ka táng tunggap táet ingga álo nálenggim me? Judas yá yáupmá wa sangga márapmá táuk wata tárákngá isutang átnát ná rekáin átak wakáin há kuk.” ²⁶ Wáina inángga ku Ánutu yá ni táng tunggap táinek ingga sup hirarát kun du Matias yan sup watá kung kándáng átuk, wata ku Matias táng aposel 11 watoyt tiuráng.

2

Iruk Káungá yá háuk

¹ Kulá Juda yan rám táwi kutná Pentikos watá tunggafiuk hárá wu ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená watá kámuk hánám káman hárá re urum árát, ² waháranyon du narángngárát iruk yatná yá iruk táwi tángga hásingngátak wáinanyon alek kálu hangga wata timtáummá watá re it pahálá putung áturáng wata kinan táwi hánám tángga átuk. ³ Wáina tán narángga kangngárát tu káráp lánggop ina watá tunggafengga ku ámna nangge elák yáni ina watá ku horengga kung káman káman yáin yáni ketnán áturáng. ⁴ Wáina tát tu yáni wu Iruk Káungá watá kámuk ep ihán du watán hálang hárá me hulá metángga áturáng.

⁵ Kulá rám wahára wu Juda kámá Ánutu ya naráng háting mángngátaráng, wawu káwakngá káwakngá káiń árená watá áwáng Jerusalem káiń áturáng. ⁶ Iruk maming tái yatná ina wa narángga ku ámna náráwa táup táwi watá áwáng urum tángga átang naruráng gu yánin me káman káman kálu metát narángga ku hárámutang wa nangnaráng tángga ⁷ nangnga yáni han du miuráng, “Ámna náráwa náwu Galili nan rewe, ⁸ enendu rina tángga ku nán átamán watá ku náni káman káman dá nánin me kálu hánám me metát naránggoemán? ⁹ Nán du káwak wakáinnan wakáinnan dá áwená. Nán du káwak Patia, Midia, me Elam, me Mesopotemia ále, me Judia ále, me provins Kapadosia, Pontus me Esia káinnan dá áwumán. ¹⁰⁻¹¹ Me nán du distrik Frigia me Pamfilia, me káwak Isip, me ále Libia kátu it yáilá Sairini tangtang wakáinnan dá áwumán. Me nán Juda me kámá káinnan Juda yan naráng hárkhátič isurená Rom káwak káiń árená, me ailan Krit me ále Arebia wakáinnan dá áwumán. Nán du káwak wakáinnan wakáinnan dá áwená, enendu watá me metát naremán wawu Ánutu yá yáup maming táwi hánám táuk wata náni káman káman dá nánin me kálu hánám met naremán!” ¹² Wáina met tu kámuk hárámutang wa nangnaráng tángga ku yáni inán kanán ing táuráng, “Náwu rina hánám tunggafenggoek?” ¹³ Iná kámá yá ku wata mengga táng

* 1:20: Kap Papia 69.25 † 1:20: Kap Papia 109.8

suksuk tángga ku ing miuráng, “Wawa wáin táwi hánám hám náeráng hálendu watá ku wáina tángga átaráng.”

Pita yá Táwi yan me yánuk

¹⁴ Wáina met tu Pita yá ku aposel 11 watyot tárutang gu san táng hip tángga hahatingga urum táwi áturáng wa me ing yánuk, “Yanuknukna Juda me ámna náráwa kámuk Jerusalem hárá átaráng sándu, kándang kárámatingga nákkán me ná narángga ku náut nahára káeráng wata hulá ya narineráng. ¹⁵ Sándá ámna náráwa náwu umi káto nangga hohingga wáina táeráng ingga meráng, enendu wáina muná. Inggálu ku emá hilápmá 9 kilok hálek. Rám wáina hárá ámna yá sipak ma tángngátaráng. ¹⁶ Wa meráng wáina muná, ináku ná tunggafek náwu huphuráp profet Joel yá ing miuk wa,

¹⁷ ‘Ánutu yá ing mek, “Rám bá sálíkngingga árán du

no Irukna wa suring me ámna náráwa kámuk kán kái han
nángánangge sáni me yáuriwa sáni yá nákkán me wawu profet tá ina mengguineráng.
Ámna máto sáni yá tárák ára ina kápát tu ámna tátáwi sáni yá ára kangguineráng.

¹⁸ Yáup nangge me yáup náráwa na hánámá yáup táená, enendu
rám wahára wu no Irukna wa hányon suring me watán kái han
nákkán me wa profet tá ina mengguineráng.

¹⁹ No me hulá kámá watá alek kái ánú tunggafen,
káwak kái ámu wu tárák hulá kámá yá tunggafen du rám bu wa ingga narineráng.
Sip me káráp lánggop me towet maming tái watá tungafeineráng.

²⁰ Káe yá hurik tángga páyung tin du
yap pá hurik tángga sip ina háléinek.
Wáina tát sálíkngin du Táwi yan rám háléinek,
wahára wu Táwi yá yamá me hálángngá watyot áwinek.

²¹ Kulá nini Táwi yá háláng yámámáya inineráng
watá ku son há ihán álo átnéráng.” *
Joel yá profet me wáina miuk.

²² “Israel ámna náráwa, kárámatingga nákkán me ná narineráng. Sáni há nareráng wa, Jesu Nasaret nan wawu Ánutu málámbá háláng imán ket tárák hulá hulá hálángngá pálak sáni yot átang tánggiuk wawu wáina tán du sándá kangga Ánutu málámbá suring mán áwuk ingga kangga nanaráya tánggiuk. ²³ Kulá Ánutu yá yon du táng sán ket sáni hárá tiuk wawu uláp wáina táinet ingga há naruk wa isutang wáina táuk. Wáina tán ámna wáik watá háláng sámát tu maripong hárá tingga piring gá kátit tu kámutuk. ²⁴ Enendu Ánutu yá ámna wa kátkámut tán háláng waháranan imáng hutang tángga táng táruit táuk, náuta kátkámut tán háláng watá wa káto tángga átnát tán tárák muná. ²⁵ King Dewit tá wata ing miuk,

‘No káet tu Táwi yá rámá rámá nák tangtang hánám átkoek.
Watá háláng nanamáya naya tangtang hánám átkoek
wata ku náut kámá yá neháng kongkong tán ma háindát.

²⁶ Wáina wata ku pahánná yá álosim hálén milunna yá heronge téat.
Táwi yá káwak sutna táng áolo táinek wata hálengga átkoet,
²⁷ wawu satá no kámurená yan ále kái ma átnándát,
hang ko ámna rongrongngá hánám nangán ingga narelák wa satá ma pálikngindat.
²⁸ Ko kálu kungga átkuku tátáyan wa há naliulák.
Ko rámá rámá nákkot árátá no heronge hánám átnet.’†

Dewit tá me wáina miuk.

²⁹ “Yanuknukna, no pálipuk hánám há naret wa, ing sánin, pem náni Dewit wawu hárámurán usuráng, hang tanggálá wawu Jerusalem hárá ná há átak. ³⁰ Iná Dewit wawu profet hálendu há narek Ánutu yá pálipuk hánám ing inuk, ‘Máriya ku kák kinan nan

* 2:21: Joel 2.28-32 † 2:28: Kap Papia 16.8-11

káman dá king kák inanyon átnek.³¹ Dewit tá máriya rina tunggafeinek wa kangga ku Jesu Son Iháhá yá tárutnek wata ing miuk, ‘Kámurená yan ále káin ma átnándák me ma pálikngindák.’³² Ánutu yá Jesu wawu há táng tárut tán mirak átak. Nándu náni rahán náni yá há kangga ku wata menggoemán.³³ Iná Jesu wawu há árángga kungga Ánutu ketná álák kálu átak. Wáina átang gu Nan dá Iruk Káungá imámáya miuk wa ketná hárá há tángga ku suring mán hák ngá ku há kangga nareráng wa.³⁴ Kulá Dewit tá alek káin kuk wawu Jesu yá kuk wáinanyon muná, wata ku nándá ing narángguinemán, Dewit tá me ing miuk wawu málámba ma miuk, ináku nukngá ya miuk,

‘Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,

“Ketna álák kálu putung árátá kungga

³⁵ no káyamya wa ráhángga iháng hang ting se árát
ko wa iháng hátingga átnelák.” ‡

³⁶ “Dewit tá wáina miuk, wata ku Israel sándá ku náwu pálipuk hánám ing narineráng, ámna Jesu sándá táng maripong hárá kátiuráng wawu Ánutu yá táng Táwi átnát ta táng tunggap táuk, hang táng málámbán ámna náráwa son iháháyan ting san átak.”

³⁷ Pita yá me wa men narángga ku ámna náráwa yá pahán yáni yángen du Pita yot aposel kátu wa yánuráng, “Yanuknuk, rina tainemán?”

³⁸ Wáina yánát tu Pita yá yánuk, “Sán kámuk hánám pahán sáni hurik tángga ku Jesu ámna náráwa son iháhá kutná hárá umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni yawondang gu Iruk Káungá wa sáminek.³⁹ Ánutu yá Iruk Káungá sásámáya miuk wawu sán me nángánangge sáni me kámá ni mulangán átaráng wa kámuk sáminek. Táwi Ánutu náni yá ni ámna náráwa mantáng yáminek, wawu uláp Iruk Káungá yámámáya miuk wa kámuk yáminek.”

⁴⁰ Wáina yánángga ku me kámá táup pon pahálá yot yánángga ing yánuk, “Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng, rám nátán ámna mukmuro watoyot márapmá ihánirot.”⁴¹ Kulá Pita yá me wa yánán watán me watá ámna náráwa táup hánám wa ihánggápán du áwáng umi kuhuráng. Rám wahára ámna náráwa sale yáni 3,000 náut wáina tá pahán hurik tángga áwáng Jesu yan tombong háliuráng.

Ámna náráwa yá pahán káman hánám áturáng

⁴² Ámna náráwa yá káman háhále, me aposel yan me wa nanará, me áwáng urum tángga sungi nana, hang sáponga tátá wata káto hálengga átkiuráng.⁴³ Wáina tángga árát Ánutu yá aposel ket yáni hárá tárák táup hánám wáina tán ámna náráwa niyá wa kápuráng watá hárámutang pitáuráng.⁴⁴ Ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená watá pahán káman re hánám átang kutná kutná yáni wa kat kámuk yáni yan háliuk.⁴⁵ Yáni wu káwak me kutná kutná yáni kámá wa iháng yumnak tángga sup ihángga ku iháng káman niyá náuta kesák tán wa imánggiuráng.⁴⁶ Rámá rámá wu Táwi yan it káungá hánám wata kumbiná kinan urum tánggiuráng. Pahán yáni wu álosim hánám árán heronge hárá kámá yan it káin kungkung tángga sungi nangnang tángga átninggiuráng.⁴⁷ Táwi kutná meng tárut tángga átkut tu ámna náráwa kámá yá ku kápángga pahán álosim naráng yámánggiuráng. Rámá rámá wu Táwi yá ámna náráwa kámá yot ihán du Jesu ya naráng háting mená wata sale yáni yá wu táwi hánám hálenggiuk.

Ámna káman hárammá wáik ká álo háliuk

¹ 3 kilok wawu sáponga tátáyan rám, wata ku rám káman yonyon kálu 3 kilok hálengga árán du Pita káling Jon dá sáponga tátáya Táwi yan it káungá hánám káiń árángga kumálák.² Kungga káumálák ku waháranyon ámna káman mam kinan átang hárammá wu wáik hálená tunggafiuk wa tángga it káungá kumbi kálu mungnganá kutná ku Álosim Hánám wahára áwuráng. Rámá rámá wawu wáina re táng áwáng wahára sat átang

‡ 2:35: Kap Papia 110.1

ámna náráwa yá it káungá kumbiná kinan hangngátaráng hárá sup pa yánangga re átnándak. ³ Málám kápuk ku Pita káling Jon dá kung háinán tán du kápángga ku sup kámá namándimálák ingga sonson yánuk. ⁴ Wáina yánán du yándi wu kárek hánám hálengga kangga ku Pita yá inuk, “Nát náháng!” ⁵ Wáina inán du ámna watá kápángga ku sup kámá hám namindemálák ingga naruk.

⁶ Wáina narángga kápángngárán Pita yá inuk, “Sup silva me gol wawu nákkán káiñ ma árak, ináku náut nákkán káiñ átak wa kamindet. Jesu Nasaret nan ámna náráwa son iháhá wata kutná hárá ing kanin, tárutang tarengga kung.” ⁷ Wáina inángga ku ketná álák kálu tángga háláng imán tárurán du waháranyon kándumá yot hárammá sárummá watá álo hálíumálák. ⁸ Wáina tán du málám hiring árángga hangga ku tarengga kung áwáng táuk. Wáina tángga ku málám káman yáni kung it káungá kumbiná wata kinan hangga ku kung áwáng tángga hiring hiring tángga Ánutu kutná meng tárut tángga átuk. ⁹⁻¹⁰ Wáina tán kangga ámna náráwa yá ámna wawu it káungá kumbiná kálu munganganá kutná ku Álosim Hánám wahára átang sup pa nánangga átnándak wa ingga kangga hám naráng hátiuráng. Wáina hálendu yáni wu rina tángga álo hález ingga ikik hárámutang nangnga yáni háu.

Pita yá it káungá kumbiná wata kinan Táwi yan me yánuk

¹¹ Ámna náráwa yá ámna wa kangga hárámutang hururung áwángga káuráng gu ámna wawu Táwi yan it káungá kumbiná kinan wata parandaná kutná Solomon dán paranda hárá Pita káling Jon pengga ihángga árán. ¹² Wáina tát kápángga ku Pita yá yánuk, “Israel ámna náráwa, náuta ku tárák wa kangga hárámutaráng? Me náuta ku káto náhánggoeráng? Tárák ná kangga yándin háláng hárá wáina táemálák, me Ánutu rahálá hárá kándang átnándamálák wata ku ámna ná táng tárut tán tarengga kung áwáng téak ingga ma narindaráng. ¹³ Abraham, Aisak, Jekop hang táwi ilom náni yan Ánutu watá yáup nanggená Jesu wa kut táwi imuk, enendu sándá ámna wa táng káyam ket yáni hárá tiuráng. Pailat tá san háná kukuya miuk, enendu sándá Pailat rahálá hárá nándán king muná ingga mengga utkámut tátáya miuráng. ¹⁴ Ámna wawu rongrongngá kándang hánám, enendu sándá wa sárum imángga ku Pailat ing inuráng, ‘Ámna ráháng kátkámut táená wa satá háná kuik,’ ingga inuráng. ¹⁵ Ámna nángot kung átkuku nánámá wawu utkámut táuráng wa, enendu Ánutu yá son táng tárut táuk ngá ku nát tu rahán náti yá hárá káumát hálendu wata sán sánanggoemát. ¹⁶ Ámna náwu huphuráp pu hárammá wáik átkiuk ngá sáni hárá naráng meráng wa, enendu nán du Jesu ya naráng hárting mángngátamán wata ku Jesu kutná háranyon du nátá téte wa álo hález. Jesu málámbá yon naráng hákhatík náni wa táng káto táng námán du naráng hákhatík watá yon du ámna ná pukon hánám táng tolin álo hálengga wa árán káeráng wa.

¹⁷ “Yanuknukna, no pálipuk ing hárá naret, sán me ámna hulá hulá sáni yot wa táuráng wawu wáina ingga ma narená táuráng. ¹⁸ Enendu wawu Ánutu yá uláp wáina hárá tunggafeinek ingga miuk wata ku sándá wa táuráng. Profet tá ing miuráng, ámna náráwa son iháhá wawu láwit táwi narinek ing miuráng wata ku wa tunggafeinek. ¹⁹ Wata ku nanará sáni kandák wa táng tolingga ku pahán sáni hurik tát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawon sáminek. Wáina tát tu Ánutu yá háláng sámángga sáháng káto tángga ²⁰ ámna náráwa son iháháya táng tunggap táuk, Jesu wa suring mán sándán káiñ son áwinek. ²¹ Jesu wawu alek káiñ árán kungga Ánutu yá kutná kutná kámuk hánám iháng tolin son kándang hárlet tu wahára ku Jesu yá son áwinek. Wawu Ánutu yá uláp profet káungá milun yáni hárá wáina táinet ingga miuk wa isutang táinek. ²² Moses yá ing miuk, ‘Táwi Ánutu sáni watá profet káman sáni háraranan yon táng tunggap tángga tán nák ina profet hálezinek. Wata ku watá rina meinek wa kándang narángga isutneráng. ²³ Káman niyá watán me wa narángga ma isutnándák wawu málámbán tombong háraranan Ánutu yá pukon hánám isurán kungga kámutnek,’* Moses yá wáina ingga miuk.

* 3:23: Meng Rákit 18.15,18,19

²⁴ “Hang uláp profet hulátingga Samuel hára átang áwek watá Ánutu yan me mengga rám náta miuráng, wawu rám bu ná tunggafek ná. ²⁵ Sándu profet wata nágánangge yáni, wata ku profet tá me rina miuráng wata páliná wawu sándá taineráng. Hang uláp Ánutu yá táwi ilom sáni yot pahán káman háliuk wawu sándá ku páliná taineráng. Ánutu yá Abraham ing inuk, ‘Kák ráula háranan káman hára kungga ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán watán káin sambe yá tunggafengga kuinek.’[†] ²⁶ Kulá rám Ánutu yá yáup nanggená wa káwak káin suring mán háuk wahára wu suring mán sándán káin kálak áwángga ku sáhang álolo tán du sándá ket tárak sáni kandák wa sasaya suring muk.”

4

Ámna hulá yá Pita káling Jon iháng kalabus káin tiuráng

¹ Kulá Pita káling Jon yándi wu ámna náráwa me emá yánangga átnárán du pris yan tombong háranan kámá, me Sadyusi yan tombong háranan kámá, me it káungá pinná tátáyan táwi yáni watá áwuráng. ² Áwáng átnárát tu aposel yá Jesu wu há tárutuk wata ku kámurená wawu wáinanyon há tárutneráng ingga ámna náráwa yánangga árán áwuráng watá kuk hánám narángga ku ³ Pita káling Jon ket ihángga ku há yonyon tiuk hálendu iháng kalabus it kinan ting sat árán kungga tembátnaya háliuk. ⁴ Wáina táuráng enendu ámna náráwa táup hánám bá yon me wa há naruráng hálendu Jesu ya há naráng háting muráng watyot sale yáni yá kungga 5,000 náut wáina háliuk.

Pita káling Jon iháng kaunsol rahán yáni hára me hára tiuráng

⁵ Kulá tembátnaya ku Juda yan pris tátáwi yáni, ámna yáilá me lo yan tiksa watá Jerusalem hára urum táuráng. ⁶ Waháranyon du pris yáin yáni Anas watyot Kaifas, hang Jon káling Aleksenda watyot tu pris yáin yáni wata sip yáni kátu kámá yot watá kámuk hánám áwáng wahára áturáng. ⁷ Wáina áwáng átang gu ámna kámá yánát Pita káling Jon iháng áwáng sat urum tángga áturáng wata rahán yáni hára hetang árán du ing yánang suliuráng, “Sándu náut hálang hára me náut kutná hára ku kuip tárak wa támálak?”

⁸ Wáina yánát tu Pita málám Iruk Káungá watá ep táwi tángga hálang imángga árán du ing yánuk, “Juda ámna náráwa yan pris tátáwi yáni me ámna yáilá, ⁹ sándu nát tá ámna hárammá wáik wawu kálu rina kálu kungga táng tolin álo hálek ingga wata hám nanaráya nánang sulinggaeráng? ¹⁰ Wáina hálendu sán me Israel ámna náráwa kámuk sáni hánám ing narineráng, Jesu Nasaret nan, ámna náráwa son iháhá wata kutná hára ku ámna rahán sáni hára ná hetang átak wawu kuip álo hálek wa. Jesu wawu sándá maripong hára kátit tu há kámutuk, enendu Ánutu yá son táng tárut táuk. ¹¹ Jesu wawu sup ina, ‘ámna it tátá sándá sup wáik ingga kangga táng sat kuk

watá ku inggálu it hálangngá ya káto hánám átkoek.’*

¹² Ni kámá nukngá káman dá ámna náráwa son iháháyan tárak ku muná. Káwak náta ketnán kut nukngá kámá ma árak, ináku Ánutu yá kut káman námuk, wawu Jesu. Kut watá re ku ámna náráwa son ihinek.”

¹³ Pita yá wáina yánán ámna hulá watá kápángga ing naruráng, Pita káling Jon wawu hánámá árená, me nanará itná káin kámá ma koená, enendu ma pitáéná kándáng hánám wa memálak. Wáina kápángga ku hárámutang gu ámna yará náwu uláp Jesu yot káman átninggiuráng ingga naruráng. ¹⁴ Kulá káuráng gu ámna táng toliumálak watá yándi yot wahára hetang árán du watá me kámá topmá yánánayan káluná ma tunggafiuk. ¹⁵ Wáina tángga ku yánát kaunsol yan urum itná wa sangga kep káin hat tu yáni ing inán kanán táuráng, ¹⁶ “Ámna yará náwu rina táng yámánggatnem? Watá tárak káman maming tái hánám há tán Jerusalem kinan ámna náráwa watá wáina ingga há nareráng wawu nándá táng kilak titiyan muná. ¹⁷ Kulá nándá ku me watá emá re kungga áriwon, wata ku yánátne ámna yará watá kut wahára ámna náráwa ma yánindamálak.”

* 3:25: Hulátitiná 22.18 * 4:11: Kap Papia 118.22

¹⁸ Wáina mengga ku yáni wu son mantáng yámát it kinan áwán du Jesu kutná hárá me wáina ámna náráwa ma yánang tolindamálák ingga yánuráng. ¹⁹ Wáina yánát tu Pita káling Jon dá ku ing yánumálák, “Kulá sándá ku rina nareráng, Ánutu yan me isusut watá kándáng hález, me sándán me isusut watá kándáng hález? ²⁰ Nátá milun náti pop tátáyan tárák ku muná. Nát tu náti rina káumát me rina narumát wa há mengga yánangga átkuinemát.”

²¹ Wáina yánán kápángga ku ámna yáilá yá olet yándi mangga wáina son ma meindamálák ingga yánang piták tángga ku yápmat hangga kumálák. Kulá ket tárák rina tán ámna náráwa yá káuráng wata ingga Ánutu kutná há meng tárut tángga áturáng, wata ku ámna yáilá yá márapmá yámámáyan káluná kámá ma kang tunggap táuráng.

²² Iná ámna táng toliumálák wawu yaraná 40 táng hátingga árán du yarán dá ket tárák wa tán álo háliuk.

Táwi yan me wa meng isurát kukuyan háláng tátáya Jesu yan tombong gá sáponga táuráng

²³ Kulá Pita káling Jon yápmat hangga kumálák watá kungga ku nuknuk yándi kápángga ku pris tátáwi yáni me tombong Juda yan ámna hulá yá me rina yánuráng wa yánumálák. ²⁴ Me rina wa yánán naráng hálezga ku kámuk pahán káman hálén Ánutu yan káin sáponga ing táuráng, “Táwi, ko alek káwak me táp hang wata kinan kutná kutná metá tunggafiuráng. ²⁵ Uláp Iruk Káungá watá nan náni Dewit, kákkán yáup nangge, wata milunná hárá ing miulák,

‘Náuta ku káwakngá káwakngá watá pahán káráp táup tánggoeráng?

Náuta ku ámna náráwa nátá ket tárák wáik tátáya hánámá me hárotkoeráng?

²⁶ Káwakngá káwakngá king me ámna yáilá átaráng
watá káman hálengga tiktiyawik tánggoeráng.

Wáina tángga ku erawángga

Táwi Ánutu yot tu ámna náráwa son iháháya mená
wa iháng hang titiya tánggoeráng.’†

²⁷ Dewit tán me ánu watá pálipuk hánám tunggafiuik wawu ing, it yáilá nahára Herot káling Pontius Pailat tá ále kámá káinnan ámna me Israel ámna náráwa yot káman hálengga Jesu, kangán yáup nangge káungá hánám, wa táng hang titiya me hároturáng, wawu ka uláp nangán yáup wa tainek ingga há miulák wa. ²⁸ Watá wáina táuráng wawu kangán nanará me pahán rina táineráng ingga narulák wa táuráng. ²⁹ Kulá Táwi, kula wu ko me rina mengga nán náháng piták tátáya téeráng wa kangga ku yáup nágánangge ka nán háláng námátá ku nándá ma pitáená hánghálángngingga kangán me wa mengga kuinemán. ³⁰ Ko yáup nanggeka káungá Jesu wata kutná hárá ketya kálandang ilalák mara iháng tárut tángga ket tárák hulá hulá wa tángguinelák.”

³¹ Kulá Jesu yan tombong gá yáni wu sáponga táng hálezga árát tu waháranyon it áturáng watá muwalán Iruk Káungá watá hang ep ihán du Ánutu yan me memeya ma pitáená átninggiuráng.

Ámna náráwa yá kámá háláng yámuráng

³² Ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená watá kámuk hánám pahán me nanará yáni káman tiuráng. Ámna káman dá kutná kutná ná kan málámbán hánám re ma háliuk, ináku kámuk kán háliuk. ³³ Kulá aposel yáni wu Táwi Jesu yá son tárutuk wata hánghálángngá hánám yánangga kut Ánutu yá pahán álosim naráng yámángga táwi hánám háláng yámuk. ³⁴ Orek yáni hárá wu káman dá náut kámá ya kesák ma tánggiuk. Káman niyá káwak me itná yá átmánggiuk wawu men yuwát tu sup wa iháng áwáng ³⁵ aposel ket yáni hárá tit tu watá horengga rendá kesák irená wa yámánggiuráng.

³⁶ Kulá ámna káman átuk wata kutná wu Josep, iná aposel yá kut imuráng gu Banabas. Kut Banabas wata hulá wu pahán táng káto tátá. Wawu tombong Liwai háranan, itná

† 4:26: Kap Papia 2.1-2

hulá ku ailan Saiprus. ³⁷ Ámna watá ku káwak káman men yuwát tu sup ihuk wa táng áwáng aposel ket yáni hárá tiuk.

5

Ananaias káling Safaira yá Ánutu ingirungngindin ingga táumálák

¹ Kulá ámna káman kutná Ananaias watá áwáná Safaira wavyot káwak yándi kátu káman hányon yuyuwáya men ámna káman dá yuwuk. ² Káwak wa wáina yuwán yándi wu pahán káman tingga ku sup kátu táng ting san árán du Ananaias yá sup kátu rewe táng kung aposel ket yáni hárá tingga yángyárungningga sup pu kámuk ná iháng áwáng ná tet ingga yánuk.

³ Wáina tán du Pita yá inuk, “Ananaias, rina tángga ku satá Satan dá pahálan han du Iruk Káungá wa ingirungngingya tángga káwak yuwená sup kátu wa táng kangán da tingga ku kátu rewe tángga áwelák? ⁴ Ko káwak wa metá yuwuk wawu kakán pahán isutang táulák. Sup ihulák wa ka rina tátaya wu álo tánggim. Rina tángga ku nanará kandák wa táulák? Ko ámna nangge yángyárungnget ingga narelák, enendu ámna nangge muná, ináku Ánutu málám ingirungngingya taelák.”

⁵⁻⁶ Wáina inán Ananaias málám wa narángga waháranyon pukon kámutang táng hang kátingga árán du tambun wawu ámna máto kámá yá áwáng lap pá pondang táng kung usuráng. Kulá kámá niyá wáina téak ingga pinganganá narángga ku pikpito hánám naruráng.

⁷ Kulá 3 ua náut wáina átang sangga ku áwáná yá náulá yan káiin rina tunggafiu wawu ma narená wahára áwáng hiuk. ⁸ Wáina áwáng hen du Pita yá ináng suliuk, “Ko nanáng, Ananaias yot sándá káwak men yuwuk wata supmá wa ná rewe me?”

Ingga inán watá miuk, “O, wa rewe.”

⁹ Wáina inán du Pita yá inuk, “Náuta ku sándá Táwi yan Iruk ingirungngingya pahán káman hálemálák? Kang! Náula useráng wawu kálu mungnga hárá átaráng watá ku kák hányon kehángga kuineráng.”

¹⁰ Wáina inán waháranyon pukon kámutang hárammá hulá hárá táng hang kátingga árán du ámna máto yáni wu it kinan áwángga wáina kangga ku tambun wa táng kung náulá tangtang usuráng. ¹¹ Kulá náunáwán yará watán káiin wáina tunggafek ingga narángga ku Jesu yan tombong me ámna náráwa kátu watá pikpiták táwi hánám wa táuráng.

Aposel yá ket tárák hulá hulá táuppon táuráng

¹² Aposel yáni wu ket tárák hulá hulá ámna náráwa orek yáni kinan táup hánám táuráng. Ámna náráwa Táwi ya naráng hárting mená yáni wu pahán káman hálen du it káungá kumbiná kinan hangga kung paranda kutná Solomon dán paranda hárá urum tánggiuráng. ¹³ Ámna náráwa niyá Jesu ya ma naráng hárting mená watá ku Jesu yan tombong wata kut yáni meng tárut tánggiuráng, enendu yáni áwáng wavyot átnát ta ku pitánggiuráng. ¹⁴ Wáina tánggiuráng, enendu ámna náráwa táup pá yon watá Táwi ya naráng hárting mángga ku áwáng watán tombong hárá sengsáráp tángtáng tánggiuráng. ¹⁵ Ket tárák wáina tánggiuráng wa kangga ku ámna náráwa yá ilalák mara wa iháng áwáng kálu hárá káwam iháng áwáng elengga wata ketnán tinggiuráng. Wáina titne ku Pita yá kun yonganganá yá re ihánggápán álo háleniráng ingga wáina iháng kung tinggiuráng. ¹⁶ It yáilá Jerusalem tangtang it átaráng waháranan táup hánám watá ilalák mara me iruk wáik ká iháng lem táená wa hányon ihángga áwánggiuráng wawu kámuk álo hálenggiuráng.

Aposel yá kalabus it kinan árát tu angelo yá háláng yámuk

¹⁷ Kulá wáina tángga árát kápángga ku pris yáin yáni yot tombong Sadyusi háranan kámá yáup káman tánggiuráng watá aposel wa kápángga pahán suksuk hánám naráng yámánggiuráng. ¹⁸ Wáina narángga ku aposel wa ket ihángga kalabus itná kinan ámna wáik ká árená wakáin tiuráng, ¹⁹ enendu yáungán Táwi yan angelo káman dá kalabus

it watán kálu mungnga wa yaling yámágga yángotang kep káiñ hangga ku ²⁰ yánuk, “Kungga it káungá watán kumbi kinan káiñ átang gu Táwi yan átkuku watán me pingnga wa kámuk hánám ámna náráwa yánineráng.”

²¹ Wáina yánán yáni wu hilápmá hánám bu angelo yá rina yánuk wa isutang kung it káungá kumbiná kinan átang ámna náráwa me wa yánang tolingga áturáng.

Kulá pris yáin yáni watá ámna yáup káman tánggiuráng watoyot áwángga ku kaunsol kinan nan Israel yan ámna yáilá wa kámuk hánám met áwuráng. Áwáng káman hálengga ku ámna kámá suring yámát kalabus itná káiñ aposel yángotang áwáwáya kuráng.

²² Wáina kuráng enendu aposel wu ma árát kápangga ku son áwángga ámna yáilá ing yánuráng, ²³ “Kalabus itná wawu kálu kámuk káto sung sat árát ámna kálu pin yáni tátá watá pin yáni tángga átaráng. Wáina árát kálu yalemán enendu ni kámá káman it kinan ma árán kamán.” ²⁴ Wáina yánát narángga ku it káungá pinná tátá wata táwi yáni me pris tátáwi yáni watá narángpak tángga son du náutá tunggafeinek ingga naruráng.

²⁵ Wáina narángga átnárát ámna káman dá áwángga yánuk, “Sándá narániráng! Ámna iháng kalabus itná kinan tiuráng wawu it káungá kumbiná kinan hetang átang ámna náráwa me yánang tolingga átaráng.” ²⁶ Wáina yánán du it káungá pinná tátá wata yáin yáni watá tewe ámna ná watoyot kung aposel wa yángotang áwuráng. Yáni wu kung táng hángháláng tángga ma yángotang áwuráng, ináku yolopon yángotang áwuráng, náuta ámna náráwa yá sup mangga náráháng kámut tánírot ingga narángga ku wáina táuráng.

Aposel yá kaunsol rahán yáni hárá me metátáya ma pitáuráng

²⁷ Kulá aposel yángotang áwángga ku iháng sat kaunsol rahán yáni hárá árát tu pris yáin yáni yá yánuk, ²⁸ “Nándá ámna wata kutná mengga ámna náráwa me pingnga yánang totoli wata há káto táng sámumán, enendu sándá re yánang tolingga árát tu ámna náráwa táup hánám Jerusalem kinan átaráng watá há narángga átaráng. Iná ámna wa utkámut táuráng watán márapmá wu nányot átak ingga hánámá sáni menggoeráng.”

²⁹ Wáina yánán du Pita yot aposel nukngá watá inuráng, “Nándu Ánutu yan me wawu há isutnemán, iná káwak ámna yan me wawu ma isutnándámán. ³⁰ Sándá Jesu maripong hárá kátingga utkámut táuráng, enendu táwi ilom náni yan Ánutu watá há kámutuk háraranan son táng tárut táuk. ³¹ Wáina tángga táng áráng ting san ketná álák kálu átangguinek. Kulá Ánutu málámbá yon Jesu kut táng hip tán watá Táwi náni me Son Iháhá wáina átangguinek. Watá ku háláng námán Israel nándá pahán hurik tátne nándán mukmuro yawonek. ³² Kulá nándu Ánutu yá wa táuk wawu há káumán wata ku meng isurátne kuinek, iná Iruk Káungá yá ku wata hányon meng isurán kuinek. Niyá me wa narángga isutnek wawu Ánutu yá Iruk Káungá wa iminek.”

³³ Pita yá wáina yánán naruráng hárá wu ámna yáilá watá kuk hánám narángga aposel wa ráháng kátkámut tátáya naruráng. ³⁴ Wáina narángga árát tu tombong Farisi háraranan ámna káman kutná Gamaliel wawu ámna náráwa kámuk hánám bá meng toling mángngátaráng hang ámna wawu lo yan tiksa, watá kaunsol rahán yáni hárá tárutang gu ámna kámá yánán aposel wa ihángga kep káiñ hang rám kimo átniráng ingga yánuk.

³⁵ Wáina yánán du ámna kámá yá aposel wa yángot hang kep káiñ árát tu Gamaliel yá ámna yáilá wa yánuk, “Israel ámna, sándu ámna ná rina kámá táng yáminán du hulátingga kándáng nangnaráng táníneráng. ³⁶ Sándu ing há nareráng, rám hásák ma hálek ámna káman kutná Teudas yá táirutang nákkú ámna hulá kutna pálak ingga men ámna 400 náut wáina tá kung watoyot áturáng, enendu kapman dá utkámut tán watán tombong wawu hárátingga káman káman kuráng. Wáina tát tu yáup yáni wawu hánámá háliuk. ³⁷ Wata máriná káiñ du ámna náráwa kut yáni erek hánám wa uying haháli rámá hárá ámna káman kutná Judas Galili nan watá táirutuk. Wáina táirutang gu ámna kámá ihángga ku kapman isusut ta kun erawák táuráng, enendu kapman dá ámna wa hányon utkámut tán watán tombong wawu hárátingga káman káman kuráng. ³⁸ Wáina wata ku kula wu ing sánin, sándá ámna ná rina kámá ma táng yámindaráng, ináku yápmat há yáni kuineráng. Yáup yáni wa tánggoeráng wawu ámna yan nanará re hálen wawu tát

kungga yáup yáni watá pana háinek. ³⁹ Iná pálipuk yáup yáni náwu Ánutu yan yáup hálen wawu sándá káto táng yámámá yan tárák muná. Ánutu yot erawánirot.”

⁴⁰ Gamaliel yá wáina yánán narát pálipuk hálendu aposel ya met áwát tu yánát hánámá lahöt yámát Jesu kutná hárä son ma yánang tolindaráng ingga yánangga ku yápmat hárä yáni kuráng.

⁴¹ Wa yápmangga kungga aposel yáni wu Ánutu yá naráng hákhátik yáni tárakngá kangga ku Jesu yan yáup tát wata ingga ámna kámá yá iháng lem tát tu reprepmá álo táineráng ingga narángga yánuk wata heronge nangnaráng kuráng. ⁴² Yáni wu kung átang gu rámá rámá wu Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me it wahára wahára kungga Jesu wawu ámna náráwa son iháhá ingga mengga me pingnga álosim wa yánang tolingga átninggiuráng.

6

Jesu yan tombong gá aposel hálang yámámáya ámna 7 iháng tunggap táuráng

¹ Kulá rám wahára Juda nan ni Jesu naráng háting mená sale yáni yá táwi hánám wáina hálengga árán du waháranan kámá Grík me metáená watá ku kámá Aram me metáená wata kuk táng yámangga ing yánuráng, “Sándu rámá rámá sánin kálu rewe náráwa kawát niyá sungi ya kesák tánggoeráng wa hálang yámanggoeráng, iná nándán kálu náráwa kawát wawu ma hálang yámangguráng.” ² Wáina yánát tu aposel 12 watá disaepel kámuk ka met áwát tu ing yánuráng, “Kulá nándá Ánutu yan me wa mengga ámna náráwa yánáná wa sangga ku sungi silip tátá hárä átnemán wawu kándang ma hálezindák. ³ Wáina wata ku, yanuknuk, sándá ámna 7 ni Iruk Káungá yan hálang hárä re árená me nanará yáni álosim hárä árená me orek sáni hárä kut yáni álosim átnandaráng, wáina wa kápangga iháng tunggap tát nándá wa iháng yáup wahára titne ku watá yáup wa pinná tángga átneráng. ⁴ Iná náni wu rámá rámá sáponga tángga Ánutu yan me rewe yánangga átningguinemán.”

⁵ Wáina met ámna náráwa kámuk watá me wa narát álosim hálendu Stiwen wawu ámna ni Jesu ya pahán yot naráng háting mangngátak me Iruk Káungá watá ep táwi hánám tán átnandak wa táng tunggap táuráng. Hang Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Paménas hang Nikolas wawu hányon iháng tunggap táuráng. Iná Nikolas wawu it yáilá Antiok nan Juda ámna muná, enendu Juda yan miti kinan átnandak.

⁶ Kulá yáni wu ámna 7 wa yángot áwáng aposel rahán yáni hárä tit tu aposel yá yáup yáni wahára iháng káto táng yámámáya sáponga táng yámangga ket yáni yá yáin yáni hárä usáng hang tiuráng.

⁷ Iná rám wahára ku Ánutu yan me wa meng isurát kun ámna náráwa táup hánám watá Jerusalem hárä Jesu yan tombong háliuráng. Pris táup táwi yá yon Jesu yan me pingnga álosim wa narángga naráng hákhátik kálu wahára áturáng.

Juda ámna kámá yá Stiwen táng me hárä tiuráng

⁸ Kulá Stiwen wawu Ánutu yá pahán imángga málámbán hálang wa imán ket tárák hulá hulá tátáwi hánám ámna náráwa orek yáni káin tángga kuk. ⁹ Wáina tángga árán du Juda yan miti itná káman kutná Along Koená wahára hangga árená ámna watá watoyt menmen táuráng. Ámna urum wawu it yáilá Sairini, it yáilá Aleksandria hang provins Silisia yot Esia wakáinnan. ¹⁰ Wáina menmen táuráng, enendu Stiwen wawu Iruk Káungá watá nanará imángga átuk hálendu ámna urum watá me hárä wu ma táng hang tinggiuráng.

¹¹ Wáina hálendu yáni wu kilak átang ámna kámá pahán yáin hat tu watá kusák pilengga ing miuráng, “Stiwen dá Ánutu me Moses ya me kandák men narumán,” ingga miuráng.

¹² Kulá wáina tángga kungga ku ámna náráwa, ámna yáilá me lo yan tiksa watá pahán yáni táng tárut tát tu kung Stiwen ket tángga táng áwáng kaunsol ket yáni hárä tiuráng.

¹³ Wáina ting sat árán du ámna kámá yánát tu watá áwáng me kusák ing miuráng, “Ámna

nátá Táwi yan it káungá nátyot Ánutu yan meng rákit me wata me kandák menggoek.
¹⁴ Rám káman ing men narumán, ‘Jesu Nasaret nan watá Táwi yan it káungá ná yalingga ku kálu rina isusut ta Moses yá námuk wa yawondang gu kálu kámá isusut ta náninek,’ Stiwen dá wáina miuk,” ingga ámna kámá watá miuráng.

¹⁵ Iná ámna náráwa kaunsol it hára áturáng watá kámuk hálengga Stiwen kárek káuráng gu Stiwen kurák máta wawu angelo kurák máta ina.

7

Stiwen dá kaunsol rahán yáni hárá me metáuk

¹ Kulá wáina meng hálit tu pris yáin yáni watá Stiwen inuk, “Me wa meng sat kákkán káin áwek wa pálipuk me?”

² Wáina inán du Stiwen dá miuk, “Yanuknukna me nan ilomna, nákkán me ná kárámatingga narineráng! Sisi náni Abraham watá it táwi Haran káin ma koéná Mesopotemía ále káin há árán Ánutu yamá hálángngá pálak watá watán káin tunggafengga inuk,³ ‘Ko káwakka me sipyá kátu wa yápmangga ku no káwak kaleinet káin wa kuinelák.’*

⁴ “Wáina inán du Kaldia ámna náráwa yan káwak wa sangga kung gu it táwi Haran káin itná hulá ya átuk. Átang árongga naning gá kámurán du Ánutu yá suring mán áwáng káwak átamán nahára áwuk.⁵ Wa áwuk hárá Ánutu yá káwak kátu kimo 1 mita ina káman málámbán tombong gá átnát ta kámá ma imuk. Ináku ing inuk, ‘Máriya ku káwak wa kaminet wawu ka me kák ráulaka watán káwak háléinek,’ ingga inuk. Rám wahára wu Abraham bu nanggená muná árán wáina inuk.⁶ Iná ‘Kák ráulaka wawu kung ámna kámá yan káwak káin watán yáup nangge hánámá hálet tu iháng wái tang sat árát kungga yara 400 háléinek.⁷ Iná watá rendán yáup nangge hálengga átneráng wawu na márapmá yáme wata máríná káin du ráulaka yá káwak wa sangga áwáng ále nákain du na nanáng sákngineráng.’⁸ Wáina inángga ku pahán káman mená inángga ku pahán káman dán tárák ku kip mamará watá átnek ingga inuk. Wata torong káin Abraham nanggená Aisak ká tunggafengga rám 8 árán du málám nanggená kipmá maruk. Kulá wata torong káin átang gu Aisak ká Jekop naning hálengga átang árongga torong káin du Jekop pá táwi ilom náni 12 wata nan yáni háliuk.

⁹ “Kulá táwi ilom náni watá Josep pa pahán suksuk narángga ku táng yáup nangge hánámá ya ámna kámá yánát yungga tángga Isip káin kuráng, enendu Ánutu yá watoyot átkiuk.¹⁰ Wáina átang gu márapmá rina watán káin áwánggiuk wa kung rákit tángga nanará álosim imán du Isip pán king Fero yá kan álosim hálén heronge naráng mángga Isip pán ámna hulá yáin yáni ya táng tunggap tángga tin árán du inán málámbán kutná kutná wa pin yáni tángga átkiuk.

¹¹ “Kulá wata torong káin sungi kesák táwi hánám bá Isip káwak me Kenan ále káin wa kámuk hánám tunggafengga márapmá táwi hánám yámán táwi ilom náni yan káin sungi yá muná kuk.¹² Wáina kangga ku Jekop pá sungi Isip káin átak ingga met narángga ku hulátingga táwi ilom náni wa suring yámán wakáin kuráng.¹³ Kungga áwáng átang sangga son suring yámán kuráng wahára ku Josep pá nák ku wa ingga tatning ilommá watoyot kulaná wa yánu. Wahára kungga ku Fero yá Josep sipmá kátu wa naráng yámuk.¹⁴ Wáina tángga ku Josep pá naning Jekop me sipmá kátu kámuk hánám wata me san kun Isip káin kuráng, wata sale yáni ku 75.¹⁵ Kulá Jekop málám Isip káin átang kungga ku málám bot táwi ilom náni wawu kámuk wakáin kámaturáng.¹⁶ Kámurát tu iháng kung Sekem káin tanggán káman Abraham bá Hamor nágánangge yan hárá sup silva yá yuwuk wakáin tiuráng.

¹⁷ “Kulá Isip káin rám hásák átang gu Israel ámna náráwa watá táwi hánám wáina máringga áturáng. Ánutu yá háláng yámámá rámá yá hátewingga átuk, wawu huphuráp Abraham me rina inángga me hárotuk wa isutnán.¹⁸ Rám wahára wu king nukngá Josep ma naráng mák watá Isip pán king háliuk.¹⁹ King watá ku tombong náni wa

* ^{7:3:} Hulátitiná 12.1 † ^{7:7:} Hulátitiná 15.13-14

yángyárungngingga ku ket tárák wáik yálenggiuk. Wata kinan káman du ing, me káto hánám mengga yánán nágánangge yáni kongakngá wa kámutniráng ingga iháng kung ále wahára wahára raták yápmanggiuráng.

²⁰ “Kulá rám wahára ku Moses maming gá Moses táng tin du Ánutu yá nangge wata álosim naruk. Iná nangge wawu maming gá it kinan kilak pinná tángga árán yap kaláhu háliuk. ²¹ Torong káin du táng kep káin sat árán du Fero uriwa yá áwáng kangga ku táng kung málámba nanggená ya sing muk. ²² Wáina tán átang gu Moses wawu Isip pán nanará itná káin kungga nanará álosim wa tángga ku me metátá me yáup tátá ná wawu hálangngá pálak háliuk.

²³ “Kulá Moses wu yaraná 40 hálen átang gu sipmá kátu Israel wa kápápáya naráng hátiuk. ²⁴ Wáina naráng hátingga kungga káuk ku Isip ámna káman dá Israel ámna káman táng wáik tán kangga ku málám kung nukngá Israel ámna wa hálang imángga wata topmá tángga Isip ámna wa urán kámutuk. ²⁵ Moses málám wáina téak ku Israel ámna náráwa yá kálu wakálu kungga ku Ánutu yá hálang námán nápmat along kuinán téak ingga káineráng ingga naruk, enendu watá kálu wa ma kang rákit táuráng. ²⁶ Tembátnaya ku Moses málám kungga kápuk ngá ku Israel ámna yará erawángga árán du iháng hore pahán káman hálendimálák ingga ing yánuk, ‘Yarán, sándu sip káman, náuta ku sándi yon erawánggoemálák?’

²⁷ “Wáina yánán ámna márapmá márumá watá Moses háting san kun du inuk, ‘Kák ku niyá nándán me nanaráyan ámna yáilá keháng tunggap táuk?’ ²⁸ Kuip Isip ámna utkámut tálák wáinanyon nák nutkámut táin ingga tánggoelák me?”[‡] ²⁹ Wáina inán Moses málám me wa narángga ku piták ngá kungga lombu ya ále Midian káin átuk. Átang kungga áwáná tángga ku nangge yándi ámnaná yará iháng tiumálák.

³⁰ “Wakáin árán kungga yara 40 yá sálín du ále yáilá Sainai tangtang ále komkomá ámálum re wakáin angelo káman dá káráp isikimo rangga átuk watán lánggop kinan tunggafeng muk. ³¹ Moses málám wáina kangga nanganganá han rinaná ingga kándáng kakaya rupmá káin kunggatang gu Táwi salá naruk, ³² ‘Nák ku táwi ilomya yan Ánutu, Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.’[§] Wáina inán narángga Moses yá yángyáng tángga kakaya pikpito hánám naruk.

³³ “Wáina tán du Táwi yá inuk, ‘Ko káwak hetang átalák wawu káungá hánám, wata ku háranya káin sendol wa yaling. ³⁴ No Isip káin nangán ámna náráwa ket tárák kandák rina táng yámangga átaráng wawu há kápángga átkoet. Watá márapmá táwi hánám sunggoeráng wa há kápángga ku wa Isip ket yáni hára son iháháya kula háet. Wáina wata ku no suring kame tárutang Isip káin son kuinelák,’** ingga inuk.

³⁵ “Huphuráp Israel yá Moses yá Israel yan ámna yáilá átnát ta takta narángga inuráng, ‘Kák ku niyá nándán me nanaráyan ámna yáilá keháng tunggap táuk?’ ingga inuráng, enendu Ánutu yá ámna wanyon suring mán ámna yáilá hálengga Isip ket yáni hára Israel son iháháya kuk. Káráp isikimo hára angelo tunggafeng muk wata ketná hára Ánutu yá hálangngá wa imuk. ³⁶ Wáina hálang imán du málám Isip káin ket tárák hulá hulá wa tángga Israel yángotang Isip sangga kungga Táp Sipmá káin me ále komkomá ámálum re káin yara 40 wata kinan ket tárák hulá hulá tángga kuk.

³⁷ “Moses watá yon du Israel ámna náráwa ing yánuk, ‘Ánutu yá sáni háranan yon profet káman nák ina táng tunggap táinek,’†† ingga yánuk. ³⁸ Moses yá ále komkomá ámálum re káin táwi ilom náni yot átang áráng ále yáilá Sainai káin angelo yá me átkukuná pálak wa imán táng áwáng yámukngá náni yot átkoek.

³⁹ “Enendu táwi ilom náni yá watán me wa isutnán takta yámuk, me ámna yáilá yáni átnát ta takta narángga ku pahán yáni káin du son hurik tángga Isip pa kukuya naruráng. ⁴⁰ Wáina tángga ku Aron inuráng, ‘Ámna Moses watá nágórán Isip sangga áwumán wawu náutá rina táng muk wawu ma narámán, wata ku ko ánutu náni kámá

‡ 7:28: Son Ihuk 2.14 § 7:32: Son Ihuk 3.6 ** 7:34: Son Ihuk 3.5,7,8,10 †† 7:37: Meng Rákit 18.15

iháng toling námátá ku watá kálú máta yárengga nágotang kuineráng.'^{‡‡} ⁴¹ Wáina mengga rám wahára ku ánutu yáni káman bulmakau nanggená utniná yáni táng tolingga ku wata heronge tángga taha yáni watán káin ihángga kungga ting muráng. ⁴² Wáina tát tu Ánutu yá sárum yámán yánin pahán isutang káe, yap me hitung alek káin átaráng wa yánang sákngingga áturáng. Wa táuráng wawu profet tá me rina papia hárá ing uyiuk wainanyon ina:

‘Israel ámna náráwa sándá ále komkomá ámálum re káin yara 40 áturáng wahára
taha sáni me towet sisiya kutná kutná wa nákkán da ihángga áwánggiuráng me?
Wawu muná hánám.

⁴³ Miti ya hahayan sel it tángga átninggiuráng wawu nákkán muná,
ináku wawu ánutu kusák kutná Molek watán.

Hang ánutu kusák kutná Refan watán hitung utniná wa hányon tángga átkuráng.

Ánutu kusák wa yánang sákngingga ku wata utni yáni wa iháng toliuráng,
wata ku no sásure káwak sáni wa sangga kung Babilon táng háting kung numkálú káwak
átag wakáin átneráng.’^{§§}

Ingga profet tá wáina miuk.

⁴⁴ “Táwi ilom náni yá ále komkomá ámálum re káin átninggiuráng wahára wu Ánutu
yan sel it watá átyámán wa kangga ku Ánutu yá nányot átag ingga naránggiuráng. Kulá
sel it wa táuráng wawu Ánutu yá Moses wáina táineráng ingga inán wa isutang wáina
táuráng. ⁴⁵ Wa táuráng watá hárán du táwi ilom náni wata nángánangge yáni yá Josua
yan rám hárá tángga kungga árat Ánutu yá káwak márumbá yásurán káwak wa yáni ya
táuráng. Wáina tángga ku sel it wa wakáin táng tiuráng watá hárán kungga king Dewit
tán rám háliuk. ⁴⁶ Iná Dewit wawu Ánutu yá táng áloko táng mánggiuk. Watá sáponga
tángga it álosim káman Jekop e ilommá watá kung Ánutu ináng sákngingiyán álo tátáyan
me rina ingga Dewit tá ináng suliuk. ⁴⁷ Wáina inuk enendu nanggená Solomon dá ku
Ánutu yan it wa táuk.

⁴⁸ “It wa hárá táuk, enendu Ánutu Árená Hánám wawu it ámna nangge yá táená wahára
wu ma átnándak, ingga profet tá me wainanyon ing miuk:

⁴⁹ ‘Táwi yá ing mek, “Alek wawu no putung átang pin yáni tátáyan kome,
iná káwak wawu no háräma titiyan kome,
wata ku sándá it rinaná hánám tát tu
no wahára sek narinet? Wawu káluná muná.

⁵⁰ Naya ketna yá yon du ále kutná kutná kámuk hánám wa iháng toliut.” ,***

Ingga Táwi yá wáina miuk.

⁵¹ “Sándu yáin sáni káto hánám, pahán nanará sáni wawu Ánutu ma naráng mená
ina. Káráman sáni wu yongurená hálendu Ánutu yan me wa ma narángngátaráng.
Rámá rámá wu Iruk Káungá watán me wa ma isutkuráng, táwi ilom sáni yá tánggiuráng
wainanyon tánggoeráng. ⁵² Uláp táwi ilom sáni yá profet kámuk hánám iháng wáik
táuráng. Ámna Kándáng gá áwinek ingga meng tunggap táuráng wawu táwi ilom sáni
yá hányon ráháng kátkámut táuráng, me sándá kálú wanyon isutang ámna áwinek ingga
miuráng wawu táng káyam ket yáni hárá tingga táng kung utkámut táuráng. ⁵³ Ánutu
yan meng rákit me wa angelo yá táwi ilom sáni ket yáni hárá há tiuráng, enendu sándá
ku ma isutnándaráng,” ingga Stiwen dá yánuk.

Juda ámna yá sup mangga Stiwen urát kámutuk

⁵⁴ Kulá Stiwen dá me wa yánán kaunsol yáni wu kuk hánám narángga mätap yáni
kirikkárak táuráng. ⁵⁵ Iná Stiwen wawu Iruk Káungá watá ep táwi tán alek kálú hálén
árán káuk ku Ánutu yamá sireretná pálak wata kinan Jesu wu ketná álák kálú hetang
árán. ⁵⁶ Wáina kangga ku yánuk, “Narániráng, no káet tu alek ká ang tán Ámna Nanggená
wawu Ánutu ketná álák kálú hetang árán káet.”

⁵⁷ Wáina men narángga ku hahatingga ohok maming tái hánám tángga káráman yáni yongutang kámuk tárutang hururung kung Stiwen usángga táuráng. ⁵⁸ Wáina tángga ku háraráng táng uyingga it yáilá kumbiná kep káiñ hangga ku utkámút tátáya sup mangga utang árat, ámna huphuráp Stiwen da me kusák miuráng watá lap yáni hákhásák torong káiñ molená wa yalingga iháng ámna máto káman wahára átuk wata hárammá hulá hára urum tit watá piñ yáni tángga árán yáni sup máuráng. Ámna máto wata kutná wu Sol.

⁵⁹ Kulá sup mangga utang árat wata kinan Stiwen dá sáponga ing táuk, “Táwi Jesu, ko irukna táng.” ⁶⁰ Wáina mengga ku tulá hára imángga hahatingga hánám ing mantáuk, “Táwi, ko watán kandák yáni wata topmá ma táindalák.” Wáina mengga sangga ku há kámutuk.

8

Sol yá Jesu yan tombong wa iháng wáik tángga átuk

¹⁻² Kulá Stiwen utkámút tát tu ámna kámá Ánutu yan kálu kándang isutang átnándaráng watá kutkáyawát táwi hánám táng mángga ku táng kung usuráng. Káe waháranyon átang hulátingga ku ámna náráwa Jesu yan tombong Jerusalem hára áturáng wa iháng wáik tángga árat tu kámuk hánám pitángga hánghánáng tángga Judia ále kálu me Samaria ále kálu kut, aposel yá re ku Jerusalem káiñ áturáng.

Stiwen utkámút táuráng wawu Sol yá kápángga ku álo kámá téeráng ingga kápuk. ³ Wáina kápángga Sol yá ku hulátingga Jesu yan tombong iháng lem tae salikngik ingga it kinan áráng hak tángga ámna náráwa wa raták hánám háraráng iháng uying kung kalabus itná kinan tingting tángga átuk.

Filip pá me pingnga álosim wa Samaria káiñ yánuk

⁴ Kulá ámna náráwa pitángga kuráng watá kung it rehára áturáng, wakáin átang Táwi yan me pingnga álosim wa mengga yánángga átkiuráng. ⁵ Filip pá ku kungga Samaria ále káiñ hangga it káman hára Jesu wawu ámna náráwa son iháhá ingga yánán du ⁶ ámna náráwa táup táwi yá yon watán me narángga ket tárák rina tánggiuk wa kangga ku me rina yánánggiuk wa kándang kárámatingga narángga átkiuráng. ⁷ Filip málám ámna náráwa táup pon iruk wáik ká ep ihená wa yásut yámán iruk wáik watá ohok pálak ámna náráwa yápmangga kunggiuráng. Iná kámá wu kurat yáni kámurená watá álo hálet kámá wu háram yáni wáik hálená watá álo hálenggiuráng. ⁸ Wáina tunggafengga átuk hálendu it waháranan ámna náráwa watá heronge maming táwi hánám tángga áturáng.

Saimon dá Ánutu yan háláng wa sup pá yuyuwáya miuk

⁹ Kulá ámna káman sárummá pálak it wahára átnándak wawu kutná wu Saimon, watá huphuráp pon átang me tárák kolem hulá hulá tángga nawu kutna pálak nahániráng ingga tán wa kangga Samaria ámna náráwa yá nangngá yáni hanggiuk. ¹⁰ Wáina hálendu ámna náráwa yáilá me ámna náráwa hánámá watá kámuk hánám watán me narát álo kámá hálen du ing menggiuráng, “Ámna náwu Ánutu ina, wata kutná ku Ulihálángngá Pálak.” ¹¹ Rám hásák kon yáni yot átang káwak kán nanará hára ket tárák hulá hulá wa tángga átkun kangga nangngá yáni hanggiuk, wata ku ámna náráwa kámuk ká watán me naránggiuráng. ¹² Ámna náráwa watá yon Filip pá Ánutu yan átkuku watán pingnga álosim watyot Jesu Son Iháhá wata mengga yánángga kun narángga wawu pálipuk hánám ing mengga ku umi kuhuráng. ¹³ Kulá Saimon málám enendu pálipuk hánám ingga narángga umi kuhuk. Wáina tángga ku Filip isutang káman yándi átningga Filip pá tárák hulá hulá táwi wa tán kangga nangnganá han átninggiuk.

¹⁴ Kulá aposel Jerusalem káiñ áturáng watá Samaria ále káiñ du ámna náráwa yá Ánutu yan me narángga káto tánggoeráng ingga met naruráng hára wu Pita káling Jon suring yámát watán káiñ kumálák. ¹⁵⁻¹⁶ Yándi wu watán káiñ kungga káumálák ku Jesu ya naráng háting mángga umi kuhuráng enendu Iruk Káungá watá ma áwáng ep ihená árán, wata ku Iruk Káungá watá ep ihek ingga sáponga táng yámumálák. ¹⁷ Wáina tángga ku

Pita káling Jon dá ket yándi yá yáin yáni hárá usáng hang tin du wahára ku Iruk Káungá watá Samaria ámna náráwa watán káin áwuk.

¹⁸ Kulá Saimon málám kápuk ku aposel yará watá ket yándi yá ámna náráwa yáin yáni hárá usáng hang tin Iruk Káungá watá watán káin áwán kápángga, málám sup pá Iruk Káungá yuyuwáya ing yánuk, ¹⁹ “Sándá háláng wa nák namán du no ketna yá wáinanyon tae Iruk Káungá wa hányon táineráng.”

²⁰ Wáina yánán Pita yá inuk, “Saimon, supya wawu kayot káráp pán pingnga hálezinek! Ánutu yá málámbán pahán isutang gu wáina yámángngátak wawu ko ku sup pá álo yunggem ingga narelák? Wáina kámá ma árak. ²¹ Táwi rahálá hárá pahála kinan du kandák átak. Wáina wata ku nándá Ánutu yan yáup tánggoemán wata kinan kák ku ma áralák. ²² Wata ku kandákka wa sangga ku pahála hurik tángga ku Táwi ya sáponga táng mátá ku nanará kandák pahála káin átak wa yawon yaminek hám. ²³ No wáina kanet wawu náuta no kahet tu nándá ket yáup tánggoemán wa kang naránggoelák, hang mukmuroka watá keháng kik hárórán átalák.”

²⁴ Wáina inán du Saimon dá miuk, “Sándá nák ka Táwi yan káin sáponga tán du rina memálák watá nákkán káin ma tungafeindak,” ingga yánuk.

²⁵ Kulá yándi wu Táwi yan me wa mengga Jesu yá rina tán káumálák wa ámna náráwa yánángga ku it wa sangga kungga Táwi yan me pingnga álosim wa it máro yon Samaria kinan yánáng yánáng Jerusalem ba kumálák.

Filip pot káwak Itiopia nan ámna káman

²⁶ Kulá Táwi yan angelo yá Filip inuk, “Kák ku táirutang ámuta kálu kungga ku kálu Jerusalem hárá átang kungga it Gasa káin kung hená wa isutang kuinelák,” wáina ingga inuk. Kálu wawu ále komkomá páliná muná átak wakálu. ²⁷ Wáina inán du Filip pu wakálu kunggatang gu Itiopia káwak káinnan ámna káman káuk. Ámna wawu Kuin kutná Kandasi yan kapman watán ámna yáilá waháranan. Kuin watán sup pinná tángngátak, iná ámna wawu tungkulá ránená. Watá Jerusalem káin miti ya hangga ku ²⁸ son itná ya kukuya ku karis ná ketnán putung átang gu profet Aisaia yan papia wa sángságing kungga átkiuk. ²⁹ Wáina kungga árán du Iruk Káungá yá Filip inuk, “Kungga karis wata tangtang kungga álák.”

³⁰ Wáina inán du Filip málám hururung karis wata tangtang kungga naruk ku ámna wawu profet Aisaia yan papia wa sángságing árán. Wáina narángga ku Filip pá inuk, “Kák ka wa sángságoelák wata hulá wa kámá wáina ingga narelák me?”

³¹ Wáina inán ámna watá miuk, “Rina narinet? Káman dá nanáng tolin du álo naránggem.” Wáina mengga ku Filip inán áráng málám bot putung átumálák.

³² Ámna wawu Táwi yan me ing uyená wa sángságing átkiuk:
“Watá me kámá ma miuk, ináku yolopmá átang
sipsip utkámut tátáya tángga koená yá ina,
me sipsip nanggená rommá mamaráya tángga koená yá ina átkoek.”

³³ Ámna táng me hárá tiuráng watá márapmá suwik ingga
kusák pilengga táng hang tit reprepmá táwi hánám naruk.
Wawu nángánangge muná hálendu ámna náráwa yá
nángánangge wata me pingnga yánánáyan tárák ku muná.
Watán átkuku wa káting rákit tát tu
watá káwak ketnán ma árak.”*

³⁴ Kulá ámna watá me wa sángságing sangga ku Filip inuk, “Ko nanáng, profet tá ku niya miuk, málámba miuk me ámna nukngá ya miuk?” ³⁵ Wáina inán du Filip pá hulátingga miti papia ámna watá sángiuk wata hulá kálak inángga ku Jesu yan me pingnga álosim wa inuk.

* 8:33: Aisaia 53.7-8

³⁶⁻³⁷ Kulá yándi wu kálu wa kungga átang gu umi káman hárá kung hengga ku ámna watá miuk, “Kang, umi ku wa átak. Náutá kálu sung namán du no umi ma kuhánggem?”†

³⁸ Wáina mengga ku karis engotang kuku wa inán karis watá tareng kátin Filip pá ámna watoyot yayará yándi hangga kung umi kinan hangga ku Filip pá ámna wa umi kuháng muk. ³⁹ Wáina kuháng mángga sangga ku yándi wu umi sangga kep káiñ áwumálák waháranyon Táwi yan Iruk ká Filip tángga kun pikpilin du ámna watá ma káuk. Iná ámna wawu heronge pálak kálu wa isutang itná ya kuk. ⁴⁰ Iná Filip pá káuk ku málám bu it táwi Asotus wakáiñ átuk. Kulá it wahára wahára átningga Jesu yan me pingnga álosim wa ámna náráwa yánángga kuk. Wáina tángtáng kungga it yáilá Sisaria káiñ kung hiuk.

9

Sol yá pahán hurik táuk

¹ Kulá rám wahára wu Sol yá Jesu yan tombong wa iháng lem tángga ráháng kátkámut tátáya mengga átuk. Málám kung pris yáin yáni ² wa inuk, “Juda yan miti itná yan ámna yáilá kámá yá háláng nanamáya papia álo uyingga namánggim me? Ko álo ingga metá ku táng kung it yáilá Damaskas káiñ ámna náráwa Jesu yan tombong wa kápángga ket ihánggatang Jerusalem káiñ kuinet,” ingga inuk. Wáina inán álo ingga inángga ku papia uyingga imuk. ³ Sol málám Damaskas tangtang kung hálingga átnárán du waháranyon alek kálu yamá maming táwi watá málám hárá manggatuk. ⁴ Wáina tán Sol málám táng hang káwak káiñ kátingga ku me káman ing mengtán naruk, “Sol, Sol, náuta ku nák neháng wáik tánggoelák?”

⁵ Wáina narángga ku Sol yá inuk, “Ámna hulá, kák ku ni?” ingga inán du miuk, “Nák ku Jesu, ni ko táng wáik tánggoelák wa. ⁶ Kulá kula wu tárutang it yáilá kinan kutá ku rina táinelák wawu ámna káman dá wakáiñ kaninek,” ingga inuk.

⁷ Iná ámna Sol yot kungga áturáng wawu wahára hárámutang nángnáningga áturáng. Me wu há naruráng enendu watá niyá metáek ingga wu ma káuráng. ⁸ Kulá Sol málám tárutang rahálá háliuk enendu náut kámá kámá ma káuk. Wáina hálendu ketná hárá tángga ku Damaskas káiñ kuráng. ⁹ Kung wakáiñ du rám kaláhu wu rahálá ma hálená wáina re átuk. Rám wahára sungi me umi kámá ma náuk.

¹⁰ Kulá Damaskas káiñ du naráng hákhátik ámna káman átuk wata kutná ku Ananaias. Ámna watá átnárán du Táwi yá ára hárá ina áwáng “Ananaias!” ingga mantáng mán du “Táwi, átat,” ingga inuk.

¹¹ Wáina inán du Táwi yá inuk, “Tárutang kungga kálu kutná Kálu Kándáng wakáiñ Judas yan it káiñ ámna káman it yáilá Tasus nan kutná Sol wa káinán áwet ingga yánilé. Ámna wawu sáponga tángga átak. ¹² Sol wu rahálá kunángngá enendu ára hárá ina káek ku ámna kutná Ananaias watá áwáng ketná yá yáilá káiñ usáng hang tin du rahálá yá kándáng hálengngárán káek.”

¹³ Wáina inán Ananaias yá miuk, “Táwi, nák ku kákkán ámna náráwa káungá hánám wa Jerusalem káiñ rina iháng wáik wáik tánggoek wata ámna watán pingnga wu há met naránggoet. ¹⁴ Iná nákáin áwuk wawu pris tátáwi watá wáina álo táinelák ingga inát tu ámna náráwa kaya naráng hárting kamená me sáponga táng kamángngátaráng wa ket iháháya áwuk.”

¹⁵ Wáina men du Táwi yá Ananaias inuk, “Kung! Ámna wawu kula wu nákkán yáup ámna háháleya táng tunggap há táet. Ámna watá wu kungga ámna náráwa ále kámá káinnan me king móro átaráng me Israel ámna náráwa yan káiñ kungga nangán me pingnga wa yánángga átquinek. ¹⁶ Naya kutna meng tárut tángga kungga márapmá rina suwinek me láwit rina narinek wawu na ininet.”

† 8:36-37: Nanará ámna kámá yá ku ing narángngátaráng, me náta kátu wu tombong nahára átak. Me wawu ing, “Filip pá ing inuk, ‘Pahála yot Jesu pálipuk ingga naráng hárting melák hálendu álo umi kuhinelák.’ Wáina inán du topmá ing miuk, ‘Nák ku Jesu Son Iháhá wawu Ánutu Nanggená ingga naráng hárét.’”

¹⁷ Wáina inán Ananaias málám kungga it kinan árángga kungga ketná yá Sol yáilá káin usáng hang tingga ku ing inuk, “Nukna Sol, Táwi Jesu ni nákain áwángga átnará tunggafeng kamuk watá suring namán áwet wawu ko rahála kándang haháleya, me Iruk Káungá watá áwáng kák hára ep táwi hánám kekeháya.” ¹⁸ Wáina inán waháranyon du náut kámá purungngá ina watá sohingga Sol rahálá sangga han du rahálá kándang háliuk. Wáina tángga ku tárurán du Ananaias yá umi kuháng muk. ¹⁹ Wáina tán du sunginá kámá nangga ku hálángngá tiuk.

Sol yá Damaskas me Jerusalem káin yáup táuk

Sol yá rám kámá ku Jesu yan ámna náráwa Damaskas káinnan watyot wakái áturáng. ²⁰ Rám waháranyon Juda yan miti itná káin kung hanghang tángga ku Jesu wawu Ánutu Nanggená ingga yánángga kuk. ²¹ Iná Sol yan me naruráng watá ku hárámutang gu ing miuráng, “Ámna nátá hánám bu ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená me sáponga táng mángngátaráng wa iháng lem tángngáta. Jerusalem káin wáina tángngáta watá ku inggálu ku son nákain wa ket ihángga ku pris tátáwi yáni watán káin ihángga kukuya áwuk,” wáina ingga miuráng. ²² Kulá Sol yá me metátáyan hálángngá watá táwi hánám wáina hálen Juda ámna náráwa it yáilá Damaskas káin áturáng wa kándang hánám wa Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwa son iháháya táng tunggap táuk ingga yánuk. Wáina yánán du Juda yá watán me wa narángga hárámutang watán me káting hang titiya me kámá ma miuráng.

²³ Kulá rám máro yon watá há kun átang wata torong káin du Juda yá urum tángga Sol utkámut tátáya me hárotang ²⁴ káen me yáungán it yáilá kumbiná yan kálu munganganá wa erek kandingga áturáng, enendu Sol málám wáina tángga átaráng ingga há naruk. ²⁵ Rám káman yáungán du Jesu yan ámna náráwa yá engotang it yáilá kumbiná wata ketnán árángga kungga ku inát yák wáina tán hára wata kinan putung árán páup puttingga wahára tángga átang yolo sat kumbi kep kálu hangga kuk.

²⁶ Wata torong káin du Jerusalem káin kungga Jesu yan ámna náráwa watyot sengsáráp tátáya tán kangga watá erek pitáng muráng, náuta watán nanará káin du ámna wa pálipuk Jesu ya naráng háting mánggoek me rina ingga naruráng. ²⁷ Iná Banabas yá ku engotang gu aposel yan káin kuk. Málám kung wakái du Sol wawu Damaskas káluná káin Táwi yá wáina tunggafeng mángga wáina wáina inuk, me Damaskas káin ma pitáená Jesu kutná mengga Táwi yan me yánánggiuk ingga aposel yánuk. ²⁸ Wáina tán du Sol yá watyot Jerusalem káin átang átnínggiuráng. Rám wahára wu Sol yá ma pitáená Táwi yan me pingnga álosim wa ámna náráwa yánángga átnínggiuk. ²⁹ Wáina tángga átkun kangga Juda kámá Grik me narená watá Sol yot me metángga wata menmenná táuráng. Wáina tángga ku watá kálu rekálu kungga Sol wa utkámut táníng ingga táuráng. ³⁰ Wáina tát tu nuknukngá yá wáina ingga há narángga ku engotang hangga it yáilá Sisaria káin kungga ku suringmát it yáilá Tasus káin kuk.

³¹ Kulá Judia ále kinan, Galili ále kinan me Samaria ále kinan Jesu yan ámna náráwa wa ma iháng wáik tát kándang álo áturáng. Táwi tárang káin árát tu Iruk Káungá watá pahán yáni táng káto tán ámna náráwa táup hánám watá áwáng Jesu yan tombong hára sengsáráp tángtáng tánggiuráng.

Pita yá Ainias tán álo háliuk

³² Kulá Pita wu miti yáup tángga itná itná átníngga ku kung Táwi yan ámna náráwa it Lida káin wa kápin ingga wakái háuk. ³³ Wakái du ámna káman kutná Ainias wa káuk wawu kuratná kámurená kome hára re yara 8 wata kinan pándák re átnández. ³⁴ Wáina kangga ku Pita yá inuk, “Ainias, rám kula wu Jesu ámna náráwa son iháhá watá keháng tolindék. Tárutang komeka táng tolindék.” Wáina inán wahára re Ainias yá tárutuk. ³⁵ Kulá it Lida nan me ále pahálá Saron nan ámna náráwa kámuk watá Ainias yá álo hálen kangga ku pahán yáni hurik tángga Táwi ya naráng háting muráng.

Pita yá Tabita son táng tárut táuk

³⁶ Kulá it Jopa káin du disaepel náráwa káman kutná Tabita watá átkiuk. Kut Tabita wawu Griek me kálu ku Dokas. Rámá rámá ket tárák álosim tángga ukuro árená wa háláng yámángga átnándak. ³⁷ Rám Pita yá it Lida káin átuk wahára wu Tabita yá ilalák tángga kámurán du tambun wa umi kuháng mágga táng it pahálá torong káin ting sat átuk. ³⁸ It Lida wawu it Jopa tangtang gon wáina hálendu Jesu yan ámna náráwa yá Pita wawu it Lida káin átak ingga met narángga ku ámna yará suring yámát kungga Pita inumálák, “Ámna hulá, ko it Jopa káin sopmuná hánám áwáwáya naremán.”

³⁹ Wáina inán du Pita yá watyot kuráng ngáyá kung het tu engotang it pahálá torong káin áruráng. Kulá náráwa kawát watá kámuk áwáng Pita rupmá áwálák átang kut káyawát pálak lap hákhásák kot lap kámá yot Tabita yá yáni yot átang iháng toliuk ngá wa iháng áwáng Pita yá kápápáya engeleng táuráng.

⁴⁰ Pita málám ámna náráwa kámuk yánán kep káin kut tu málám tulá hárá imángga sáponga tángga ku hurik tángga náráwa kámurená watán kálu kungga ku miuk, “Tabita, tárulák.” Wáina men du náráwa watá rahálá hálengga Pita kangkang gu tárunáráng putung átuk. ⁴¹ Wáina tán du Pita yá háláng imángga ketná hárá tán du tárunat hetang átuk. Wáina árán du málám náráwa kawát yot Jesu naráng háting mená kámá yot wa mantán áwángga ku náráwa kámurená yá son há tárunak ingga káuráng. ⁴² Kulá pingnga watá it Jopa kinan wa erek hánám kung hálín du ámna náráwa táup hánám watá Táwi pálipuk ingga naráng háting muráng. ⁴³ Iná Pita wu it Jopa káin rám hásák kon ámna kutná Saimon watán it hárá átkiumálák. Ámna Saimon wawu bulmakau kepmá wa yáup hulá hulá imámáyan da iháng tolingga tingngátak.

10

Angelo yá Konilius yan káin tunggafengga me inuk

¹ Kulá it yáilá Sisaria káin du ámna káman átkiuk wawu kutná wu Konilius. Iná Konilius wawu káwak Rom wakáinnan tewe ámna 100 kutná Itali yan tewe ámna wata yáin yáni.

² Ámna málám me ámna náráwa kámuk hánám watán it hárá átnándaráng wawu Ánutu yá rina átnát ta narek wa isutang Ánutu tárang káin rewe átnándaráng. Iná málám bu ni ukuro ámna náráwa átnándaráng wa táwi hánám háláng yámángga átnándak, me rámá rámá Ánutu yan káin sáponga tángga átnándak. ³ Rám káman du yonyon kálu 3 kilok náut wáina hálengga árán du ára hárá ina kangngárán hiták hánám Ánutu yan angelo yá áwáng mantáng mágga inuk, “Konilius!”

⁴ Wáina tán Konilius málám kárek hánám kangga pingpitáng gu miuk, “Ámna hulána, rina?”

Wáina inán du angelo yá inuk, “Ánutu yá ko sáponga tángngátlák wawu hárá narángngátak, me kutná kutná ukuro árená yámángngátlák wawu hárá kahángngátak. Wáina tángngátlák wawu tahaka ina titá kangga heronge naráng kamángngátak. ⁵ Kulá rám kula wu ámna kámá suring yámátá kungga it Jopa káin ámna káman kutná Saimon kutná nukngá Pita wa engotang áwineráng. ⁶ Ámna wawu ámna káman kutná Saimon yon watán it tu táp tangtang káin árán wahára átak. Ámna nukngá Saimon wawu bulmakau kepmá iháng yáup kámá tángngátak.”

⁷ Wáina inángga kun du Konilius yá yáup nanggená yará yot tu tewe ámna káman men áwuráng. Tewe ámna wawu Ánutu yá pahálá káin rina isutsut ta narek wáina isutang átnándak, me Konilius málám bot tu rámá rámá átnándamálák. ⁸ Wáina men ámna kaláhu watá áwát tu tárák wáina káet ingga erek hánám yánángga ku suring yámán it Jopa káin Pita kangga inángga áwáwáya kuráng.

Pita yá ára ina káuk

⁹ Wáina kuráng ngáya tembátnáya ku káe táitná hálengga árán du it Jopa hárá kung heheya tángga áturáng wahára ku Pita wu it hungnganá káin sáponga tátáya árángga kuk. ¹⁰ Áráng sáponga tángga átang gu hárang mán sungi kámá nanaya naruk, enendu sungi emá tiyawingga áturáng. Rám wahára wu málám ára ina káman káuk ku ¹¹ alek

ká ang tán lap maming táwi ina hahala táwi wa ilungngá 4 hára wa táng kik táená watá yolopon hang áráñ, ¹² songgo háram yáni 4 me ále málisám me kunap náut watanan me iráp kahetang átninggoená watá lap wata kinan árát kápu. ¹³ Wáina kápángga átnáráñ du me káman dá ing inuk, “Pita, tárutang kámá ráhángga sinang.”

¹⁴ Wáina inán Pita yá miuk, “Táwi, wáina wu muná hánám! Nák ku songgo ma nanaya mená me kák rahála hárá rongrongngá muná wawu ma nangngáat.”

¹⁵ Pita yá wáina men me watá ing inuk, “Ko náut kámá káman Ánutu yá rongrongngá ingga mená wa ko rongrongngá muná ma nanayan ingga ma meindalák.”

¹⁶ Kulá me wanyon rám kaláhu pálak men narán du waháranyon lap ina kutná kutná pálak watá alek káin son árángga kuk.

¹⁷ Wáina tángga ku Pita málám ára ina wa káuk wata hulá ya nanará yáup tángga átkiuk. Wáina tángga átnáráñ du ámna Konilius yá suring yámán kuráng watá yánáng sulit Saimon dán it tu wahára átak ingga yánát há narángga ku kung it kumbiná kálu mungnganá hárá hetang áturáng. ¹⁸ Wahára hetang átang gu ing miuráng, “Saimon kutná nukngá Pita wa it nahára átak me?” ingga miuráng.

¹⁹ Kulá rám waháranyon du Pita wu ára ina káuk wata emá nanará yáup tángga átnáráñ du Iruk Káungá yá inuk, “Saimon, ámna kaláhu yá kák ka sulingga áweráng. ²⁰ Wáina wata ku tárutang hangga kápáng. Watyot kukuya narángpak ma táindalák. Wa áweráng wawu na suring yáme áweráng.”

²¹ Wáina inán Pita málám tárutang hangga ámna wa yánu, “Nák ku ámna sándá suling mángga áweráng wa. Náuta suling namángga áweráng?”

²² Wáina yánáng sulin du ámna watá inuráng, “Nándu Konilius tewe ámna yái yáni watá suring námán áwemán. Ámna wawu kándáng re átang Ánutu tárang káin átnándak. Juda kámuk ká ámna wawu ámna álosim ingga mengngátaráng. Ánutu yan angelo káman dá ko kung itná káin me kámá inátá nanaráya inán du wata suring námán kák ka áwemán.” ²³ Wáina inát tu Pita yá yángotang it kinan hangga yáungán du wahára watyot ruhuráng. Kulá tembátnáya ku tárutang hangga ámna kaláhu watyot kuráng. Wáina kut tu Jopa nan Jesu ya naráng háting mená watá hangga yásutang watyot káman yáni kuráng.

Pita yá Konilius yan it káin kuk

²⁴ Kulá tembátnáya ku Pita wu Sisaria káin kung hiuk. Konilius wu wáina áwinderáng ingga narángga ku sipmá kátu me yanuknukngá yánán áwát káman átang háleng yámángga áturáng. ²⁵ Kulá Pita yá Konilius yan it kinan káin kung háuk wahára wu Konilius málám hárammá hulá hárá turingga hangga ináng sákngin ingga táuk. ²⁶ Wáina tán Pita yá táng tárut tángtáng inuk, “Tárulák, ko nák ma nanáng sákngindalák, nák ku ámna nangge, ka inanyon.”

²⁷ Kulá Pita yá watyot me metángtáng kung it kinan hangga kápu ku ámna náráwa táup hánám watá árát. ²⁸ Wáina árát kápángga ku Pita yá yánu, “Sáni há nareráng wa, Juda nándá ámna ále kámá káinnan sányot káman hahále me kungga sásáhá wawu meng rákit mená yá wáina ma tátáya káto hánám tená yá átak. Enendu Ánutu yá há naliuk wawu no ámna káman rongrongngá muná ingga ma memeyan. ²⁹ Wáina wata ku nák ka ingga há suring yámeráng wata no rina kámá ma tát ináku há áwet. Wata ku no ing sánin, hulá náuta hánám bu nák ka pin tit no áwet?”

³⁰ Wáina yánán Konilius yá inuk, “Rám kaláhu átang áwemán wata ámang káin yonyon kálu 3 kilok inggon hálengga átuk hárá nawu itna káin sáponga tángga átkiut. Kulá waháranyon hánám ámna káman kutná kutná ná hakokowak hánám tánggánená watá tunggfengga rupna hárá hetang átuk. ³¹ Wáina hetang átang gu nanuk, ‘Konilius, Ánutu yá ko sáponga tángngátalák wawu há narángngáat, me kutná kutná ukuro árená yámángngátalák wawu há kahángngáat. ³² Wáina wata ku ámna kámá suring yámátá kungga it Jopa káin ámna káman kutná Saimon kutná nukngá Pita wa engotang áwineráng. Ámna wawu ámna káman kutná Saimon yon watán it tu táp tangtang káin

árán wahára átak. Ámna nukngá Saimon wawu bulmakau kepma iháng yáup kámá tángngátak.’³³ Wáina nanán du waháranyon du no kák ka pin se kung kamán ko wa narángga há áwátá no kák ka heronge naráng kamet. Kulá kula wu nán kámuk Ánutu rumpá hára há átamán da ku Táwi yá rina nánánaya kanuk wa nánátá narindemán.”

³⁴ Wáina inán du Pita yá ing yánuk, “Kula wu há naret, pálipuk hánám Ánutu yá tárák káman re it wakáinnan wakáinnan wa nálenggoek.³⁵ Wakáinnan wakáinnan wawu niyá málámba tárang káiñ átang kálú kándáng wa isutang átnándaráng wata wu heronge naráng yámángga álo ing mengga son ihánggoek.³⁶ Ánutu yá Israel nán me nánuk wa há narángga átaráng wawu me pingnga álosim ing miuk, Jesu ámna náráwa son iháhá wawu ámna náráwa kámuk ka Táwi yáni. Wahára kungga ku Ánutu yá nányot pahán káman hálek.³⁷ Judia ále kinan rina tunggafiuk wawu sáni há nareráng wa, Galili ále hára átang hulátiuk wawu Jon Umi Kuháng Yámámá watá umi kukuháya mená menggiuk wata torong kálú³⁸ Ánutu yá Jesu Nasaret nan Iruk Káungá yot háláng táwi hánám wa imángga ku málámbá watoyt árán du itná itná átningga ámna náráwa háláng yámángga Satan dá iháng lem táená wa iháng tolingga átninggiuk.

³⁹ “Kulá nán aposel wawu Juda nánin ále káiñ me it yáilá Jerusalem káiñ rina rina tán rahán náni yá há káumán wata meng isurátne kunggoek. Jesu wawu táng maripong hárá kátit tu kámutuk,⁴⁰ enendu rám kaláhu átang gu Ánutu yá son táng tárut tángga hiták tin ámna náráwa yá rahán yáni yá há káuráng.⁴¹ Wawu kámuk hánám bá ma káuráng, ináku ámna nán uláp Ánutu yá málámbán me wa meng isusut tán náháng tunggap táuk, nándán káiñ tunggafeng námuk. Kulá kámutang tárutuk wata torong káiñ du nándá watoyt sungi me umi há náumán.⁴² Wata ku ámna náráwa Ánutu yan me yánangga hiták ing memeya nánuk, Ánutu yá kámurená me ma kámurená watán átkuku yáni tárakngá hárá re horengga nanará wawu Jesu wa rewe táng tunggap táuk.⁴³ Uláp profet kámuk hánám bá Jesu ya ing miuráng, Jesu málámba kutná hárá re ku ámna niyá Ánutu ya naráng hárting meráng watán mukmuro yawon yáminek.”

Ámna náráwa kámá káinnan dá Iruk Káungá táuráng

⁴⁴ Kulá Pita yá me wa yánangga átuk waháranyon Iruk Káungá watá áwáng ámna náráwa me wa narángga áturáng wa ep ihuk.⁴⁵⁻⁴⁶ Wáina ep ihán du watá me hulá kámá kámá metángga Ánutu kutná meng tárut tángga áturáng. Wáina tát kangga Juda ámna Jesu ya naráng hárting mená yá Pita yot áwuráng watá hárámuturáng, náuta Iruk Káungá watá ále kámá káinnan watán káiñ hárón yáwáng ep ihuk wata.

Wáina kangga Pita yá ku miuk,⁴⁷ “Ámna náráwa náwu Iruk Káungá wa Juda náni táumán wáinanyon há táeráng, wata ku ni kámá káman dá umi ma kuhindáráng ingga ma menggim.”⁴⁸ Wáina mengga umi kuhineráng ingga yánán álo ingga inát tu Jesu Son Iháhá wata kutná hárá umi kuháng yámuk. Wáina tángga sangga ku inát rám kámá wahára watoyt átuk.

11

Pita yá Jerusalem káiñ kungga wáina wáina tunggafiuk ingga me pingnga yánuk

¹ Kulá aposel me Jesu naráng hárting mená Judia ále kinan áturáng watá ámna ále kámá káinnan watá Ánutu yan me wa hárón táuráng ingga met naruráng.² Wáina hálendu Pita yá árángga Jerusalem káiñ kuk hárá wu Juda ámna Jesu ya naráng hárting mená watá áwáng ing me táng muráng,³ “Pita, ko kungga ámna ále kámá káinnan watán it kinan árángga kápulák me watoyt sungi náulák, wawu kandák táulák.”

⁴ Wáina inát tu Pita yá rina rina tunggafiuk wawu kándáng hánám ing yánuk,⁵ “Nák ku it Jopa káiñ sáponga tángga átang ára ina hárá kangngáre ku lap táwi ina káman ilungngá⁴ hárá wa táng kik táená watá alek kálú hangga ku na átut wahára hárók.⁶ Wáina han wawu náut ingga kándáng káut tu songgo hárám yáni 4 me songgo páyom me ále málisám kunap náut watanan me iráp kahetang átninggoená watá lap ina wata kinan

árát káput. ⁷ Wáina kápángga átnáre ku me káman dá ing nanuk, ‘Pita, tárutang kámá ráhángga sinang.’

⁸ “Wáina nanán no inut, ‘Táwi, wáina wu muná hánám! Nák ku songgo ma nanaya mená me kák rahála hárä rongrongngá muná watá nák pahánna kinan ma hangngátak.’

⁹ “Wáina me ku alek kálú nan me watá ing nanuk, ‘Ko náut kámá Ánutu yá rongrongngá’ ingga mená wa ko rongrongngá muná ma nanayan ingga ma meindalák.’

¹⁰ Kulá me wanyon rám kaláhu pálak men nare ku laph ina kutná kutná pálak wa son uying san alek káiń áruk.

¹¹ “Kulá rám waháranyon du ámna káman dá ámna kaláhu me nananáya suring yámán Sisaria kálú áwuráng watá áwáng it nándá átumán wahára áwáng hiuráng. ¹² Iná Iruk Káungá watá ku nanuk, ‘Narángpak ma táená ku watyot kuineráng,’ ingga nanán du há kumán. Iná nuknuk náni ámna 6 náwu nákkot káman kungga ámna watán it kinan kumán. ¹³ Kutne ku ámna watá ing nánu, ‘No kangngáre angelo yá itna kinan káiń tunggafeng namángga nanuk, “Me satá Jopa káiń ámna kutná Saimon kutná nukngá Pita wata kuik. ¹⁴ Kulá ámna watá ku ka me kákkán it hárä ámna náráwa átaráng wa kámuk Ánutu yá son sásáháyan me táng áwáng sáminek,”’ ingga nanuk.’

¹⁵ “Ámna watá wáina nanán du no me emá yánángga átnáre waháranyon Iruk Káungá watá hulátingga náni ep náhuk wáinanyon ep ihuk. ¹⁶ Wáina tán du son no Táwi yá rina miuk wa naráng hátiut wawu ing, ‘Jon dá ku umi yá kuháng yámángngátak, iná sándu Iruk Káungá watá kuháng sáminek.’ ¹⁷ Wata ku uláp Táwi Jesu Son Iháháya naráng háting mátne ku Ánutu yá Iruk Káungá wa nán námuk wáinanyon inggálu ku wa yámánggoek. Wáina wata ku no Ánutu yan nanará wa ma káto táng mánggem. Nák ku ámna nangge rewe.”

¹⁸ Kulá Pita yá me wa yánán narángga pahán káman hálén kuk táng muráng wa sangga Ánutu ya heronge táng mángga ku ing miuráng, “Kulá Ánutu yá ále kámá káinnan wa tán watá pahán hurik tángga átkuku tátáyan kálú hárä átaráng.”

Antiock ámna náráwa kátu yá Jesu naráng háting muráng

¹⁹ Kulá Stiwen utkámut táuráng wahára ku ámna náráwa kámá Jesu naráng háting mená wa hányon iháng lem tát pitángga hárátingga ále wahára wahára kuráng. Kámá yá ku Fonisia ále káiń kuráng, iná kámá yá ku ailan Saiprus káiń kuráng, iná kámá yá ku it yáilá Antiok káiń kuráng. Ámna náráwa wa kuráng watá ku Jesu yan me pingnga wa yánángga kuráng, enendu ámna ále kámá káinnan muná, ináku Juda nan ámna náráwa wakáin árená watán káiń re. ²⁰ Iná ámna kámá orek yáni hárä kuráng wawu Saiprus nan me it yáilá Sairini nan watá Antiok káiń kungga Táwi Jesu yan me pingnga álosim wa Grik ámna náráwa hányon yánángga kuráng. ²¹ Wáina tát Táwi yan háláng watá watyot átuk hálendu ámna náráwa táup hánám watá watán me narángga pahán hurik tángga Táwi yan tombong háliuráng.

²² Wáina tángga átaráng ingga pingnga watá miti ámna náráwa Jerusalem káiń áturáng wata káráman yáni káiń han naruráng hárä ku Banabas suring mät Antiok káiń kuk.

²³⁻²⁴ Banabas wawu ámna álo kámá, Iruk Káungá watá wahára ep táwi hánám tángga árán naráng hákhátič ngá yá káto hánám hálengga átuk. Málám wakáin kungga káuk ku Ánutu yá pahán yámángga háláng yámángga árán kangga heronge hánám naruk. Wáina narángga ku rámá rámá Táwi isutang átkuineráng ingga kámuk pahán yáni iháng tárut tángga kuk. Wáina tángga ku ámna náráwa táup hánám watá Táwi yan tombong kinan áwáng háuráng.

²⁵ Kulá wahára átang gu Banabas málám it yáilá Tasus káiń Sol ya susuliya kuk.

²⁶ Málám suling kung kang tunggap tángga ku engotang Antiok káiń kumálák. Yándi wu kung wakáin yara ore káman kámuk Jesu yan ámna náráwa yot átang Táwi yan me wa ámna náráwa táup hánám yánáng toliumálák. Kut Kristen wawu Antiok hárä kálak ámna náráwa Jesu yan tombong wa yámuráng.

²⁷ Rám ore wahára profet kámá Jerusalem káin átang kung Antiok káin háuráng. ²⁸ Kulá profet waháranan káman da kutná wu Agabus watá hetang átang Iruk Káungá yá pahálán han ing miuk, “Káwakngá káwakngá erek hánám sungi kesák táwi hánám bá tunggafeinek,” wáina ingga miuk. Wata torong káin Rom bán king Klaudius watán rám hárá sungi kesák watá tunggafiuk. ²⁹ Kulá Jesu yan ámna náráwa áturáng watá nuknu k yáni Judia ále káin áturáng wa tárák yáni hárá háláng yámámáya me hárötang gu ³⁰ sup iháng Sol káling Banabas yámát tu watá iháng kung Judia káin Jesu yan tombong watán ámna yáilá yámán du watá ámna náráwa yámuráng.

12

Pita yá kalabus káin árán angelo yá háláng imuk

¹ Rám ore wahára King Herot* tá Jesu yan ámna náráwa kámá ket ihángga iháng lem táuk. ² Herot tá yánán Jon tatning Jeims wawu kápik ká utkámut táuráng. ³ Kulá Herot tá wáina tán kangga Juda yá wata heronge narát kápángga ku Pita hányon ket táuk. Wáina táuk wawu rám táwi Israel yá Másáng Yisná Muná Náená† rám wahára. ⁴ Pita wu Herot tá yánán ket há tángga wata torong káin du táng kung kalabus kinan tewe ámna urum 4 watá pinná tátaya tiuk. Tewe ámna urum 4 wata kinan 4 yá urum káman káman hárá átnándaráng, kámuk ku 16. Wáina árán kungga rám táwi Angelo yá Iháng Hátíuk‡ watá sálíkngin du táng áwáng rahán yáni hárá me hárá titiya naruk.

⁵ Wáina hálendu Pita wawu táng ting sat kalabus kinan átuk. Wakáin árán du Jesu yan ámna náráwa yá ku rámá rámá sáponga tángga Ánutu yá Pita háláng imámáya inánggiuráng.

⁶ Kulá tembát tu Herot tá Pita táng me hárá titi ingga miuk. Iná yáungán du Pita wu sen yará yá táng kik táng sat árená wa pátlak táng tewe ámna yará ya orek yándi hárá tit tu ruhángga átuk. Iná tewe ámna kámá yá ku kálu mungnga pinná tángga átkiuráng. ⁷ Wáina átnárát waháranyon hánám Táwi yan angelo yá tunggafengga yamá yá kalabus itná kinan wa man angelo watá Pita katná kálu wa kátinggakak tángga táng mirak tángga ing inuk, “Sopmuná tárulák!” ingga inán wahára re sen ketná háraranan watá sohingga háumálák.

⁸ Wáina sohingga han du angelo watá inuk, “Lapyá káto táng kik tángga sendol ka molák,” ingga inán Pita yá wáina tán du angelo yá inuk, “Lapyá hásák wa mondang gu nák nasutang áwátá kundin.” ⁹⁻¹⁰ Wáina inán Pita yá angelo wa isutang káman kungga it pahálá átuk wa sangga kungga tewe ámna kinan áturáng wa iháng hátingga kungga tewe ámna máta káin áturáng wa iháng hátingga kungga ku kalabus itná wa sangga it yáilá kálu koená kálu munganganá ain da táená wahára kung hen du kálu watá málám re yalingga kun kalabus itná wa sangga kumálák. Iná Pita yá ku angelo yá ále wa tánggiuk wawu pálipuk ingga ma naránggiuk, ináku wawu ára káet ingga naránggiuk. Kulá yándi wu orek káman isikimo sim kungga ku angelo yá waháranyon pikpilingga kun du Pita wu málám re átuk.

¹¹ Kulá Pita yá málám re átang gu nanará ná yá kándáng hálendu ing naruk, “Kulá kula ku pálipuk hánám ing há naret, Táwi yá angelo ná suring mán áwáng Herot ketná hárá me Juda yá rina rina táng namámáya tiyaweráng waháranan son nehek.”

¹² Wáina narángga ku Maria Jon maming watán it káin kuk. Jon wata kutná nukngá ku Mak. It wakáin du ámna náráwa táup hánám watá urum tángga sáponga tángga átnárát tu ¹³ málám kuk watá kung it kapme yan kumbi kálu munganganá hárá károk károk kátin yáup náráwa kutná Roda watá kálu yalin ingga áwuk. ¹⁴ Wáina yalin ingga áwán Pita

* 12:1: King Herot náwu María yá Jesu nangge táng tiuk wahára King Herot átuk wata ená. † 12:3: Rám wawu Ánutu yá Isip káinnan Israel ámna náráwa yángotang kun kálu hárá másáng yisná muná náuráng wata naráng hátingngátaráng. ‡ 12:4: Rám wawu Ánutu yá Isip káin Israel ámna náráwa son iháháya angelo yá áwáng Israel nángánangge yáni iháng hátingga Isip nángánangge yáni ráháng kátkámut táuk wata naráng hátingngátaráng.

yá metán salá narángga ku málám kálu ma yalená heronge pálak son hururung kung it kinan hangga ku yánuk, "Pita ku áwáng kálu mungnga káin átak!"

¹⁵ Wáina yánán watá inuráng, "Kák ku hohelák hám." Wáina inát watá táng hángħáláng tángga yánuk, "Pálipuk hánám málámbá puk áwáng átak," ingga yánán du ing miuráng, "Wawa angeloná hám."[§]

¹⁶ Wáina mengga árát Pita málám károk károk wa emá re kátingga árán kung kálu yalingga kangga ku hárámuturáng. ¹⁷ Wáina tát kápangga ku kilak átneráng ingga ket tárák táng yámángga ku Táwi yá wáina wáina tángga kalabus kinan káinnan nangotang áwek ingga yánángga ku Jeims Táwi kulaná yot yanuknuk náni wa wáina ingga yánineráng ingga yánángga sangga ku yápmangga it nukngá káin kuk.

¹⁸ Kulá hilápmá ku tewe ámna yá káuráng gu Pita wu ma árán du hárámutang narángpak tángga ku yáni ing inán kanán táuráng, "Pita náwa rekálu koek?" ¹⁹ Kulá Herot málám Pita ku ma árak ingga met narángga ku ámna suring yámán kung Pita ya suliuráng, enendu ma káuráng. Wáina hálendu málám teve ámna Pita pinná táuráng wa men áwát tu rina hánám tángngárát Pita yá koek ingga yánang suliuk, enendu kándáng ma inát tu sándu há kámutneráng ingga miuk. Kulá wata torong káin Herot tu Judia ále wa sangga hang it yáilá Sisaria wakáin átkiuk.

Herot tá kámutuk

²⁰ King Herot tá it táwi Tair yot Saidon wata kuk táwi táng yámángga átuk. Yáni wu ále Herot tá pinná tángga átuk wakáin sungi iháng nangngátaráng, wáina wata ku yáni kámuk áwáng urum káman hálengga ku pahán káman dá tunggafeik ingga Herot kakaya áwuráng. Herot kanin ingga yáni wu Herot tán ámna hulá káman kutná Blastus watoyt kálak háláng yámámáya me tát álo hálen du wata torong hára kung king kangga ku pahán láláp tángga ku kuk táelák wa sang ingga inuráng.

²¹ Wáina inát Herot tá rám káman me tátá ingga tiuk. Kulá rám wahára ku málám king gán kutná kutná wa tánggánengga ku king gán sia hára putung átang me táwi yánuk.

²² Wáina yánángga árán du ámna náráwa yá ing mantágga áturáng, "Me náwu ánutu káman dán me, náwu ámna yan me muná!" ²³ Wáina mengga Herot kutná meng tárut tángga árát narángga, málám Ánutu kutná meng tárut tátáya takta narán waháranyon hánám Táwi yan angelo yá kangga áwáng urán du ilalák wáik ká tunggafeng mán du umbeng gá pahálá kinan sáng rákrákit tángga árát kungga kámutuk.

²⁴ Iná Táwi yan me watá ku táwi hánám hálengga kungga it kámá kámá káin kung háliuk.

²⁵ Kulá Banabas káling Sol yá Jerusalem káin yáup yándi wa táng hálingga ku son Antiok káin kumálák. Wakáin kukuya ku Jon kutná nukngá Mak wa engotang káman yáni kuráng.

13

Jesu yan tombong gá Banabas káling Sol suring yámát kumálák

¹ Jesu yan ámna náráwa it yáilá Antiok káin áturáng wata kinan profet kámá me Táwi yan me yánang tolingngátaráng ámna kámá hányon áturáng wata kut yáni ku Banabas, Simion kutná nukngá Niga (kut Niga wata hulá ku sutná yángomá), Lusius it yáilá Sairini nan, Manain (ámna Manain wawu ámna yáilá Herot yot káman sing yámená) hang Sol.

² Kulá rám káman sungi sangga Táwi kutná meng tárut tángga átnárát tu Iruk Káungá yá ing yánuk, "Banabas káling Sol wa iháng tunggap tát no náut yáup tátáya mantág yámut wa tátáya yándin kámá átnemálák." ³ Wáina yáni hálendu sungi sasa táuráng me sáponga táuráng watá sálíkngin du ket yáni yá yáin yándi hára usáng hang tingga iháng káto tángga ku suring yámát kumálák.

Banabas káling Sol yá Saiprus káin Táwi yan me yánumálák

§ 12:15: Juda kátu yá ku ing narángngátaráng, Ánutu yá ámna náráwa káman káman dán angelo iháng tunggap tárut ingga narángngátaráng.

⁴ Iruk Káungá yá suring yámán kungga ku it táwi Selusia wakáiñ kung háumálák. Kulá Selusia káiñ du kilang kinan árángga kun du watá iháng kung ailan Saiprus kálu kungga ⁵ it yáilá Salamis káiñ tin du kung Juda yan miti itná kinan hangga Ánutu yan me wa mengga yánangga kumálák. Ámna Jon kutná nukngá Mak wawu káman yáni átningga ku háláng yámángga átninggiuk.

⁶ Yándi wu wáina yángyánang kungga ku ailan numkálu it táwi Pafos káiñ kung hiumálák. Pafos káiñ kung hengga káumálák ku tombong Juda waháranan ámna sárummá pálak káman wawu profet kusák wata kutná ku Bar-Jesu. ⁷ Iná ámna wawu kawana kutná Sergius Paulus watoyot átnándamálák. Sergius Paulus wawu nanará ná álo kámá hálendu Banabas káling Sol mantáng yámán málámbán káiñ áwumálák, náuta Ánutu yan me wa há nanaráya naruk wata. ⁸ Ámna sárummá pálak wawu Grik me kálu kutná ku Elimas. Kulá ámna watá ku kawana watá Jesu ya naráng háting mámá wata taktak mán du Banabas káling Sol yan yáup wa yanyawon táng yámuk. ⁹ Wáina tán Iruk Káungá yá Sol kutná nukngá Pol wa ep tán kárek hánám Elimas kangga átang inuk, ¹⁰ “Kák ku Satan nanggená me tirik tárák álosim wata káyammá! Kák ku me kusák me ket tárák wáik watá ep táwi hánám kehángga árán átalák. Kák ku Táwi yan káinnan kálu kándang isusut wa táng yakyawák tánggoelák. Kálu wáina wa sasaya wu ma hám naránggulák? ¹¹ Wata ku ing narinelák, rám nahára wu Táwi ketná yá káyamya hálengga keháng lem tán du rahála yá páyung tin káe Yamá ma káená rám hásák sim átnelák.”

Wáina inán waháranyon páyung watá áwáng rahálá wa pop tán hangga kungga ámna ketnán tán átning kuku wata sulingga kuk. ¹² Iná kawana watá Táwi yan me narángga tárák wáina kangga ku nangnga ná han Jesu pálipuk ingga naráng háting muk.

Pol yá distrik Pisidia káiñ it yáilá Antiok nukngá wakáiñ Táwi yan me yánuk

¹³ Kulá Pol yá ámna málámbot kuráng watoyot kilang hárá árángga ku Papos sangga Pamfilia distrik káiñ it yáilá Pega wakáiñ kuráng. Kung wakáiñ átang gu Jon kutná nukngá Mak ká yápmangga Jerusalem ba son kuk. ¹⁴ Kulá Pol káling Banabas watá Pega wa sangga ku kungga Pisidia distrik káiñ it yáilá Antiok káiñ wa kumálák. Iná Sabat hárá wu kung Juda yan miti itná kinan hangga putung átumálák. ¹⁵ Wáina árán miti itná yan ámna yáilá watá Ánutu yan meng rákit mená me profet tán me wa sánging hálingga ku Pol káling Banabas ing yánuráng, “Nuk náni yara, sándá me kámá nánángga náháng káto tátáya naremálák hálendu álo náninemálák.”

¹⁶ Wáina yánát tu Pol yá tárutang yolop átniráng ingga ket tárák tángga yánuk, “Sán Israel ámna náráwa me kámá káinnan ni Ánutu ináng sákngingngátaráng, kárámatingga nákkán me ná narineráng! ¹⁷ Tombong Israel nándán Ánutu watá táwi ilom náni ya nangán pingnga hánám átneráng ingga miuk. Watá ále káwak yáni wa sangga Isip káwak káiñ kung áturáng wahára wu háláng yámángga árán táwi hánám wa máriuráng. Wata torong káiñ málámbán háláng táwi hánám wahára kungga ku Isip káinnan yángotang áwuk. ¹⁸ Kulá ále komkomá ámálum re káiñ yara 40 wáina hám áturáng wahára wu Ánutu sárumbimánggiuráng, enendu ma yápmanggiuk. ¹⁹ Iná Kenan káwak káiñ du Ánutu yá Israel háláng yámán ámna náráwa tombong 7 wa ráhángga ku káwak yáni wa yáni ya pukon ihuráng. ²⁰ Ále wa tunggafiuk wawu yara 450 wáina hám wata kinan.

“Wata torong hárá ku Táwi yá ámna yáilá iháng tunggap tán watá Israel pin yáni tángga árát kungga profet Samuel yan rám háliuk.

²¹ “Kulá rám wahára wu ámna náráwa yá king gá pin náni táinek ingga met tu Ánutu yá ámna Sol Kis nanggená tombong Benjamin háraranan wa yámán du watá pin yáni tángga árán kungga yara 40 háliuk. ²² Kulá wata torong hárá king Sol wa yáupmá hárá isutang gu Dewit táng watán king tin watá pin yáni tángga átuk. Ánutu yá ámna wata ing yánuk, ‘No Jesi nanggená Dewit wa kangga pahánna álosim naret. Watá ku nákkán pahán káiñ rina átak wa álo isutnek.’

²³ “Kulá ámna watán hun hárá kungga ku Ánutu yá Israel son iháháya hám miuk wa isutang Jesu san áwuk. ²⁴ Iná Jesu wu yáupmá ma hulátená átuk wahára wu Jon dá pahán

hurik tángga umi kuhineráng ingga Israel ámna náráwa yánángga átkuk. ²⁵ Kulá Jon dá yáupmá tángga áwuk watá sálíkngingiya tángga átuk wahára ku ing miuk, ‘Nák ku ni ingga naránggoeráng? Nák ku sándá ámna háleng mángga átkoeráng wa muná, ináku ámna wawu nák sárumna káin emá áwinek. Ámna wawu kutná pálak, iná nák ku ámna hánám re, wata ku no watán sendol páupmá wa yayaliyan tárák muná.’

²⁶ “Yanuknukna, Abraham e ilommá me kámá káinnan Ánutu naráng háting móngngátaráng, sándu ing narineráng, Ánutu yan me watá ámna náráwa son iháháya miuk wawu há san nándán káin áwuk. ²⁷ Jerusalem bán ámna náráwa me watán ámna yáilá watá ámna wa kándáng ma naráng muráng, hang profet tá me rina miuráng ga Sabat hárá sángingngátaráng wa kándáng hánám ma naruráng. Wáina hálendu kámutnek ingga miuráng, wahára kungga ku uláp profet tá me rina miuráng wata páliná yá pálipuk há tunggafiuk. ²⁸ Watán káin kandák kámá ma káuráng, enendu hánámá táng me hárá tingga kámutnek ingga Pailat inuráng. ²⁹ Kulá yáni wu rina rina wa erek tát sálíkngiuk wahára kungga ku Jesu hárá profet tá rina tungafeinek ka uyená wata páliná yá kándáng re há tunggafiuk. Wáina táng hálingga ku maripong hárá táng sat han du táng kung tanggán káin tiuráng. ³⁰ Wáina táuráng, enendu há kámutuk waháranan Ánutu yá son táng tárut táuk. ³¹ Wáina táng tárut tán du ámna náráwa málámbot huphuráp Galili ále sangga Jerusalem káin káman kuráng watá rám máro hánám son káuráng. Kulá rám nahára wu ámna watá ku wáina kanggiumán ingga Juda ámna náráwa yánánggoeráng.

³² “Iná nátá me pingnga álosim sánindemát wawu ing, Ánutu yá ámna náráwa son iháháyan ámna wa táwi ilom náni yámámáya uláp miuk. ³³ Wáina wata ku málámbá Jesu táng tárut táuk wahára kungga ku mená uláp miuk wa tán wata páliná yá nángánangge yáni nándán káin tunggafiuk. Me nányon du Kap Papia sapta 2 hárá ing uyená, ‘Kák ku nák Nanggena,

kula wu no Nanya hálet.’*

³⁴ Ánutu yá tanggán káinnan há táng tárut táuk, wata ku son kámutang ma pálikngindák, ingga uláp Ánutu yá ing miuk,
‘Na pálipuk hánám sáháng tolingga hálang sáminet,

ingga uláp king Dewit wáina táinet ingga há inut.’†

³⁵ Kulá me nukngá káman Kap Papia káin uyená ing átak,
‘Ko ámna rongrongngá hánám nangán ingga narelák
wa satá ma pálikngindák.’‡

³⁶ “Kulá há naremán, me náwu Dewit ta ma mek. Dewit tá há átuk wahára wu Ánutu yan pahán wa isutang átuk, enendu máriya kámutuk wahára wu táng kung sisi ilommá watán tanggán káin usát tu káwak sut wawu wakáin pálikngiuk. ³⁷ Iná ámna Ánutu yá tanggán káinnan táng táirut táuk wata sutná wu ma pálikngiuk.

³⁸ “Wáina wata ku, yanuknukna, nátá me ing sánindemát, Jesu yá áwuk wawu mukmuro náni yanyawon da. ³⁹ Ámna wahára kungga ku káman niyá Ánutu naráng háting mineráng wa ámna náráwa kándáng ingga mantáng yáminek, Moses yan meng rákit mená wahára kungga muná. ⁴⁰ Wáina wata ku kándáng hánám narángga átneráng, uláp profet tá ing miuráng watá sán hárá tungafeiwon:

⁴¹ ‘Ámna me keke nanángngátaráng sán kándáng narineráng,
no hulá kámá tae sán orek sáni hárá tungafeinek.

Wáina tae kangga hárámutang nangngá sáni han du wáik hálengga kámutneráng.
Iná ámna káman dá no wáina táinet wata sánánggim

wawu sándu watán me wawu kusák ingga naránggalát.’§

⁴² Pol yá wáina yánángga sangga ku Banabas yot yándi wu miti itná wa sangga kundin ingga tángngárán ámna náráwa yá ing yánuráng, “Sabat nukngá ánu hárá wu me wata kátu son náninemálák.” ⁴³ Wáina yánángga miti itná sangga kungga ku tombong Juda

* 13:33: Kap Papia 2.7 † 13:34: Aisaia 55.3 ‡ 13:35: Kap Papia 16.10 § 13:41: Habakuk 1.5

háranan me ále kámá káinnan Juda yan miti wa isurená táup hánám watá Pol káling Banabas yásutang kut tu watá Ánutu yá pahán sámánggoek wata naráng hákhátik sání táng wahára tingga káto hálengga átnérang ingga yánangga iháng káto táumálák.

⁴⁴ Kulá Sabat nukngá hárá wu hálá it yáilá waháranan ámna náráwa watá kámuk ingmen miti itná káin Táwi yan me wa nanaráya áwuráng. ⁴⁵ Wáina áwáng árát kápángga wata kalán Juda yá pahán yáni wáik hálen du Pol yan me wa táng hang tingga ku me keke miuráng.

⁴⁶ Wáina tát kápángga ku Pol káling Banabas yá ma pitáená ing yánumálák, “Ánutu yá ing nánuk, ‘Me wawu Juda kálak yáninemálák,’ wata ku wáina há táumát, enendu sándá ku me wa sárum imángga átkuku sásáliná muná tátaya takta naránggoeráng, wata ku nát tu Juda sán sápmangga hurik tángga kámá káinnan watán káin kungga Táwi yan me wa yáninemát. ⁴⁷ Wáina tainemát wawu náuta Táwi málámbá ing nánuk wata, ‘No tae kák ku ámna náráwa ále kámá káinnan watán yamá ya átnelák.

Wáina árátá ku káwakngá káwakngá yan ámna náráwa yá kangga ku no son iháháyan kálu wa narineráng.’***’

⁴⁸ Wáina men ámna náráwa kámá káinnan watá me wa narángga pahán yáni álosim hánám hálen Táwi yan me wata heronge hánám narángga áturáng. Wáina narángga átang gu ámna náráwa Ánutu yá átkuku sásáliná muná wa há taineráng ingga iháng tunggap táuk watá ku Táwi ya naráng háting muráng.

⁴⁹ Kulá wahára átang gu Táwi yan me watá ále ore wakáin erek ingmen kung háliuk. ⁵⁰ Wáina kangga ku Juda ámna yá náráwa kut yáni árená Juda yan miti isutang háená, me it yáilá yan ámna yáilá waháranan wa pahán yáni seng tárut tát tu Pol káling Banabas iháng káyam tángga ku ále wahára yásuturáng. ⁵¹ Wáina tát kápángga ku ámna náráwa yá me yá nányot átak ingga nanará wata yándi wu háram yándi káin káwak káhumá wa káting halin han du hangga it táwi Aikoniam ba kumálák. ⁵² Kulá ámna yará wawu hangga kumálák, enendu Iruk Káungá yá Antiok ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená wa ep táwi hánám ihán heronge hánám naruráng.

14

Pol káling Banabas yá Aikoniam káin Táwi yan me yánumálák

¹ Pol káling Banabas yá Aikoniam káin du Antiok káin táumálák wáinanyon Juda yan miti itná kinan árangga Táwi yan me kándang hánám yánán Juda me Grik ámna náráwa táup hánám watá Jesu ya naráng háting muráng. ² Kámá yá wáina tát Juda kámá Jesu ya ma naráng háting muráng watá ámna náráwa kámá káinnan wata pahán yáni hat tu watá ni Jesu ya naráng háting muráng wata pahán káráp táng yámuráng. ³ Pol káling Banabas wu Aikoniam káin rám hásák sim átang ma pitáená Táwi yá ámna náráwa pahán yámánggoek wata yánangga árán du Táwi málámbá háláng yámán ket tárák hulá hulá táumálák. Wahára kungga ku Táwi yá ámna yará watán me wu pálipuk ingga ámna náráwa yálenggiuk. ⁴ Wáina yálenggiuk, enendu it watán ámna náráwa watá ku horengga kámá yá Juda yot árát kámá yá ku aposel yará watyot áturáng. ⁵ Wáina tángga átang gu Juda yá ámna yáilá yáni yot hang ámna kámá káinnan watá aposel yará wa ket ihángga sup mangga ráháng kátkámut táníng ingga me hároturáng. ⁶ Wáina tángga árát tu ámna yará wawu wáina ingga met há narángga ku sokmuná hánám it yáilá sangga kungga Likonia distrik kán it táwi yará Listra yot Debe wakáin kumálák. Wakáin du it táwi yará watyot it nukngá wata tangtang káin átaráng ⁷ wahára me pingnga álosim wa yánangga átkumálák.

Pol káling Banabas yá it táwi Listra wakáin átumálák

⁸ Kulá Listra káin du ámna káman hárammá kámurená átnándak. Ámna wawu mam kinan átang tunggafiuk ngáyá wáina re átang kung áwáng kámá ma tángngátak. ⁹ Pol málám Táwi yan me mengga árán ámna watá watán me narángga átnárán Pol yá kárek

** 13:47: Aisaia 49.6

ingmen káuk ku álo haháleyan naráng hákhátik wahára árán kangga ku ¹⁰ mantángga inuk, “Tárulák!” ing inán du wahára re ámna watá hip hánám tárutang kung áwáng táuk.

¹¹ Kulá ámna náráwa káwan táwi watá Pol yá rina táuk wa kangga ku Likonia me kálu ing mantáuráng, “Ánutu náni yá ámna nangge hálengga alek kálu nándán káin háemálák!” ¹² Wáina mengga ku Banabas ya ing miuráng, “Wawu ánutu yáin yáni Sus wa hám.” Iná Pol ya ing miuráng, “Ámna wawu me yan, wata ku ánutu Hermes wa hám.” ¹³ Ánutu Sus watán miti itná wu it táwi watán kumbi tangtang kep kálu wahára átnándak. Kulá Sus watán pris yot ámna náráwa yá ámna yará wata towet sing yámánin ingga mengga sat árán pris yá kung bulmakau ámnáná kámá yot álesak kámá ihángga it táwi watán kálu mungnga káin áwuk.

¹⁴ Wáina tát aposel yará Banabas káling Pol yá wáina táinderáng ingga narángga hárámutang lap yándi tánggánená wa ráráhangga hururung ingmen urum táwi áturáng wata orek yáni káin kungga ing mantángga yánumálák, ¹⁵ “Yanuknuk, wa saniráng! Náuta ku wáina tánggoeráng? Nát tu sáni inanyon ámna nangge re. Nát tu me pingnga álosim sánáte ku sándá kutná kutná átkuku yáni muná ále hánám wa yápmangga ku Ánutu átkukuná pálak watán káin kukuya tánggoemát. Watá ku alek, káwak me táp wa men tunggafet wata kinan kutná kutná wa men tunggafiuárg. ¹⁶ Uláp ámna náráwa káwakngá káwakngá átaráng wa yápmán watá yánin pahán isutang átkuráng. ¹⁷ Wáina áturáng enendu málámbá málám táng kilak ma san átuk. Rámá rámá wu ket tárák álosim wa sálenggoek wawu ing, ále yá tangga áwánggoek me sungi tán álosim áráng het tu sungi táup hánám átsámánggoek, wata pahán sáni yá heronge naránggoeráng,” wáina ingga yánumálák. ¹⁸ Kulá yándi wu me wa há yánumálák, enendu yándi ya towet sing yámámáya káto hálengga árát tu olet yáni man sasaya wu yáup háláng hánám wa táumálák.

¹⁹ Kulá átang árongga ku Juda kámá it yáilá Antiok me Aikoniam nan áwuráng ngáyá áwáng it táwi Listra nan ámna náráwa wa pahán yánin hat tu Pol táng káyam táuráng. Wáina tángga sup mangga Pol utang sat han há kámutak ingga narángga ku Pol táng uyingga táng kung it kumbiná kep káin tiuráng. ²⁰ Wáina sat árán du ámna náráwa Jesu ya naráng háting mángga áturáng watá áwáng áwálák hetang árát tu Pol yá tárutang kung it táwi wata kinan son kung háuk. Kulá tembátnaya ku Pol málám Banabas yot it táwi Debe ya kumálák.

Pol káling Banabas yá Jesu ya naráng háting mená wa iháng káto táumálák

²¹ Kulá Debe káin du me pingnga álosim wa yánán du ámna náráwa táup hánám watá narángga Táwi yan ámna náráwa háliuráng. Wáina tát tu yándi wu son Listra, Aikoniam me Antiok ka kumálák ²² ngáyá kung wakáin Táwi yan ámna náráwa wa iháng káto tángga ku naráng hákhátik hárá káto átneráng ingga mengga ing yángyánang kumálák, “Ánutu yan átkuku wata kinan hahaya ku márapmá táwi yon kálak sungga ku kung háinemán.” ²³ Pol káling Banabas yá ámna yáni hulá miti itná káman káman dán iháng tunggap táng yánumálák. Wáina tángga ku sungi sangga sáponga táumálák wahára kungga ku ámna yáni hulá wa iháng Táwi ketná hárá tiumálák. Wáina táumálák, náuta ámna yáni hulá yá Táwi ya naráng háting muráng wata. ²⁴ Yándi wu wáina tángga sangga ku Pisidia distrik wa sangga Pamfilia distrik káin kumálák ²⁵ ngáyá it yáilá Pega káin Táwi yan me wa yánángga sangga ku kung it táwi Atalia káin háumálák.

²⁶ Atalia káin átang gu kilang hárá árangga Antiok ka kumálák. It waháranan dá ku huphuráp Ánutu yá pahán yámángga háláng yámán yáup tángga átkuku ya yándi iháng Ánutu ketná hárá tiuráng. Iná yándi wu yáup yándi táng hálengga ku wakáin yon son áwumálák. ²⁷ Kulá wahára átang gu ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená wa men áwát tu Ánutu yá háláng yámán rina táumálák, me málámba naráng hákhátik kán kálu sareng yámán ámna náráwa kámá káinnan watá álo isusut wata yánumálák. ²⁸ Wáina tángga ku it wahára rám hásák kon watoyat átumálák.

15

Urum táwi Jerusalem káin tunggafiuk

¹ Ámna kámá Judia kálu hangga it yáilá Antiok wata kinan Táwi yan ámna náráwa ing yánang tolingga kuráng, “Sándá Moses yan kálu wa isutang kep sáni marineráng wawu álo kámá, iná ma marindaráng wawu Ánutu yá sán son ma sáhindák.” ² Wáina yánangga kut Pol káling Banabas yá wa kan kándáng ma hálen wata menmen ná táwi táuráng. Wáina tát tu Táwi yan ámna náráwa yá Pol káling Banabas iháng tunggap tát it márumbá Táwi yan pingnga áturáng waháranan kámá yot Jerusalem káin aposel yot miti itná yan ámna yáilá kápangga me wa táng totoliya árángga kuráng. ³ Táwi yan ámna náráwa yá ámna yará wa suring yámát Fonisia ále kálu kungga Samaria ále kálu kungkung gu kálu ya Táwi yan ámna náráwa wakái Ánutu yá ále kámá káinnan pahán yáni iháng hurik táuk ingga yánangga kun narát álosim hánám háliuk. ⁴ Kungga Jerusalem káin kung hiuráng wahára wu Táwi yan ámna náráwa me aposel me ámna yáilá wakái áturáng watá heronge me yánangga yángot kung tiuráng. Kulá wahára átang gu Pol káling Banabas yá Ánutu yá háláng yámán tárák rina rina tángngátamálák wa wáina ingga pingnga yánumálák.

⁵ Wáina yánán narángga ku Táwi yan ámna kámá tombong Farisi háranan watá tárutang miuráng, “Ále kámá káinnan dá Táwi yan tombong háháleya ku kep yáni marángga ku áwáng nán kinan hangga ku Moses yan meng rákit mená átaráng wa kámuk hánám isutneráng.”

⁶ Iná aposel yot ámna yáilá yá ku urum tángga me retá ku kándáng ingga wa táng totoliya táuráng. ⁷ Ámna urum bá me hásák metángga inán kanán táng hálingga sangga wu Pita yá tárutang yánu, “Yanuknukna, sáni há nareráng wa, huphuráp Ánutu yá tombong nán háranan yáup káman tátáyan neháng tunggap tángga nanuk wawu ing, ‘Kák milunya káinnan du nákkán me pingnga álosim wa ále kámá káinnan dá narángga ku nák ka naráng háting namineráng,’ ingga nanuk. ⁸ Ánutu wawu ámna náráwa kámuk ka pahán yáni wa kangngáta, wata ku málám ále kámá káinnan da pahán yáni wa kang hálingga ku Iruk Káungá wa yámuk, wawu nán námuk wainanyon. Tárák watá ku ing hiták hánám náliuk, Táwi yá wata pahálá heronge naráng yámángga ku málámbán pingnga háháleya ihuk. ⁹ Málám nán me wa orek náni hárá tárák nukngá kámá ma táuk, ináku tárák wáina re táuk. Yáni málámba naráng háting muráng wata tángga ku pahán yáni yawolán málámba rahálá hárá rongrongngá háliuráng. ¹⁰ Wáina wata ku kula wu rina tángga ku kandák ingga há nangnaráng gu Ánutu yá tárák rina tán kanin ingga tánggoeráng? Márapmá táwi uláp táwi ilom náni áturáng watá ma susuwáyan me náni hányon ma susuwáyan wa táng Táwi yan ámna náráwa hit yáni hárá ma suwáng yámindaráng. ¹¹ Wáina tátáyan du ma hánám árak! Náni ing há naremán wa, Táwi náni Jesu yá pahán námuk wata tángga ku Ánutu yá son náhuk, wainanyon ámna náráwa ále kámá káinnan wa son ihuk.”

¹² Pita yá wáina men du Banabas káling Pol yá Ánutu yá háláng yámán tárák rina rina ále kámá káinnan da orek yáni káin táumálák wata urum wa yánumálák. Ámna kaláhu watá me wa yánangga áturáng wahára wu ámna náráwa áturáng watá me yáni ma me téáená náng hánám átang narángga áturáng. ¹³ Kulá watá meng hálin du Jeims Táwi kulaná yá yánu, “Yanuknukna, kárámatingga narániráng. ¹⁴ Ánutu yá hulátingga ále kámá káinnan ámna náráwa kámá urák yáni narángga ihán málámbán pingnga háliuráng ngáya Saimon dá há sánán nareráng. ¹⁵ Hang profet kámuk kán me wu wainanyon uyená. Profet waháranan káman dá ku ing uyiuk,

¹⁶ ‘Dewit ráula wawu sel it tá ina táwatang háená.

Máriya son áwinet wahára wu

sel it wa son táng tárut tángga táng tolinet.

Kámuk hánám wáik hálengga táwatang háuk

wa son tárákngá wainanyon hánám táng tolinet.

¹⁷ Wáina tae ku ámna náráwa ále kámá káinnan átaráng,
nini no nangán ingga iháng tunggap táut,
watá ku naya suling namineráng.

Me náwu Táwi yan me. Málámbáyon du ále wa tán tunggafenggoeráng.*

¹⁸ Uláp hánám bon wáina tunggafeinek ingga há men ámna náráwa yá naruráng.
Ingga profet tá wáina miuk.

¹⁹ "Wata ku nákkán nanará ku ing, nándá tátne ále kámá káinnan dá hurik tángga Ánutu yan káin áwángga átaráng watán kálu yá susuwá ná ma hálezindak. ²⁰ Iná nándá ku me uyingga satne watán káin kun du ing yáninemán, sungi songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, márámamák hára ma kuindaráng, hang songgo san yáni hára iháng kátkámut táená wata yánum yáni me songgo yánumá hára sip pá há árán kangkang wa ma náindaráng. ²¹ Kálu wáina isutneráng wawu uláp hánám átang áwángga it wakáin wakáin Moses yan meng rákit me há mengga narángngátaráng wata, me inggálu rámá rámá Sabat hára miti itná átaráng wata kinan há sáingga naránggoeráng wata."

Papia sat ále kámá káinnan dá Jesu yan tombong háliuráng watán káiñ kuk

²² Kulá aposel yá ámna yáilá yot ámna náráwa Jesu yan tombong háliuráng watoyot yáni háraran ámna yará iháng tunggap tát tu watá Pol káling Banabas yot Antiok káiñ kuráng. Ámna yará iháng tunggap táuráng wawu Judas kutná nukngá Barsabas watoyot Sailas. Ámna yará wawu ámna yáilá áturáng waháranan.

²³ Papia ku ing uyiuráng:

Nán aposel me ámna yáilá yanuknuk sáni watá papia ná uyingga satne yanuknuk náni ále kámá káinnan Antiok kinan me Siria provins yot Silisia provins káiñ átaráng sándán káiñ koek.

Káe álo, yanuknuk náni.

²⁴ Pingnga ing narumán, Juda nán háraran ámna kámá yá kung me sánuráng watá sán nanará sáni táng yakyawák táuk. Wáina táuráng wawu nándá wáina táineráng ingga ma yánumán. ²⁵ Pingnga wa narángga ku nándá pahán káman hálendu ámna yará ná iháng tunggap tángga ku suring yámátne nuk náni yará álosim Banabas káling Pol yot sándán káiñ koeráng. ²⁶ Banabas káling Pol wawu kátkámut ta ma pitáená Táwi náni Jesu ámna náráwa son iháhá wata kutná meng tárut tátáya átningngátamálák.

²⁷ Wáina wata ku nándá Judas káling Sailas suring yámátne kung yándi ya milun yándi hára hánám me rina uyemán wa pálipuk ingga sáninemálák. ²⁸ Iruk Káungá watá nándán káiñ árán du nándá me ing hárotamán, wawu nándá márapmá táwi wa táng sán ketnán ma tindámán, ináku kálu ing wa rewe isutneráng. ²⁹ Sungi songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, songgo yánumá hára sip pá há árán kangkang wa ma náindaráng, songgo san yáni hára iháng kátkámut táená wata yánum yáni wa ma náindaráng, hang márámamák hára ma kuindaráng. Kálu wáina wa kápángga iháng hárineráng watá ku álosim.

Nándán me ku wa rewe. Kándág gon átneráng.

³⁰ Kulá yáni wu ámna wa suring yámát kung Antiok káiñ hangga ámna náráwa Jesu yan tombong wa iháng urum tángga ku papia wa yámuráng. ³¹ Yámát ámna náráwa yá papia wa sáingga naruráng wawu yáni iháng káto tátáyan mená hálendu heronge hánám wa táuráng. ³² Judas káling Sailas yándi wu profet hálendu me álosim kámá yanuknuk yándi wa yánángga iháng káto táumálák. ³³⁻³⁴ Wahára rám kámá átang sangga ku pahán láláp me watoyot yanuknuk yándi watá son suring yámát rendá suring yámát áwumálák wakáin yon kumálák.† ³⁵ Iná Pol káling Banabas wu Antiok káiñ átang gu ámna táup pot Ánutu yan me ámna náráwa yánáng tolingga me pingnga álosim wa yánángga áturáng.

Pahán káman dá Pol káling Banabas orek yándi hára ma átuk

* 15:17: Amos 9.11-12 † 15:33-34: Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, lain 34 hára me nukngá káman átak, wawu ing, "Iná Sailas yá ku Antiok káiñ há átnet ing mengga ku wakáin há átuk".

³⁶ Rám kámá átang sangga ku Pol yá Banabas ing inuk, “Náti wu son kungga yanuknu káman náti it rehára rehára Ánuntu yan me yánangga átkumát wa rina átaráng ingga kápángga átkundin.” ³⁷ Wáina inán Banabas yá ku Jon kutná nukngá Mak wa tángga watyot káman yáni kukuya narángga ku miuk, ³⁸ enendu Pol yá wa narán kándáng ma háliuk, náuta huphuráp Mak kot káman kungga Pamfilia distrik kái kung hiuráng wahára wu Mak ká yáup káman tángga átkunin ingga ma narená ámna yará wa yápmangga hánámá ná hálen há káuk wata. ³⁹ Wáina hálendu yándi wu wata menmen ná tángga sangga ku horengga Banabas yá Mak kot kilang tángga ailan Saiprus ya kumálák, ⁴⁰ iná Pol yá ku Sailas táng tunggap tángga málámbot káman kukuya tán du Táwi yan ámna náráwa watá yánuráng, “Táwi yan pahán láláp watá sányot átnek,” ingga yánuráng. ⁴¹ Yándi wu kungga Pol yá Siria me Silia provins kái Jesu yan tombong hálengga áturáng wa iháng káto tángga átkuk.

16

Timoti yá Pol káling Sailas yot kuráng

¹ Pol málám it yáilá Debe kái kung átang sangga ku kungga it táwi Listra kái kuk. Disaepel káman kutná Timoti wawu Listra wakái átnándak. Maming gu Juda náráwa Jesu ya hányon naráng háting mángngátak, iná naning gu tombong Grik háranan. ² Ámna náráwa Táwi yan pingnga hálengga árená Listra nan me Aikoniam nan watá Timoti wawu ámna álosim ingga meng toling mángngátaráng. ³ Pol yá Timoti yot kukuya narángga ku Timoti kípmá maruk, náuta Juda ámna náráwa ále wakái átaráng wawu há nereráng Timoti naning wawu Grik nan ingga. Wáina maráng mángga átang sangga ku káman yáni átkuráng. ⁴ Kulá yáni wu it wahára kungkung tángga átkuráng wahára wu aposel me ámna yáilá yá Jerusalem kái Táwi yan ámna náráwa yá me rina isusut ta hároturáng wa yánangga átkuráng. ⁵ Wáina tángga átkut tu Jesu yan pingnga áturáng wata naráng hákháti yáni yá káto hálen du rámá rámá ámna náráwa yá áwáng waháranyon sengsáráp tit tu tombong hásák hálengga átuk.

Pol yá ára héra ina Masedonia ámna káuk

⁶ Pol, Sailas, me Timoti watá kungga ále Frigia yot Galesia wata kinan átkuráng, náuta Iruk Káungá watá Esia provins wata kinan Táwi yan me wa ma yánánaya káto táng yámuk. ⁷ Yáni wu kungga distrik Misia yan tawon héra kung hengga ku kung Bitinia provins kinan kung hanin ingga táuráng, enendu Jesu yan Iruk watá káto táng yámuk. ⁸ Wáina hálendu Misia kálu kungga it táwi Troas kái kung háuráng. ⁹ Kulá yáungán du Pol yá ára héra ina káuk ku Masedonia provins ámna káman dá hetang átang ukuro kálu Pol ing inuk, “Táp táng hátingga Masedonia kái ná áwángga ku nán háláng námáng.” ¹⁰ Pol yá ára ina wa kan du nándá Ánuntu yá málámbán me pingnga álosim wa Masedonia kái yánánaya mantáng námek ingga narángga ku sopmuná ingmen wakái kukuya tiyawiumán.*

Lidia yá Jesu yan tombong háliuk

¹¹ Wáina tiyawing hálingga ku kilang kinan árángga kutne ku kilang gá náhángga Troas sangga ailan Samotres kái kándáng hánám kuk ngáya ku tembátnáya ku it táwi Neapolis kái náháng kung nápmáuk. ¹² Kulá waháranan dá ku Filipai kái kung hiumán, it yáilá wawu huphuráp pon Rom ámna náráwa yá áwáng wahára átkiuráng. Iná it yáilá Filipai wawu Masedonia provins yan distrik káman wata kinan du it yáilá táwi hánám. It yáilá wahára rám máro yon átumán.

¹³ Kulá Sabat héra wu kome kámá kangga sáponga tátaya it yáilá yan kumbi kálu munganganá táwi héra kungga kep kái hangga umi kurat káman kái kumán. Umi kái wa kungga ku náráwa kámá umi kurat tákto kái urum árát kápángga ku watyot

* ^{16:10:} Nanará ámna yá ku ing narángngátaráng, rám Pol yá Troas kái kung hiuk wahára wu Luk ku wakái hárán. Wáina hálendu Pol yá Masedonia kái kukuya tán du Luk kái káman yáni kukuya tiyawuráng, wata ku Luk kái tiyawiumán ingga wáina uyiuk.

putung átang meme táingga átang gu wakáin Táwi yan me pingnga álosim wa yánumán.
¹⁴ Me wa yánangga árátne ku wa kárámatingga áturáng waháranan náráwa káman kutná Lidia wawu káman yáni átang me wa narángga átkiuk. Náráwa Lidia wawu it táwi Taiataira nan. Málám lap sipmá[†] yá sup yáupmá tángngátak. Iná málám bu Ánutu ináng sákngingga átnándak. Rám wahára Táwi yá pahálá yan kálu yalin málám Pol yá me yánuk wa narángga pahálá hurik táuk. ¹⁵ Málám me niyá málámbot itná kinan átnándaráng watá kámuk umi kuhángga ku nándá itná káin kukuya nánuk, “Sándá nák ka pálipuk Táwi ya naráng háting mek ingga narángga ku áwát nákkot nákkán it káin átnemán,” wáina men nándá álo kuinemán ingga inumán.

Pol káling Sailas iháng kalabus kinan tiuráng

¹⁶ Rám káman nándá sáponga tátáyan komená káin son kungga átang gu yáup náráwa káman kálu hárá káumán. Náráwa wawu iruk káman dá tán máriya kutná kutná rina tungafeinek wa meng tunggap tángngátak. Ámna ren wa pinná tángngátaráng watá náráwa watá yáup wáina tán du wahára kungga sup táwi hánám ihángngátaráng.

¹⁷ Náráwa watá Pol yot nán násutang kunggatang gu ing mantángga kuk, “Ámna náwu Ánutu Árená Hánám watán yáup nangge, watá ku kálu rekálu Ánutu yá son sáhanggim wata menggoeráng.” ¹⁸ Kulá náráwa watá rám máro hánám wáina re tángngárán du Pol yá taktak mán hurik táingga ku iruk wa inuk, “Jesu ámna náráwa son iháhá wata kutná hárá ing kanin, ko náráwa wa sangga kung!” Wáina inán rám waháranyon iruk watá náráwa wa sangga kuk.

¹⁹ Wáina kangga náráwa wata márumá hálengga átang yáup náráwa watá yáup tán sup ihángga átnándaráng watá muná hálén kangga ku Pol káling Sailas ket ihángga iháng uyingga átang maket komená káin ²⁰ me nanará ámna yan káin kungga ku ing yánuráng, “Ámna yará náwu Juda nan watá áwáng nándán it yáilá náta kinan márapmá hulá hulá wa tán tunggafenggoek. ²¹ Hang ámna náráwa kámá iháng uying kung kálu kámá Rom ámna náráwa nándá ma tátáya mená wahára tinggoemálák.”

²² Wáina met ámna náráwa áwáng wahára urum táuráng watá me kusák wa mengga iháng wata ketnán yon tit tu me nanará ámna yá ámna kámá yánát sut yándi tánggánená wa yaling yámangga ku honggem bá táup hánám ráhuráng. ²³ Wáina ráhát tu me nanará ámna yá yánát iháng kalabus kinan tiuráng. Wáina tingga ku me káto hánám kalabus wa pinná tátá ing inuráng, “Ámna yará wa kándáng hánám pin yándi táinelák.” ²⁴ Me nanará ámna yá me wáina inát tu kalabus pinná tátá watá iháng it pahálá kinan hánám káin wa tingga ku hárám yándi wa iháng palang got tingga káto hárotuk.

²⁵ Wáina átang gu Pol káling Sailas yándi wu kap sáponga tán Ánutu yan káin kungga árán kungga yáung táitná hánám hálengga átuk. Wáina táingga árán du ámna kalabus kinan ting sat árená watá wa narángga átkiuráng. ²⁶ Wáina narángga átnárát tu kánggáning maming táwi hánám bá táingga kalabus itná tátáya hulátingga sup hálángngá ya tená wa muwalán it kálu munganganá yá hung yalingga kut kalabus wata kinan ámna sen dá káto iháng hárorená sen watá sohiuráng. ²⁷ Waháranyon kalabus itná wa pinná tátá málám ruhángga átang tárutang káuk ku it kálu munganganá yá ang re táingga árát tu ámna wakáinnan du erek hangga kung háleráng ingga narángga ku kápik táng málámbon topmeng kámut tain ingga táuk. ²⁸ Wáina tán kangga Pol yá mantáuk, “Ko kayon sutya ma utnándlák! Nán kámuk hárámán!”

²⁹ Kalabus it wa pinná tátá málám kup táingga áwániráng ingga ámna kámá mantángga yánangga ku sopmuná ingmen it pahálá Pol káling Sailas yá átumálák wakáin pitángga yángyáng pálak kung hárám yándi hulá hárá turingga hárak. ³⁰ Wáina táingga ku kalabus it pinná tátá málám ámna yará wa yángotang kalabus itná sangga kep káin hangga ku yánuk, “Ámna hulá yará, rina tae ku Ánutu yá son nehinek?”

[†] 16:14: Lap kalaná wawu pálipuk ku ‘purple’, enendu Nukna me kálu kala watanan muná, wata ku ‘sipmá’ inggauyená.

³¹ Wáina yánán du watá inumálák, “Táwi Jesu wa naráng háting mátá ku Ánutu yá son kehinek, ka me tombongga itya káin átaráng wavyot kámuk sáhinek.” ³² Wáina inángga ku Táwi yan me wa inumálák, me tombongngá itná káin átnándaráng watá áwát wa hányon yánumálák. ³³ Yáungán wahára re ku yángot kung putun yándi wa yawon yámáng hálín du Pol káling Sailas yá málám me tombongngá wa kámuk umi kuháng yámumálák. ³⁴ Wáina tángga ku kalabus pinná tátá watá yángotang kungga itná kinan hangga sungi singga yámuk. Málám me tombongngá yot kámuk hánám Ánutu ya naráng háting muráng wata ingga heronge hánám tángga áturáng.

³⁵ Hilápmá yon du me nanará ámna yá lap yáni hágétná suring yámát áwáng kalabus pinná tátá wa inuráng, “Me nanará ámna yá ing meráng, ‘Ámna yará wa yaling yámátá há yándi kundimálák,’” ingga inát tu ³⁶ watá Pol inuk, “Me nanará ámna yá ing meráng, ‘Sailas yot sán du álo há sándi kundimálák,’ ing meráng wata ku pahán láláp hárá kundimálák.”

³⁷ Wáina yánán du Pol yá lap yáni hágétná wa ing yánuk, “Nát tu Rom ámna,‡ náuta ku ámna me nanará yá hulá wa kándáng ma káená ku rahán hárá wa náráhángga náháng kung kalabus kinan tiráng? Kulá kula ku kilak kon nápmat kukuya meráng me? Wa muná hánám! Yáni yon áwángga ku nángotang kep káin háineráng.”

³⁸ Wáina yánán lap yáni hágétná watá son kung me nanará ámna yánát watá Pol káling Sailas wawu Rom nan ingga naruráng hárá wu pitáuráng. ³⁹ Wáina tángga ku me nanará ámna yáni wu kung ukuro me yánángga ku yolopon yángot hang kep káin du it yáilá wa sangga kukuya yánuráng. ⁴⁰ Kulá Pol káling Sailas yándi wu kalabus wa sangga hangga ku Lidia yan it káin kung nuknuk yándi Táwi yan ámna náráwa wa kápángga me yánángga iháng káto tángga ku hangga há yándi kumálák.

17

Pol káling Sailas yá Tesalonaika káin átumálák

¹ Pol káling Sailas yándi wu kumálák watá kungga it táwi Amfipolis wahára kung hiumálák ngáyá son sangga kungga it táwi Apolonia káin kung hiumálák ngáyá wa sangga ku son it yáilá Tesalonaika káin kung hiumálák, wakáin du Juda yan miti itná káman átnándak. ² Kulá wahára ku Pol yá málámbá tángngáta káina ku kung Sabat kaláhu wawu Juda yot miti itná wata kinan hangga Ánutu yan me wa wáina wáina ingga yánángga inán kanán táuráng. ³ Málám Ánutu yan me wata hulá wa yánángga ku miuk, “Ánutu yá ámna náráwa son iháháya miuk ámna wawu márapmá sungga kungga kámutang son tátárut ta mená wa isutang wáina há táuk. Iná Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwa son iháháya miuk ngáya me pingnganá sánánggoet wa,” ingga yánuk. ⁴ Wáina yánán du Juda áturáng waháranan kámá yá wa narángga pahán yáni hurik tángga Pol káling Sailas hárá sengsáráp táuráng. Kulá rám waháranyon Griek nan ámna náráwa táup táwi yon Ánutu ya naráng háting mená* wavyot náráwa kut yáni árená wáinanyon dá áwáng sengsáráp táuráng.

⁵ Iná Juda yáni wu kápúráng gu ámna náráwa táup hánám watá áwáng sengsáráp tát kápángga ku pahán suksuk narángga ámna wáik maket komená káin átnándaráng wavyot ámna náráwa kámá yot urum tángga yáni kat táup hálendu pahán yáni seng tátárut tángga kungga kun tátáya menman tángga áturáng. Yáni wu Jeson dán it káin kung Pol káling Sailas kápángga iháng áwáng ámna urum táwi wa yámánin ingga kung it wata kálu mungnganá káting mårák táuráng. ⁶ Yáni wu wáina tángga ma kápángga ku Jeson yot Jesu yan tombong ámna nukngá wa ket ihángga háting hirat kungkung tángtáng it yáilá watán ámna hulá hulá yan káin kuráng. Kung hengga ku ing

‡ 16:37: Pol yá nát tu Rom ámna ing miuk wawu hulá ing wata tángga, Rom ámna hánámá hánámá ma ráráháya me káto mená wata ingga miuk. * 17:4: Griek ámna náráwa kámá Ánutu ya re naráng háting mángngátaráng, iná Jesu wu ma naráng måráng. Wáina wata ku Pol yá Jesu yan pingnga yánán narángga pahán hurik tángga Jesu ya naráng háting muráng.

mantáuráng, “Ámna yará wawu itná káin márapmá hulá hulá táwi tángngátamálák watá rám ore nahára ku áwáng it náni yáilá náta kinan átkoemálák.⁷ Hulátingga áwáng hen du Jeson dá yángot kung itná kinan tiuk. Ámna tombong watá ku Sisa[†] yan meng rákit mená wa yalingga ku king nukngá átak wata kutná ku Jesu ingga menggoeráng.”⁸ Wáina yánát it yáilá watán ámna hulá hulá me ámna náráwa urum watá kámuk me wa naruráng hárá wu hárámutang menman tángga kuráng.⁹ Yáni wu wáina tángga ku Jeson yot nuknukngá ihángga áwuráng wa yánát sup tit tu yápmat kuráng.

Pol káling Sailas yá Beria káin átumálák

¹⁰ Kulá it tá yongin du ámna Táwi yan pingnga áturáng watá Pol káling Sailas suring yámát it táwi Beria káin kumálák. Wakáin kung hengga ku yándi wu Juda yan miti itná káin kumálák. ¹¹ Beria káin Juda ámna náráwa wawu álo kámá hánám wáina hálendu ket tárák yáni wawu Tesalonaika ámna náráwa iháng hátek, wáina hálendu Pol yan me wa pahán yáni yot kikiná hánám narángga rámá rámá wu Pol yá menggiuk wa pálipuk me rina ingga kakaya Ánutu yan me papia kinan káin sángingga naránggiuráng. ¹² Kulá rám ore wahára ku Juda ámna náráwa táup hánám, hang Grik náráwa kut yáni pálak táup pon, me Grik ámna táup pon watá Jesu ya naráng háting muráng.

¹³ Juda ámna Tesalonaika káin átnándaráng watá Pol ku Beria káin Ánutu yan me yánáng tolinggoek ingga met naruráng hárá wu wakáin hányon kung ámna náráwa pahán yáni iháng yakyawák tát tu Pol ya kuk naráng mangga áturáng. ¹⁴ Wáina tát tu Jesu yan tombong wakáin watá Pol suring mát it káman táp tangtang káin kilang tángga kukuya ámna kámá yot kuráng, iná Sailas káling Timoti yá ku Beria káin há átumálák.

¹⁵ Ámna kámá Pol engotang kuráng watá ku engot kung kilang káman hárá árángga kungga it yáilá Atens káin kung hiuráng. Kung hengga sangga son kuinán tát tu Pol yá Sailas káling Timoti yá sopmuná hánám áwinemálák ingga yánán du Beria káin son kuráng.

Pol yá Atens káin átuk

¹⁶ Pol málám Atens káin háleng yámágga átuk wahára wu pahálá yá táup hánám wáik háliuk, náuta it yáilá wata kinan du ánutu kusák iháng tolená watá táup hánám árat wata.

¹⁷ Wáina hálendu málám kung Juda yan miti itná káin Juda me Grik Ánutu ya naráng háting mená wa Táwi yan me wa wáina wáina ingga yánángga inán kanán tánggiuráng, me rámá rámá kung maket káin áwánggiuráng wa wáinanyon yánángga inán kanán tánggiuráng. ¹⁸ Nanará ámna urum yará kut yándi Epikurian me Stoik watá áwáng Pol yot menmen tángga ku waháranan kámá yá ing miuráng, “Mená lamlam me táená náwu rina mein ingga me tánggoek?” wáina met waháranan kámá yá ku ing miuráng, “It kámá yan ánutu watán kálu hám átang menggoek,” wáina ingga miuráng wawu náuta Pol yá Jesu yan me pingnga álosim wattyot Jesu yá kámutang tárutuk ngáya yánángga átninggiuk wata. ¹⁹ Kulá yáni wu Pol engotang kaunsol yan urum kutná Areopagus hárá kungga ku ing ináng suliuráng, “Me hurápmá mengga nánáng tolinggoelák wata hulá wa álo nánánggim me rina?²⁰ Kák ku me hurápmá kámá nán káráman náni káin metá naránggoemán, wata ku me wata hulá ya kándáng nánátá naránin,” ingga wáina ináng suliuráng. ²¹ Ámna náráwa Atens it márumbá me it kámá káinnan áwáng wahára árená watá hánámá yáni átang me hurápmá rina narángngátaráng wata re meme tángga átnándaráng.

²² Wáina met narángga Pol málám Areopagus káin urum tángga áturáng hárá wa tárutang miuk, “Atens ámna, no sáhet tu kálu hulá hulá kálu tirik tárák sáni wu ánutu kámá kámá yánáng sákngingi wata tárákngá yá sándán káin táwi hánám árán kanggoet. ²³ No átningga kutná yánáng sákngingngátaráng wahára kándáng kápángga áwánggoet wahára wu tingnaknak káman árán no kolem káman wahára uyená káut tu ing, ‘Tingnaknak náwu ánutu ma naráng mangmán watán tingnaknak,’ wáina

[†] 17:7: Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

uyená wa sáingga káut. Kulá kula ku no Ánutu ma naráng mená hánámá ináng sákngingngátaráng watán me hiták hánám ing sánindet.

²⁴ “Ánutu ni alek me káwak me kutná kutná wata ketnán iháng tunggap táuk wawu alek me káwak kán Táwi. Wáina wata ku ánutu yan it káungá ku ámna yá ket tá táená hárá ma átnándak. ²⁵ Iná wawu náut kámá káman da kesák tán ámna ket tá hálang imámáyan muná, náuta ámna náráwa átkuku me iruk uyiyi me kutná kutná átaráng wawu málámbáyon námángngátak. ²⁶ Hulátingga ku ámna káman dá re árán waháranan du Táwi yá tán ámna náráwa tombong kámuk hánám watá tunggafuiráng. Málámbáyon iháng káwak wakáin wakáin erek ting hálingga ku rám wahára ku hálang yáni tin tárutneráng me hálang yáni han háineráng ingga rám wa ting yámángga ku ále ore wahára wahára átneráng ingga tawon ting yámámá táuk. ²⁷ Ánutu yá wáina táuk wawu ámna náráwa kámá yá málámba suling kung kang tunggap tátaya táineráng me kálan suling kung tánggagaya táineráng, enendu málám bu nán káman káman nápmang kung mulangán káin ma árak. ²⁸ ‘Ma átnát háraranan watá pálipuk há átang iháng kongkong tángga átkoemán watá hulá ku málám re.’ Sánin nanará ámna kámá yá ing há miuráng wáina, ‘Nándu málám háraranan tunggafená.’

²⁹ “Kulá nándu Ánutu háraranan tunggafená wata ku nándá málám wawu gol, silva me sup ina ingga ma narindamán, me málám wawu ámna nangge yá náut kámá utniná yánin nanará isutang táng tolená ina ingga ma narindamán. ³⁰ Uláp pu ámna yá Ánutu wáina átak ingga ma naráng mená átang gu ket tárák rina rina tánggiuráng wata mená ma tánggiuk. Iná inggálu wawu itná itná káin ámna náráwa átaráng watá pahán hurik há hánám táineráng ingga menggoek. ³¹ Málámbá rám káman há táng tunggap táuk wahára ku ámna há táng tunggap táuk watá kálu kándáng wahára re ámna náráwa kámuk hánám iháng horeinek. Ánutu málámbá ámna wa há kámutuk háraranan táng táirut tán nándá kangga ku Ánutu yá ámna wawu yáup wa tátaya imuk ingga nanaráya wáina táuk.”

³² Wáina yánán me kámurená háraranan dá tárukut wa naruráng hárá wu kámá yá ináng hikhilek tát kámá yá ku me wata hulá rám nukngá son metá narinemán ingga inuráng. ³³ Wáina inát tu Pol yá kaunsol wa yápmangga hangga háná kuk. ³⁴ Urum wahára ku ámna náráwa kámá yá Pol yá me miuk wa narángga Pol hárá sengsáráp tángga Jesu ya naráng háting muráng. Ámna káman kutná ku Dionisius ámna wawu kaunsol urum waháranan, hang náráwa káman kutná Damaris watyot ámna náráwa kámá hányon watá Jesu yan tombong háliuráng.

18

Pol yá Korin káin átuk

¹ Máriya ku Pol yá Atens sangga it yáilá Korin káin kuk. ² Pol málám wakáin kung Juda ámna káman kutná Akuila watyot áwáná kutná Prisila wa kápu. Ámna watán it hulá ku Pontus provins wakáinnan. Huphuráp sim Rom bán king Klaudius yá Juda sán kámuk hánám it yáilá Rom sangga há sáni kung hálineráng ingga yánuk, wata ku Akuila káling Prisila yá káwak Itali sangga áwáng Korin hárá átnándamálák. ³ Kulá Pol wu it tátáyan sel rákákáre wawu há narek. Ámna náráwa yará wawu wáinanyon wáina hálendu Pol yá kung watyot átang yáup wa tángga átnándaráng. ⁴ Rámá rámá Sabat hárá wu Juda yan miti itná káin kung Juda me Grik pahán yáni seng táirut tán du Jesu ya naráng háting mámáya ingga Táwi yan me yánáng tolkingiuk.

⁵ Kulá Sailas káling Timoti yá Masedonia provins káin átang áwán du Pol yá son rámá rámá Táwi yan me wa ámna náráwa yánángga átkiuk. Málám Juda wa ing yánánggiuk, “Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya suring mán áwuk.” ⁶ Wáina yánángga árán Juda yá watán me wa nanaráya táng taktak tángga táng káyam tángga ináng kekkek tát tu málám lapmá káin sinsin wa irung hirarán han du ing yánuk, “Iná sándá muná kuineráng wawu sáni hárá re átak, wata kátu yá nák ma nehindák. Rám kula hulátingga ku sápmangga kungga ámna náráwa tombong kámá káinnan watán káin kuinet.”

⁷ Wáina yánángga ku Pol málám miti itná wa sangga ámna káman kutná Titius Jastus watán it tá miti itná tangtang árán du wahára kuk. Ámna wawu Ánutu ináng sákngingngátak. ⁸ Ámna káman kutná Krispus wawu Juda yan miti itná watán ámna yáilá. Málám me itná káin ámna náráwa árená watyot Táwi ya naráng háting muráng. Hang Korin nan táup pá yon Pol yan me narángga Táwi ya naráng háting mángga umi kuhuráng.

⁹ Rám káman du yáungán ára hára ina Táwi yá Pol ing inuk, “Ma pitáindalák. Táwi yan me há re mengga kungga átnelák, me ma nángnángingga átnandalák. ¹⁰ Nák ku kákkot átat. Káman dá áwáng kák keháng lem ma táindák, náuta nákkán ámna náráwa táup hánám watá it yáilá nahára átaráng.” ¹¹ Wáina inán du Pol málám wahára yara káman yap 6 wáina átang Ánutu yan me wa yánáng tolingga átuk.

¹² Kulá ámna kutná Galio watá Akaia provins watán kawana hálengga átuk hára wu Juda yá káman hálengga Pol táng káyam tángga ku táng kung me hára titiya kawana Galio yan káin kuráng. ¹³ Kung wakáin du ing miuráng, “Ámna nátá ku meng rákit me yá rina mek wa sangga ku Ánutu ya tárák kámá kálu ináng sákngingiya ámna náráwa yánánggoek.”

¹⁴ Wáina met Pol yá me mein ingga táuk waháranyon du Galio yá Juda yánuk, “Juda sándá ámna nátá Rom bán me páilák hitik tán me márapmá táwi kámá tán wata met hálen wawu no sándán me narinet. ¹⁵ Iná ámna ná engotang áweráng wawu ing wata, Juda sánin me, hang kut kámá sánin miti kinan mená, hang sánin meng rákit me wata menmen ná watyot tángngátaráng, wata ku no yáilá átang sándán me ná ma narindát. Sáni re átang gu wa táng tolineráng.” ¹⁶ Wáina yánángga ku me nanará komená sangga há sáni kuniráng ingga yánángga yásutnárán, ¹⁷ waháranyon Korin ámna yá ámna kutná Sostenes Juda yan miti itná yan ámna hulá wa me nanará kapme hára káto tángga uturáng. Wáina tát kápuk enendu Galio yá wata urákngá kámá ma narená yolomá yon átang kápángga átuk.

Prisila, Akuila hang Apolos

¹⁸ Pol málám rám táwi sim bon Korin káin átang sangga ku Táwi yan ámna náráwa wakáin wa yápmangga kuk. Kulá Siria provins ya kukuya tángga ku Prisila káling Akuila yot kung it táwi Senkria káin kilang hára árángga kunin ingga kuráng. Kung wahára átang gu Pol yá Ánutu yan káin me káto káman miuk ngáya wata ingga yáilá rommá san átnándak wa maruk. Wáina tát tu kilang hára árángga ku kuk. ¹⁹ Kulá it yáila Efesus káin kung hengga ku Prisila káling Akuila yápmangga málám re kung Juda yan miti itná kinan hangga Táwi yan me yánángga inán kanán táuráng. ²⁰ Wáina tán du watá nányot rám kimo átang kuinelák ingga inuráng, enendu Pol yá muná ingga yánuk. ²¹ Málám kuin ingga ku yánuk, “Ánutu yá álo ingga men hálendu kungga son áwinet.” Wáina yánángga ku kilang hára árángga Efesus sangga kuk. ²² Málám it yáilá Sisaria káin kung hengga ku árángga Jerusalem káin kung Táwi yan ámna náráwa wakáin wa pahán láláp mená yánángga sangga ku Antiok káin kung háuk.

²³ Pol yá kung Antiok káin rám hásák sim átang sangga ku ále Galesia yot Frigia kinan it wahára wahára kungkung tángga Táwi yan ámna náráwa wa iháng káto tángga kuk.

²⁴ Rám ore waháranyon Juda ámna káman kutná Apolos wawu itná hulá ku it yáilá Aleksandria waháranan watá ku Efesus káin kuk. Ámna wawu nanaráná álosim hang Ánutu yan me wa kándág hánám narek. ²⁵ Ámna wawu Táwi yan kálu wa kándág hánám ináng tolená, iná ámna wawu kámá yánáng totoliya kikiná narángga ku Jesu yá rina táuk wa rewe kándág hánám yánángngátak, enendu Jon dá umi yá kuháng yámuk wa rewe narek.* ²⁶ Apolos málám ma pitáená kung Juda yan miti itná káin wáina ingga yánánggiuk. Rám káman Prisila káling Akuila yá wáina men narángga ku mantáng mán

* 18:25: Jon dá umi kuháng yámuk wata hulá ku pahán hurik táená wata tárákngá, iná Jesu yá umi kuháng yámámáya miuk wata hulá ku málámba naráng háting mená wata tárákngá. Wawu tárák káman re muná. Kámá kámá.

it yándi káin kun Ánutu yan kálu ku wáina ingga kátu kánkáman ma narák wa kándáng hánám ináng toliumálák.

²⁷ Kulá Apolos yá Akaia provins káin kuin ingga táuk hárwa wu Táwi yan ámna náráwa watá táng káto tángga Táwi yan ámna náráwa Akaia káin árená wata kolem ing uying yámuráng, “Ámna wa heronge mená inángga kándáng pinná táineráng.” Apolos málám wakáin kuk watá kung ámna náráwa Ánutu yá urák yáni narángga háláng yámán málámba naráng hating muráng wa táwi hánám háláng yámanggiuk. ²⁸ Málám hahatingga átang rahán hárwa Juda yá me kandák rina menggiuráng wa káting hang tingting tánggiuk. Ánutu yan me papia káin uyená wa yánang tolín me watá pálipuk hánám ámna náráwa son iháhá wawu Jesu ingga hiták yálenggiuk.

19

Pol yá Efesus káin átuk

¹ Apolos yá Korin káin átuk hárwa wu Pol yá ále yáilá kálu hárám kálu re átninggan kungga it yáilá Efesus káin kung hiuk. Málám Efesus káin kungga wakáin ámna Ánutu yan pingnga háléná wa kápángga ku ² ing yánang suliuk, “Rám sándá Jesu ya naráng hating muráng wahára Iruk Káungá kámá táuráng me muná?”

Wáina yánang sulin watá inuráng, “Muná, nándu Iruk Káungá wáina átak ingga ma narángngátamán.”

³ Wáina inát tu Pol yá yánuk, “Iná umi wu rina kuhuráng?” ingga yánán du watá inuráng, “Jon dá umi kukuháya miuk wáina kuháng námuráng.”

⁴ Wáina inát tu Pol yá yánuk, “Jon dá umi kukuháya miuk wawu pahán hurik tátáyan da kukuhá. Ináku ámna náráwa yá ámna nukngá Jon torong káin áwinek wata naráng hating mámáya yánuk wawu Jesu.” ⁵ Pol yá wáina yánán narángga ku Táwi Jesu kutná hárwa umi kuhuráng. ⁶ Kulá Pol yá ketná yá yáni hárwa usáng hang tingga sáponga táuk waháranyon Iruk Káungá watá áwáng ep ihán du me hulá hulá me tángga ku profet me miuráng. ⁷ Ámna wata sale yáni ku 12 hám wáina.

⁸ Kulá yap kaláhu wata kinan du Pol yá wakáin ma pitáená káto hálengga átang Juda yan miti itná kinan hangga me pingnga álosim wa yánangga átkiuk. Ánutu yan átkuku wawu wáina ingga yánangga inán kanán tángga Táwi yan me hulá ku wáina wáina ingga pahán yáni seng tárut tánggiuk. ⁹ Iná kámá yá ku pahán yáni káto hánám hálendu pálipuk ingga ma naránggiuráng, ináku rahán táwi hárwa ku Táwi isutsut tán kálu wata wu kandák ingga menggiuráng. Wáina tát tu Pol yá wa yápmangga ni ámna náráwa Táwi ya naráng hating mená wa rewe ihángga me rina wa mengga inán kanán tángga nanaráya wu rámá rámá ámna káman kutná Tiranus watán it káman nanará yánang totoliyan wakáin kunggiuráng. ¹⁰ Yara yará wata kinan du wáina re tángga kungga árat tu Juda me Grik ámna náráwa Esia provins kinan árená watá kámuk hánám Táwi yan me wa naráng háliuráng.

¹¹ Ánutu yá Pol háláng imán tárák hulá kámá tátáwi hánám wáina tánggiuk.

¹² Ámna náráwa yá lap me angkesip yáni iháng kung Pol sutná hárwa tánggangga ku wa iháng kung ilalák mara usáng yámát tu ilalák yáni yá álo hálenggiuk me iruk wáik ká ep ihángga árená watá yápmangga kunggiuráng.

¹³ Kulá Juda kámá yá ku sup yáupmá ya iruk wáik yásutang átninggiuráng. Tárák tángga kakaya Táwi Jesu kutná hárwa mengga wahára ámna náráwa yan káin iruk wáik yásusut ta tángga ku ing menggiuráng, “Jesu Pol yá menggoek wata kutná hárwa, no ing kanin, áwáng kep káin hang.” ¹⁴ Kulá Juda yan pris táwi yáni káman kutná Skewa wata nágánangge ámnaná 7 watá ku kálu wáinanyon isutkiuráng. ¹⁵ Rám káman wáina tángngárát tu iruk wáik káman dá ing yánuk, “Jesu wawu hár naráng met, me Pol wawu hár naráng met, iná sán du ren?” ¹⁶ Wáina yánangga ku ámna iruk wáik ká ep táená watá yáni ya ketnán hiring hitangga árángga kámá hárwa kungkung tángga háláng yáni tángga

hangga táup hánám ráhán du muláng re sip hanghaling it wa sangga hururung re há yáni kuráng.

¹⁷ Kulá pingnga wa Juda me Grik Efesus hárá árená watá naruráng hárá wu pikpiták táwi hánám tángga ku Táwi Jesu kutná wa meng tárut tángga áturáng. ¹⁸ Ámna náráwa táup hánám Jesu ya naráng hárting muráng watá áwángga ku átkuku náni kandák ku wáina wáina ingga hiták hánám meng tunggap táuráng. ¹⁹ Ámna náráwa sárum yáni pálak táup sim bá yon kutná kutná ya yambo yáni táená, me tará hulá hulá táená, me yáikuram kandák kálu táená wata mená papia hárá uyená wa iháng áwáng rahán hárá káráp siuráng. Iná papia wata yumnak yáni wu sup táulá silva* 50,000 dá yuyuwáyan tárak wáina. ²⁰ Kálu wa táuráng wahára kungga ku Táwi yan me watá hálangngá pálak hánám ámna náráwa yan káin kung hilák tángga kuk ngayá emá re kunggatuk.

²¹ Wáina tunggafen kangga sangga ku Pol málám Masedonia yot Akaia provins kálu kungga Jerusalem káin kukuya naruk. Wáina narángga ku Jerusalem káin kungga sangga ku it yáilá Rom káin hányon kuinet ingga naruk. ²² Málám hálang imámá ámna yará Timoti káling Erastus suring yámán watá kálak Masedonia káin kun du málám bu Esia provins káin rám hásák sim átuk.

Efesus káin kuk táwi tángga timtáum táwi hánám bá tunggafiu

²³ Rám ore wahára ku ámna kámá yá Táwi isutsut tán kálu wata ingga kámkáyam tángga wata mená táwi hánám táuráng. ²⁴ Ámna káman kutná Demitrius wawu sup yáupmá ku silva yá kutná kutná iháng tolingngátak. Wata kinan yon yáupmá tángngátak wawu ánutu náráwa kutná Atemis watán miti itná wata tárakngá wa ina isikikimo silva yá iháng tolingngátak. Ámna kámá yá wáinanyon iháng tolit tu Demitrius yá kálu ná iháng toling yámán yuwát tu sup táwi hánám ihánggiuráng. ²⁵ Kulá Demitrius málám ámna wáina iháng tolinggiuráng watoyot ámna kámá wáinanyon Atemis yan kutná kutná wata tárakngá iháng tolinggiuráng wa men áwát tu yánuk, “Ámna nuknukna, ing há nareráng wa, yáup wa tángngátamán wata supmá álo kámá hánám wa uyingngátamán. ²⁶ Enendu ámna Pol watá ámna náráwa táup hánám wa iháng uyin kun du ing yánánggoek, ánutu ámna ket yáni yá iháng tolená wawu kusák ingga yánángga iháng yakyawák tánggoek, Efesus kinan re muná ináku Esia provins kinan kámuk. ²⁷ Wata wáina tán du nándá sup yáupmá tátá wata kutná yá hahaná háleiwon, me ánutu náráwa kutná árená hánám Atemis watán miti itná wa kat ále hánám háleiwon. Ámna náráwa Esia provins re muná ináku káwak ketnán kámuk watá Atemis ináng sákgingngátaráng, enendu Pol yan me watá tán du Atemis kutná watá ále hánám háleinek.”

²⁸ Me wa wáina yánán narángga ku ámna watá pahán suksuk hánám narángga “Efesus yan ánutu Atemis wawu kutná árená hánám!” ingga mangmantáng kuráng. ²⁹ Wahára re it yáilá hárá árená watá kámuk káman hálengga menman táwi tángga kung Pol nuknukngá ámna yará Masedonia nan Gaius káling Aristakus wa ket ihángga iháng uyinggatang urum koméná káin kuráng. ³⁰ Wáina tát Pol málám urum wakáin kuin ingga tángngárán Jesu yan tombong háraranan dá oletná mat tu há átuk. ³¹ Provins watán ámna yáilá kámá Pol yanuknukngá hálendu watá urum koméná káin wa ma hánám áwindalák ingga me hányon sat kung muk.

³² Ámna náráwa urum táwi watá naráng yakyawák tángga kámá yá kámá kámá menman tángga kunggiuráng. Táup hánám watá ku náuta kung átamán ingga ma naráng rákit táuráng. ³³ Juda yá ku kuk wata hulá ku wáina wáina ingga yánáng ingga ámna káman kutná Aleksenda wa seng isurát kung máta ya átuk. Wáina árán du ámna kámá urum kinan áturáng watá wáina wáina meng ingga inánggaturáng, enendu watá yolop árát no me mein ingga ket tárak táng yámuk. ³⁴ Enendu ámna wawu Juda ingga há kangga ku wata watán me ma naruráng, ináku milun káman hálen sonson ing mantángga re árát kungga auá yará háliuk, “Efesus yan ánutu Atemis wawu kutná árená hánám!”

* 19:19: Sup silva táulá káman da hálangngá wu ámna káman dáká káman hárá yáup tángga sup rina ihánggim wáina.

³⁵ Wáina tángga árát it yáilá watán kolem uyiyi ámna watá áwáng yolop átniráng ingga yánangga ku ing yánuk, “Efesus ámna, káwakngá káwakngá kámuk hánám bá ing há nareráng, ánutu náráwa kutná árená hánám Atemis watán it káungá wawu Efesus ámna náráwa nándá re pinná tángngátamán ingga há nareráng, hang sup káungá alek kálú háuk wavyot pinná tángngátamán ingga hányon nareráng. ³⁶ Wata ku káman dá me náta kusák ingga ma menggim. Sándá yolop átniráng. Rina kámá sopmuná ma táindaráng. ³⁷ Sándá ámna yará ná ihángga áweráng wawu watá náut kámá kámá miti itná kinan káinnan manek ma ihángga áwángngátamálák me nándán ánutu náráwa Atemis wata rina kámá ma mengga áwángngátamálák. ³⁸ Iná Demitrius yot yáup káman yáni tángngátaráng watá ámna kámá yan káin me yá átak hálen wawu me nanará ámna rahán yáni hára átang gu wahára me yáni wa met me nanará wata horengga narineráng. ³⁹ Iná sándán káin me nukngá kámá átak hálendu máriya urum táwi tángga ku urum hára me wa táng tolineráng. ⁴⁰ Wáina wata ku ing narinemán, iná kapman dán ámna yáilá yá kula nándá rina táemán wa nareráng, hám ináku márapmá táwi táng tunggap táeráng ingga náháng me hára tinggalát. Hulá kámá muná hánámá hánám wa táemán, wata nánang sulit tu rina menggatnem?” ⁴¹ Ámna watá me wa wáina yánang hálingga sangga ku yánán há yáni kuráng.

20

Pol yá Masedonia provins yot káwak Grik káiñ kuk

¹ Ámna náráwa yá ohok menman tángga áturáng watá sálikngin du Pol yá me san Jesu yan tombong ingga áturáng wata kun áwáng árát tu me yánangga iháng káto tángga sangga ku Masedonia provins káin kuindet ingga yánangga ku kuk. ² Málám Masedonia kinan átningga me yánangga iháng káto tángtáng kuk. Wáina táng hálingga ku Masedonia sangga káwak Grik káiñ kung hiuk. ³ Káwak Grik káiñ kung yap kaláhu átang sangga ku kilang hára árángga Siria provins káin kuin ingga naruk wahára ku Juda yá utkámut tátaya me hárotang átaráng ingga met narángga sangga ku málám son Masedonia kálú kukuya naráng hátiuk. ⁴ Ámna 7 watá Pol yot kuráng wata kut yáni ku ná, Pirus nanggená Sopata wawu it táwi Beria nan, Aristakus káling Sekundus wawu it yáilá Tesalonaika nan, Gaius it yáilá Debe nan, Tikikus káling Trofimus Esia provins nan hang Timoti watá wavyot kuráng. ⁵ Wavyot kungga ku ámna watá kálak kuráng ngáyá kung it táwi Troas káin háleng námángga átkiuráng. ⁶ Iná nándu rám táwi Másáng Yisná Muná Náená wa it yáilá Filipai káin kangga sangga ku kilang hára kungga áratne rám 5 hálen Troas káin kung hengga ku kápángga rám 7 wahára átumán.

Pol yá Yutikus yá há kámurán táng tárut táuk

⁷ Kulá sonda ore hulátitiná hára ku Táwi sip yánumá nanaya urum táumán. Wahára ku Pol yá me emá re nánangga árán kungga yáung táitná háliuk, náuta tembát tu há kuinet ingga wata wáina táuk. ⁸ Kulá it pahálá torong hánám káin nándá átumán wahára wu lam táup hánám watá rang hálengga áturáng. ⁹ Wahára wu nangge máto káman kutná Yutikus wawu windua hára putung átang gu Pol yá rám hásák me emá re nánangga árán du káramatingga átang rapmung gá sán du hundup hánám há ruhuk. Wáina ruhángga átang gu sohing hang káwak káin kátin hangga tángga káumán du há kámurená, náuta it pahálá yará wata torong káin kaláhuná káin átang háuk wata. ¹⁰ Wáina hálendu Pol málám háuk watá hang ámna máto wata torong hára pándák hangga poláng mángga átang gu ámna náráwa yánuk, “Ma pitáindaráng, ma kámurak, há átak.” ¹¹ Ingga wáina yánán du son árángga it kinan kungga Táwi yan sip yánumá natne ku Pol yá me nánangga árán kungga it tá háin du yápmangga kuk. ¹² Iná ámna náráwa yá ku ámna máto wawu son tárutang há árán pahán yáni álosim nangnaráng engotang it yáni ya kuráng.

Pol yá Efesus yan miti itná yan ámna yáilá me pukon yánangga yápmáuk

¹³ Kulá Pol málámbá háram kálú it táwi Asos káin kukuya narángga ku sándá kálak kilang hára kungga it wakáin kuineráng ngáyá ku wakáin átang nák ka háleng namángga

átneráng ingga nánuk. Pol yá nánuk wáina há kungga sangga ku háleng mángga árátne
¹⁴ Pol yá áwáng hen Asos káin kankan tángga kámuk náni kilang hára árángga it táwi Mitilini káin kumán. ¹⁵ Tembátnáya ku wahára átang kungga ailan Kios wata tangtang kálu kumán. Wata tembátnáya ku kungga ailan Samos wata tangtang kálu kumán, iná wata tembátnáya ku kungga it táwi Miletus káin kumán. ¹⁶ Pol málám Esia provins káin áre rám bá ma sálíkngindak, ináku sopmuná kungga rám táwi Iruk ká Háuk wawu Jerusalem káin káinet ingga nangnaráng átkuk, wata ku it yáilá Efesus táng hátingga kukuya naruk.

¹⁷ Wáina narángga ku Miletus káin átang gu Pol yá áwángga málám kakaya me san Efesus miti itná yan ámna yáilá yan káin kung yámuk. ¹⁸ Ámna yáilá watá Pol yan káin áwáng het tu ing yánuk, “Esia provins kinan hulátingga hánám áwáng hiut waháranyon átang áwángga sápmáut hára, no sányot átang tárák rina tángga átut wawu sáni há nareráng wa. ¹⁹ Rám máro hánám Juda yá neháng hang tingga nutkámut tátáya me hárotnándaráng. Wáina tát no pahán márapmá táwi hánám tángga kut káyawát tángngáyat, enendu naya kutná tángga hangga Táwi yan yáup tángga átningngáyat. ²⁰ Ing há nareráng wa, no sán háláng sásámáya ma pitáená Táwi yan me menggiut, rahán hára me it sáni kinan káman káman sánangga kunggiut. ²¹ No hiták Juda me Grik ámna náráwa ing yánut, pahán hurik tángga Ánutu yan káin kungga ku Táwi náni Jesu naráng háting mineráng.

²² “Iná rám ore nahára wu Iruk ká neháng tiyap téak, wata ku Jerusalem káin há kuinet. Wakáin koe nák sutná hára rina tungafeinek wawu ma narát. ²³ Ing rewe ku há naret, it yáilá kámuk wakáin kung hengngáyat hára wu Iruk Káungá yá kalabus me márapmá táwi watá háleng kamángga átak ingga nanángngáyat. ²⁴ Enendu na ku ing naránggoet, nangán átnát wata nare hánámá hálenggoek, ináku Táwi Jesu yá yáup rina namuk wa tángga koe kungga tárákngá hára sálíknginek. Yáup rina namuk wawu me pingnga álosim wa ing yánanggoet, Ánutu yá ukuro naráng námángngáyat ingga yánanggoet wa.

²⁵ “Kulá no ing há naret, huphuráp no orek sáni hára átang Ánutu yan átkuku wata mená sánanggiut, enendu máriya ku sándá son inamna ma nahindáráng. ²⁶⁻²⁷ Wáina wata ku hiták ing sánin, no Ánutu yan hulá wa kátu táng kilak tingga ma sánut, wata ku orek sáni hára ámna káman dá Ánutu ya ma naráng háting mindák hálen wawu wata hulá ku nák ma háléindák. ²⁸ Sándá ku sáni me Ánutu yan ámna náráwa kámuk wata kándáng háleng rákit tángga átneráng. Ámna náráwa wawu Nanggená sipmá yá há iháng yuwángga ihuk. Iná Iruk Káungá yá ku sipsip wa pin yáni tátáya sán há sáháng tunggap táuk. ²⁹ Ing há naret, no sápmangga kuinet wahára wu ámna yá ang páyom wáik ina watá áwáng Ánutu yan sipsip sán wa sáháng wáik táníneráng. ³⁰ Sánin tombong waháranan dá yon táirutang gu me kusák wa mengga Ánutu yan ámna náráwa wa iháng uyin yásutang kuineráng. ³¹ Wata ku kándáng háleng rákit tángga átneráng. Yara kaláhu wata kinan rámá rámá káen me yáungán rahánnna uminá kinan re átang sánang rákit tángga átut wata naráng hótineráng.

³² “Kulá sáháng Ánutu ketná hára te ku málámbán me yá ukuro naráng sáminek ingga mek watá ku pin sáni táinek. Me watá yon du sáháng káto tángga Ánutu yá náut málámbán ámna náráwa yámámáya tiyawingga san átak wa sán hányon sáminek. ³³ No ámna káman dán hára silva me gol me lap kámá ma kápáng narut. ³⁴ Sáni ing há nareráng wa, no naya ketna nátá yon du na háláng imánggiut me niyá nákkot átkiuráng wa háláng yámánggiut. ³⁵ No rina rina tánggiut wawu sándá ing tángguineráng ingga wata sálenggiut, sándá yáup háláng wáinanyon há tángga ku ámna náráwa ukuro háláng yáni muná wa háláng yámámáya tángguineráng. Táwi Jesu yan me ing wa naráng hótineráng, ‘Ámna niyá kutná kutná yáminek watán heronge yá ámna niyá kutná ihinek watán heronge wa táng hátek.’ ”

³⁶ Pol málám me wa yánangga sangga ku ámna yáilá watyot tun yáni hára imánggatang sáponga táuráng. ³⁷ Sáponga tát sálin du kámuk yáni kutkáyawát tángga poláng mángga

tánggatang kang kumiuráng. ³⁸ Táup hánám ukuro táuráng wawu inamna son ma káindaráng ingga yánuk wata. Wáina tángga ku kámuk ingmen engot kung kilang káiń sáuráng.

21

Pol yá Jerusalem káiń kuk

¹ Kulá ámna yáilá wa yápmangga kilang kinan árángga kutne ku kilang gá it wa sangga kungga ailan Kos káiń kándáng hánám kuk. Iná tembátnaya ku ailan Rodes káiń kumán náyá wata tembátnaya ku kungga it táwi Patara káiń kumán. ² Wahára káumán du kilang káman dá ále Ponisia káiń kukuya tán kangga ku son kilang wahára árángga ku kumán. ³ Kulá ailan Saiprus wawu ket kandák kálú árán kangkang kungga ku Siria provins káiń it táwi Tair wahára kung hengga it watán kutná kutná kilang watá ihán kumán wa hirarán hahaya tán du kilang sangga kep káiń háumán. ⁴ It wahára hangga kung Ánutu yan ámna náráwa wa táng suling kung kápángga watyot rám 7 átumán. Kulá wahára ku Iruk ká pahán yánin han du Jerusalem káiń ma kuindalák ingga Pol inángga son son táuráng, ⁵ enendu kilang gá son kuinán tán du kilang gá átuk káiń wa kukuya tátne ku Ánutu yan ámna watá áwá nangge yáni yot kámuk nángotang it wa sangga sán káiń kung tun náni hárá imángga átang sáponga táumán. ⁶ Wáina tángga sangga ku ket yánin tángga nándá kilang kinan kutne ku watá son it yáni ya kuráng.

⁷ Kulá Tair sangga kungga ku it táwi Tolemes káiń hangga ku Ánutu yan ámna náráwa wakáin kápángga watyot rám káman átumán. ⁸ Tembátnaya ku Tolemes sangga kungga ku it yáilá Sisaria káiń ámna káman kutná Filip watán it káiń átumán. Ámna wawu Táwi yan me wa yánángga átningngáta, me málámba wawu huphuráp ámna 7 aposel yá iháng tunggap tát náráwa kawát háláng yáyámáya yáup yámuráng waháranan. ⁹ Ámna wata yáuriwa máto 4 watá wu profet me mengngátaráng.

¹⁰ Nándá wahára rám kámá há árátne ku profet káman kutná Agabus watá Judia ále kálú áwáng hákuk. ¹¹ Kulá ámna watá nándán káiń áwuk watá áwáng Pol yan let wa táng málámba ketná hárammá wa hárotang gu ing miuk, “Iruk Káungá yá ing mek, tárák ná táet wáinanyon du Juda ámna Jerusalem káiń átaráng watá let náta márumá wa hárotang táng ámna kámá káinnan da ket yáni hárá tineráng.”

¹² Wáina men narángga ku nán me ámna náráwa wahára átumán watá Jerusalem káiń ma árindalák ingga inángga son son táumán. ¹³ Wáina inátne ku Pol yá ing nánuk, “Sándu náuta ku kutang nák pahánnna táng hang tiktik tánggoeráng? Nák ku Táwi Jesu kutná meng tárut tánggoet wata ket háramna álo hárotneráng, me Jerusalem káiń nutkámut tátáya hálendu álo wáina taineráng. Nák ku kátkámut ta há tiyawingga átkoet.” ¹⁴ Wáina nánán du nándá káumán du nándá watán pahán káiń átuk wa táng yakyawák tátáyan tárák muná hálendu ing miúmán, “Táwi yá rina tunggafefeya narek wáina álo tunggafeinek.”

¹⁵⁻¹⁶ Wata torong káiń du náni tiyawingga ku Táwi yan tombong kámá Sisaria nan watyot kámuk náni árángga kungga Jerusalem káiń kumán. Wakáin kutne ku nángot kung ámna káman Saiprus nan kutná Nason watán it káiń nápmáuráng. Nason wawu huphuráp pon hánám Táwi yan tombong háliuk.

Pol yá Jerusalem káiń átuk

¹⁷ Kulá rám nándá Jerusalem káiń kung hiumán wahára wu Táwi yan tombong watá heronge pálak áwángga náhuráng. ¹⁸ Kulá tembátnaya ku Jeims Táwi kulaná wa kakaya Pol yot kutne ku miti yan ámna yáilá watá kámuk ingmen wakáin áwát tu átumán.

¹⁹ Kung átang gu Pol yá heronge me yánángga ku málámba ketná hárá Ánutu yá ket tárák rina ámna náráwa kámá káinnan watán káiń táuk wata pingnganá kándáng hánám wáina yánuk.

²⁰ Pingnga wa yánán naruráng hárá wu yáni wu Ánutu kutná meng tárut tángga ku Pol inuráng, “Kang, nuk náni, Juda ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená yánuk.

táup hánám táwi watá Moses yan meng rákit mená wawu táwi hánám ingga narángga isutkoeráng. ²¹ Ámna náráwa kátu yá yánát tu kák ka ing menggoeráng, ‘Pol yá Juda ámna kámá káinnan da orek yáni káiñ átaráng wa Moses yan me wa ma isutnándaráng, me nángánangge sáni kep yáni ma marindaráng, me táwi ilom náni yan kálu wa ma isutnándaráng ingga yánánggoek,’ ingga wáina menggoeráng. ²² Kulá wáina áwelák ingga há narinderáng, wata ku rina táinemán? ²³ Ko naráng, nanará káman nándá naremán wáina isutnelák wawu ing, Jesu yan tombong waháranan ámna 4 yá Ánutu yan káiñ me káto há miuráng. ²⁴ Ámna 4 nátyot kungga ku watá Ánutu rahálá hárá rongrongngá haháleya Moses yan meng rákit mená isutang rina táineráng, ko ku wáinanyon táinelák. Watán towet sisiyan kutná kutná wa yuwáng yámátá ku watá yáni yáni rommá wa komkomá hárineráng. Wáina tátá kámá yá kahángga ku me kák ka rina mená wawu kusák ingga narineráng, iná kaya ku meng rákit me wa isutnándalák ingga narineráng. ²⁵ Iná ámna náráwa kámá káinnan Jesu ya naráng háting mená watán káiñ du me kak mená wa isutang papia ing há uyingga satne kung yámuk, sungi songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, songgo yánumá hárá sip pá há árán kangkang wa ma náindaráng, songgo san yáni hárá iháng kátkámut táená wata yánum yáni wa ma náindaráng, hang mágamamák hárá ma kuindaráng.”

²⁶ Wáina inát tu tembátnáya ku Pol yá ámna watyon kungga ku rina tángga rongrongngá háháleya mená wáina táuráng. Wáina tángga sangga ku málám Táwi yan it káungá hánám kapmená káin kungga ku rám bu rina hára rongrongngá háháleyan watá sálikngin du watán towet sisi wa ihangga áwinemán ingga pris yánuk.

Pol ket táuráng

²⁷ Kulá rám 7 watá sálin ingga tángga átuk wahára ku Juda ámna kámá Esia provins káinnan watá Pol ku it káungá kapmená káin wa kangga ku ámna náráwa kátu wata pahán yánin hat Pol ya kuk táng mát tu Esia ámna watá kung ket tángga ku ²⁸ ing mantáuráng, “Israel ámna, áwáng háláng námániráng. Ámna náwu ále rehára rehára átningga ámna náráwa ing yánang tolingngátak, nándán ámna náráwa, nándán meng rákit mená me nándán it káungá wawu wáiik hánám ingga yánangngátak. Kulá kámá ku ing táuk, Grik yángot áwáng it káungá ná táng konep táuk.” ²⁹ Wáina miuráng wawu ing wata, rám káman Trofimus Efesus nan watá it yáilá Jerusalem wata kinan Pol yot seng sulingga átninggun kápuráng hálendu Pol yá it káungá kapmená káin engotang kuk hám ingga wata narángga miuráng.

³⁰ Me yá wáina kun narángga ámna náráwa yá hárámutang nangnga yáni han wakáin-nan wakáinnan áwáng áturáng watá áwáng Pol káto tángga táng uyingga tánggatang it káungá yan kumbi kep káin hangga ku kálu mungnaná wa sokmuná hánám káto táng háliuráng. ³¹ Yáni wu táng kung utkámut tánin ingga tángga árat tu Jerusalem ámna wu kun tátáya menman tángga átaráng ingga me watá Rom bán tewe ámna yáin yáni táwi watán káin kuk. ³² Kun narángga málám sopmuná ingmen málámba tárang hárá átnándak tewe ámna urum kámá ya yáin yáni watyot tewe ámna ihángga urum áturáng káin wa hat kápángga ku ámna urum táwi watá Pol utang áturáng wa sáuráng.

³³ Tewe ámna yáin yáni táwi watá áwuk ngáya áwáng Pol ket tángga tewe ámna yánán sen yará yá hároturáng. Wáina tát tu málám “Ámna náwu ni, me kandák ku rina ták?” ingga yánang suliuk, ³⁴ Wáina yánang sulingga árán du ámna kámá yá mantángga kámá kámá ingináng tángga táng kukulák tát tu hulá resim hánám ingga ku kándang ma naruk. Wáina hálendu málám Pol engotang yánin átnát káin kukuya tewe ámna yánuk. ³⁵ Wáina yánán Pol engotang tirak hulá hára kung hengngárát ámna náráwa yá utkámut tátáya táup hánám tát kápángga ku tewe ámna yá árong Pol wa táng hip tángga árángga kuráng. ³⁶ Wáina tángga kut ámna náráwa urum táwi yásutang kuráng watá “Utkámut tániráng! Utkámut tániráng!” ingga sonson mantángga áturáng.

Polyá urum táwi wa yánuk

³⁷ Kulá tewe ámna yá Pol tángga kung it yáni kinan hanin ingga tát tu Pol yá tewe ámna yáin yáni táwi wa inuk, “No me káman álo kanánggem me?” ingga inán du watá inuk, “E! Kák ku Grik me há me tángngátlak. ³⁸ Nák ka kák ku Isip ámna huphuráp sim kapman yot erawángga ámna kápik ká erawená 4,000 wa ihángga ále komkomá ámna muná káin kuk wa ingga naránggoet,” ingga inuk.

³⁹ Wáina inán Pol yá inuk, “Nák ku wa muná. Nák ku Juda ámna it yáilá Tasus Silisia provins nan. Nákkán it yáilá wawu kutná pálak. Ko álo nepmatá no me kámá ámna náráwa álo yánanggem me?”

⁴⁰ Wáina inán tewe ámna yáin yáni watá álo ingga inán du Pol málám tirak hára hetang átang ketná yá urum táwi áturáng wa yolop átniráng ingga tárák tán kangga yolop ingmen árát tu Hibru me kálu yánu.

22

¹ “Yanuknukna me nan ilomna, no naya áráng hákhátk naya ing sánin, no kandák kámá ma táut,” ingga wáina yánán ² urum táwi áturáng watá naruráng gu Hibru me kálu yánán narángga ku yolop hánám áturáng.

³ Wáina árát tu Pol yá yánu, “Nák ku Juda ámna, it yáilá Tasus Silisia provins káin wa tunggafiu, enendu it yáilá nahára átang tiháut. Nák ku tiksa Gamaliel watá táwi ilom náni yan meng rákit me kándáng hánám wa nanáng toktolik tán du no Táwi yan me wa táng káto táin ingga tánggiut, nahára átaráng sáni há tánggoeráng wáina. ⁴ Nák ku Jesu isutnárát wa iháng wáik tángga átninggiut. Ámna me náráwa hányon iháng sen dá hárotang kalabus kinan tinggiut, me ihángga iháng ráháng kátkámut tánggiut. ⁵ Pris yáin yáni me ámna Juda yan kaunsol urum hára átnándaráng watá no rina tánggiut wawu há nareráng, watá wáina ingga álo sánanggalát. Yáni nák háláng nanamáya ku nuknuk yáni it yáilá Damaskas káin átaráng watán papia uyingga namuráng. Kulá papia wa tángga kung yáme wakáin Jesu yan ámna náráwa átaráng wa ket háram yáni hárotang iháng áwáng Jerusalem káin yáup káto tátáya Damaskas ya kut.

⁶ “Kungga átnáre káe táitná hám wáina kálu ku Damaskas tangtang yamá káman sireretná pálak alek kálu máuk watá mangga rang hálengga neháng támotuk. ⁷ Wáina tán káwak káin táng hang káte ku me káman dá ing nanuk, ‘Sol! Sol! Náuta ku nák neháng lem tánggoelák?’

⁸ “Ingga nanán narángga ku no ing inut, ‘Ámna hulá, kák ku ni?’

“Wáina ine ku watá nanuk, ‘Nák ku Jesu Nasaret nan, ko neháng lem tánggoelák wa,’ ingga wáina nanuk. ⁹ Nuknukna káman átumán watá yamá wawu há káuráng, enendu me yá áwuk wawu ma naruráng.

¹⁰ “Wáina nanán du no ing inut, ‘Táwi, no rina táinet ta narelák?’ wáina ine ku watá nanuk, ‘Tárutang it yáilá Damaskas káin kutá ku ámna káman dá ko yáup rina táinelák ka naret wawu watá wakáin kaninek,’ ingga nanuk. ¹¹ Kulá yamá watá hálángngá wu rina kámá hánám wa man no náut kámá kákápáyan du muná hálendu wahára átang gu nuknukna káman kumán watá ketnan tát tu kungga it yáilá káin kung hiumán.

¹² “Kung hetne ku ámna káman kutná Ananaias watá nanaháya áwuk. Ámna wawu Ánutu tárang káin hánám átang meng rákit mená wa kándáng hánám isutnándak. Juda Damaskas hára wa árená watá ámna wawu álo kámá ingga mengngátaráng. ¹³ Ámna watá áwáng nák rupna tangtang hetang átang gu ing nanuk, ‘Nukna Sol, rahála yá álo háleik,’ ingga men du wahára re rahánna yá álo hálengga ámna wa káut.

¹⁴ “Wáina káe ku nanuk, ‘Táwi ilom náni yan Ánutu watá málámba pahálá káin rina átak wa kakaleya keháng tunggap táuk, me Ámna Kándáng wa kangga málámbá milunná yá rina kaninek wa nanaráya keháng tunggap táuk. ¹⁵ Ko ku wa háláng imángga rina káelák me narelák wa meng tunggap tángga ámna náráwa táup táwi yánielák.

¹⁶ Kulá náuta hálenggoelák? Tárutang Táwi kutná mengga umi kuhátá ku mukmuroka yawonek,’ ingga Ananaias yá nanuk.

¹⁷ “Wáina nanán du rina tátáya nanuk wáina tángga son Jerusalem káiñ kung Táwi yan it káungá hánám kinan káiñ sáponga tángga átang gu ára hárä ina kangngáre
¹⁸ Táwi yá ing nanuk, ‘Jerusalem nan ámna náráwa yá ko nákka rina yáninelák wawu ma narindárang, wata ku sopmuná ingmen it yáilá ná sangga kung.’

¹⁹ “Wáina nanán du no inut, ‘Táwi, ámna náráwa wu no Juda yan miti itná átaráng wahára kámá hárä kungkung tángga ámna náráwa kákka naráng hártingga árená wa ráhángga iháng kung kalabus káiñ tingting tánggiut wawu há nareráng. ²⁰ Hang Stiwen wawu kangán me wa meng tunggap tángga yánangga átkungngáat wata ingga utkámut táuráng rám wahára wu nák ku háriong átang wawu álo kámá tárang ingga kápangga átang lap yáni hákhsák wata pin yáni tángga átut wawu háriong nareráng.’

²¹ “Wáina ine ku Táwi yá nanuk, ‘Kung, kák ku suring kame mulangán hánám ámna náráwa ále kámá káinnan watán káiñ wa kuinelák.’”

Pol yá nák ku Rom ámna ingga tewe ámna yánuk

²² Juda ámna náráwa urum táwi watá kárámatingga árát kungga Pol yá ámna ále kámá káinnan da miuk hárä wawu pahán káráp tángga san yáni táng hip tángga hahatingga ing mantáuráng, “Utkámut tániráng! Ámna wáinaná watá átnát tán tárak muná!”

²³ Wáina mantángga lap yáni hákhsák wa yalingga hirarát kun ámálum ihángga hirarát alek kálu árán ²⁴ kangga ku tewe ámna yáin yáni táwi watá tewe ámna yánán Pol tángga yáin it káiñ kuráng. Tewe ámna yáin yáni yá hulá ku náuta ingga pahán káráp tángga Pol ya ohok menman táng meráng ingga nanaráya tewe ámna yánán lahot mángga ku wáina wata ingga nánik ingga ináng susuliya yánuk. ²⁵ Pol lahot mámáya ket hárammá hárötang kándáng ting sat árán du tewe ámna yáin yáni káman dá Pol rupmá tangtang hetang árán Pol yá wa inuk, “Rom ámna káman ma ináng sulingga hulá ma narená hánámá lahot mámá watán meng rákit mená kámá átak me?”

²⁶ Wáina inán tewe ámna yáin yáni watá wa narángga ku son yáin yáni watán káiñ kung wáina mek ingga inángga ku inuk, “Ámna wawu Rom ámna, wata ku rina táng minelák?”

²⁷ Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi yá málámbáyon Pol yan káiñ kungga inuk, “Nanáng, kák ka pálipuk Rom ámna me?” ing inán du Pol yá inuk, “O, nák ku Rom ámna.”

²⁸ Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi watá inuk, “No Rom ámna háraleyá ku supna táwi hánám wa sáut,” ing inán du Pol yá inuk, “Iná nák ku mamna yá Rom ámna hánám wa neháng tiuk.”

²⁹ Wáina men narángga waháranyon du tewe ámna kámá lahot mámáya narángga áturáng watá yolopon sáuráng. Kulá tewe ámna yáin yáni táwi watá Pol Rom ámna wa táng sen dá hárötuk wawu Rom bán meng rákit mená wa hitik táuk wáina hálendu Pol yá nák ku Rom ámna ing men narángga ku hárámutang pitáuk.

Pol yá Juda yan kaunsol wa me yánuk

³⁰ Kulá tembátnáya ku tewe ámna yáin yáni málám hulá náuta ku Juda yá Pol táng káyam tárang ingga hulá wa kakaya ku Juda yan ámna hulá hulá me pris tátáwi yáni wa men áwát tu Pol engot kung orek yáni hárä tiuk.

23

¹ Pol yá ámna hulá hulá wa kárek hánám kápangga átang yánuk, “Yanuknukna, nák ku Ánutu rahálá hárä yáup rina tátáya namená wawu há tángga áwángga átkoet wata pahánná álosim hánám hález. Nawu kandák kámá ma táut ingga naret.” ² Wáina men pris yáin yáni Ananaias yá ámna niyá Pol rupmá tangtang áturáng wa milunná káting pálak tátáya yánuk. ³ Wáina yánán Pol yá inuk, “Ánutu yá kák kutnek! Kák ku kumbi wáik pen haknga yá kuháng mená wáina, kák pahála kinan káiñ du wáinanyon wáik hálengga árená wa ámna náráwa yá ma kangngátaráng. Kák ku meng rákit me wa isutang gu nák neháng me hárä titiya áwáng putung átalák, iná kawu meng rákit me wa táng hártingga ku nák nutnut ta yánelák.”

⁴ Wáina inán ámna rupmá tangtang áturáng watá Pol inuráng, “Ko Ánutu yan yáup ámna pris yáin yáni wata mátan taelák watá kandák hálek.”

⁵ Wáina inát tu Pol yá yánuk, “Yanuknukna, nák ku pris yáin yáni ingga ma narát. No kandák táet, náuta Táwi yan me ing uyená átak, ‘Ámna hulá ka káman da me kandák ma meindalák.’”*

⁶ Wáina mengga ku Pol málám ámna hulá hulá áwáng áturáng wawu wáina ingga há kápuw wawu kámá wu Sadyusi iná kámá wu Farisi ingga há kápángga ku wa ing yánuk, “Yanuknuk, nák ku Farisi, hang nanna wu Farisi yon. Nák ku kámutang tátárut wata naráng hátingngátat. Hulá wata hánám bu neháng me hára teráng.” ⁷ Kulá me wa men narángga ku Farisi yá Sadyusi yot orek yáni hára menmen táingga urum káman áturáng watá horet yará háliuk. ⁸ Sadyusi yá ku há kámurená yá son tátárut wawu wáina ma árak ingga narángngátaráng, hang angelo me iruk hulá hulá kámá ma áraráng ingga narángngátaráng. Iná Farisi yá ku kámuk wáina há átaráng ingga narángngátaráng.

⁹ Kulá menmen dá táwi hánám wa tunggafen du lo yan tiksa kámá wu tombong Farisi wata kinan áturáng watá tárutang me hahatiná kálu ing miuráng, “Ámna nátán kái kandák kámá ma árán kamán. Me menggoek wawu kámá angelo yá me iruk ká inát meng kuiwon.” ¹⁰ Wáina mengga menmen táingga hála erawinán tát kápángga tewe ámna yáni yáni táwi málám Pol unuyin tát rákitang kámuriwon ingga pikpito hánám narángga ku tewe ámna yánán hahatingga hang orek yáni hára Pol táingga engotang yánin it kái kuráng.

¹¹ Kulá rám waháranyon yáungán du Táwi yá áwáng Pol tangtang átang gu inuk, “Ma pitáindalák, káto yon hálezinelák. Nákkán me Jerusalem kái yánulák, wainanyon Rom kái yáninelák.”

Juda ámna yá Pol utkámut tátáya me hároturáng

¹² Kulá tembátnaya hilápmá ku Juda ámna kámá yá kilak urum táingga Pol utkámut tátáya me hároturáng. Urum yáni hára wu Ánutu rahálá hára me káto hánám ing miuráng, “Kula wu pálipuk hánám Pol wawu utkámut tainemán. Wáina ma táená átamán hára wu sungi me umi ma náená hánámá átnemán.” ¹³ Ámna urum me wa hároturáng wawu sale yáni wu 40 torong kái náut wáina. ¹⁴ Yáni wu pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá yáni yan kái kung ing yánuráng, “Nándu Ánutu rahálá hára me káto hánám há memán, náut kámá káman ma náená átang kungga Pol utkámut tainemán. ¹⁵ Wáina wata ku sányot kaunsol ingga átaráng watá tewe ámna yáni yáni táwi wa ingirungngit tu Pol engotang áwát málámbán hulá wa kándáng men kanin ingga inát tu wáina táinek. Nándu tiyawingga hálengga átnemán da ku sándán kái ma áwindák waháranyon há utkámut tainemán.”

¹⁶ Wáina mengga árát tu Pol táripmá yá me wa met narángga ku sopmuná ingmen tewe ámna yan it kái kung me wáina hárotaráng ingga Pol inuk.

¹⁷ Wáina inán Pol yá tewe ámna yáni yáni káman men áwán du inuk, “Nangge máto ná engotang yáni sáni yan kái kutá watán me táingga átak wa ininek,” ingga wáina inán du ¹⁸ ámna watá engotang kung tewe ámna yáni yáni táwi wa inuk, “Pol kalabus kinan átak watá men koe ku nangge máto ná engotang kákkán kái áwáwáya nanán du engotang áwet, náuta kákkán me kámá watá táingga átak.”

¹⁹ Wáina inán du tewe ámna yáni yáni táwi watá nangge máto wa ketná hára táingga tákto kálu hangga ku ináng suliuk, “Kulá me ku rina naminán áwelák?”

²⁰ Wáina inán du nangge máto watá inuk, “Juda ámna yá pahán káman hálendu ko tembát Pol engotang kaunsol rahán yáni hára kutá ku málámbán hulá wa kándáng yáninek ka meráng. ²¹ Wáina áwáng kanineráng, enendu wawu kanggarungngineráng, wata ku ma engotang kuindalák. Ámna sale yáni 40 torong kái náut wáina watá kilak átang hálengga átneráng. Yáni wu Ánutu rahálá hára me káto ing meráng, sungi me umi

* 23:5: Son Iháhá 22.28

ma náená átang kungga Pol utkámut táineráng. Wáina tátáya há tiyawingga átang gu ko álo wáina táinet ingga minelák wata hálengga átaráng.”

²² Wáina inán du tewe ámna yáiń yáni táwi watá nangge máto wa oletná mangga ku ing inuk, “Kungga ámna káman me ná ámna wa wáina inet ingga ma yánindalák.” Wáina inángga ku suring mán háná kuk.

Tewe ámna yáiń Pol tángga Sisaria káiń kuráng

²³ Wáina inán kun du tewe ámna yáiń yáni yará yánuł, “Sándu tewe ámna 200, tewe ámna hos ketnán árená 70, hang yokyok ihená 200 wa ihángga yáungán 9 kilok hárá Sisaria káiń kuineráng. ²⁴ Pol yan hos tiyawing mángga márapmá yáiń táchwon da ku kándang gon pinná tángga engotang kawana Feliks yan káiń kuineráng.”

²⁵ Wáina yánángga ku papia káman ing uyiuk:

²⁶ Nák ku Klodius Lisias no papia ná ámna hulá kawana táwi Feliks kákkán da uyet. Káe álosim.

²⁷ Juda ámna yáiń ná ket tángga táng utkámut tát kápángga ku Rom ámna ingga há kangga ku nangán tewe ámna yáne kung káyam ket yáni háraran yámáng hutang tángga áwuráng. ²⁸ Hulá wu náuta utnut ta tánggoeráng ingga engotang kaunsol yáni yan káiń háut. ²⁹ Rám wahára káut tu yáni meng rákit mená wahára kungga wata ingga mengga utnut ta tángga áturáng, iná hulá káman wa utkámut tátáyan me táng kalabus hárá titiyan du muná. ³⁰ Kulá son du utkámut tátáya me kilak hárrotang árát tu káman dá kilak áwáng nanán narángga ku sopmuná ingmen tewe ámna yáne kákkán káiń engotang áweráng. Ámna niyá wata rina menggoeráng wawu hányon suring yáme kákkán káiń áwineráng.

³¹ Wáina uyingga yámán du tewe ámna yáiń yáni watán milun isutang yáungán wahára ku Pol engotang kungga it táwi Antipatris káiń kung hiuráng. ³² Kulá tembátnáya ku ámna hos ketnán árená watá engotang Sisaria káiń kut tu kátu watá ku son hurik tángga Jerusalem káiń it yáni ya áwuráng. ³³ Iná ámna hos ketnán putung árená watá Sisaria káiń kung hengga ku Pol engot kung kawana Feliks ya sangga ku papia wa táng imuráng. ³⁴ Wáina imát tu kawana yáiń papia wa sángingga ku Pol ináng suliuk, “Kák ku ren provins nan?” ingga inán du Pol yáiń inuk, “Nák ku Silisia provins káinnan.” ³⁵ Wáina inán du watá inuk, “Kákkán márapmá wawu máriya rendá kákkán kálu me rina tángga átaráng watá nahára áwáng het tu wáina káinet,” wáina inángga ku Pol táng it álosim hánám Herot tá táuk wata kinan tingga tewe ámna yánán pinná tángga áturáng.

24

Juda yan ámna yáilá yáiń Pol táng me hárá tiuráng

¹ Rám 5 átang sangga ku pris yáiń yáni Ananaias watá ámna yáilá kámá yot lo yan hulá nanará kutná Tertulus watyot kámuk Sisaria káiń Pol táng kawana rahálá hárá me hárá titiya áwáng háuráng. ² Kulá kawana Feliks yáiń Pol ya men áwán du Tertulus yáiń Feliks rahálá hárá Pol táng me hárá titiya ing miuk, “Feliks kák ku ámna álosim hánám. Nán Juda ámna náráwa wawu kák tárang káiń átang rám hásák kun erawák ma táená álo kámá hánám átang áwánggoemán, me kákkán nanará álosim wa isutang kálu kandák kámá kak rina árená wa sangga kálu kándang wa rewe isutkoemán. ³ Ále rekáin rekáin watá kálu rina rina me nanará kákkán káinnan kunggoek wa kangga pahán álosim hánám wa naránggoemán. ⁴ Kulá nándá kákkán rám ma táng uyiindámán, ináku ko nán pahán námángga nándán me hárteń kimo ná narinelák wawu ing, ⁵ nándá káemán du ámna nátá tán márapmá hulá hulá yáiń tunggafenggoek. Itná itná káiń Juda ámna náráwa átaráng wata orek yáiń káiń ámna nátá tán kuk tángga menman tángga kun erawák tángngátaráng. Ámna wawu Juda nán nápmangga tombong káman kutná Nasaret ing menggoeráng wata táwi yáiń ya átkoek. ⁶⁻⁸ Hang Táwi yan it káungá hánám wa hányon

táng konep tátáya tán kangga ku wata ket táumán.* Wata ku ko kayon ináng sulitá málámbá milunná hárá men kangga ku nándá me rina memán wawu pálipuk ingga kainelák.”

⁹ Kulá wáina men Juda yáni wu kámuk hánám me wawu pálipuk ingga Tertulus hálang imángga miuráng.

¹⁰ Watá met sálin du Pol yá me metátáya Feliks yá ket tárák hárá inán du Pol yá ing miuk, “Há naret, kák ku yara táup pon ále nátán ámna náráwa yan me horengga nanará ámna átnándalák, wata ku no pahánna yá álo kámá nangnaráng nangán kálu áráng hákhátik naya ku ing meindet. ¹¹ No Ánutu ináng sákngin ingga Jerusalem káiń árut náya áwáng rám nahára átat wawu rám kula ku 13 hálengga átak. Ko ámna kámá yánang sulingga káulák ináku wata pálipuk ingga kanát naránggim. ¹² Rám Jerusalem káiń átut wahára wu no it káungá káiń wa ámna káman yot menmen kámá ma tángga áre nahuráng, me it yáilá wata kinan me Juda yan miti itná kinan wakáin ámna iháng urum tángga pahán yánin haha kámá ma tángga áre nahuráng. ¹³ Iná me ná mengga nák neháng me hárá teráng wawu kusák rewe. Watá me yáni wawu pálipuk ingga mengga kálu kámá kák kakaleyán wawu muná. ¹⁴ Me meráng wahára káman wawu pálipuk, no Jesu yan kálu wa isutnándat, wawu miti kusák ing meráng wa. Wata kinan yon nák ku táwi ilom náni yan Ánutu wa ináng sákngingngátat. Hang meng rákit me yá rina mek me profet tá rina uyená kámuk hánám pálipuk ingga narángga isutnándat. ¹⁵ Iná nák ku pahánna káiń du Juda ámna nahára átaráng nátán káiń átak wáinanyon átak, wawu máriya Ánutu yá ámna há kámurená wa iháng tárut táinek, ámna kándáng me ámna mukmuro táená wa kámuk. ¹⁶ Kulá wáina wata ku na rina tángga ku rámá rámá Ánutu rahálá hárá pahánna watá kándáng re árik me ámna náráwa rahán yáni hárá ket tárákna yá kándáng re árik ingga yáupmá hálang tángngátat.

¹⁷ “Yara táup simbon it kámá káiń átningga sangga ku nangán tombong hárá ukuro mara wa sup yámámáya me taha titiya Jerusalem káiń áwut. ¹⁸ Kulá wáina táin ingga Táwi yan it káungá hánám káiń kung áre nahuráng. Rám wahára wu Táwi rahálá hárá rongrongngá há átut. Wahára no ámna urum kámá yot átang márapmá kámá ma táumán. ¹⁹ Enendu Juda kámá Esia provins káiń árená watá áwáng nahángga kuk táng namángga me táng namuráng. Wáina wata ku ámna Esia nan watá neháng me hárá titiya narángga hálendu yáni yon áwáng kák rahálá hárá hulá rina wa kándáng kanineráng. ²⁰ Iná muná hálendu Juda yan kaunsol ámna nahára átaráng watá kaunsol rahán yáni hárá me kandák rina me nahuráng wa yáni meineráng. ²¹ No me káman ing mengga orek yáni hárá hetang átang mantae narángga nák ka heronge ma naráng namuráng wata hám, ‘Nák ku ing naráng hátingngátat, kámurená wawu son tárutneráng. Hulá wata ku neháng áwáng me hárá ná ting sat átat,’ kaunsol rahán yáni hárá wáina mantáut,” Pol yá me ukon Feliks wáina inuk.

²² Feliks yá Jesu isusut tán kálu me rina rina naráng háting mángngátaráng wawu kándáng hánám há narek. Kulá Pol yá me meng háliuk rám wahára wu Feliks yá Juda ámna ing yánuk, “Sándá kung yolop átnárát, rám tewe ámna yáin yáni táwi Lisias watá áwáng han du wáina sándán me ná táng tolinet.” ²³ Wáina yánangga ku tewe ámna yáin yáni káman inán Pol táng it kinan tingga pinná tángga ku kimo san along sim árán nuknukngá yá náut kámá kámá hálang iminán du álo hálang imineráng ingga inuk.

²⁴ Rám kámá átang sangga ku Feliks málám áwáná Drusila Juda náráwa watyot Pol ya pin tin áwáng Jesu ámna náráwa son iháhá wata naráng háting mámá wata men narumálák. ²⁵ Kulá Pol yá me mengga Ánutu rahálá hárá kándáng átnát, me ámna náráwa yá yánin átkuku wa kándáng pinná tátá, hang Ánutu yá máriya me hárá ámna náráwa

* 24:6-8: Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, me kátu kámá tombong ore nahára hárónan átak wawu ing, “Wáina wata ku nándá Juda nánin meng rákit mená wahára yárengga átang me hárá táng tinggoemán, enendu tewe ámna kámuk ka yáin yáni Lisias yá tewe ámna ná yot áwáng náháng háting hirarát kun nán ket náni hárónan táng uyingga kuráng. Wáina tángga ku Lisias yá ing miuk, ni ámna yá ámna ná táng me hárá titiya ku kákkán káiń tángga áwát ko me horengga narinelák.”

iháng tinek wata men naruk hára wu Feliks yá pitángga ku Pol inuk, “Kula yan me ku wa rewe. Há ka kung máriya no rám nukngá tingga ku son pin te áwinelák.” ²⁶ Rám wahára wu Feliks málám bu Pol yá sup kámá namán sáe along kuinek ingga narángga ku rám máro yon Pol ya pin san kun áwán du meme yándi tángga átkiumálák.

²⁷ Kulá yara yará yá sálíkngin du ámna káman kutná Posius Festus watá Feliks yan kome tángga kawana háliuk. Iná Pol wawu Feliks yá Juda ámna iháng heronge tátáya ku san kalabus kinan há átkiuk.

25

Pol yá Festus rahálá hára átuk

¹ Festus yá Judia ále káin áwáng it yáilá Sisaria hára rám kaláhu átang sangga ku Jerusalem káin árángga kuk. ² Kulá wakáin du pris tátáwi yáni me Juda yan ámna hulá hulá watá áwáng me hulá hulá inángga Pol táng me hára titi wata inuráng. ³ Wáina inángga ku son ing hányon inuráng, “Ko nán náháng heronge tátáya ku tewe ámna yánátá Pol engotang Jerusalem káin áwineráng. Ko wáina wu há hánám táinelák ingga naremán,” ingga inuráng. Wáina inuráng wawu náuta ámna kámá yánát kálu káin kandingga átang Pol utkámut tátáya me hároturáng wata. ⁴ Wáina inát tu Festus yá ing yánuk, “Pol wawu Sisaria káin kalabus kinan átnándak, iná nawu nahára rám hétetná kimo átang gu wakáin há kuinet. ⁵ Wáina wata ku ámna hulá hulá sán háranan kámá yá áwát nákkot kungga ku kandák kámá táuk hálendu sándá táng wakáin me hára tineráng.”

⁶ Wáina yánángga ku Festus málám Jerusalem káin rám 8 me 10 hám wáina átang sangga ku son Sisaria káin háuk. Kulá tembátnáya ku me nanará kómená hára kung átang Pol ya yánán tewe ámna yá engotang watán káin áwuráng. ⁷ Pol engotang áwát tu Juda ámna Jerusalem kálu áwáng háuráng yáni wu áwáng áwálák tángga hetang átang gu kandák ku wáina wáina táuk ingga táwi hánám miuráng, enendu me yáni wata páliná yá kándáng álo ma háliuk.

⁸ Wáina tát tu Pol yá málámba áráng hákhátik ngá tángga ku Festus ing inuk, “Nák ku kandák kámá ma táut. Juda yan meng rákit mená, me Táwi yan it káungá yan meng rákit mená, me Sisa yan meng rákit mená kámá ma yaliut.”

⁹ Wáina inuk, enendu Festus málám Juda ámna wa pahán álosim yámámáya narángga ku Pol ing inuk, “Álo Jerusalem káin árángga me ná wakáin no kangga táng totoliya narelák me rina?”

¹⁰ Wáina inán Pol yá inuk, “Muná, náwu Rom bán me nanará itná hára hetang átat. Nák ku Rom ámna, wáina wata ku nákkán me nahára nanará wawu álo. Ka kándáng hánám há naráng namelák wa, Juda ya kandák kámá ma táng yámángngátat. ¹¹ Pálipuk no kandák kámá rina táut hálen wawu álo neháng kung kátkámut tán kálu hára tin kámutnet. Iná Juda yá nák ka rina rina meráng wawu kusák re, wata ku káman dá nák neháng ket yáni hára titi wawu muná. Nák ku Sisa málámbá hánám nákkán me ná narinek ka naret.”

¹² Wáina inán Festus málám ámna niyá nanará imángngátaráng watoyt me metáng hálingga ku inuk, “Ko Sisa yá kákkán me nanaráya melák, wata ku Sisa yan káin kuinelák!”

Festus yá Pol ya King Agripa inuk

¹³ Rám kámá átang sangga ku King Agripa yot yitná Benaisi watá Sisaria káin Festus kangga pahán káman átang yáup tángga átnát wata áwumálák. ¹⁴ Yándi wu Festus yot rám máro yon wakáin átumálák hálendu Pol ya wáina wáina ingga King Agripa inuk, “Feliks yá uláp pon ámna káman táng kalabus káin tiuk wawu inggálu há re átak. ¹⁵ Kulá no Jerusalem káin kut hára wu pris tátáwi yáni me Juda yan ámna hulá hulá yáni yá no watán me narángga táng me hára tingga márapmá kámá imámáya nanuráng.

¹⁶ “Wáina nanát tu no ing yánut, ‘Rom bán kálu ku wáina muná. Ámna káman dá me hára átang wawu ámna niyá táng me hára tineráng watoyt kot hára káman átneráng. Wáina átang rám kámá imátne me rina watán kálu meineráng wata topmá men narinemán.’ ¹⁷ Kulá rám ámna watá nákain áwuráng wahára ku no ma táng husiut,

ináku tembátnaya ku me nanará komená hára átang yáne ámna wa engotang áwuráng. ¹⁸ Wáina engotang áwát Juda ámna yá tárutnárang me miuráng wawu náut kámá káman táwi táená no naret wáina wata kámá ma miuráng. ¹⁹ Ináku watá miuráng wawu yánin miti wa isusut wata honhorená yot tu ámna káman há kámutuk kutná Jesu wawu Pol yá son tárutuk ingga mengngátag wata. ²⁰ Wáina hálendu no me wata hulá kándáng narin ingga táut, enendu naráng yakyawák tángga ku kándáng ma naráng rákit táut, wáina hálendu ing inut, ‘Álo Jerusalem káin árángga me ná wakái no kangga táng totoliya narelák me rina?’ ²¹ Wáina ine ku Pol yá muná nák ku Sisa yá ku nákkán me narinek ingga men du inut, ‘Wáina hálendu kalabus kinan átnará suring kame yán náni Sisa yan káin kuinelák,’ ingga inut.”

²² Festus yá wáina inán du Agripa yá inuk, “No ámna watán me nanaráya naret,” ing inán du Festus yá inuk, “Álo tembát tu ko watán me narinelák.”

²³ Wáina hálendu tembátnaya ku Agripa káling Benaisi yándi wu kutná kutná álosim wa tánggánengga áwán ámna náráwa yá heronge táng yámát tu tewe ámna yán yáni táwi yot it yáilá watán ámna yáilá watoy kung urum tátáyan it pahálá kinan háuráng. Wáina hat tu Festus yá tewe ámna yánán Pol engotang áwuráng. ²⁴ Pol engotang áwát tu Festus yá ing yánuk, “King Agripa yot ámna ni nányot átaráng, sándá ámna ná káeráng wawu Juda kámuk hánám watá Jerusalem káin me nákkán kandák wáina wáina tánggoek ingga mengga menman táwi tángga ‘ma átnándák ináku há kámutnek’ ingga mantángga áturáng. ²⁵ Enendu no káut wawu náut kámá kandák táwi káman táuk ngáya wata ingga utkámut tátáyan tárák ku muná. Málámbá ku nák ku Sisa yá nákkán me narinek ingga miuk, wata ku no Rom káin kuinek ingga miut. ²⁶ No me rina uyingga ku hulá wata ingga mengga suring me yán náni Sisa yan káin kuinek wawu kándáng ma narát. Wáina wata ku no King Agripa kák rahála hára me ámna wa átaráng sán rahán sáni hára ámna ná táng áwáng tet, wawu watá rina men narángga ku sándá háláng namát me wata hulá no kándáng narángga ku wáina kolem uyingga se yán náni yan káin kuinek. ²⁷ Kalabus kinan nan ámna káman suring me ámna yáilá náni yan káin kukuya hulá wáina ta me hára tiuráng ingga ma uyindát wawu watá kándáng ma háleindák.”

26

Pol yá Agripa rahálá hára me miuk

¹ Festus yá wáina men du Agripa yá Pol inuk, “Ko kangán kálu me metátáyan du along átag,” ingga inán du Pol yá ketná hip tángga ku málámbán kálu ing miuk, ² “King Agripa, Juda yá nákká rina miuráng wata hulá ya no ing kanin. Álo kámá ku ko nákkán me ná narindelák, ³ náuta kák ku Juda yan kálu wa erek hánám narelák, me náuta menmenná tángngátamán wa erek kon narelák. Kulá wáina wata ku ko yolop átang nákkán me ná narinelák.

⁴ “Uláp nangge kimo hára nangán káwak káin me Jerusalem káin rina átang áwut, wawu Juda wu erek hánám naráng nameráng. ⁵ Rám hásák hánám há naráng namángga áwuráng. Yáni kakanáya narángga hálendu álo ing kanánggalát, nák ku uláppon átang gu tombong Farisi wata kinan átang me káto rina rina mengga tená wa isutang átkiut. ⁶ Iná me hára ná átat náwu Ánutu yá táwi ilom náni me rina yánuk wata naráng hátingga átnándat, wata ingga tángga ku me hára ná átat ná. ⁷ Israel tombong 12 wawu káen me yáungán Ánutu wu pahán yot ináng sákngingga átang gu me rina yánuk wata páliná yá tunggafen kanin ingga hálengga átnándaráng. King, nák ku wáinanyon wata naráng hátingga hálengga átnándat wata ingga ku Juda ámna yá neháng me hára ná tiuráng. ⁸ Hulá náuta ku sán háranan kámá yá Ánutu yá kámurená háranan iháng táirut tángngátak wawu pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?

⁹ “Nák ku uláp pon Jesu Nasaret nan kutná wa táng hang titiya yáupmá táwi hánám tain ingga naránggiut. ¹⁰ Wáina narángga ku Jerusalem káin wáina há tánggiut. Wáina tángga ku pris tátáwi yáni yá háláng wa namát wa tángga átang gu Táwi yan ámna náráwa táwi

hánám wa iháng kalabus kinan tinggiut. Iná Juda yan ámna yáilá yá watá kámutneráng ingga menggiuráng wawu nák ku wáina hányon menggiut. ¹¹ Hang rám táuppon miti itná táup táwi káin yon hangga ket ihángga iháng lem tánggiut. No wáina tae Táwi kutná wa sangga wa me wáik inániráng ingga yáupmá táwi hánám tánggiut. Táwi yan ámna náráwa wata kuk táwi hánám wa naráng yámánggiut hálendu it mulangán káin suling kung kápángga iháng lem tánggiut.

¹² “Rám ore waháranyon du pris tátáwi yáni watá wáina táinelák ingga hálang wa namát tu Damaskas káin kuin ingga kut. ¹³ King, káe taitná náut wáina hálengga áráan du kunggatang kangngáre alek kálu nan yamá hak hánám káe yamá ina muná wa táng hátek watá na me tombongna nákkot kumán wa náháng támotuk. ¹⁴ Wáina tán du nán kámuk hánám iháng hang káwak hárá kátingga árátne me káman Hibru me kálu ing mengtán narut, ‘Sol, Sol, náuta ku nák neháng lem tánggoelák? Ko Ánutu táng lem táet ingga kayon ka táng lem tánggoelák.’

¹⁵ “Wáina mengtán narángga ku no inut, ‘Ámna hulá, kák ku ni?’ ingga me ku Táwi yá nanuk, ‘Nák ku Jesu, ko neháng lem tánggoelák wa. ¹⁶ Kulá tárutang hetang áláak. No kákkán káin tunggafet wawu kák keháng tunggap tae ko yáup nangge hálezinelák wata, me ko ku náutá kákkán káin tunggafek wa, me náut kaleinet wa wáina ingga yáninelák wata. ¹⁷ Rám kangán tombong me ále kámá káinnan watá kutkámut táníng ingga táineráng wahára ku no hálang kame álo átkuinélák. No suring kame Juda me ále kámá káinnan watán káin kuinélák, ¹⁸ wawu kung rahán yáni yawondang páyung hárá árená wa iháng hurik tátá yamá káin kuineráng, me Satan dán hálang tárang káin átaráng watá Ánutu yan hálang tárang káin kuineráng. Wáina wata ku Ánutu yá mukmuro yáni yawon yámán du nákká naráng hárting namángga rongrongngá háléná waháranyon sengsáráp tángga Ánutu yan ámna náráwa hálezineráng,’ wáina ingga Táwi yá nanuk.

¹⁹ “King Agripa, nák ku alek kálu ára hárá ina wa men narut watán milun ma yaliut, ²⁰ ináku hulátingga ku Damaskas káin Táwi yan me yánángga ku Jerusalem ámna náráwa, Judia ále yan ámna náráwa, me ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin hányon kungga Táwi yan me yánángga kut. Pahán hurik tángga Ánutu yan káin kuineráng ingga yánángga ku pahán hurik táineráng wata páliná ku ket tárak sáni hárá hiták tunggafeinek ingga yánánggiut. ²¹ Kulá Juda yá it káungá kapmená káin ket nehángga ku nutkámut táníng ingga táuráng wawu hulá ku wa met wata. ²² Wáina táuráng enendu Ánutu yá hálang namán átang áwángga kula ná átang gu ámna hulá me ámna hánámá sán me wa sánet. No me sánet wawu Moses me profet tá rina tunggafeinek ingga miuráng wanyon sánet, ²³ wawu ámna Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk watá ku márapmá sungga ku kámurená háraraná tátárut wawu watá kálak son tárutang gu Ánutu yan yamá wata málámbán tombong Juda me ámna ále kámá káinnan wa yánángga kúk.”

²⁴ Pol yá me emá mengga átnárán du Festus yá me hahatiná kálu ing inuk, “Pol, kák ku hohoná. Kák ku nanará táwi táulák watá tán du wa hohelák.”

²⁵ Wáina inán du Pol yá ing inuk, “Festus ámna álo kámá, nák ma hohit. No me rina menggoet wawu pálipuk hulá pálak menggoet. ²⁶ King Agripa wawu no me wa menggoet wawu wáina ingga hárá naráng hálezek, wata ku no wa kándang inánáya ma pitát. Ing hárá naret, no me wa met wawu king gu hárá narek ngá met, náuta wa táuráng wawu rahán táwi hárá táuráng.” ²⁷ Wáina Festus inángga ku king ing inuk, “King Agripa, kák ku profet tán me wawa pálipuk ingga narelák me rina? Hárá naret, kák ku pálipuk ingga narelák.”

²⁸ Wáina inán du king gá inuk, “Rám hárátná kimo nahára ko me nanátá no nare álo hálén Jesu yan tombong álo hálenggem ingga ma narindalák.”

²⁹ Wáina inán du Pol yá topmá ing inuk, “Rám hárátná me hásák, no Ánutu ya sáponga táng mángngátat wawu watá tán kák me ni nákkán me ná narángga átaráng watá nák inanyon hálezineráng, enendu sen náta nan dá ket sáni hárótnirot wata takta naret.”

³⁰ Kulá Pol yá wáina men du King Agripa, kawana Festus, Benaisi me ámna wahára kámuk áturáng watá tárutang ³¹ it pahálá wa sangga kungga ku yáni meme ing táuráng, “Pálipuk hánám ámna nátá kandák káman táuk ka táng kalabus kinan titiyan tárák me táng utkámut tátáyan tárák kámá ma hálek.”

³² Iná Agripa yá ku Festus inuk, “Ámna náwu Sisa yá watán me nanaráya ma miuk ináku satá along háná kunggim.”

27

Pol tángga kilang hára Rom ba kuráng

¹ Kulá Pol pinná tángga áturáng watá nándá káwak Itali káin kukuya me hárotang sat árán du Pol yot kalabus kinan nan ámna kámá yot iháng tewe ámna urum káman da táwi yáni kutná Julius watá yángotang kukuya ketná hára tiuráng. Ámna wawu Sisa yan tewe ámna tombong háranan. ² Kulá kilang káman it táwi Adramitium wakáinnan dá áwán wahára árángga kungga ku Esia provins wata kinan táp tangtang it táwi átaráng wahára hanghang tángga kukuya ku hulátingga kumán. Ámna káman kutná Aristakus wawu Masedonia provins nan it yáilá Tesalonaika káin átnándak watá nányot kumán.

³ Tembátnaya ku it táwi Saidon káin kung hengga ku Julius yá Pol hálang imámáya narángga ku Pol san kungga nuknukngá kápán náuta kesák táuk wa hálang imámáya kuk. ⁴ Kulá wahára átang gu Saidon sangga kungga kálu kukuya kumán wawu iruk ká hásingga kálu maráng námán du ailan Saiprus numkálu kumán. ⁵ Táp táitná háng tángga kungga ku Silisia provins yot Pamfilia distrik kán táp isutang kungga Lisia provins káin it yáila Maira káin kung hiumán. ⁶ Kung wakáin du tewe ámna yáin yáni watá káuk ku it yáilá Aleksandria yan kilang káman dá Itali kukuya tán kangga ku kilang wahára árángga ku Itali ya kumán. ⁷ Kulá wahára átang gu iruk ká táwi hánám náhángga árán du rám máro yon tumtumá hánám kumán. Wáina kungga yáup hálang hánám tángga it Nidus tangtang kálu kumán, enendu iruk ká táwi hánám tán wakálu ma kukuyan hálendu son hurik tángga ailan Krit kálu kungga wu Salmone kuro ták táng hátingga kungga ailan Krit numkálu kumán. ⁸ Wáina kungga ku Krit tán táp hulá wa isutang kumán wawu hálang hálang hánám wáina kungga ku ále ore káman kutná Pasis Álo Kámá wahára kung hiumán. Ále wawu it Lasea wata tangtang káin.

⁹ Rám máro hánám watá há kun du Juda yá rám sungi sangngátaráng wawu há táng hátiuráng. Táp pá wáik hálengga árán kálu kukuyan watá pikpito háliuk hálendu Pol yá yánuk, ¹⁰ “Ámna náut, no káet tu kálu ná áwemán wawu kungga márapmá táwi hánám hára kukuyan tárák hálengga átak. Náni me kutná kutná me kilang kot kámuk yakyawinemán dán tárák.” ¹¹ Pol yá wáina yánuk, enendu tewe ámna yáin yáni watá ku Pol yan me wa ma narená ku kilang gán kepten me kilang márumá watán nanará isutuk. ¹² Pasis wa áturáng wawu iruk rámá hára átnát tán tárák muná wáina hálendu táup hánám watá ku pasis wa sangga ku kung it táwi Finiks yan pasis káin árátne iruk rámá watá sálíkngik ingga miuráng. Finiks yan pasis wawu ailan Krit káin átnándak, káe yá haha irang kálu along álo kukuyan me káe yá haha ámang kálu along wáinanyon kukuyan.

Iruk ká hásingga táp pá wáik hánám háliuk

¹³ Kulá ámутa kálu nan iruk isikimo yá hásiuk wahára wu watá nángorán rehára kukuya miumán wakáin álo kuinemán ing mengga sangga ku anka uying sat árán du Krit tán táp hulá isutang kumán. ¹⁴ Kungga átumán enendu rám isikimo emá kungga átnáne iruk maming hánám táwi watá ailan torong kálu hásingga háuk. Iruk wawu ánuta yan iruk ing mengngátaráng. ¹⁵ Iruk watá áwáng kilang wa táwi hánám tán du kilang pinná tátá watá kilang wa táng hurik tátáya tát men du sat iruk watá kilang wa hásingga tángga kuk. ¹⁶ Wáina tán du ailan isikimo kutná Kauda wata susuya kung árátne iruk ká hálangngá han du bot isikimo uying satne kilang wata kinan áwik ingga ku yáup hálang hánám wa tángga átang gu uying satne árán páup pá káto hárotumán.

¹⁷ Kulá wáina táingga ku kilang wa káto hárot táng sat átnát ta páup maming tátawí hirarát kilang tárang kálu kut tu iháng kik táuráng. Iruk ká iháng kung táp káin ále ore káman kutná Sitis wawu sán dá táp kinan yamán dá ina átaráng wata ketnán tiwon ingga pikpito naruráng, wáina hálendu lap kilang káin putená wa uying hirarát hat, hang palang maming tái anka ina puttingga sat táp kinan han du kilang gá ku tumtumá kuk. Wáina táingga ku sat tu iruk ká kilang wa táingga kuk. ¹⁸ Tembátnáya ku iruk me táp watá táwi hánám wa táingga náháng sunggulinán tán kangga ku kilang pinná tátá yá wu yumnak tátáyan kutná kutná kilang kinan nan wa táng hirarát táp kinan háuráng. ¹⁹ Wáina táingga árán rám kaláhu hálengga árán du kilang pinná tátá watá kutná kutná kilang tán kándáng kuku wa táng hirarát táp kinan háuráng. ²⁰ Wáina táingga rám máro hánám wa káe me hitung kámá ma kápumán, hang táp me iruk táwi táingga átuk wáina hálendu kungga kep káin kukuyan nanará wa nápmangga kun du muná kuku wahára pahán tingga itumán.

²¹ Kulá ámna yá sungi ma náená rám hásák árát tu Pol yá orek yáni hárá tárutang gu yánuk, “Sándá nákkán milun isutang ailan Krit káin há átumán ináku rám wáik ing ma kanggatnem me kutná kutná tái nátá ing ma yakyawinggalát. ²² Enendu pahán sáni ma háindak, náuta orek náni hárá káman dá ma yakyawindák, ináku kilang gá re ku wáina márikngingga háinek. ²³ Kuip yáungán Ánutu ni nák nangot koek me no naráng háting mánggoet watán angelo yá áwáng kondonna hárá árán kangngáre ²⁴ ing nanák, ‘Pol, ma pitáindalák. Há átang kungga Sisa rahálá hárá ku há átnelák. Ánutu yá kák pahán kamek wata táingga ku ámna kilang hárá átaráng waháranan káman du ma yakyawindák.’ ²⁵ Wáina nanák wata ku pahán sáni ma háindak. No ing hánám há naret, Ánutu yá rina nanák wawu wáina há táinek. ²⁶ Wáina táinek enendu kilang wawu kung rehára kámá ailan hárá kátingga wáik hálezinek.”

Kilang gá márikngiuk

²⁷ Kulá yáung 14 wahára ku Mediterenian táp wakálu iruk ká náhán kungga átumán. Yáung táitná náut wáina kálu kilang pinná tátá yá “kámá káwak tangtang hám áwemán,” ingga mengga ku ²⁸ yáni wu náut kámá márapmá páup pá putená wa táp kinan sat han táp hásákngá wa káuráng gu 40 mita kangga son isikimo sim kungga son sat han káuráng gu 30 mita. ²⁹ Yáni wu kungga sup ketnán áráninggom ingga pitáingga ku anka 4 hirarát sárummá kálu han du álo áratne kungga it tá háinek ingga wata sáponga táingga áturáng. ³⁰ Kilang pinná tátá yá bot isikimo hárá árángga kilang sangga kunin ingga ku bot isikimo páupmá yalit táp káin han du kusák pilengga kilang kuro káin anka hiratne hangga átaráng ingga táingga áturáng. ³¹ Wáina tát kápangga Pol yá tewe ámna yáin yáni yot tewe ámna wa yánuk, “Ámna nátá kilang káin ma átnándáráng wawu sándu yakyawineráng.” ³² Wáina ingga yánán du watá páup bot putená wa maráng rákrákit tát tu bot watá hánámá kuk.

³³ Kulá káe yá áráng heinán táingga átuk kálu ku sungi kámá nanaya Pol yá me káto ing yánuk, “Rám hásák hánám átnemán me kámutnemán ingga pahán sáni sángen sungi ma náená árát rám 14 hálengga átak. ³⁴ Wata ku sungi náineráng watá ku háláng sáminek. Ing narineráng, sándu rina kámá ma táindáráng. Sán kámuk ku álo rewe átneráng.” ³⁵ Wáina yánangga ku másáng táng rahán yáni hárá sáponga táingga ulángga náuk. ³⁶ Wáina tán kangga kámuk hánám pahán yáni álosim hálen narángga ku sungi yáni iháng náuráng. ³⁷ Kilang kinan átumán wata sale náni kámuk ku 276. ³⁸ Yáni wu sungi tárák yáni hárá álo nangga ku wit bek kilang kinan árená wa táng hirarát táp kinan hat tu kilang gá tiyawingga áruk.

³⁹ Kulá it tá háiuk hárá hálengga káwak ku enanggon árán há káuráng, enendu wahára áwemán ingga ma naruráng. Ále wahára áwemán ingga ma narená pasis káman sán dá re álo kámá árán kangga ku kung wahára álo hám hanggatnem ingga ku kilang wa raták tátne wahára kuik ingga naruráng. ⁴⁰ Wáina nangnaráng gu anka páup yáni wa marángga ku yápmat táp kinan hat tu waháranyon kilang táng hukhurik tátá yangngá

káin átnándamálák wata páup yándi yalingga sel kuro tangtang árená wa uyit árán iruk ká wahára hásingga árán du sán káin hanin ingga kuráng.⁴¹ Enendu kilang kuro watá kung táp kinan sán ketnán árángga káto hálengga árán táp punggilá yá áwáng kilang yangngá wa káting mákmárák tángtáng tángga átuk.⁴² Wáina tángga árán kangga ku tewe ámna yá ku kalabus kinan nan ámna wa ráháng kátkámut tátaya me táuráng, náuta táp kinan hangga pipiya tángga há yáni kunirot ingga wata.⁴³ Tewe ámna yá nanará wáina tiuráng, enendu tewe ámna yáin yáni watá Pol yan átkuku wa ma táng hátek tátaya naruk, wáina wata ku watá kalabus kinan árená wa ma ráháng kátkámut táindaráng ingga yánuk. Niyá pipiya álo tátayan watá kálak kilang sangga hitangga pipiya tángga sán káin kuniráng ingga yánuk.⁴⁴ Iná kátu yá ku palang me kilang márikngená kátu hárá tángga átang gu sán káin kuniráng ingga yánuk. Wáina yánán du watán me isutang kámuk hánám sán káin há kumán. Orek náni hárá káman kámá ma yakyawiuk.

28

Pol yá ailan Malta káin átuk

¹ Kung sán káin álo re hangga káumán du ailan wawu Malta. ² Iná ailan waháranan watá náháingga áwáng rina kámá ma táuráng ináku heronge náháng mengga ku ále yá tangga átang kotkoringga átuk hálendu káráp sing námuráng. ³ Pol yá kung káráp kámá kámondang iháng áwáng singngárán kunap wáik káman káráp kinan átuk watá káráp yamá yá kan áwáng Pol ketná hárá sángga tuháingga átuk. ⁴ Wáina kangga ámna náráwa ailan waháranan dá yáni meme táuráng, “Ámna náwu ámna ráháng kátkámut tángngátak hám, wata ku márapmá táwi wata kinan hanggoek. Táp káin márapmá kinan háuk, enendu ma kámurak, kulá hang márapmá nukngá yá ku táp tangtang káin son táek. Ánutu náni kutná Topmá Tátá* watá ámna nátá ma hám átnát ta narek.” ⁵⁻⁶ Wáina mengmeng átang káuráng gu Pol yá kunap wa káting san kung káráp rangga árená wata kinan háuk. Kulá ámna náráwa yá ku Pol ketná yá tiháinek me kámutang táng hang kátinek ingga rám hásák kangga áturáng, enendu rina kámá kámá Pol sutná hárá ma tunggafiu. Wáina ma tunggafen kangga ku nanará wa sangga son ámna náwu ánutu káman ing miuráng.

⁷ Kulá it kapme táwi káman enanggon wahára átuk wata márumá ku ámna káman kutná Puplius. Ámna wawu ailan watán ámna hulá táwi. Ámna watá heronge mená nánáingga nángot kung itná káin tingga pin náni kándáng tán wavyot rám kaláhu átumán. ⁸ Iná ámna wata naning gu ilalák tángga kámun táptáráp sippot sippot tángga sutná yá ángárángin átuk. Wáina árán Pol málám kung wa kangga sáponga táng mángga sangga ku ketná yá yáilá hárá usáng hang tin álo háliuk. ⁹ Wáina álo hálek ingga met narángga ku ilalák mara ailan wahára árená watá kámuk Pol yan káin áwángga álo hángháleng táuráng. ¹⁰ Wáina hálendu kut náni meng toling nágnámáng kándáng hánám wa náháng tolingga árát kungga nándá kukuya táumán wahára wu kutná kutná náuta kesák táumán wa háláng námuráng.

Rom káin kung hiumán

¹¹ Ailan wahára yap kaláhu átumán. Kulá it yáilá Aleksandria yan kilang káman ailan wahára iruk rámá watá sálin kuin ingga háleng mángga átuk. Iruk rámá watá há sálikngin du kilang wahára kumán. Kilang wata kuro káin du ánutu kusák yará wawu punpuran Kasto káling Poluks wata utni yándi yá átumálák. ¹² Kungga ku it táwi Sirakyus wakáin kung rám kaláhu wahára átumán. ¹³ Kulá waháranan dá ku kungga it táwi Regium káin kung hiumán. Iná tembátnáya ku káwak ámuta yan iruk watá tárutang háláng námán du Regium sangga kungga rám nukngá hárá wu it táwi Puteoli wakáin kung hiumán. ¹⁴ It wakáin du Jesu yan tombong kámá wakáin kápátne ku watá sonda orek kámá nányot átneráng ingga nánáingga nágorát kumán. Kulá waháranan dá ku hárám

* 28:4: Ailan Malta wahára wu ánutu yáni táup waháranan káman du kutná ku Topmá Tátá.

kálu kungga it yáilá Rom ba kumán. ¹⁵ Kulá Jesu yan tombong Rom káin áturáng watá wáina áwángga átkoeráng ingga met naruráng hárá wu kálu pana nánaháya áwuráng. Wáina áwát nándu kungga Apius yan maket wahára kámá kápangga ku son kungga it kutná Lombu It Kaláhu wahára kámá kápumán. Wa kápangga ku Pol yá Ánutu heronge táng mángga ku pahálá kinan hálang táuk. ¹⁶ Kulá Rom káin kung hiumán hárá wu tewe ámna yáin yáni yá álo ingga men Pol wu it hánámá káman sang mát tu tewe ámna káman táng tin wata pinná átuk.

Pol yá Rom káin Táwi yan me yánánggiuk

¹⁷ Kung Rom káin rám kaláhu átang sangga ku Pol yá Juda wakáin árená wata yáin yáni watá áwineráng ingga men áwát tu yánuk, “Yanuknukna, no ámna náráwa náni Juda ya rina kámá ma táut, me táwi ilom náni yan kálu wa kámá ma hitik táut, enendu Jerusalem káin ket nehángga neháng Rom ket yáni hárá tiuráng. ¹⁸ Wáina tát Rom bá nákkán me wa narángga káuráng gu no rina kámá káman táut náya kátkámut tán tárák ku muná. Wáina hálendu nepmat along kukuya táuráng, ¹⁹ enendu Juda yá no along kuku wata taktak yámán du wáina ma tátá ingga Rom yánuráng, wata ku no Sisa yá nákkán me narinek ingga miut. No wáina miut wawu náuta no nare hárá atnát tán káluná muná. Wáina miut wawu no tombongna Juda wa iháng Rom rahán yáni hárá me hárá titiya muná. ²⁰ Wáina hálendu me wa sásánaya ku pin te áweráng. Ánutu yá ámna náráwaná son iháhá watá áwinek ingga Israel nán uláp nánuk. No me wa pálipuk ingga naráng hátingngátat wáina hálendu sen dá ná káto nehángga átak ná.”

²¹ Wáina yánán du Juda áturáng watá inuráng, “Nándu papia kámá Judia kálu nan kák ka wáina ingga kámá ma sat áwán káumán, hang nuknuk náni kámá wakálu áwuráng watá kák ka me kandák kámá ma met narumán. ²² Ináku inggálu ku ámna náráwa itná itná watá miti mirak tunggafen wata wawu wáik ingga menggoeráng, wata ku ko rina hánám wa kándáng metá narinemán.”

²³ Wáina inángga ku rám káman tingga wahára áwinemán ingga miuráng. Rám wahára ku ámna táup hánám watá it Pol yá átuk wakáin hilápmá kálu áwáng árát kungga yonyon tiuk. Wahára wu málám Ánutu yan átkuku wata wáina ingga hiták hánám yánángga ku Moses yan meng rákit me, me profet tán me wa kámá mengga ku me wahára kungga kándáng narángga Jesu ya naráng háting mániráng ingga kándáng hánám yánáng toktolik táuk. ²⁴ Wáina yánán du kámá yá ku Pol yá rina miuk wawu pálipuk ingga naruráng, iná kámá yá ku pálipuk ingga ma naruráng. ²⁵ Wa nangnaráng tángga ku kunin ingga tángngárát tu Pol yá ing miuk, “Iruk Káungá watá profet Aisaia wata milunná hárá táwi ilom náni wa me pálipuk hánám yánuk, wawu ing,

²⁶ ‘Ko kungga ámna náráwa wa ing yánáng,

“Sándu narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma narindáráng,
me rahán sáni hálengga átneráng enendu páliná wu ma káindáráng,” wáina ingga yánáng.

²⁷ Ámna náráwa wata pahán yáni wu hárá káto háliuk,
iná káráman yáni yá me nanará ya taktak yámán
yáni yon rahán yáni ruháng táringga átaráng.

Wáina táuráng, náuta rahán yáni yá kangga
káráman yáni yá narángga
wata hulá wáina ingga pahán yáni káin narángga ku
pahán yáni hurik tát no iháng totoliya takta naruráng wata.”†
Aisaia yá ku me wáina miuk.

† 28:27: Aisaia 6.9-10

²⁸⁻²⁹ “Kulá wata ku sándá ing narineráng, Ánutu yá ámna náráwa son iháháya miuk watán me wawu san ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin há kuk wa watá ku narineráng.”[‡]

³⁰ Kulá Pol málám bu yara yará it káman hárá átkiuk. Átang gu it wahára átnát ta it wata márumbá sup kámá imánggiuk. Káman niyá kakaya áwánggiuk wawu iháng heronge tánggiuk. ³¹ Táwi yan me yánáng tolinggiuk wahára wu náut kámá káman dá káto táng mámáyan du muná. Málám ma pitáená Ánutu yan átkuku wata yánángga ku Táwi Jesu Son Iháhá wawu wáina wáina ingga yánáng tolinggiuk.

[‡] 28:28-29: Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, me kátu kámá tombong ore nahára hányon átak wawu ing, “Pol yá wáina meng hálin du Juda ámna yá sangga kuráng. Sangga kungga orek yáni hárá menmen táwi tángga honhoren dá tunggafiu.”